

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2018

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

Innhold

Del I	Innledende del	9	Resultatområde 2 Arbeid og velferd	66
1	Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken	11	<i>Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>	104
2	Profil og satsingsområder	13	Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	104
2.1	Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier	13	Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten	105
2.2	Satsinger og hovedprioriteringer ..	15	Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten	108
3	Sentrale utviklingstrekk	23	Kap. 606 Trygderetten	109
3.1	Innledning	23	<i>Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår mv.</i>	111
3.2	Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2017	24	Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	111
3.3	Helserelevante ytelser	30	Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	118
3.4	Utviklingstrekk i folketrygdens utgifter	34	<i>Programkategori 09.30 Arbeidsmarked</i>	119
3.5	Fattigdom, lavinntekt og økonomisk sosialhjelp	38	Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak	119
3.6	Arbeidsmiljø og sikkerhet	42	Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak	126
4	Anmodningsvedtak	44	Kap. 635 Ventelønn	126
5	Oversiktstabeller	45	Kap. 3635 Ventelønn mv.	127
5.1	Utgifter og inntekter fordelt på kapitler	45	<i>Programkategori 29.20 Enslige forsørgere</i>	128
5.2	Bruk av stikkordet kan overføres	49	Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far	128
Del II	Budsjettforslag	51	<i>Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet</i>	133
6	Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2018	53	Kap. 2650 Sykepenger	134
Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling	53		Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger	137
<i>Programkategori 09.00 Administrasjon</i>	56		Kap. 2655 Uførhet	140
Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	56		<i>Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.</i>	144
Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet ..	57		Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	144
Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	57		<i>Programkategori 29.90 Diverse inntekter</i>	151
Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	65		Kap. 5701 Diverse inntekter	151
			<i>Programkategori 33.30 Arbeidsliv</i>	153
			Kap. 2541 Dagpenger	153
			Kap. 5705 Refusjon av dagpenger	156
			Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	156
			Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	158

Resultatområde 3 Pensjon 159*Programkategori 09.50 Pensjoner mv.*

<i>under Statens pensjonskasse</i>	168
Kap. 611 Pensjoner av statskassen	173
Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse	174
Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden	177
Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	178
Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	179
Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	180
Kap. 615 Yrkesskadeforsikring	180
Kap. 3615 Yrkesskadeforsikring	181
Kap. 616 Gruppelivsforsikring	181
Kap. 3616 Gruppelivsforsikring	182
Kap. 2470 Statens pensjonskasse	182
Kap. 5470 Statens pensjonskasse	187

<i>Programkategori 09.60 Kontantytelser</i>	188
Kap. 660 Krigspensjon	188
Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn	190
Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)	192
Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år	195

<i>Programkategori 29.70 Alderdom</i>	197
Kap. 2670 Alderdom	197

<i>Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.</i>	202
Kap. 2680 Etterlatte	202
Kap. 2686 Stønad ved gravferd	205

**Resultatområde 4 Arbeidsmiljø
og sikkerhet 207***Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og*

<i>sikkerhet</i>	221
Kap. 640 Arbeidstilsynet	222
Kap. 3640 Arbeidstilsynet	223
Kap. 642 Petroleumstilsynet	224
Kap. 3642 Petroleumstilsynet	226
Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	227
Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt	227
Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen	228
Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	229
Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer	230

Del III Omtale av særlige tema 233**7 Forny, forenkle og forbedre ... 235****8 Likestilling og mangfold 237****9 Omtale av klima- og
miljørelevante saker 245****10 Samfunnssikkerheit og
beredskap 246****11 Grunnbeløp, særtilllegg og
stønader 248****12 Standardiserte nøkkeltal for
nettobudsjetterte
verksemder – STAMI 251****13 Rekommandasjon –
Den internasjonale arbeids-
organisasjonen (ILO) 255****Forslag 267**

Figuroversikt

Figur 3.1	Utviklingen i sysselsettingsraten. Sesongkorrigerte kvartalstall, 1. kvartal 2000-2. kvartal 2017	23	Figur 3.10	Mottakere av helserelaterte ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2016. Pst.	33
Figur 3.2	Arbeidsledighet, 2008–2017. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) og registrerte ledige i NAV. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerte månedstall	24	Figur 3.11	Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2016-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2016	41
Figur 3.3	Endring i registrert ledighet etter fylke august 2017 og august 2016. Endring i pst.	26	Figur 6.1	Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode per lønnstaker per år. Ikke justert og justert for sykepengegrad. Årstall 2001–2016	135
Figur 3.4	Sysselsettingsrater etter fylke. Med og uten aldersjustering 15–74 år	27	Figur 6.2	Mottakere av uføretrygd. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2001–2016	142
Figur 3.5	Arbeidsrelatert innvandring fra land utenom Norden. Strømmer per måned. Januar 2013–august 2017	28	Figur 6.3	Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2016. Framskrivninger 2017–2050	160
Figur 3.6	Utviklingen i arbeidsledigheten blant unge og eldre aldersgrupper. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerte månedstall januar 2013–juni 2017	29	Figur 6.4	Utgifter til alderspensjon som andel av lønnssum. Pst.	160
Figur 3.7	Utviklingen i sysselsettingsrater blant eldre. 2005–2016	29	Figur 6.5	Utgiftsvirkning av pensjonsreformen målt i fast G. Milliarder kroner. G = 91 740 kroner	161
Figur 3.8	Estimat på antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009–2016	31	Figur 6.6	Arbeidstakere etter alder. Pst. av befolkningen i samme aldersgruppe. Bosatte 60–74 år. 2. kvartal 2010–2017	162
Figur 3.9	Antall mottakere av helserelaterte trygdeytelser 18–66 år (venstre akse) og mottakere som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2016	32	Figur 6.7	Realvekst i median samlet inntekt etter skatt. Pst. 2005–2015	164
			Figur 6.8	Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse	170

Oversikt over bokser

Boks 2.1	Regjeringens viktigste satsinger i arbeids- og velferdspolitikken	15	Boks 6.1	Storulykke – definisjon:	218
Boks 3.1	Lavinntekt som indikator på fattigdom og levekårsproblemer ..	39			

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2018

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686

Inntektskapitler: 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

*Tilråding fra Arbeids- og sosialdepartementet 29. september 2017,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledende del

1 Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken

Regjeringen fører en aktiv arbeids- og velferdspolitikk for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringens mål er et velfungerende arbeidsmarked som bidrar til lav arbeidsledighet og høy sysselsetting og et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv med plass til alle. Et arbeidsliv for alle forutsetter et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten arbeidslivskriminalitet. Et arbeidsliv for alle er også vesentlig for å bekjempe fattigdom. Samtidig vil det alltid være personer som er for syke til å jobbe. Disse skal sikres en anstendig og forutsigbar inntekt. Gode velferdsordninger er grunnleggende for vårt samfunn. Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner gjennom en ansvarlig økonomisk politikk og fortsetter gjennomføringen av pensjonsreformen.

Regjeringen bygger sin politikk på målet om en mest mulig effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Regjeringen vil bidra til en enklere hverdag for folk flest.

Et velfungerende arbeidsmarked

Et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften er et viktig mål for Regjeringen. En aktiv og målrettet arbeids- og velferdspolitikk som er utformet slik at det lønner seg å arbeide, vil bidra til bred deltakelse i arbeidslivet. Arbeidsmarkedspolitikken skal bidra til at arbeidsgiverne kan få tak i etterspurt kompetanse, og ledig arbeidskraft få tilgang til ledige stillinger.

Personer som står utenfor arbeidslivet, kan ha behov for bistand som styrker deres muligheter til å komme i jobb. Personer som kan jobbe, skal få muligheten til det. Enkelte grupper opplever særlige utfordringer med å få innpass i arbeidslivet. Bistanden skal være tilpasset disse gruppenes behov og bidra til raskere overgang til arbeid. Arbeid er avgjørende for å bekjempe fattigdom og heve den enkeltes levestandard og livskvalitet.

Arbeidsmarkedspolitikken påvirkes av andre politikkområder som helse- og utdanningspolitikken og den økonomiske politikken. Et nært samarbeid mellom de ulike politikkområdene vil bidra til at flere kommer i arbeid.

Gode arbeidsinsentiver og målrettede velferdsordninger

Regjeringen arbeider for å stimulere til deltakelse i arbeidslivet. Bl.a. gjennom avtalen om et inkluderende arbeidsliv legger Regjeringen til rette for at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringen øker forventningene til aktivitet i velferdsordningene for å stimulere til å søke jobb og ta del i arbeidslivet. Endringene i inntektssikringsordningene understøtter muligheten til å kombinere trygd med arbeid. Ny uføretrygd innført fra 2015 gjør det enklere å kombinere uføretrygd med arbeidsinntekt og gir bedre insentiver for uføre til å utnytte sin restarbeidsevne. Endringene i regelverket for arbeidsavklaringspenger, som trer i kraft 1. januar 2018, skal bidra til å øke insentivene for arbeid og gjøre overgangen tilbake til arbeid enklere.

For å utvikle velferdssamfunnet er økonomisk vekst og et velfungerende arbeidsmarked avgjørende. Aldring av befolkningen gir markert høyere utgifter til pensjoner og helse- og omsorgstjenester. Det er nødvendig med endringer og reformer for å stimulere til økt arbeidsinnsats i befolkningen. Dette demper økte framtidige kostnader og sikrer finansieringen av velferdsordningene.

Et trygt, fleksibelt og familievennlig arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsliv med gode arbeidsvilkår uten arbeidslivskriminalitet er avgjørende både for den enkelte arbeidstaker og for at seriøse virksomheter ikke skal tape i konkurranse med useriøse. Regjeringen vil gjøre det enklere å drive seriøst og vanskeligere å drive useriøs og lovstridig virksomhet. Det er derfor nødvendig med et bredt og vedvarende samarbeid i arbeidslivet for å bekjempe useriøsitet og kriminell aktivitet. Innsatsen mot useriøse aktører i utsatte bransjer skal intensiveres i nært samarbeid med bransjene selv, og styrket myndighetssamarbeid skal bidra til en helhetlig innsats mot arbeidslivskriminalitet.

Samfunnet endrer seg mer og mer til et 24/7-samfunn. Arbeidslivet er mer mangfoldig enn før, og ulike arbeidstakergrupper har ulike behov.

Dette gir grunnlag for et større mangfold av løsninger når det gjelder arbeidstid. På denne bakgrunn er arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven endret.

Regjeringen legger til grunn at hovedregelen er og skal være fast ansettelse i norsk arbeidsliv. Samtidig er det viktig at regelverket gir fleksibilitet ved at det gir adgang til alternative tilknytningsformer som bl.a. midlertidige ansettelser.

Regjeringen vil jobbe for et godt trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette bidrar til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og understøtter ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Norge er og skal være et land med små økonomiske og sosiale forskjeller. Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta og der alle gis muligheten til å bidra. Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til å nå dette målet.

De aller fleste har utdanning og arbeid som mål og har forventninger om å leve selvstendige liv. Det sosiale sikkerhetsnettet skal bidra til at alle får nødvendig bistand til å kunne delta i arbeidslivet og på andre sosiale arenaer.

Regjeringen vil legge bedre til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne delta på lik linje med andre i arbeidsliv, utdanning og dagligliv. Det følges bl.a. opp gjennom forslag til tiltak på hjelpemiddelområdet i denne proposisjonen.

Innsatsen for et sterkere sosialt sikkerhetsnett omfatter også tiltak under andre departementer knyttet til strategien *Barn som lever i fattigdom*, familievern og barnevern, opptrappingsplan mot vold og overgrep, opptrappingsplan for rusfeltet, den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid og en rekke andre tiltak.

Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører bidrar med nye løsninger på sosiale utfordringer. Regjeringen viderefø-

rer arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

Et økonomisk og bærekraftig pensjonssystem

Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner. Folketrygdens alderspensjon skal gi et rimelig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt. Samtidig skal personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet få en god grunnsikring i alderdommen.

Det blir gradvis færre arbeidstakere per pensjonist i Norge. Det er derfor viktig at pensjonssystemet stimulerer til arbeid og bidrar til å sikre bærekraften i det norske velferdssamfunnet. Regjeringen fortsetter gjennomføringen av pensjonsreformen.

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen er sentral for gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til målet om flere i arbeid, gi relevante tilbud til dem som ikke kan delta i arbeidslivet og yte god service til brukerne.

Regjeringen legger i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* til grunn at det statlig/kommunale samarbeidet i NAV-kontoret skal videreutvikles ved å gi det lokale NAV-kontoret større handlingsrom og myndighet til å tilpasse tjenestene til lokale forhold. Dette betyr bl.a. større fleksibilitet i praktiseringen av arbeids- og velferdspolitikken i møte med den enkelte bruker. Dette følges opp ved å gi NAV-kontoret flere virkemidler til bedre og tettere oppfølging. Regjeringen mener at dette vil gjøre kontorene bedre i stand til å nå overordnede mål og prioriteringer.

Videre skal IKT-moderniseringen gjøre brukerne i stand til å utføre flere oppgaver via selvbetjeningsløsninger. Dette vil frigjøre ressurser som kan benyttes på brukere som har behov for mer omfattende bistand.

2 Profil og satsingsområder

2.1 Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier

Betegnelse	Mill. kr		
	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
<i>Programområde 09 Arbeid og sosiale formål</i>			
09.00 Administrasjon	495,7	487,1	-1,7
09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken	12 294,2	12 572,8	2,3
09.20 Tiltak for bedre levekår mv.	339,5	329,7	-2,9
09.30 Arbeidsmarked	9 200,6	9 084,0	-1,3
09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet	1 071,7	1 086,4	1,4
09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse	6 237,4	5 119,9	-17,9
09.60 Kontantytelser	2 639,0	2 831,0	7,3
Sum før lånetransaksjoner	32 278,1	31 510,9	-2,4
Lånetransaksjoner	4 500,0	3 400,0	-24,4
Sum Arbeid og sosiale formål	36 778,1	34 910,9	-5,1
<i>Programområde 29 Sosiale formål, folketrygden</i>			
29.20 Enslige forsørgere	3 562,2	3 100,3	-13,0
29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet	160 318,7	164 540,7	2,6
29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.	9 584,1	10 199,9	6,4
29.70 Alderdom	214 965,0	223 060,0	3,8
29.80 Forsørgertap m.v.	2 275,6	2 206,3	-3,0
Sum før lånetransaksjoner	390 705,6	403 107,2	3,2
Lånetransaksjoner	0,0	0,0	0
Sum Sosiale formål, folketrygden	390 705,6	403 107,2	3,2
<i>Programområde 33 Arbeidsliv, folketrygden</i>			
33.30 Arbeidsliv	17 275,0	13 838,0	-19,9
Sum før lånetransaksjoner	17 275,0	13 838,0	-19,9
Lånetransaksjoner	0,0	0,0	0
Sum Arbeidsliv, folketrygden	17 275,0	13 838,0	-19,9
Sum Arbeids- og sosialdepartementet	444 758,8	451 856,1	1,6

Arbeids- og sosialdepartementets samlede budsjettforslag for 2018 er på 451,9 mrd. kroner. Budsjettforslaget innebærer en samlet vekst i utgiftene inkludert lånetransaksjoner på om lag 7,2 mrd. kroner, eller 1,6 pst. sammenlignet med Saldert budsjett 2017.

Budsjettforslaget for 2018 for de G-regulerte ytelsene inkluderer anslått effekt av reguleringen av folketrygdens grunnbeløp per 1. mai 2018 og overhenget fra trygdeoppgjøret fra 2017. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 9,3 mrd. kroner. Antatt lønns- og prisvekst for 2018 utgjør om lag 1,9 mrd. kroner av økningen fra Saldert budsjett 2017. Til sammen utgjør dette om lag 11,2 mrd. kroner.

Utgiftene til lånetransaksjoner reduseres med om lag 1,1 mrd. kroner. Når effekten av lønns- og prisvekst for 2018, G-regulering og lånetransaksjoner hensyntas, reduseres utgiftene under Arbeids- og sosialdepartementet med 2,9 mrd. kroner, eller 0,65 pst. i 2018 sammenliknet med Saldert budsjett 2017. Nedgangen i utgiftene fra

Saldert budsjett 2017 til 2018 forklares ved at anslaget for økningen i folketrygdens grunnbeløp (G) i 2017 var for høyt. Det forventes nå lavere utgifter under folketrygden i 2017 enn anslått i Saldert budsjett 2017. Dersom det korrigeres for dette, øker utgiftene under Arbeids- og sosialdepartementets budsjett med om lag 0,7 mrd. kroner, eller 0,2 pst i 2018 sammenlignet med Saldert budsjett 2017.

Folketrygdens ytelser

Folketrygdens utgifter under Arbeids- og sosialdepartementet utgjør om lag 417 mrd. kroner, eller om lag 92 pst. av de samlede utgiftene i 2018. Dette er 9 mrd. kroner høyere enn i Saldert budsjett 2017.

En oversikt over realveksten for sentrale ytelser i folketrygden under Arbeids- og sosialdepartementet er gitt i tabellen *Utviklingen i folketrygdens ytelser etter stønadstype 2009–2018* under punkt 3.4.

2.2 Satsinger og hovedprioriteringer

Boks 2.1 Regjeringens viktigste satsinger i arbeids- og velferdspolitikken

- Regjeringens ungdomsinnsats skal sikre unge ledige raskere oppfølging fra NAV-kontoret for å komme i arbeid eller fullføre utdanning. Satsingen videreføres i 2018, og driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås økt med 70 mill. kroner.
- For å videreføre den forsterkede innsatsen for langtidsledige som nærmer seg slutten av dagpengeperioden, foreslås driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten økt med 37,2 mill. kroner i 2018.
- Omfanget av arbeidsmarkedstiltakene tilpasses situasjonen på arbeidsmarkedet. Siden arbeidsledigheten nå er på vei ned, vil behovet for arbeidsmarkedstiltak til helt ledige være lavere i 2018. Det foreslås derfor en viss nedtrapping av tiltak for denne gruppen. Det er fortsatt et høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak, som bl.a. skal bidra til å bedre deltakernes jobbmuligheter, motvirke langtidsledighet og bidra til integrering av innvandrere og andre utsatte grupper på arbeidsmarkedet.
- For å sikre at flere brukere får tilbud om varig tilrettelagt arbeid (VTA), foreslås bevilgningen til tiltaksplasser i VTA styrket med 15 mill. kroner i 2018.
- Regjeringen foreslår at fosterforeldre med dagpenger og arbeidsavklaringspenger unnatas fra avkortning. Dette medfører 25 mill. kroner i økte utgifter.
- Som en oppfølging av lovendringene knyttet til arbeidsavklaringspenger, jf. Prop. 74 L (2016–2017) og Innst. 390 L (2016–2017), foreslår Regjeringen å styrke bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 25 mill. kroner og 85 mill. kroner for å utvide perioden for rett til arbeidsavklaringspenger som arbeidssøker fra tre til seks måneder.
- Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning foreslås økt med 35 mill. kroner til etatens arbeid med tilpasninger til modernisert folkeregister.
- NAV-kontorene får økt myndighet og handlefrihet. Arbeids- og velferdsetaten får bl.a. økte muligheter til å utføre oppfølgingstjenester i egen regi gjennom en fullmakt til å kunne omdisponere inntil 200 mill. kroner fra arbeidsmarkedstiltak til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett.
- Gjennom den økte omdisponeringsfullmakten vil Arbeids- og velferdsetatens innsats for arbeidsinkludering av personer med psykiske helseproblemer prioriteres.
- Det foreslås bevilget 631,6 mill. kroner til Prosjekt 2 i IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten.
- Økt IKT-sikkerhet i petroleumssektoren – bevilgningen for Petroleumstilsynet foreslås økt med 5,9 mill. kroner, finansiert gjennom sektoravgifter.
- Bevilgningen til Norges forskningsråd foreslås økt med 10 mill. kroner i 2018 for å styrke langsiktig forskning på arbeids- og velferdsområdet.

Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag motvirker arbeidsledighet og bygger opp under et velfungerende arbeidsmarked og et inkluderende arbeidsliv som skal stimulere til arbeid og selvforørgelse. Parallelt prioriterer Regjeringen tiltak og virkemidler som fremmer arbeid, aktivitet og omstilling. Velferdsordningene er utformet slik at de gir økte insentiver til inntektsgivende arbeid for dem som helt eller delvis kan arbeide. Samtidig gir ordningene økonomisk trygghet. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjering

gen vil følge opp Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*.

Hovedprioriteringene under Arbeids- og sosialdepartementet for 2018 er:

- En aktiv arbeidsmarkedspolitikk
- Et sterkere sosialt sikkerhetsnett
- En velfungerende arbeids- og velferdsforvaltning

I det følgende gis en overordnet omtale av de viktigste satsingene og prioriteringene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

2.2.1 Arbeidsmarkedspolitikken

Tidlig innsats for utsatte unge

Regjeringen iverksatte en ny ungdomsinnsats i 2017. Denne ble først rullet ut i fylkene på Sør- og Vestlandet, som har hatt betydelig svekkelse av sine arbeidsmarkeder som følge av nedgangen i etterspørselen fra oljenæringen. I løpet av 2017 vil innsatsen gjelde for hele landet.

Gjennom ungdomsinnsatsen skal unge ledige raskere få oppfølging fra NAV-kontoret for å komme i arbeid eller fullføre utdanning. Målet er å motivere unge til å søke arbeid og raskt komme over i arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet. Innsatsen skal rettes mot unge under 30 år som etter åtte ukers ledighet står uten tilbud om arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet. Hovedinnsatsen er en planlagt og individuelt tilpasset arbeidsrettet oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten vil benytte relevante virkemidler, og ved behov for kompetanseheving vil bruk av opplæringstiltak bli vurdert.

Ungdomsinnsatsen representerer en systematisk styrking av oppfølgingsarbeidet for unge som står utenfor arbeid og utdanning. Dette gir også et forbedret grunnlag for samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsetaten og utdanningsmyndighetene om oppfølging av unge som ikke er i arbeid eller utdanning.

Satsingen videreføres i 2018, og driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås økt med 70 mill. kroner.

Se resultatområde 2 og programkategori 09.10 for nærmere omtale av ungdomsinnsatsen.

Forsterket oppfølging av langtidsledige

De fleste ledige kommer seg i jobb relativt raskt. Noen blir imidlertid gående ledige lenge. Dagpengene har en varighet på ett år for de med lav opp-tjening, og to år for de med inntektsgrunnlag over to ganger grunnbeløpet i folketrygden. Overgangen til jobb synker med varigheten av arbeidssøkerperioden. Overgangen til jobb øker imidlertid mot slutten eller like etter utløpet av dagpengeperioden. For å understøtte denne effekten, styrket Regjeringen oppfølgingen av dagpengemottakere med kort tid igjen av dagpengeperioden i Revidert nasjonalbudsjett 2017.

Hensikten med innsatsen er å sikre at de som har gått ledige over lengre tid sikres et arbeidsrettet tilbud, og dermed gi økt overgang til arbeid. Innsatsen innebærer at dagpengemottakere vil få oppfølgingssamtaler for å motivere til forsterket

jobbsøking når de har rundt et halvt år igjen av dagpengeperioden. Informasjon om ledige stillinger, jobbsøkingsaktiviteter, avklaring av rettigheter til livsopphold og andre tiltak med sikte på overgang til arbeid er aktuelle tema.

Satsingen videreføres i 2018, og driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås økt med 37,2 mill. kroner i 2018.

Samtidig foreslås det å avvikle langtidsledighetsgarantien fra 1. januar 2018. Måloppnåelsen har over tid vært lav, og forskning har vist at garantien slår inn for sent til å ha noen reell effekt på arbeidslediges vei tilbake i jobb.¹ Styrket oppfølging av langtidsledige som nærmer seg slutten av dagpengeperioden, sikrer et bedre og mer målrettet tilbud til langtidsledige tidligere i ledighetsforløpet enn dagens langtidsledighetsgaranti.

Se resultatområde 2 og programkategori 09.10 for nærmere omtale.

Arbeidsmarkedstiltak

Fortsatt et høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak

Regjeringen har de siste årene styrket tiltaksnivået for å tilpasse omfanget av arbeidsmarkedstiltakene til situasjonen på arbeidsmarkedet. Etter to år med svak vekst er sysselsettingen nå økende, og arbeidsledigheten er på vei ned. Behovet for arbeidsmarkedstiltak til helt ledige vil være lavere i 2018, og det foreslås derfor en viss nedtrapping av tiltak for denne gruppen. Det legges opp til en nedtrapping gjennom året, slik at nivået i 1. halvår ventes å være noe høyere enn mot slutten av året. Se nærmere omtale under kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Et fortsatt høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak skal bl.a. bidra til å bedre deltakernes jobbmuligheter og sammen med forsterket oppfølging før utløpet av dagpengeperioden, bidra til at personer som har vært lenge ledige, bl.a. på Sør- og Vestlandet, får nødvendig bistand. Det gir også rom for tiltaksplasser som fremmer bedriftenes omstillingsevne i regioner med høy ledighet og tiltak som bidrar til at arbeidssøkere kan formidles til næringer og regioner som etterspør arbeidskraft. Mange av flyktningene som kom til Norge i 2015, deltar i eller er i ferd med å avslutte introduksjonsprogram og vil kunne melde seg på arbeidsmarkedet med behov for arbeidsmarkedstiltak i 2018.

Grupper som stiller svakere på arbeidsmarkedet, prioriteres for arbeidsmarkedstiltak i 2018.

¹ Oslo Economics og Frischsenteret (2016): Arbeids- og velferdsetatens arbeid med langtidsledige. Rapport til Arbeids- og sosialdepartementet.

Dette er ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området. Videre prioriteres innsats for personer som har vært lenge ledige.

Se også omtalen ovenfor av forsterket innsats for langtidsledige og videreføring av ungdomsinnsatsen i 2018.

Styrking av arbeidsmarkedstiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA)

Gjennom tiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA) gis det tilbud om varig arbeid til uføretrygdede med varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne. For å sikre at flere brukere får tilbud om varig tilrettelagt arbeid, foreslår Regjeringen en styrking av bevilgningen til tiltaksplasser i VTA med 15 mill. kroner i 2018, jf. omtale under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid.

Utvidet oppfølging i egen regi

Regjeringen vil gi Arbeids- og velferdsetaten økte muligheter til å utføre oppfølgingstjenester i egen regi, jf. Meld. St. 33 (2015–2016) NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet.

Regjeringen foreslår derfor at omdisponeringsfullmakten fra arbeidsmarkedstiltak (kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere) til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett (kap. 605, post 01 Driftsutgifter) økes fra 100 mill. kroner, til inntil 200 mill. kroner i 2018. Muligheten for utvidet oppfølging vil bidra til styrket samarbeid med arbeidsgivere og tettere oppfølging av arbeidssøkere, slik at de kommer over i lønnet arbeid.

Styrking av Arbeids- og velferdsetatens innsats for arbeidsinkludering av personer med psykiske helseproblemer, bl.a. gjennom oppfølgingsmetoden Individuell jobbstøtte (IPS), prioriteres innenfor rammen av oppfølgingstjenester i egen regi, jf. Stortingets anmodningsvedtak nr. 57, 17. november 2016.

Se resultatområde 2 og programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

Dagpengeordningens opptjeningsperiode

For å få rett til dagpenger stilles det i dag krav om arbeidsinntekt på minst 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden sist avsluttede kalenderår, eller minst tre ganger grunnbeløpet i folketrygden de tre sist avsluttede kalenderårene.

Ved å målrette dagpengeordningen mot de som har nærmere tilknytning til arbeidslivet, vil den enkelte få sterkere insentiver til kontinuerlig arbeidsdeltakelse. Gjennom dette styrkes arbeidslinja.

Fra 1. januar 2018 foreslås adgangen til å legge arbeidsinntekt for de siste tre avsluttede kalenderårene til grunn avviklet. Regjeringen foreslår at bare arbeidsinntekt det sist avsluttede kalenderåret før søknadstidspunktet skal kunne legges til grunn for å få rett til dagpenger.

For å skjerme personer som har hatt lengre fravær fra arbeidslivet som følge av sykdom, foreslås det at arbeidsinntekten som vurderes i forbindelse med minsteinntektskravet utvides til også å omfatte sykepenger, pleiepenger samt opplærings- og omsorgspenger mv.

Opptjeningsperioden for inntekten som dagpengene beregnes på grunnlag av bør være lik opptjeningsperioden for minsteinntektskravet, og foreslås også endret slik at bare inntekt fra sist avsluttede kalenderår regnes med.

Dette målretter dagpengeordningen mot personer som har en nær tilknytning til arbeidslivet, og som nylig har opplevd et inntektsbortfall. Forslaget vil redusere dagpengebevilgningen i 2018. Se resultatområde 2 og programkategori 33.30 for nærmere omtale.

Videreutvikling av ordningen med arbeidsavklaringspenger

Regjeringen la 31. mars i år fram Prop. 74 L (2016–2017) om endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader. Alle lovforslagene ble vedtatt av Stortinget, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Endringene innebærer en smalere inngang til ordningen, at det legges til rette for et strammere stønadsløp og økte arbeidsinsentiver.

Endringene som er knyttet opp mot satsingene i budsjettet innebærer:

- Maksimal stønadperiode reduseres fra fire til tre år. Vilårene for forlengelse skjerpes og maksimal forlengelse begrenses til to år, og dette lovfestes. I dagens ordning er det ingen øvre grense for slik forlengelse.
- Mottakere av arbeidsavklaringspenger plikter å delta i medisinsk behandling eller arbeidsrettede aktiviteter, og ved alvorlige brudd kan ytelsen stanses. Ved mindre alvorlige brudd på aktivitetsplikten, der full stans i utbetalingen ikke er aktuelt, innføres en ny og mildere reaksjon der arbeidsavklaringspengene reduseres tilsvarende én dags ytelse.
- Overgangen tilbake til arbeid skal gjøres enklere. Etter at perioden med behandling/tiltak er fullført, vil mange brukere trenge noe tid på å søke arbeid. Perioden som brukeren kan motta arbeidsavklaringspenger mens han eller hun søker arbeid, utvides fra tre til seks måneder.

Sammen med iverksatte tiltak for å styrke og målrette det arbeidsrettede tilbudet i Arbeids- og velferdsetaten antas endringene å gi en raskere avklaring av stønadsmottakers arbeidsevne og økt overgang til arbeid. For å understøtte de positive effektene av at det innføres en absolutt begrensning for hvor lenge en kan motta arbeidsavklaringspenger, er det nødvendig med en hyppigere oppfølging av mottakerne gjennom stønadsløpet. Økt oppfølging vil også være viktig for å redusere overgangen til uføretrygd for de som når maksimal varighet på arbeidsavklaringspenger.

Det vises til Regjeringens forslag om å øke Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning med 25 mill. kroner under kap. 605, post 01. Regjeringen foreslår videre å øke bevilgningen med 85 mill. kroner under kap. 2651, post 70 til å utvide perioden for rett til arbeidsavklaringspenger som arbeidssøker fra tre til seks måneder med virkning for alle fra 1. januar 2018. Se resultatområde 2 og programkategoriene 09.10 og 29.50 for nærmere omtale.

2.2.2 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er ett av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Regjeringen vil arbeide for å hindre at mennesker faller utenfor arbeidslivet og viktige sosiale arenaer. Innsatsen omfatter også tiltak på andre departementers budsjettområder.

Fosterforeldre med dagpenger og arbeidsavklaringspenger

Fosterforeldres arbeidsgodtgjørelse fører i dag til avkortning (gradering) av dagpenger og arbeidsavklaringspenger. Arbeidsgodtgjørelsen inngår i grunnlaget for opptjening og beregning av trygdeytelser (f.eks. dagpenger og arbeidsavklaringspenger), som annen pensjonsgivende inntekt.

Regjeringen foreslår en overgangsordning for fosterforeldre som mottar dagpenger og arbeidsavklaringspenger, slik at godtgjørelse knyttet til det å være fosterforeldre ikke lenger vil føre til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger, jf. også Stortingets anmodningsvedtak nr. 656 av 11. mai 2017.

Endringene vil gjelde for alle med virkning fra 1. januar 2018. Endringen representerer en særregel for familier som påtar seg det viktige ansvaret som fosterforeldre. Å være fosterforeldre betraktes mer som å ta seg av egne barn enn som lønnsarbeid. Unntak fra avkortning gjelder ikke fosterforeldre som er frikjøpt fra arbeid.

Budsjetteffekten anslås til 25 mill. kroner i økte utgifter i 2018, fordelt med 17 mill. kroner på arbeidsavklaringspenger og 8 mill. kroner på dagpenger.

Regjeringen har oppnevnt et offentlig utvalg som skal gjennomgå rammebetingelsene for ordinære fosterhjem. Utvalget skal se nærmere på fosterforeldres rammevilkår og bl.a. vurdere om det er nødvendig med tydeliggjøring og/eller endringer i rettigheter knyttet til ytelser ved bl.a. sykdom, uførhet og arbeidsledighet. Utredningen vil foreligge ved utgangen av 2018. På bakgrunn av utvalgets utredning vil derfor graderingsreglene for fosterforeldre vurderes på nytt. I det videre arbeidet bør det ses etter løsninger som ivaretar sammenhengen i velferdsordningene på en god måte.

Se resultatområde 2 og programkategoriene 29.50 og 33.30 for nærmere omtale.

Styrking av hjelpemiddelområdet

I Regjeringens politiske plattform står det at det skal foretas en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken i løpet av regjeringsperioden. Et ekspertutvalg gjennomgikk hjelpemiddelpolitikken i 2016 og leverte sin innstilling 6. februar 2017. Utvalget vurderte dagens system opp mot framtidens krav, herunder hvordan sikre hensiktsmessige løsninger på ulike livsarenaer. Sentralt for utvalget var å finne løsninger som ivaretar brukernes behov på en god måte. Utvalget foretok også en vurdering av ansvarsdelingen mellom staten og kommunene på området.

Rapporten har vært på alminnelig høring med frist 31. mai 2017. Regjeringen deler utvalgets vurdering om at det er behov for å gjøre noen justeringer i dagens modell for å møte framtidens behov og vil utrede nærmere hvordan flere av forslagene kan følges opp.

Som det framgår av Sundvolden-erklæringen har Regjeringen ønsket å gå gjennom forsøksordningen med servicehunder med sikte på at gjøre den mer lik ordningen med førerhund for blinde og svaksynte. Regjeringen foreslår at det etableres en permanent ordning med servicehunder som administreres av Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen foreslår å bevilge totalt 5,8 mill. kroner til dette formålet. Ordningen innebærer at personer med nedsatt funksjonsevne vil kunne få sitt pleie- og omsorgsbehov redusert, og få bedret mulighetene til å delta på aktiviteter på linje med andre. Det vises til nærmere omtale under programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Regjeringen foreslår å utvide ordningen med stønad til parykk for personer mellom 18 og 30 år, slik at denne aldersgruppen får dekket utgiftene fullt ut til inntil to tillagede parykker eller seks syntetiske parykker per kalenderår. En utvidelse av denne stønaden vil gjøre at flere i alderen 18 til 30 år vil ha råd til å kjøpe seg en god nok parykk, noe som kan motvirke isolasjon, og dermed også medvirke til at flere gjennomfører utdanning og kommer inn i arbeidslivet. Regjeringen foreslår å bevilge 6,4 mill. kroner til dette formålet.

Regjeringen foreslår å utvide stønad til lese- og sekretærhjelp for blinde- og svaksynte i dagliglivet, slik at maksimumsgrensen økes fra 20 til 40 timer. Økningen vil gjøre at synshemmede får en bedret mulighet til å delta i samfunnet på linje med andre. Regjeringen foreslår å bevilge 1,6 mill. kroner til dette formålet.

Regjeringen foreslår å innføre rett til taleflythjelpemidler i folketrygden. Det har vært gitt stønad til taleflythjelpemiddel gjennom en forsøksordning, og denne foreslås nå gjort permanent. Regjeringen foreslår å bevilge 1,5 mill. kroner til dette formålet.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 4 og programkategori 29.60 for nærmere omtale.

2.2.3 Økt myndighet og handlefrihet til NAV-kontoret

Meld. St. 33 (2015–2016) legger til grunn at det statlig/kommunale samarbeidet i NAV-kontoret skal videreutvikles ved å gi det lokale NAV-kontoret større handlingsrom og myndighet og tilpasse tjenestene til lokale forhold. Økt handlingsrom for NAV-kontorene handler i stor grad om at kommune og stat på lokalt nivå kan gi tjenester til brukerne ut fra felles mål og forventninger. Ikke minst betyr det større fleksibilitet i praktiseringen av arbeids- og velferdspolitikken i møte med den enkelte bruker. Regjeringen følger opp dette med flere tiltak som gir NAV-kontoret virkemidler til bedre og tettere oppfølging. Regjeringen mener at dette vil gjøre NAV-kontorene bedre i stand til å nå overordnede mål og prioriteringer.

Arbeids- og velferdsetaten får videre i dette budsjettet økt mulighet til å utføre oppfølgingstjenester i egen regi. Det er også satt i gang et arbeid med å videreutvikle styringen av arbeidsmarkedstiltakene som i større grad legger vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne.

Regjeringen har også iverksatt flere tiltak som tydeliggjør NAV-kontorenes ansvar for oppfølging av utsatte grupper på tvers av statlig og kommu-

nalt ansvarsområde. Regjeringens nye ungdomsinnsats og innføringen av en lovfestet aktivitetsplikt for mottakere av økonomisk stønad under 30 år understøtter dette arbeidet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har igangsatt flere konkrete tiltak for å følge opp retningvalgene i meldingen og har bl.a. besluttet å øke NAV-kontorets ansvar for arbeidsavklaringspenger ved at NAV-kontoret skal foreta alle vurderinger av brukers arbeidsevne. I dag er dette delt mellom NAV-kontoret og forvaltningsenhetene i Arbeids- og velferdsetaten.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 5 for nærmere omtale.

2.2.4 IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten

Rapportering fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at Prosjekt 2 er i rute. Siste leveranser for spesialisering av ytelsesforvaltningen ble avsluttet i juni 2017. Foreldrepengeprosjektets første leveranse, endringssøknad på nett, ble satt i produksjon i mars 2017. I henhold til milepæler og leveranseplaner er prosjektet godt i gang med etablering av teknisk plattform for den nye vedtaksløsningen som nå er under utvikling og konstruksjon. Det foreslås bevilget 631,6 mill. kroner til prosjektet for 2018.

Regjeringen har i henhold til premisser i Prop. 67 S (2015–2016) besluttet at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte planleggingen av et Prosjekt 3. I tråd med tidligere planer vil hovedinnretningen for et Prosjekt 3 trolig være å realisere moderne digitale systemløsninger på sykepengeområdet, pleiepenger, omsorgspenger, opplæringspenger og svangerskapspenger. Før en eventuell beslutning skal det først gjennomføres en såkalt KSP og deretter en KS2.

I tillegg til IKT-moderniseringen har etaten dels startet, dels planlagt en rekke viktige IKT-investeringer. Nytt folkeregister og tilknyttet ID-forvaltning er helt sentrale elementer i de fleste IKT-løsninger i etaten. Hovedprosjektet for modernisering av nytt folkeregister gjennomføres av Skattedirektoratet, men Arbeids- og velferdsetaten er deltager i prosjektet for de opplysninger etaten skal oppdatere i nytt folkeregister. Det vil være et omfattende arbeide å tilpasse NAVs systemløsninger slik at de kan utnytte nye funksjoner og informasjonselementer fra nytt folkeregister.

Se resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovedmål 5 og programkategori 09.10 for nærmere omtale.

2.2.5 IKT-sikkerhet i petroleumssektoren

En omfattende og rask teknologiutvikling har ført til store endringer i samfunnet de siste tiårene. Denne utviklingen har gjort IKT-teknologi til en økende strategisk sikkerhetsutfordring. Med bakgrunn i bl.a. Lysne-utvalgets rapport² og den økte satsingen på digitalisering i petroleumsnæringen foreslår Regjeringen en styrking av Petroleumstilsynet for å øke IKT-sikkerheten i petroleumsnæringen.

Styrkingen innebærer økt kunnskaps- og kompetanseutvikling på området, avklaring av utfordringer og gjennomføring av tilsyn med IKT-sikkerhet i petroleumsnæringen. Forslaget innebærer også en styrking av beredskaps- og hendelseshåndteringen, bl.a. ved gjennomføring av øvelser. Dette vil bidra til å redusere risiko for storulykker som kan ramme mennesker, ytre miljø og økonomiske verdier. Tiltakene vil evalueres etter gjennomføring for å utvikle kunnskap som kan bidra til å forbedre IKT-sikkerheten videre.

Regjeringen foreslår at det for 2018 bevilges 5,9 mill. kroner til økt IKT-sikkerhet i petroleumsnæringen. Satsingen skal gå over perioden 2018–2021 og finansieres ved økt sektoravgift. Se også omtale under resultatområde 4.

2.2.6 Forskningsprogram i Norges forskningsråd

Bevilgningen under kap. 601, post 50 Norges forskningsråd foreslås økt med 10 mill. kroner. Styrkingen er en oppfølging av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og satsingsområdet Fornylse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse og omsorgstjenester. Styrkingen skal tilføres den utfordringsdrevne arbeids- og velferdsforskningen. Utfordringer som globalisering, migrasjon, endringer i demografi og teknologi samt nødvendig omstilling i norsk økonomi vil påvirke sektoren og rammebetingelser for departementets ansvarsområder, politikk og tjenester. Det er behov for kunnskap utviklet over tid som kan gi forståelse og beskrivelse av hvordan større samfunnsutfordringer og trender påvirker arbeidsmarked, arbeidsliv og velferdsordninger. Se resultatområde 1, programkategori 09.00 for nærmere omtale.

2.2.7 Avvikling av hjelpestønad sats 0

Hjelpestønad sats 0 er til hjelp i huset og kan gis til den som har særskilt behov for hjelp i huset på grunn av varig sykdom eller skade. Hjelpestønad gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold eller privat tjeneste. Ordningen ble opphevet i 1992, jf. Ot.prp. nr. 5 (1991–1992), men overgangsordningen løper fortsatt for tilfeller som allerede var innvilget hjelpestønad i 1992. Overgangsordningen ble bl.a. begrunnet med at det ville bli en stor belastning for kommunene å få søknader om hjemmehjelp fra den store gruppen som i 1991 hadde hjelpestønad sats 0. Antall mottakere av denne hjelpestønad har imidlertid falt kraftig siden 1991. Det foreslås å oppheve sats 0 for mottakere av hjelpestønad fra 1. juli 2018. De som i dag bruker stønaden til å dekke privat hjelp i huset, vil kunne søke kommunen om hjelp. Kommunen plikter å tilby nødvendige helse- og omsorgstjenester, herunder praktisk bistand til hjelp i huset. Avviklingen utgjør en innsparing på Arbeids- og sosialdepartementets budsjett på 73 mill. kroner i 2018. Helårsvirkningen av tiltaket i 2019 anslås til 140 mill. kroner.

2.2.8 Endring i satser for bidragsforskott

Forsørgelse av barn er foreldrenes ansvar. Når foreldrene ikke bor sammen, skal den forelderen som ikke bor sammen med barnet, betale bidrag til forsørgelse av barnet. Det offentlige har påtatt seg et ansvar for å forskuttere uteblitt eller forsinket underholdsbidrag når bidragsmottakeren har en inntekt under et visst nivå. Staten krever refusjon fra den bidragspliktige for det forskotterte bidraget.

Forskottet er behovsprøvd og utbetales i tre satser avhengig av den enslige forsørgerens inntekt, av om vedkommende er gift eller samboer og antall barn. Dersom inntekten overstiger 502 400 kroner, bortfaller retten til forskott. Forhøyet forskott utgjør 1 570 kroner for barn under 11 år og 1 960 kroner for barn over 11 år, ordinært forskott utgjør 1 180 kroner og redusert forskott utgjør 790 kroner per barn per måned.

Regjeringen ønsker å spisse ordningen i enda større grad mot forsørgere som har de laveste inntektene. Det foreslås derfor å avvikle det reduserte forskottet fra 1. januar 2018. Dette innebærer som eksempel at enslige mottakere med ett barn og inntekt som overstiger 408 200 kroner, ikke skal ha rett til bidragsforskott. Netto utgiftsreduksjon av tiltaket utgjør om lag 50 mill. kroner i 2018.

² NOU 2015:13 *Digital sårbarhet – Sikkert samfunn*

Se resultatområde 2 og programkategori 29.20
Enslige forsørgere for ytterligere omtale.

2.2.9 Underregulering av tilskuddssatser i folketrygden

Tilskuddssats for stønad til barnetilsyn i folketrygden foreslås videreført nominelt fra 2017 til 2018. Det må sees i sammenheng med de endringer som tidligere er gjort mht. redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehage for de med lav inntekt. I tillegg underreguleres satsene for tilleggsstønader, tilretteleggingstilskudd, grunn- og hjelpestønad, samt enkelte satser på hjelpemiddelområdet. Samlet utgjør dette en innsparing på Arbeids- og sosialdepartementets budsjett på 37 mill. kroner.

2.2.10 Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen

Regjeringen bygger sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensial for økt effektivitet. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform, og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og til å skape handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Arbeids- og sosialdepartementet innebærer det at driftsutgifter reduseres med 66 mill. kroner.

2.2.11 Pensjonsreformen

For å styrke bærekraften i pensjonssystemet og sikre en god fordeling av byrder og goder mellom generasjoner, ble pensjonsreglene lagt om fra 2011. Det nye pensjonssystemet gir gode insentiver til arbeid og er fleksibelt slik at den enkelte kan tilpasse seg sine behov. Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner gjennom en ansvarlig økonomisk politikk, og fortsetter å gjennomføre pensjonsreformen.

Tjenestepensjonsordningene i offentlig sektor er ikke tilpasset endringene i det øvrige pensjonssystemet, noe som bl.a. fører til at ansatte i offentlig sektor må jobbe lenger enn ansatte i privat sek-

tor for å kompensere for virkningene av levealdersjustering. Det er særlig viktig at yngre arbeidstakere får en større gevinst ved å stå lenger i jobb og ikke straffes økonomisk ved å skifte jobb mellom offentlig og privat sektor.

Regjeringen ønsker å redusere forskjellene mellom pensjonssystemene i privat og offentlig sektor. En ny varig løsning for offentlig tjenstepensjon må være tilpasset pensjonsreformen. Nye pensjonsordninger for offentlig ansatte skal redusere mobilitetshindringene mellom offentlig og privat sektor og stimulere ansatte i offentlig sektor til å arbeide lenger.

Arbeids- og sosialministeren og partene i arbeidslivet ble før sommeren 2015 enige om å starte et arbeid med sikte på å finne nye pensjonsløsninger for offentlig ansatte. Departementet slutførte i desember 2015 en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor, samt overgangsordninger. Regjeringen ønsker å fortsette arbeidet med å legge om pensjonsordningene for offentlig ansatte. Departementet har fortsatt utredningsarbeidet sammen med partene etter at rapporten var slutført. Det er viktig at også offentlig sektor får en pensjonsordning som premierer det å stå lenger i jobb, gir mobilitet og fleksibilitet, samt støtter opp om målsetningene ved pensjonsreformen.

Arbeids- og sosialministeren vil høsten 2017 ta initiativ til en avsluttende prosess med partene i arbeidslivet med mål om å komme fram til enighet om en ny offentlig tjenstepensjon. Før det er på plass en ny pensjonsordning for offentlig sektor, vil bruttoordningen videreføres. For personer som er født fra og med 1954, og som har deler av folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell, er det foreløpig ikke samordningsregler for å beregne fradraget for folketrygd opptjent med ny modell. Departementet sendte i september et utkast til nye samordningsregler på høring.

Et offentlig utvalg som utredet etterlatteytelsene i folketrygden la fram sin utredning NOU 2017:3 Folketrygdens ytelser til etterlatte – Forslag til reform 2. februar 2017. Utredningen ble sendt på høring og Regjeringen arbeider med å følge opp utvalgets forslag og høringsuttalelsene.

2.2.12 Et mer inkluderende arbeidsliv

Intensjonsavtalen for et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) bygger på samarbeid og tillit mellom myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere. Det overordnede målet for avtalen er å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og redusere sykefravær og hindre utstøting og frafall

fra arbeidslivet. Dette er nedfelt i tre delmål: 1) Reduksjon i sykefraværet med 20 pst. i forhold til nivået i andre kvartal 2001. 2) Hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne. 3) Yrkesaktivitet etter fylte 50 år forlenges med tolv måneder (sett i forhold til 2009-tall).

Helt sentralt i IA-arbeidet står innsatsen på den enkelte arbeidsplass. I dette inngår forebyggende HMS-arbeid, oppfølging av sykmeldte og

aktiv inkludering av arbeidstakere som har falt ut av arbeidslivet. For å støtte dette arbeidet stiller Regjeringen en rekke virkemidler til rådighet formidlet gjennom Arbeids- og velferdsetaten.

Dagens intensjonsavtale for et mer inkluderende arbeidsliv løper fra 2014–2018.

Det vises for øvrig til omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd og resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

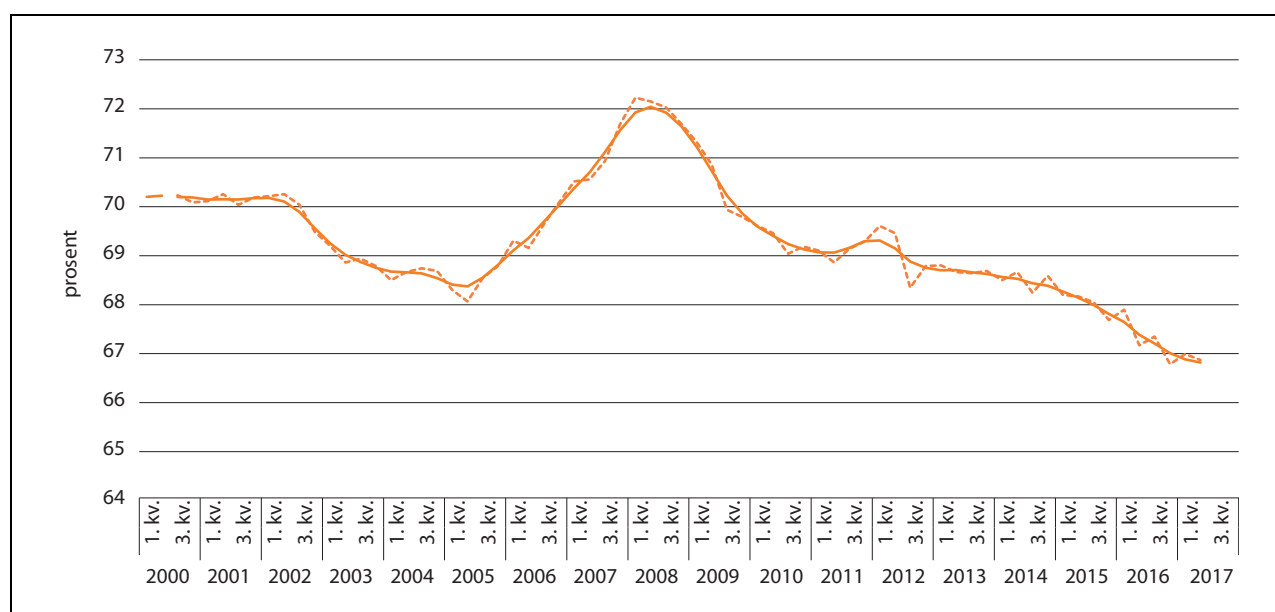
3 Sentrale utviklingstrekk

3.1 Innledning

I det følgende redegjøres det for utviklingstrekk og viktige utfordringer innenfor Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde.

En stor og kompetent arbeidsstyrke er vår viktigste ressurs. Utvikling av arbeidsstyrkens kompetanse stiller krav til arbeidstakere og arbeidsgivere, til våre virkemidler og til samarbeid om kompetanseheving med utdanningssystemet og partene i arbeidslivet.

Syssetlingsandelen i Norge er høy sammenlignet med de fleste OECD-land, selv om Norges rangering er noe svekket de siste årene. Det er særlig høy deltakelse blant kvinner og seniorer som bidrar til Norges gode posisjon. Syssetlingen for menn i alderen 25–54 år er imidlertid lavere enn gjennomsnittet for OECD. Fallet i syssetlingsraten har vært særlig sterk etter 2008. Om lag 2/3 av fallet kom før oljeprisfallet sommeren 2014, mens om lag 1/3 har kommet senere, jf. figur 3.1 Utviklingen i syssetlingsraten.

Figur 3.1 Utviklingen i syssetlingsraten. Sesongkorrigerte kvartalstall, 1. kvartal 2000-2. kvartal 2017

Kilde: Basert på SSBs arbeidskraftundersøkelse.

Demografiske endringer fører til at andelen eldre i befolkningen øker. Det påvirker arbeidstilbudet, forsørgerbyrden og etterspørselen etter varer og tjenester.

Mange voksne utenfor arbeidslivet mottar offentlige ytelser. Særlig er bruken av helserelaterte ytelser høy. I løpet av de siste tiårene har det særlig vært vekst i andelen unge som mottar helserelaterte ytelser. Strammere offentlige budsjetter som følge av mindre inntekter fra oljefondet

kan kreve sterkere prioriteringer innenfor de offentlige ytelsene.

Det største sosiale skillet i Norge går mellom de som har jobb og de som står utenfor arbeidslivet. Det er tendenser til økende inntektsforskjeller og økt andel med vedvarende lavinntekt, selv om forskjellene og forekomsten av lavinntekt er mindre enn i andre land.

Personer med svake kvalifikasjoner, personer med helseproblemer, en del unge og innvandrergupper med svake kvalifikasjoner, kan få

problemer med å få eller beholde jobben. Unge uten videregående opplæring risikerer å få en ustabil arbeidskarriere med mye ledighet og lav pensjonsopptjening. Det er sammenheng mellom lite utdanning og helseutfordringer og svak tilknytning til arbeidsmarkedet, og dermed lav inntekt. En utfordring er å sørge for at utsatte grupper som ungdom og innvandrere/flyktninger skaffer seg kompetanse og praksis som er etterspurt.

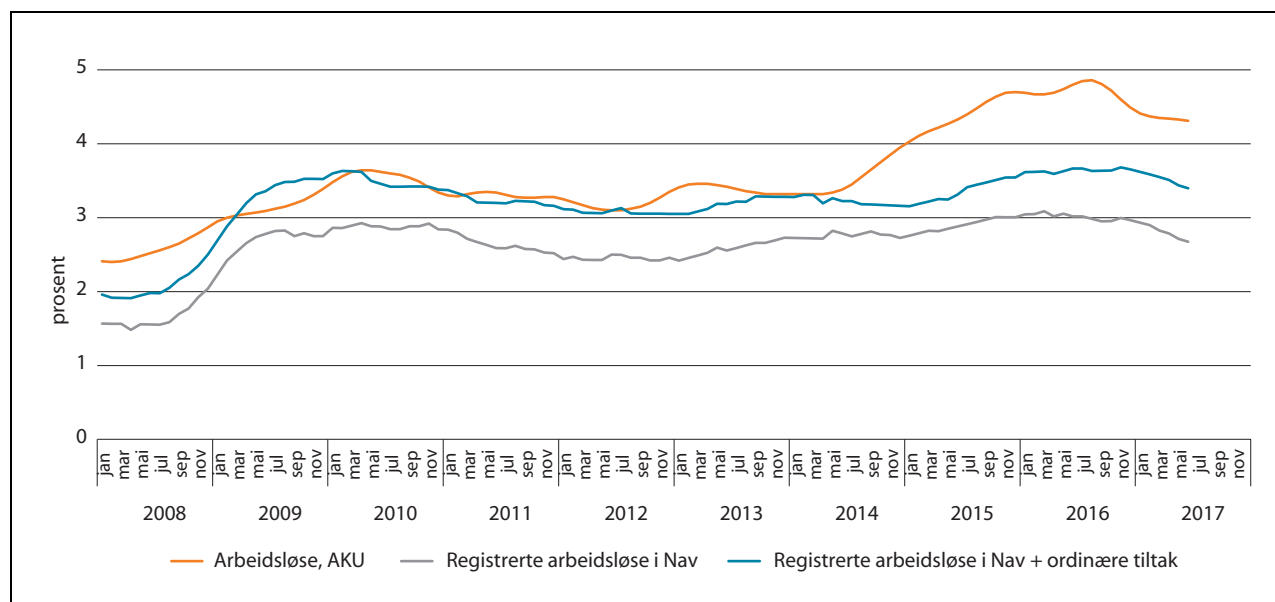
Omstillingen fra høy sysselsetting i tilknytning til petroleumssektoren til vekst i andre næringer har konsekvenser for arbeidsmarked og arbeidsliv, hvilke jobber som legges ned og skapes, hvilken kompetanse som etterspørres mv. Vekst forutsetter evne til omstilling både i bedrifter og for den enkelte arbeidstaker. Dette krever både kompetanseheving blant arbeidstakerne og en arbeidsstyrke som er mobil mellom bedrifter, næringer, sektorer og geografiske områder. Også digitaliseringen og klimaendringer har betydning for utviklingen i ulike næringer, bransjer og job-

ber og for kompetansebehovene. Nye virksomhetsformer, bl.a. innen delingsøkonomien, skaper nye muligheter, men kan også gi utfordringer i forhold til hvordan arbeidslivet tradisjonelt er blitt organisert og regulert.

Det er helse- og sikkerhetsmessige utfordringer i enkelte bransjer og yrker. Problemene med kriminelle aktører i arbeidslivet er økende, og kontrollatene rapporterer om at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. De kriminelle aktørene er blitt mer tilpasningsdyktige og finner stadig nye metoder for å redusere oppdagelsesrisikoen og unngå kontroll og sanksjoner. Konsekvensene er alvorlige for arbeidstakere, seriøse virksomheter og samfunnet.

Nedenfor gjennomgås først situasjonen på arbeidsmarkedet. Deretter redegjøres det for utviklingen i økonomiske ytelser som skal sikre den enkelte økonomisk og sosial trygghet samt utviklingen på pensjonsområdet. Arbeidsmiljø- og sikkerhet omtales deretter.

3.2 Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2017

Figur 3.2 Arbeidsledighet, 2008–2017. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) og registrerte ledige i NAV. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Sysselsettingen utviklet seg svakt gjennom 2015 og 2016. Det må ses i sammenheng med lavere aktivitet i petroleumssektoren, særlig på Sør- og Vestlandet.

Den siste tiden har veksten i sysselsettingen tatt seg opp, og ifølge foreløpige tall fra Nasjonalregnskapet økte sysselsettingen med 0,4 pst., eller om lag 10 600 personer i 2. kvartal 2017. Til

sammen var det i 2. kvartal om lag 23 700 flere sysselsatte enn på samme tid i 2016. Veksten kom hovedsakelig i bygg- og anleggsvirksomhet, forretningsmessig tjenesteyting, overnatting og servering, og undervisning og sosiale tjenester. Nedgangen i petroleumsvirksomhet og oljerelaterte tjenestenæringene ser ut til å ha avtatt noe.

Sysselsettingen målt i pst. av befolkningen (15–74 år) har vært fallende over flere år. I 3. kvartal 2008 var sysselsettingsandelen 72 pst. Dette var et historisk toppnivå da ledigheten var svært lav. Etter finanskrisen i 2008, oljeprisfallet i 2014 og fram til sommeren 2017, har sysselsettingsandelen falt med om lag fem prosentpoeng. Den lave økonomiske veksten er den viktigste forklaringen på nedgangen. Noe av reduksjonen skyldes endret alderssammensetning i arbeidsstyrken med flere alderspensjonister, men også at ledigheten har gått noe opp i forhold til det svært lave nivået i 2008. Høy innvandring i årene etter 2008 har bidratt til sterk befolkningsvekst. Innvandrerne har likevel hatt en lavere reduksjon i sysselsettingsraten enn befolkningen ellers, med unntak av innvandrere fra Afrika. En stor del av nedgangen i sysselsettingen kom blant unge i alderen 15–24 år. Motstykket til dette er at flere er under utdanning. Det siste halve året synes nedgangen i sysselsettingsandelene å ha stanset opp. AKU-tall fra juni 2017 viser en sysselsettingsandel på 66,8 pst.

Utdanningsnivået har betydning for sysselsettingen. Gruppen med kun grunnskole har lavest andel sysselsatte. Nedgangen i sysselsettingsraten har vært om lag lik for personer med bare grunnskole som for personer med videregående skole. Personer med utdanning fra høyskole og universitet har blitt mindre berørt.

Konkurransesevnen har bedret seg de siste årene. Lønnsoppgjørene har gitt en moderat lønnsvekst, og sammen med svekkelsen av den norske kronen fra 2013, har dette bidratt til å styrke konkurransekraften til norske bedrifter.

Stadig flere arbeider heltid, og andelen med deltidsarbeid avtar ifølge tall fra SSB. Det er særlig blant kvinner med barn under 16 år at heltidsandelen øker. Antallet midlertidig ansatte har gått noe ned fra 2. kvartal 2016 til 2. kvartal 2017. Antallet selvstendig næringsdrivende falt både blant menn og kvinner. Dette kan indikere at omfanget av såkalt atypiske jobber ikke har tiltatt det siste året.

Arbeidsledigheten er på vei ned

Den registrerte ledigheten ved NAV-kontorene har gått gradvis ned siden november 2016. Tall fra

august 2017 viser at det da var 2,6 pst. helt ledige (sesongkorrigert), tilsvarende 72 000 personer. Ledigheten har ikke vært så lav siden høsten 2013.

Ledigheten falt med 10 800 personer fra august 2016 til samme tid i 2017. Summen av ledige og personer på arbeidsmarkedstiltak har falt med 9 300 personer det siste året. Det var 40 pst. nedgang i antallet helt og delvis permitterte fra august 2016, og til sammen var 3 600 personer permitterte ved utgangen av august 2017.

Ulike mål for arbeidsledighet viser noe forskjellig utvikling gjennom 2016 og 2017, se figur 3.2. Den registrerte arbeidsledigheten viste en topp i 1. halvår 2016, og har siden avtatt. Summen av registrerte arbeidsledige og arbeidssøkere på tiltak har hatt om lag samme forløp.

Arbeidskraftundersøkelsen til SSB viste at ledigheten økte gjennom 1. halvår 2016, og lå på 4,7 pst. i gjennomsnitt for året. AKU-ledigheten falt gjennom de første månedene av 2017, og utgjorde 4,3 pst. i juni.

De siste par årene har det vært betydelige forskjeller mellom arbeidsledigheten slik den måles i arbeidskraftundersøkelsen (AKU) og den registrerte arbeidsledigheten i Arbeids- og velferdsetaten. Registrerte ledige omfatter arbeidssøkere som melder seg ledige hos Arbeids- og velferdsetaten og er tilgjengelige for arbeid. Arbeidskraftundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og viser hvor mange som oppgir at de aktivt søker arbeid. Avstanden mellom de to ledighetsmålene er fortsatt større enn normalt, selv om forskjellen er blitt mindre den siste tiden. En arbeidsgruppe ledet av professor Ragnar Torvik fant bl.a. at det særlig er blant personer under 40 år på Østlandet at AKU-ledigheten har økt sterkere enn den registrerte ledigheten.

Flere med lange ledighetsperioder

De fleste arbeidssøkere finner jobb etter kort tid, og tilgangen på nye registrerte ledige har avtatt sammenliknet med 2016. I august 2017 ble det registrert 800 nye arbeidssøkere per virkedag (sesongkorrigert). Dette er 16 pst. færre enn på samme tid året før. Om lag 50 pst. av de ledige hadde i august 2017 vært registrert ledige eller på tiltak i mindre enn seks måneder.

Langtidsledigheten, dvs. sammenhengende ledighet i seks måneder eller mer, avtar noe. Det er imidlertid et økende antall ledige med lange ledighetsperioder, dvs. 18 mnd. eller mer. Arbeidsledige kan motta dagpenger i maksimalt to år. Arbeids- og velferdsdirektoratet har sett

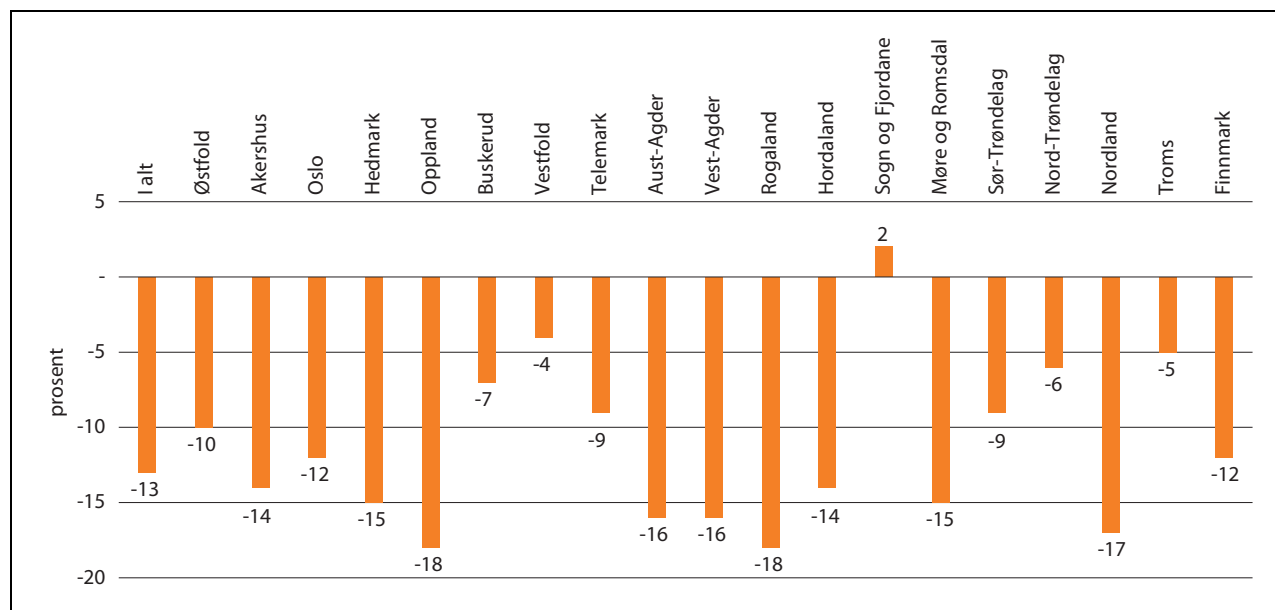
nærmere på hva som skjedde med de som brukte opp dagpengerettighetene sine i løpet av 1. halvår 2016. Seks måneder senere var nær halvparten (44 pst.) av disse i jobb, de aller fleste uten ytelse fra arbeids- og velferdsforvaltningen. 20 pst. var registrert hos arbeids- og velferdsforvaltningen uten å motta noen ytelse, og 10 pst. mottok ytelse uten å være i jobb. De fleste i den siste gruppen mottok alderspensjon, sosialhjelp, kvalifiseringsstønad eller arbeidsavklaringspenger.

Det er mobilitet i arbeidsmarkedet, også mellom næringer, og også i tider med lav vekst. En analyse utført av SSB i 2016 viste at 42 pst. av de som sluttet i oljenæringene i 1. halvår 2015, og som ikke jobbet neste halvår, hadde fått ny jobb i mars i 2016. En høy andel av disse hadde gått til næringer som etterspør teknisk kompetanse. Av de som ikke var i jobb kan noen ha startet som selvstendig næringsdrivende, noen påbegynt utdanning, noen motta AFP/alderspensjon, og noen kan ha mottatt sluttpakker. 17 pst. var regis-

trert ledige eller på tiltak, og rundt 13 pst. har trolig forlatt Norge.

Fortsatt geografiske forskjeller i ledigheten

Utviklingen i arbeidsledigheten har vist en klar geografisk todeling etter 2014. På Sør- og Vestlandet, særlig i Rogaland, økte ledigheten. Den siste tiden har den registrerte arbeidsledigheten gått ned stort sett over hele landet, også for yrkesgrupper og i regioner som har vært hardt rammet av oljeprisnedgangen. I alle fylker (unntatt Sogn og Fjordane, som har 1,6 pst. ledighet) har ledigheten gått ned de siste tolv månedene (august 2016–august 2017). Nedgangen i ledigheten er størst i Rogaland, Oppland og Nordland, deretter Agder-fylkene, Møre og Romsdal, Hedmark og Hordaland. Sammenlignet med august 2016 er det yrker innen ingeniør- og ikt-fag, industriarbeid og bygg og anlegg som har hatt størst nedgang i antallet arbeidsledige. Nedgangen i arbeidsledigheten er minst innen helse og pleie og omsorg.

Figur 3.3 Endring i registrert ledighet etter fylke august 2017 og august 2016. Endring i pst.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

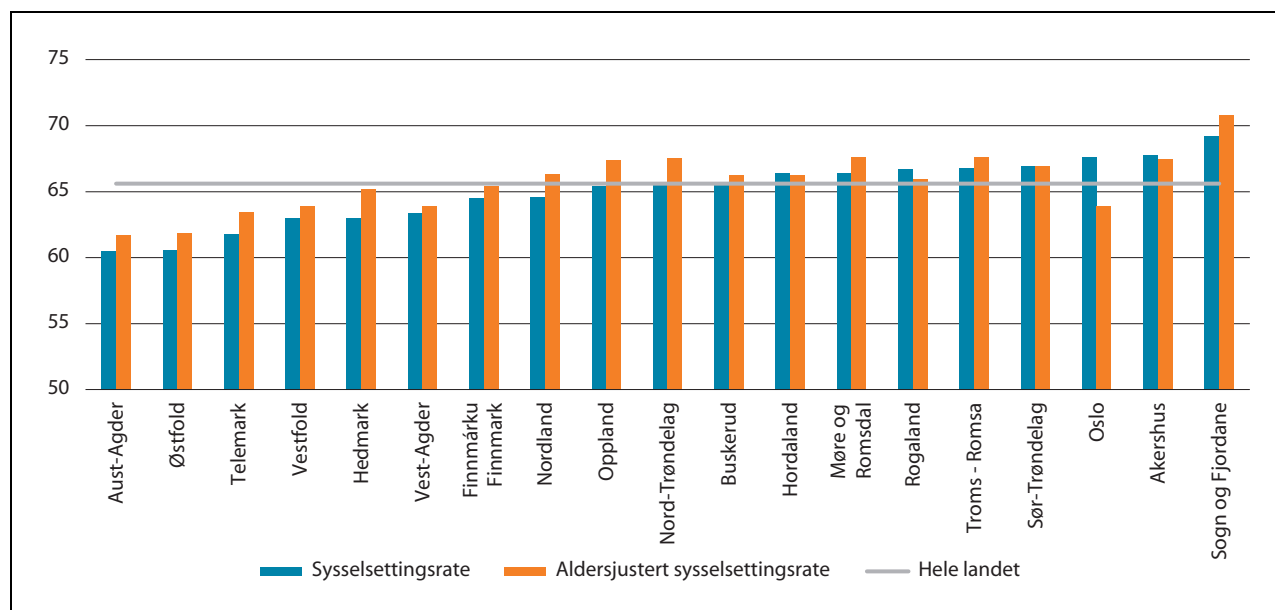
Sysselsettingsraten i ulike fylker

Det er betydelig geografisk variasjon i sysselsettingsratene. Det er samtidig også til dels svært ulike alderssammensetninger i de forskjellige fylkene i Norge. Den aldersjusterte sysselsettingsraten i figur 3.4 forteller oss hva sysselsettingsraten i fylket ville vært hvis aldersfordelingen hadde vært lik gjennomsnittet for hele landet.

I figuren er fylkene sortert etter de ujusterte sysselsettingsratene og sammenholdt med aldersjusterte sysselsettingsrater. Figuren viser at sysselsettingsratene endrer seg mye for enkelte av fylkene. Uten aldersjustering har Oslo en høy sysselsettingsrate, men den aldersjusterte sysselsettingsraten i Oslo er klart lavere enn landsgjennomsnittet. Motsatt ser vi at Oppland, Nord-Trøndelag og Møre og Romsdal, som har mid-

dels ujusterte sysselsettingsrater, har noen av de høyeste sysselsettingsratene i landet med aldersjustering. Tilsvarende virker det som sysselsettingen i Hedmark og Nordland er lavere enn for

hele landet når vi ikke foretar aldersjustering, mens de aldersjusterte ratene for disse fylkene er omtrent som for landsgjennomsnittet.

Figur 3.4 Sysselsettingsrater etter fylke. Med og uten aldersjustering 15–74 år

Kilde: Arbeids- og sosialdepartementet basert på Statistisk sentralbyrås registertall.

Lavere innvandring

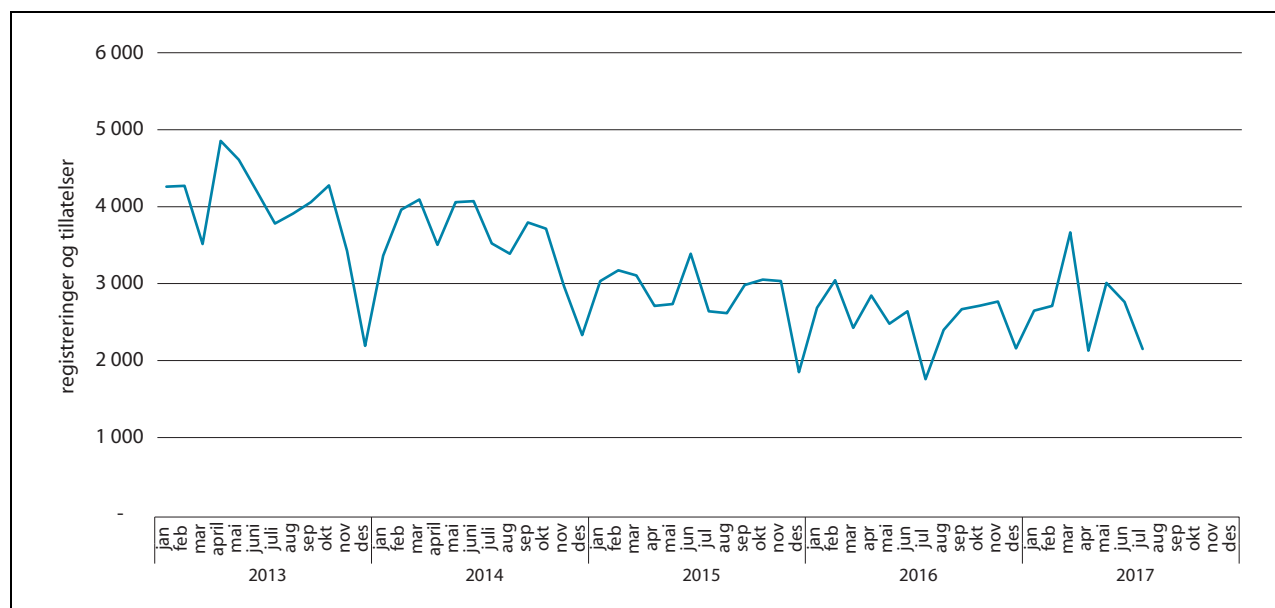
Arbeidsinnvandring bidrar til å jevne ut virkninger på ledigheten av svingningene i arbeidskraftetterspørselen i Norge. Arbeidsinnvandringen har økt i perioder med høy etterspørsel etter arbeidskraft, og avtatt i perioder med svak vekst. Nettoinnvandringen har avtatt klart gjennom 2015 og 2016. Det er særlig fra Sverige, Danmark og Polen at arbeidsinnvandringen har falt. Nivået på den arbeidsrelaterte innvandringen er redusert med om lag 40 pst. siden 2013. Tall fra Utlendingsdirektoratet viser at omfanget av arbeidsinnvandring fra land utenfor Norden har økt med fem pst. i 1. halvår i 2017 sammenlignet med samme periode i 2016.

Innvandrere deltar i arbeidsmarkedet i mindre grad enn den øvrige befolkningen. Innvandring trekker ned den samlede sysselsettingsandelen, selv om innvandrerbefolkningen i gjennomsnitt er

yngre enn norskfødte. Blant arbeidsinnvandrere er sysselsettingsandelen høyere enn for andre innvandrere.

I siste halvdel av 2015 kom en stor gruppe asylsøkere til Norge. Mange av de som fikk oppholdstillatelse deltar i, eller har gjennomført introduksjonsprogram, og vil melde seg på arbeidsmarkedet i løpet av 2018.

Den økte ledigheten siden 2014 rammet også mange innvandrere. Det siste året har imidlertid den registrerte ledigheten gått ned blant de fleste innvandrergrupper. Blant alle innvandrere gikk den registrerte ledigheten ned fra 7 pst. i 2. kvartal 2016 til 6,1 pst. i 2. kvartal 2017, ifølge SSB. Det er særlig blant personer fra våre viktigste arbeidsinnvandringsland at ledigheten har falt. I 2. kvartal 2017 var ledigheten høyest blant innvandrere fra afrikanske land med 10 pst., mens innvandrere fra EU-landene i Øst-Europa hadde 6,9 pst. ledighet.

Figur 3.5 Arbeidsrelatert innvandring fra land utenom Norden. Strømmer per måned. Januar 2013–august 2017

Kilde: Utlendingsdirektoratet.

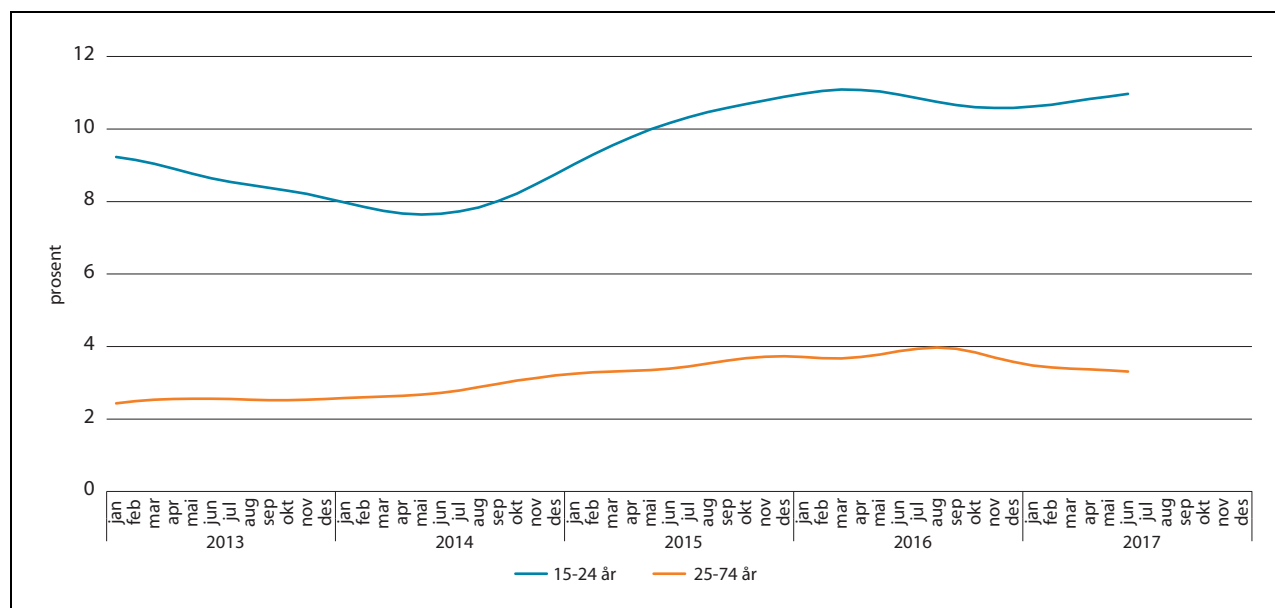
Ungdomsledigheten er stabil

Mange unge er under utdanning, og mye av sysselsettingen i denne gruppen er preget av deltid. Samtidig er ungdom mer utsatt på arbeidsmarkedet. Ungdomsledigheten er høyere enn ledigheten blant voksne. De yngste har gjerne minst kompetanse og ansiennitet, og det kan være vanskelig å komme inn på arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. I slike perioder øker ofte overgangen til utdanning, samtidig som færre får mulighet til å kombinere skolegang med deltidsjobb.

AKU-ledigheten for unge (15–24 år) utgjorde 11,9 pst. i 2. kvartal 2017, mens den var 4,4 pst. for befolkningen i alt. AKU viser en nokså stabil ungdomsledighet siden våren 2015. AKU-ledigheten blant ungdom har også tidligere vært nær 10 pst., både i vinterhalvåret 2012–2013 og høsten 2013. Den registrerte arbeidsledigheten har vært mer stabil for ungdom det siste året, og lå i august

2017 på 3,4 pst. for gruppen 20–24 år, og 2,7 pst. for hele gruppen under 25 år.

De tradisjonelle ledighetsmålene gir ikke en helt dekkende beskrivelse av aktiviteten til de yngste, fordi en stor andel av kullene er under utdanning. Andelen ungdom som verken er under utdanning eller i arbeid, den såkalte NEET-raten («Not in Employment, Education or Training»), er en sentral indikator på svak arbeidslivstilknytning blant unge. I perioden fra 2008 til 2013 økte antallet ungdommer i alderen 15–29 år i denne kategorien fra 43 000 til 70 000. Fra 2013 til 2016 økte den til 73 000, ifølge AKU. Dette er en sammensatt gruppe, som bl.a. består av ledige, unge med alvorlige helseproblemer, personer som er hjemme med barn og personer som har valgt å ta pause fra arbeid og skole. Innvandrere og personer med lav utdanning er overrepresentert. Ungdom med kun grunnskole utgjør 60 pst. av gruppen. Dette er en høy andel sammenlignet med andre nordiske land (Hardoy m.fl. 2016).

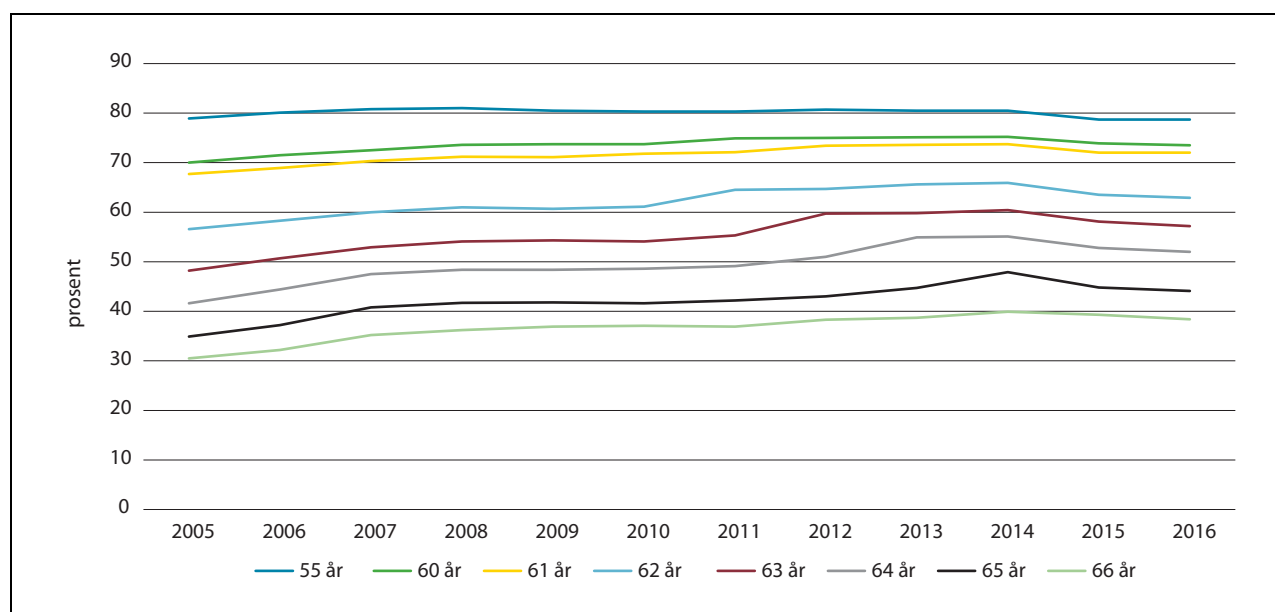
Figur 3.6 Utviklingen i arbeidsledigheten blant unge og eldre aldersgrupper. Pst. av arbeidsstyrken. Sesongkorrigerte månedstall januar 2013–juni 2017

Kilde: AKU, Statistisk sentralbyrå.

Om lag uendret sysselsetting blant eldre

Andelen arbeidstakere har økt for alle årskull i alderen 60–74 år fra 2010 til 2017. En del av økningen må ses i sammenheng med pensjonsreformen fra 2011. Veksten i sysselsettingen rett etter innføringen av pensjonsreformen kom først blant 62- og

63-åringer, og de har dratt med seg dette videre når de har blitt eldre. Den økte yrkesaktiviteten har også sitt motstykke i at andelen uføre har gått ned i eldre aldersgrupper. Fra 2016 til 2017 har sysselsettingsandelene for ulike aldersgrupper blant seniorerne vært mer stabile. Samlet for gruppen 55–74 år har det vært en liten nedgang.

Figur 3.7 Utviklingen i sysselsettingsrater blant eldre. 2005–2016

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsettingsutviklingen de senere år faller sammen med økt uttak av fleksibel alderspensjon mellom 62 og 67 år etter 2011. Om lag seks av ti i denne aldersgruppen, som har tatt ut alderspensjon, jobber ved siden av. Se nærmere omtale under resultatområde 3.

Stabil sysselsetting blant funksjonshemmede

Ifølge SSBs tilleggsundersøkelse til AKU har funksjonshemmede langt større sannsynlighet for å være utenfor arbeidsstyrken enn befolkningen for øvrig. Både sysselsettingen og ledigheten i denne gruppen har vært stabil over tid.

Om lag 17 pst. av befolkningen i alderen 15–66 år, tilsvarende 605 000 personer, oppgir å ha en funksjonshemming, ifølge AKU for 2. kvartal 2017. Sysselsettingen blant funksjonshemmede (43 pst.) er lavere enn for befolkningen for øvrig (73,3 pst.). Forskjellen har ikke endret seg vesentlig fra 2002 til 2017. Andelen i arbeid synes å variere noe med andelen av befolkningen som svarer at de har en funksjonshemming. Sysselsettingen er lavere i alle aldersgrupper, men forskjellen er minst blant de unge. Mange av de sysselsatte funksjonshemmede jobber deltid (41 pst.). Vel en tredel mottar samtidig ulike stønader, først og fremst helserelaterte stønader. Både andelen i deltid og andelen som mottar stønader har vært fallende de siste årene.

Andelen av de funksjonshemmede som aktivt søker arbeid er ikke vesentlig høyere enn blant befolkningen ellers. Ifølge SSB var ledigheten blant personer med funksjonshemming 3,9 pst. i 2017.

I en forskningsrapport fra 2014 framkommer det at både funksjonshemmingen og den svake arbeidsmarkedstilknytningen for mange er av varig karakter. Mange av de som oppgir i AKU å være funksjonshemmet er registrert i Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk med nedsatt arbeidsevne eller som mottaker av uføretrygd.

Nedgang i antall personer med nedsatt arbeidsevne

Antall personer som er registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten er noe redusert etter toppen i 2011. Ved utgangen av juni 2017 var det knappe 200 000 personer som var registrert med nedsatt arbeidsevne, tilsvarende 5,9 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år. Av disse mottok om lag tre av fire arbeidsavklaringspenger. Andelen med arbeidsavklaringspenger har vært fallende. Det er noe flere kvinner med nedsatt arbeidsevne (6,7 pst.) enn menn

(5,2 pst.) Innstrømmingen av personer med nedsatt arbeidsevne varierer noe fra kvartal til kvartal. Innstrømmingen falt med 17 pst. fra 2. kvartal 2016 til 2. kvartal 2017. Blant unge under 30 år har antallet fortsatt å øke noe det siste året, og utgjorde 42 700 personer ved utgangen av juni 2017. Av de som går ut av statusen nedsatt arbeidsevne er gjennomgående 40–45 pst. i arbeid seks måneder senere. Av de 5 900 personene som sluttet å være registret med nedsatt arbeidsevne i oktober 2016 var 45 pst. i jobb i april 2017, med eller uten stønad fra Arbeids- og velferdsetaten.

3.3 Helserelaterte ytelser

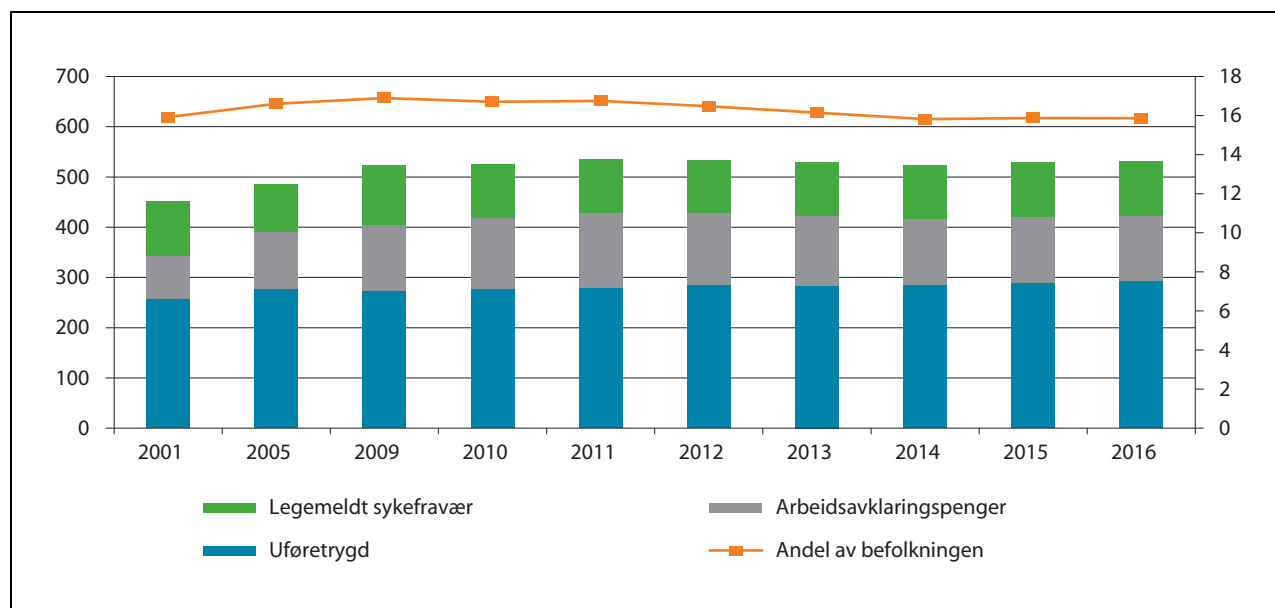
Blant personer som står midlertidig eller langvarig utenfor arbeidslivet, er det mange som mottar en helserelatert trygdeytelse.³ Antall mottakere av helserelaterte ytelser reflekterer ikke nødvendigvis antall personer som står utenfor arbeidslivet. Dette skyldes at flere av dem som mottar en helserelatert ytelse har et arbeidsforhold som de enten har midlertidig fravær fra eller som de kombinerer med en gradert trygdeytelse. De aller fleste mottakere av sykepenger er i et arbeidsforhold og mange av disse kombinerer arbeid og sykepenger gjennom bruk av gradert sykmelding. Blant mottakere av arbeidsavklaringspenger er om lag en av fire i en deltidsjobb, og blant de som mottar gradert uføretrygd, som utgjør om lag 19 pst. av de uføretrygdene, var over syv av ti registrert i et arbeidsforhold i 2016. Også personer som har fulle ytelser, for eksempel full uføretrygd og arbeidsinntekt opp til inntektsgrensen, kan ha delvis tilknytning til arbeidslivet.

Omfanget og den samfunnsmessige betydningen av mottak av helserelaterte ytelser i befolkningen kan illustreres ved å se på tapte årsverk som følge av mottak av disse ytelsene. I figur 3.8 er det gitt et estimat på utviklingen i denne størrelsen. Med tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser menes her hvor mange ekstra årsverk det ville utgjort dersom alle som mottok sykepenger på grunn av legemeldt fravær, eller som mottok arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd, i stedet hadde vært i heltidsarbeid. De tapte årsverkene beregnes ved at det tas hensyn til hvor stor andel av en full ytelse hver person mottar og hvor stor andel av året personen mottar denne ytelsen, noe som ikke hensyntas i statistikken

³ Sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd regnes her som helserelaterte trygdeytelser.

over antall mottakere av helserelaterte ytelser. Tallene gir mål på en teoretisk arbeidskraftreserve, og kan ikke tolkes som et realistisk anslag

på hvor mange som kan komme i arbeid. Det er ikke tatt hensyn til hvor mye en person arbeidet før mottaket av den helserelaterte ytelsen startet.

Figur 3.8 Estimert på antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser¹ (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009–2016

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Antall tapte årsverk som følge av mottak av helserelaterte ytelser tilsvarte 15,9 pst. av alle mulige årsverk i befolkningen i alderen 18–66 år i 2016. Andelen er på samme nivå som i 2015, og også på samme nivå som i 2001. I gjennomsnitt for 2016 gikk 532 200 årsverk «tapt» knyttet til mottak av helserelaterte ytelser. Dette er en økning på om lag 3 000 årsverk, eller 0,6 pst., sammenlignet med 2015. Til sammenligning var det i overkant av 2,4 mill. sysselsatte årsverk i hele befolkningen i 2016.⁴

Sammenlignet med 2001 har antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser i befolkningen i alderen 18–66 år økt med om lag 79 700, eller 18 pst. I den samme perioden har antall sysselsatte årsverk i hele befolkningen økt med om lag 23 pst. Økningen i antall tapte årsverk fra 2001 til 2016 skyldes en økning i tapte årsverk knyttet til mottak av arbeidsavklaringspenger og uføretrygd. Antall tapte årsverk knyttet til legemeldt sykefravær var om lag det samme i 2016

som i 2001. Mens sysselsettingsveksten i denne perioden skulle tilsi at antallet økte, har dette blitt motvirket av en reduksjon i det legemeldte sykefraværet fra 2001 til 2016.

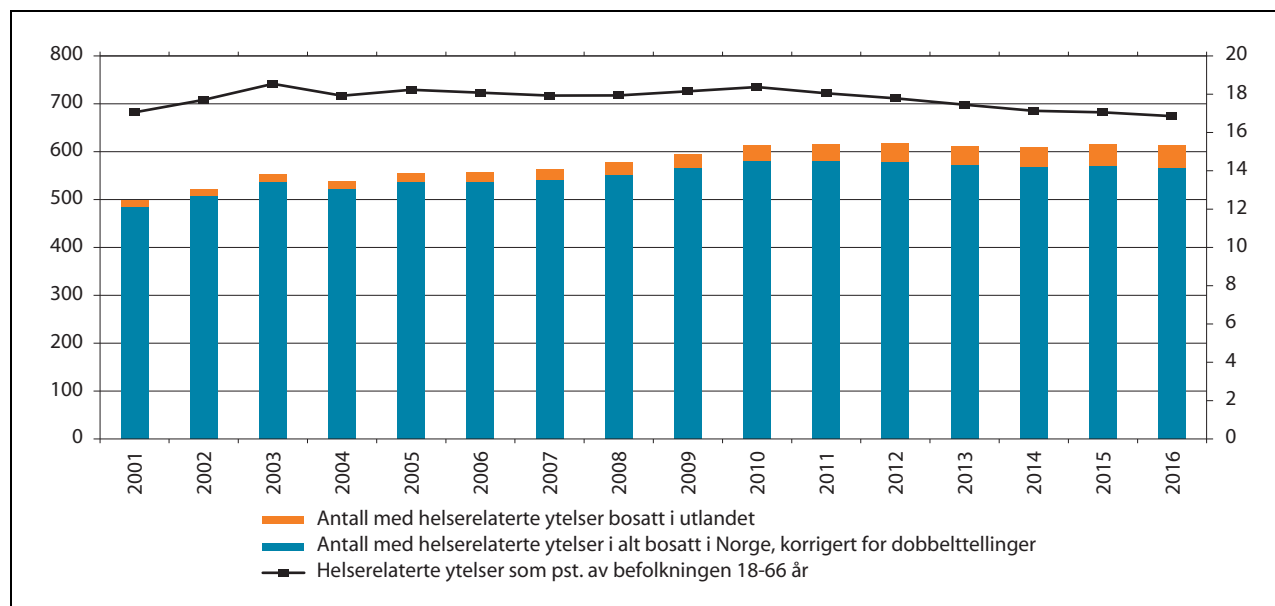
Det er mange personer som bidrar til de tapte årsverkene presentert i figur 3.8. Til sammen har i underkant av 1,31 millioner unike personer tapt hele eller deler av arbeidsåret som følge av mottak av helserelaterte ytelser. Det er derfor ikke slik at 532 000 personer stod permanent utenfor arbeidslivet som følge av mottak av helserelaterte ytelser i 2016. I gjennomsnitt stod 2,5 personer bak hvert tapte årsverk i 2016. Det er store forskjeller i hvor mange personer som står bak hvert tapte årsverk i de ulike ordningene. De fleste sykefravær er korte, og derfor bidro i underkant av 857 000 personer til de 109 000 tapte årsverkene i kategorien sykefravær (dvs. det står 7,9 personer bak hvert tapte årsverk). I kategorien uføretrygd står det 1,2 personer bak hvert tapte årsverk, mens det for personer som mottar arbeidsavklaringspenger står 1,5 personer bak hvert tapte årsverk.

Antall mottakere av helserelaterte ytelser (bosatt i Norge og justert for dobbelttelling)

⁴ Antall sysselsatte årsverk i befolkningen er noe lavere enn antall sysselsatte personer i befolkningen ettersom om lag én av fire sysselsatte personer er i deltidsarbeid.

målt som andel av befolkningen i alderen 18 til 66 år, var 16,9 pst. ved utgangen av 2016, og er 0,2 prosentpoeng lavere enn i 2015. Som illustrert i figur 3.9 har andelen av befolkningen som mottar en helserelatert ytelse vist en avtakende tendens etter 2010 og var i 2016 på sitt laveste nivå i løpet av perioden 2001 til 2016. Nedgangen må bl.a. ses i sammenheng med at antall mottakere av helsere-

laterte ytelser bosatt i utlandet har økt. Antall mottakere av helserelaterte ytelser bosatt i Norge og i utlandet var ved utgangen av 2016 på om lag 613 000, som er en reduksjon på om lag 2 000 mottakere fra 2015. I perioden 2001 til 2016 har dette antallet økt med om lag 113 000, eller i underkant av 23 pst.

Figur 3.9 Antall mottakere av helserelaterte trygdeytelser 18–66 år (venstre akse) og mottakere som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), korrigert for at man kan motta mer enn en ytelse samtidig. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2016

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Det er ingen enkle forklaringer på utviklingen i bruken av helserelaterte ytelser de senere årene. Ettersom det er store forskjeller i mottak av helserelaterte trygdeytelser mellom kjønn, aldersgrupper og befolkningsgrupper, vil endringer i befolkningssammensetningen påvirke utviklingen i andelen som mottar helserelaterte ytelser. Generelt øker behovet for sykdomsrelatert inntektssikring og uføreandelen med alder. Den demografiske utviklingen har bl.a. vært kjennetegnet av at andelen eldre i yrkesaktiv alder har økt, og årene etter 2003 har vært preget av at de store etterkrigskullene har nådd en alder der særlig uføretilbøyeligheten er høy. Isolert sett har en økende andel eldre bidratt til å trekke opp andelen mottakere av helserelaterte ytelser mellom 2001 og 2010. Den faktiske økningen i antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser fra 2001 til 2016 må også ses i sammenheng med demografiske endringer. Dersom befolkningens størrelse og sammensetning ikke hadde endret seg fra 2001

til 2016, ville det vært en nedgang på om lag 21 300 personer eller 4,7 pst. i tapte årsverk i denne perioden. Den faktiske utviklingen i aldersspesifikke rater er da lagt til grunn.

Selv om endringer i befolkningssammensetningen har hatt betydning for utviklingen i andelen mottakere av helserelaterte ytelser de senere årene, tyder flere studier og analyser på at disse endringene i nokså liten grad kan forklare den samlede utviklingen som har funnet sted. Analyser gjort av Arbeids- og velferdsdirektoratet⁵ viser at endringer i alderssammensetningen alene forklarer lite av veksten i andelen mottakere av helserelaterte ytelser fram til 2004, og at den faktiske nedgangen etterpå har kommet på tross av at alderssammensetningen trekker i motsatt retning. Det ser dermed ut til at andre forhold enn endret alderssammensetning i befolkningen forklarer de

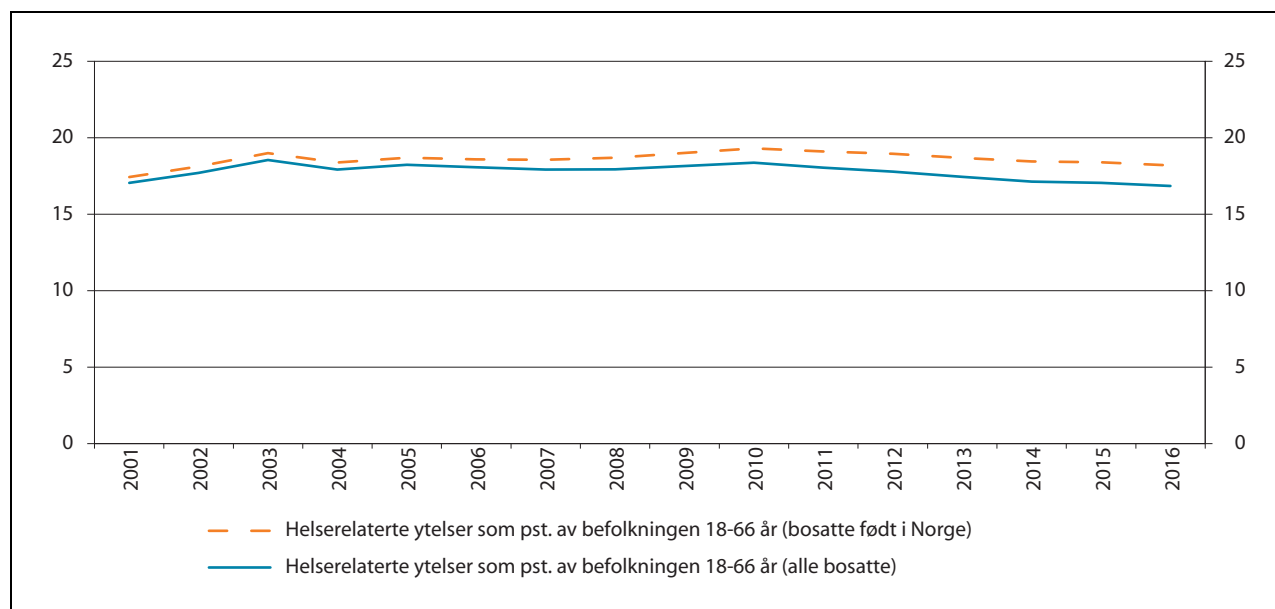
⁵ Kann, I. C., Bragstad, T. og Thune, O. (2013) «Stadig flere på trygd?», Arbeid og velferd 3/2013

store endringene i mottak av helserelaterte ytelser de siste 20 årene. Dette kan for eksempel være endringer i befolkningens helse og utdanningsnivå, forhold på arbeidsmarkedet, endringer i regelverk og endringer i individuell adferd. En studie fra Frischsenteret har tatt hensyn til effekten av økt utdanningsnivå og konkludert med at forklaringer på sterk vekst i uførerater fra 1994 til 2006 må søkes i mekanismer som fører til økt uførerisiko, gitt personers alder og utdanning.⁶

Den demografiske utviklingen har videre vært preget av høy arbeidsinnvandring fra midten av 2000-tallet. Den høye arbeidsinnvandringen har

bidratt til å trekke ned andelen som mottar helserelaterte ytelser, fordi innvandringen har vært særlig høy i aldersgrupper med lav trygdetilbøyelighet. I tillegg har nyankomne innvandrere i mindre grad opparbeidet seg trygderettigheter, især retten til uføretrygd. Effekten av den store arbeidsinnvandringen som har funnet sted fra siste halvdel av 2000-tallet vises i den heltrukne kurven i figur 3.10, som viser utviklingen i andelen av alle bosatte i Norge i alderen 18 til 66 år som mottar en helserelatert ytelse. Andelen mottakere av helserelaterte ytelser blant bosatte født i Norge, som vist i den stippledte kurven, har i hele perioden vært større enn andelen blant alle bosatte. Differansen mellom gruppene har økt over tid fram til og med 2014, og har deretter vært uendret.

⁶ Bratsberg, B. og Røed, K. (2011) «Kan demografi forklare veksten i uførhet?», Søkelys på arbeidsmarkedet, nr. 1–2 2011, s. 321

Figur 3.10 Mottakere av helserelaterte ytelser som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Bosatte personer født i Norge og alle bosatte. 2001–2016. Pst.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Resultater fra studier som ser på innvandreres deltakelse i arbeidslivet og bruk av trygdeordninger over tid, indikerer at innvandringens bidrag til en lavere andel mottakere av helserelaterte ytelser de senere årene kan være av midlertidig karakter. En studie av tidligere ankomne grupper av arbeidsinnvandrere viser fallende sysselsettingsrater og betydelig overgang til uføretrygd over tid for disse gruppene, sett i forhold til sammenlignbare grupper av norskfødte.⁷ En nyere studie, som bl.a. skiller mellom landbakgrunn og innvandringsårsak, viser forholdsvis store forskjeller i tilpasningen i arbeidsmarkedet mellom ulike innvandringsgrupper.

Studien finner at sysselsettingsraten blant innvandrere fra lavinntektsland generelt, og flyktninger og familiegjenforente spesielt, øker de første årene etter ankomst til Norge for så å falle relativt raskt og i løpet av fem til ti år etter ankomst, samtidig som bruken av trygdeordninger øker relativt til norskfødte.⁸ I den grad inn-

⁷ Bratsberg, B., Raaum, O. og Røed, K. (2011) «Yrkesdeltakelse på lang sikt blant ulike innvandrergupper i Norge», Rapport 1/2011, Frischsenteret

⁸ Bratsberg, B., Raaum, O. og Røed, K. (2017) «Immigrant labor market integration across admission classes», Nordic Economic Policy Review – Labour Market Integration in the Nordic Countries 2017

vandrere bosetter seg permanent i Norge vil innvandringens effekt på mottak av helserelaterte ytelser i befolkningen dermed kunne endre seg over tid.

En rekke analyser utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at situasjonen og utviklingen på arbeidsmarkedet har betydning for bruken av helserelaterte ytelser i befolkningen. En artikkel i *Arbeid og velferd*⁹ viser at utviklingen på arbeidsmarkedet påvirket sykefraværet på to ulike måter mellom 2000 og 2012, og med motsatt fortegn. For det første var det en tendens til at færre nye sykefravær ble påbegynt når ledigheten var høy. For det andre økte den gjennomsnittlige varigheten av sykefraværene som startet i perioder hvor antall nye arbeidsledige økte. I tråd med dette viser en nyere analyse en sammenheng mellom økt ledighet og en økning i antall personer med oppbrukte sykepengerettigheter i de fem fylkene på Sør- og Vestlandet som opplevde størst økning i ledigheten mellom 2014 og 2016.¹⁰ Nyere analyser viser også at økt arbeidsledighet reduserer sannsynligheten for overgang til arbeid for mottakere av arbeidsavklaringspenger.¹¹ I tillegg øker tilstrømmingen til arbeidsavklaringspenger når ledigheten øker.¹² Tidligere analyser av ordningene attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad har vist tilsvarende effekter i kjølvannet av finanskrisen i 2008.

⁹ Nossen, J. P. (2014) «Utviklingen i sykefraværet: Betydningen av arbeidsmarkedet, gradering og regelendringer», *Arbeid og velferd* 2/2014

¹⁰ Lima, I. A. Å. (2016) «Hvordan har økt ledighet påvirket bruken av helseytelser og økonomisk sosialhjelp?», *Arbeid og Velferd* 3/2016

¹¹ Kann, I. C., Yin, J. og Kristoffersen, P. (2016) «Fra arbeidsavklaringspenger til arbeid», *Arbeid og velferd* 2/2016

¹² Kann, I. C., Yin, J. og Kristoffersen, P. (2016) «Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn», *Arbeid og velferd* 2/2016
Lima, I. A. Å. (2016) «Hvordan har økt ledighet påvirket bruken av helseytelser og økonomisk sosialhjelp?», *Arbeid og Velferd* 3/2016

3.4 Utviklingstrekk i folketrygdens utgifter

Her følger en oversikt over utviklingen i realveksten for de sentrale stønadene på Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde, samt en oversikt over utviklingen i antall mottakere og gjennomsnittlig ytelse.

Tabellen *Utviklingen i folketrygdens ytelser etter stønadstype 2009–2018* under viser utviklingen i folketrygdens utgifter i nominell verdi og realvekst i pst. Utgiftsformålene er delt inn etter stønadstype, jf. fotnote til tabellen. Dagpenger mv. er ikke inkludert i tabellen. Beløpene for perioden 2009–2016 er basert på regnskapstall, mens beløpene for 2017 er anslag på regnskap. For 2018 brukes utgiftsanslag som følger av Regjeringens budsjettforslag i Gul bok 2018.

For sykepenger framkommer realveksten ved at utgiftene justeres for lønnsutviklingen. Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uføretrygd, enslige forsørgere og etterlatte justeres for utviklingen i folketrygdens grunnbeløp (G), mens for alderspensjon er det i årene etter 2011 tatt hensyn til at de fleste pensjoner under utbetaling justeres med G fratrasket 0,75 pst.

Tabellen illustrerer utgiftsendringer utover endringer som skyldes generell prisvekst, lønnsvekst eller andre faste reguleringer som gjelder for de ulike stønadene. Endringer i sykepengeutgiftene skyldes bl.a. endringer i fraværstilbøyligheten og antall sysselsatte. Økningen i utgiftene til alderspensjon skyldes en økning i antall pensjonister og at nye pensjonister i gjennomsnitt kan ha høyere pensjon enn de som faller fra. For uføretrygd og andre stønader illustrerer tallene hovedsakelig endringer i antall mottakere.

Samlet sett har det vært en realvekst i folketrygdens utgifter hvert år siden 2009. Utgiftsveksten i disse rettighetsbaserte ordningene har begrenset handlingsrommet i budsjettpolitikken i betydelig grad, og dette forventes å gjelde også i de kommende årene.

Utviklingen i folketrygdens utgifter etter stønadstype¹ 2009–2018. I mrd. 2018-kroner og gjennomsnittlig årlig realvekst.²

Stønadsutgifter	Nominell verdi				Gjennomsnittlig årlig realvekst i pst.		
	2009	2013	2017	2018	2009–2013	2013–2017	2017–2018
Sykepenger	36,3	36,6	40,4	42,6	-3,6	0,0	2,4
Arbeidsavklaringspenger	30,5	36,5	34,7	35,5	0,5	-3,7	-0,8
Uføretrygd	59,5	71,6	82,8	86,5	0,7	1,1	1,3
Alderspensjon	112,8	164,6	211,5	223,1	6,2	4,5	3,1
Enslig forsørger	3,6	3,7	2,9	2,9	-3,4	-8,0	-2,7
Annet ³	11,2	11,2	12,2	12,4	-2,0	-0,4	0,2
Sum	253,9	324,2	384,5	403,0	2,4	2,1	2,2

Det er korrigert for større tekniske endringer i perioden. Feks. er utgiftene til uførepensjon i 2014 og tidligere år justert slik at de er sammenlignbare med bruttoutgiftene til ny uføretrygd fra 2015.

Stønadsutgiftene følger hovedsakelig kapittelstrukturen, med følgende unntak: Enslige forsørgere omfatter kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far, men bidragsforskott er korrigert for inntekter fra bidragspliktige. Legemidler mv. omfatter i tillegg til kap. 2751, deler av kap. 2752 (refusjon egenbetaling blåreseptmedisiner). Andre helseformål omfatter programområde 30 Stønad ved helsetjenester, unntatt ovennevnte utgifter under kap. 2751 og kap. 2752.

Annet består av Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv. (kap. 2661), Etterlatte (kap. 2680) og Stønad ved gravferd (kap. 2686).

Kilde: Finansdepartementet.

Hovedtrekkene i utviklingen som ligger til grunn for realveksttabellen er:

Sykepenger

Etter en betydelig økning i det trygdefinansierte sykefraværet i 2009 og foregående år, ble fraværet lavere i 2010 til 2012. Fra 2013 og fram til 2015 var det trygdefinansierte sykefraværet per sysselsatt relativt stabilt, for så å bli redusert med 3,6 pst. fra 2015 til 2016. Utviklingen så langt i år viser stabilt fravær per sysselsatt i forhold til 2016, og det legges derfor til grunn en nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet fra 2016 til 2017. For 2018 legges det til grunn nullvekst. Veksten i sykepengeutgiftene påvirkes også av endringer i sysselsettingen. Det har vært sysselsettingsvekst i alle årene, med unntak av en svak nedgang i 2009–2010. Gjennomsnittlig årlig realvekst i folketrygdens sykepengeutgifter anslås til 2,4 pst fra 2017 til 2018.

Arbeidsavklaringspenger

Fra og med 1. mars 2010 ble rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad slått sammen under betegnelsen arbeidsavklaringspenger. I 2010 økte utgiftene med 7,0 pst. Veksten antas å være knyttet til overgangen til

nytt regelverk. I 2011 flatet veksten noe ut, og fra 2012 har det vært en årlig nedgang i utgiftene som følge av færre mottakere av arbeidsavklaringspenger. For 2018 ventes en fortsatt nedgang i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger. Gjennomsnittlig årlig realvekst i folketrygdens utgifter til arbeidsavklaringspenger anslås til -0,8 pst. fra 2017 til 2018.

Uføretrygd

Utgiftene til uføretrygd¹³ følger i stor grad utviklingen i antall mottakere. De første årene etter 2009 var utviklingen i antall uføre om lag i tråd med den demografiske utviklingen. I 2013 falt antall mottakere av uføretrygd noe da mange uføre nådde pensjonsalder. Dette ble etterfulgt av en økning i antall mottakere igjennom 2014. Fra 2015 har antall uføre vist en sterkere vekst. Dette har sammenheng med høy tilgang til uføretrygd fra arbeidsavklaringspenger, i tillegg til at noe færre uføre nådde pensjonsalder enn tidligere år. I 2018 forventes fortsatt vekst i antall mottakere. Gjennomsnittlig årlig realvekst i folketrygdens utgifter til uføretrygd anslås til 1,3 pst fra 2017 til 2018.

¹³ Ved innføringen av uføreformen 1. januar 2015 endret ytelsen navn fra uførepensjon til uføretrygd.

Alderspensjon

Fra 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år, mot 67 år tidligere. Mange valgte å ta ut alderspensjon før fylte 67 år, og dette bidro til at utgiftene til alderspensjon økte sterkt fra 2011 og de påfølgende årene. Den årlige veksten i antall alderspensjonister under 67 år har vært avtakende, og ventes etter hvert å flate ut. Utgiftene til alderspensjon vil likevel øke betydelig i årene som kommer, hovedsakelig som følge av at det blir flere alderspensjonister over 67 år. I 2017 og 2018 anslås realveksten i folketrygdens utgifter til alderspensjon til hhv. 3,9 pst. og 3,1 pst.

Enslige forsørgere

Utgiftene til enslige forsørgere og etterlatte har vært reelt avtakende i hele perioden. Nedgangen kan ha sammenheng med økt barnehagedekning, at flere har delt omsorg, og at regelverket for å motta overgangsstønad har blitt strammet inn (etter 2011) og gjort mer arbeidsrettet. Gjennomsnittlig årlig realvekst i folketrygdens utgifter til enslige forsørgere anslås til -2,7 pst. fra 2017 til 2018.

Mottakere¹ av sentrale ytelser 2011–2018. Gjennomsnittstall for året (utvalgte stønadsgrupper):

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Pst.vis endring fra 2011 til 2018
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alderspensjon	698 050	742 890	781 480	820 060	854 065	881 190	905 672	929 355	33,1
Uføretrygd	302 993	310 155	307 230	308 990	312 207	317 444	321 745	326 205	7,7
Etterlatte- pensjoner ²	34 610	33 264	32 075	30 932	29 748	28 616	27 611	26 677	-22,9
I alt	1 035 653	1 086 309	1 120 785	1 159 982	1 196 020	1 227 250	1 255 028	1 282 237	23,8
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepengar til arbeidstakere	119 637	117 790	120 413	123 852	126 628	124 255	125 100	126 500	5,7
Arbeids- avklarings- penger ³	174 858	168 847	166 159	157 333	150 931	147 363	144 200	141 000	-19,4
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	22 416	21 565	20 596	19 472	18 447	16 028	13 700	13 700	-38,9
Dagpenger til arbeidsledige	59 765	53 120	53 685	58 792	67 130	75 755	64 774	60 384	1,0
I alt	376 677	361 321	360 853	359 449	363 136	363 401	347 774	341 584	-9,3
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunnstønad	127 968	126 082	123 999	122 416	121 024	119 410	117 962	116 546	-8,9
Hjelpestønad	84 062	82 338	79 558	77 329	75 183	73 600	71 823	70 387	-16,3
I alt	212 030	208 420	203 557	199 745	196 207	193 010	189 785	186 933	-11,8

¹ En person kan ha flere stønader. Summen av antall stønadmottakere i denne tabellen vil derfor være høyere enn det reelle antall personer som får stønad. Tall for 2016 og 2017 er anslag.

² Etterlattepensjoner inkluderer mottakere av pensjon til gjenlevende ektefeller, barnepensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

³ For januar og februar 2010 er antall mottakere per måned lik summen av antall mottakere av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Gjennomsnittlig ytelse¹ for mottakere av sentrale ytelser, 2011–2018. Tall i 2018-kroner²

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Pst.vis endring fra 2011 til 2018
<i>1. Varig inntektssikring</i>									
Alderspensjon	239 000	239 900	240 300	240 400	239 500	239 700	240 600	240 000	0,4
Uføretrygd ³	229 500	228 900	228 800	226 700	263 000	263 800	264 800	264 600	15,3
Etterlatte- pensjoner ⁴	89 000	85 000	86 900	81 800	80 900	79 100	77 300	75 700	-14,9
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeidstakere	315 100	307 500	306 100	303 400	299 100	296 400	296 400	296 400	-5,9
Arbeids- avklarings- penger ⁵	250 200	248 700	245 400	243 500	244 000	243 600	243 400	242 800	-3,0
Overgangs- stønad til enslige forsørgere	140 200	141 300	141 600	141 000	145 800	150 000	158 700	158 700	13,2
Dagpenger til arbeidsledige	206 700	204 300	201 100	201 600	205 900	215 100	219 500	218 200	5,5
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunnstønad	15 300	15 600	15 900	16 200	16 100	16 200	16 200	16 400	7,2
Hjelpestønad	23 500	23 600	23 700	23 800	23 500	23 400	23 100	23 200	-1,5

¹ Gjennomsnittlig ytelse er beregnet som regnskapstall for året dividert med gjennomsnittlig antall mottakere. Tall for 2017 og 2018 er anslag. For de fleste ytelsene vil dette tilsvare årlig ytelse gitt at man mottar ytelsen et helt år. For sykepenger og arbeidsavklaringspenger er gjennomsnittlig antall mottakere beregnet som det gjennomsnittlige antallet som har fått en utbetaling for hver av månedene i året. Ettersom utbetalingene ikke alltid gjelder hele måneder, vil tallene undervurdere årlig ytelse noe for disse to ytelsene.

² Alderspensjon, uføretrygd, etterlattepensjoner, arbeidsavklaringspenger og overgangsstønad til enslige forsørgere er deflatert med veksten i folketrygdens grunnbeløp (G). For sykepenger og dagpenger benyttes gjennomsnittlig årslønnsvekst, mens det for grunnstønad og hjelpestønad omregnes med konsumprisindeksen.

³ Omfatter før 2015 post 70–72 (uførepensjon), fra 2015 post 70.

⁴ Etterlattepensjoner inkluderer pensjon til gjenlevende ektefeller, barnpensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

⁵ Omfatter kap. 2651, post 70 (arbeidsavklaringspenger uten tilleggsstønader).

3.5 Fattigdom, lavinntekt og økonomisk sosialhjelp

Det store flertallet i den norske befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Gjennom de siste tiårene har det vært en betydelig velstandsøkning og de fleste har hatt en betydelig realinntektsvekst og forbruksvekst.

Norge er blant landene i verden med minst forskjeller i inntekter og levekår, men også her har inntektsulikheten økt noe over de siste 30 årene. Utviklingen i retning av noe større forskjeller skyldes flere forhold. Bl.a. har kapitalinntektene økt. Dette er inntekter som i stor grad tilfaller husholdningene på toppen av inntektsfordelingen. En stor del av de økte forskjellene skyldes en vekst i

innvandrerbefolkningen. De siste årene har i tillegg inntektsveksten til husholdningene med de laveste inntektene vært noe mindre enn i resten av befolkningen, noe som også bidrar til større ulikhet. Enkelte grupper, spesielt unge aleneboende og unge par uten barn, samt enslige forsørgerne og barnefamilier med små barn, har hatt en svakere inntektsutvikling enn gjennomsnittet i årene etter 2009 og frem til 2014. Inntektsulikheten økte betydelig i 2015. Økningen kan i hovedsak forklares med store uttak av aksjeutbytte for å unngå økt personskattesats på utbytte fra 2016. Norske husholdninger sett under ett hadde en svak inntektsvekst fra 2014 til 2015. Flere husholdningstyper hadde en negativ inntektsutvikling i 2015.

Fordelingen av formue er også en viktig faktor bak økonomiske forskjeller. I tillegg til økte inntektsforskjeller har også formuesfordelingen blitt noe mer ulik over tid.

En andel av befolkningen har økonomiske ressurser som avviker betydelig fra det generelle inntektsnivået i samfunnet. Noen har så lav inntekt og levestandard at dette begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet. En mye brukt indikator på fattigdom og levekårsproblemer er andelen personer med inntekt under et gitt nivå. Denne andelen påvirkes i stor grad av hvordan en definerer lavinntekt, se boks 3.1. Inntekt er en sentral indikator på fattigdom, men det er også andre levekårsfaktorer som ikke fanges opp av inntektsmålet alene.

Boks 3.1 Lavinntekt som indikator på fattigdom og levekårsproblemer

Det er vanlig å bruke relativ lavinntekt som en indikator på fattigdom. Det tas da utgangspunkt i det generelle inntektsnivået i befolkningen. Lavinntektsgrensen settes i et bestemt forhold til medianinntekten, vanligvis 60 pst. eller 50 pst. av medianinntekten. Medianinntekten er den inntekten som deler befolkningen i to like store deler, der den ene halvparten har lavere inntekt enn medianinntekten, og den andre halvparten har høyere inntekt.

Inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter husholdningene mottar, dvs. summen av alle yrkesinntekter, kapitalinntekter og offentlige stønader, fratrasket skatt. Det er en del faktorer som påvirker husholdningens økonomiske ressurser, men som ikke omfattes av inntektsbegrepet. Dette gjelder bl.a. verdien av offentlige tjenester, hjemmeproduksjon og verdien av egen bolig.

Studenthusholdninger holdes utenfor, både fordi studier er en forbigående fase, og fordi studielån ikke regnes som inntekt i inntektsundersøkelsen.

Når den økonomiske levestandarden til individer skal måles, tar man utgangspunkt i de samlede økonomiske ressursene til den husholdningen som individet tilhører. For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse justeres inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer. EUs ekvivalensskala gir første voksne husholdningsmedlem vekten 1, mens neste voksne får vekten 0,5 og barn får vekten 0,3 hver. Etter denne ska-

laen vil en parfamilie med to barn ha sum forbruksvekter lik 2,1, og trenger derfor en samlet inntekt etter skatt tilsvarende 2,1 ganger inntekten til en enslig for å ha samme velferdsliv. På denne måten tar man hensyn til stordriftsfordeler i større husholdninger.

Det er vanlig å ta utgangspunkt i inntekt over tid for å unngå at kortsiktige svingninger i inntekten. Det antas at langvarig lavinntekt, eller vedvarende lavinntekt, i større grad øker risikoen for fattigdom og levekårsproblemer. Vedvarende lavinntekt er her definert som at gjennomsnittsinntekten i en treårsperiode ligger under lavinntektsgrensen.

EU bruker 60 pst. av medianinntekten som indikator på andel personer i risiko for fattigdom («at-risk-of-poverty»).

Som en indikator på fattigdom tas det her utgangspunkt i vedvarende lavinntekt målt som gjennomsnittlig inntekt i en treårsperiode under en lavinntektsgrense satt ved 60 pst. av medianinntekten og ved bruk av EUs ekvivalensskala.

Forbruksforskningsinstituttet SIFO har på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet utviklet forslag til et forbruksbasert fattigdomsmål. Mål som tar utgangspunkt i beregninger av nødvendige levekostnader kan være nyttige supplementer til inntektsmål på fattigdom.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har utviklet indikatorer på barnefattigdom. Nettsiden Barnefattigdom.no inneholder statistikk om barnefattigdom for alle landets kommuner.

Et godt utbygd utdanningssystem, høy sysselsetting og universelle velferdsordninger bidrar til at forekomsten av lavinntekt er lav i Norge sammenlignet med andre land. Personer med lavinntekt i Norge har gjennomgående et høyere inntektsnivå enn personer med lavinntekt i mange andre land. Et godt utbygd offentlig finansiert tjenestetilbud bidrar også til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i de fleste andre land. Offentlige tjenester som skole, barnehage og helsetjenester har stor betydning for den enkeltes muligheter og levekår. Regjeringen har bl.a. innført gratis kjernetid i barnehage fra barna er tre år og rimeligere barnehageplass for familier med lav inntekt. Dette er tiltak som kan bidra til å forebygge lavinntekt og fattigdom på lengre sikt, men som ikke umiddelbart gir utslag på indikatorene for lavinntekt. Regjeringens innsats mot fattigdom og for et sterkere sosialt sikkerhetsnett er omtalt under hovedmål 4 i del II, resultatområde 2.

Andelen med vedvarende lavinntekt har vært relativt stabil siden slutten av 1990-tallet og på 2000-tallet, men har økt siden 2010. En av forklaringene er at lavinntektsmålet er relativt, og at det generelle inntektsnivået – og dermed medianinntekten – har økt over tid. Selv om det over tid har vært en betydelig inntektsvekst i gjennomsnitt også i lavinntektsgruppen, har veksten i medianinntekten vært noe høyere. I de senere år har lavinntektsgruppen i mindre grad enn tidligere hatt en realinntektsvekst. En annen vesentlig forklaring på økningen er befolkningsvekst som følge av innvandring. Økningen må også ses i sammenheng med svekkelsen på arbeidsmarkedet fra 2012. I perioden 2013–2015 hadde 9,3 pst. av befolkningen, om lag 444 000 personer, en inntekt under 60 pst. av mediangjennomsnittet. Dette er en økning på 0,3 prosentpoeng fra forutgående treårsperiode, tilsvarende om lag 19 000 personer.

Forekomsten av vedvarende lavinntekt er høyere blant yngre som bor alene, enslige forsørgere, barnerike familier, innvandrerbefolkningen og blant aleneboende minstepensjonister enn i befolkningen for øvrig. Sammensetningen av lavinntektsgruppen har endret seg over tid. Endrede familiemønstre, med flere enslige forsørgere og aleneboende over tid, har isolert sett bidratt til økt forekomst av lavinntekt, ettersom éнинntektshusholdninger er mer utsatt for lavinntekt enn husholdninger med to inntekter. Andelen barnefamilier med små barn og enslige forsørgere med lavinntekt har økt, og dette må ses i sammenheng både med økningen i innvandrerbefolkningen og inntektsutviklingen for disse gruppene. Forekomsten av lavinntekt blant ungdom og

unge voksne har også økt. Utviklingen skyldes at flere unge har fått en svakere posisjon på arbeidsmarkedet. Samtidig har forekomsten av lavinntekt i andre grupper, bl.a. blant alderspensjonister, falt. Pensjonister har hatt relativt god inntektsvekst de senere årene. Dette skyldes bl.a. opptrapping av minstepensjonen, økt yrkesaktivitet blant eldre og høyere pensjonsgrunnlag blant nye pensjonistkull. Omleggingen av pensjonistbeskatningen har bidratt til lavere skatt for pensjonister med lave inntekter. Økning i grunnpensjonen til gifte og samboende pensjonister har gitt denne gruppen økt inntekt. Særsilt økning av minstepensjonen for både enslige alderspensjonister og gifte og samboende alderspensjonister, har bidratt til å gi dem med de laveste pensjonene høyere realinntekt. Aleneboende minstepensjonister er fremdeles overrepresentert i lavinntektsgruppen.

Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinntektsgruppen, dvs. at de fleste er i lavinntektsgruppen en relativt kort periode. Forekomsten av vedvarende lavinntekt blant innvandrere¹⁴ har, på samme måte som for befolkningen for øvrig, økt noe de senere årene og ligger på et høyt nivå. Lavinntekt henger tett sammen med lav yrkesaktivitet, se punkt 3.2 om utviklingen i arbeidsmarkedet. Drøyt 28 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre hadde målt ut fra EU-60 vedvarende lavinntekt i perioden 2013–2015. Forekomsten av lavinntekt blant personer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, samt Øst-Europa, er enda noe høyere. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrere varierer ut fra landbakgrunn, migrasjonsårsak og botid. Noen innvandrergrupper har høy forekomst av lavinntekt til tross for lang botid. Dette gjelder bl.a. innvandrere med bakgrunn fra Somalia, Irak, Syria og Afghanistan.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har funnet sted blant grupper av barn som i utgangspunktet er utsatt for lavinntekt: barn av enslige forsørgere, barn i barnerike familier og barn i husholdninger med svak yrkestilknytning. Barn med bakgrunn fra landgrupper der familiene er store og yrkesaktiviteten blant mødre er lav, er klart overrepresentert i lavinntektsgruppen. I perioden 2013–2015 levde 98 200 barn (10,0 pst. av alle barn) i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt med EU-60. Dette var en økning på 0,6 prosentpoeng fra foregående treårsperiode. Det tilsvarer om lag 6 100 barn. Antallet barn i

¹⁴ Innvandrere er her definert som innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

lavinntektsgruppen har jevnt over økt også i perioder med stabil andel fordi befolkningen øker. Over halvparten (53 pst.) av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn. Det har også vært en økning blant etnisk norske barn.

Økonomisk sosialhjelp

Figur 3.11 viser utviklingen i antall stønadsmottakere og utgiftene til økonomisk sosialhjelp i løpet av hele året for årene 2002–2016. Veksten i økonomisk sosialhjelp fortsatte i 2016. Det ble utbetalt totalt 6,2 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2016. Dette var en økning på 1,6 pst. i faste priser, sammenlignet med året før. I løpet av 2016 mottok i alt rett over 130 000 personer økonomisk sosialhjelp, en økning på 3 000 personer (2,4 pst.) i forhold til året før. Tallet omfatter personer som mottar stønad minst en måned i løpet av året. Dette gjelder både personer som mottar økonomisk sosialhjelp i tillegg til annen inntekt eller stønad og personer som har stønaden som hovedkilde til forsørgelse.

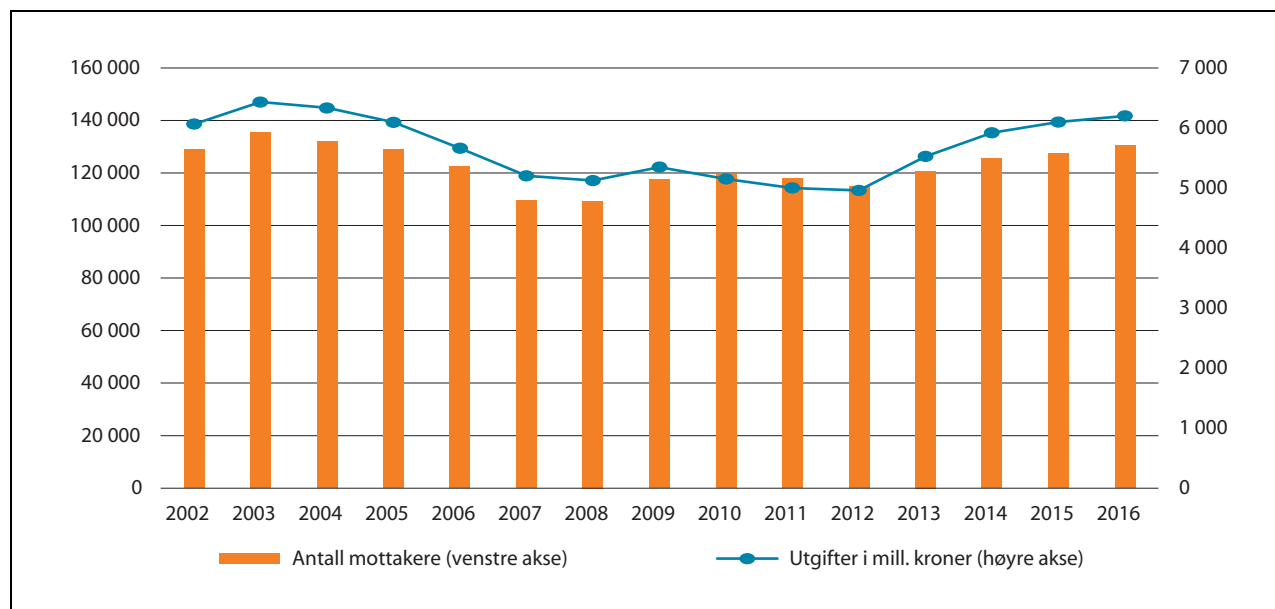
Det er til dels store ulikheter i utviklingen i antall stønadsmottakere og utgifter til økonomisk sosialhjelp mellom kommuner. Selv om det for

hele landet er et økende antall mottakere, er det også mange kommuner med avtakende tall. I 2016 var det 169 av landets kommuner som hadde færre mottakere enn foregående år.

Den største gruppen sosialhjelpsmottakere er enslige uten barn. Nær 40 pst. av mottakerne av økonomisk sosialhjelp er enslige menn uten barn, mens 22 pst. er enslige kvinner uten barn. Videre forsørger 26 pst. av mottakerne barn under 18 år. Rundt 13 pst. av mottakerne er par uten barn.

Andelen innvandrere blant sosialhjelpsmottakerne øker, også i 2016. Økningen må ses i sammenheng med økt innvandrerbefolkning¹⁵. Andelen mottakere med innvandrerbakgrunn i 2016 utgjorde om lag 44 pst., mot 41 pst. i 2015 og 31 pst. i 2010. All veksten i antall sosialhjelpsmottakere fra 2014 til 2016 har skjedd blant innvandrere, mens det blant befolkningen ellers har vært en nedgang i antall mottakere. Generelt er innvandrere overrepresentert blant de som ikke har rett på de helserelaterte ytelsene i folketrygden. Isolert sett kan dette føre til at en større andel av innvandrerbefolkningen mottar økonomisk sosialhjelp enn blant resten av befolkningen.

¹⁵ Som personer med innvandrerbakgrunn regnes her både innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Figur 3.11 Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2016-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2016¹

¹ Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Om lag 41 pst. av stønadsmottakerne hadde økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde i 2016. Dette er samme nivå som de tre foregående årene. En stor andel av sosialhjelpsmottakerne mottar økonomisk sosialhjelp som supplement til ytelser fra folketrygden. I 2016 hadde 28 pst. trygd eller pensjon som hovedinntektskilde, en nedgang på 1 pst. sammenlignet med året før. Andelen som mottar økonomisk sosialhjelp som supplement til ytelser fra folketrygden er redusert hvert år siden 2008.¹⁶

Et flertall av sosialhjelpsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. Likevel er det en ikke ubetydelig andel av sosialhjelpsmottakerne som mottar stønad over lang tid, som er gjengangere eller har høy grad av stønadsavhengighet. Som året før var det 39 pst. av mottakerne som hadde stønad i seks måneder eller mer i 2016, mens 10 pst. av mottakerne mottok stønad i tolv måneder. I gjennomsnitt fikk sosialhjelpsmottakerne stønad i 5,1 måned i løpet av 2016.

Som i 2015 hadde om lag 10 pst. av sosialhjelpsmottakerne arbeidsinntekt som viktigste inntekt i 2016. I alt 12 pst. var registrert med enten heltids- eller deltidsarbeid som viktigste arbeidsstatus. Det var 39 pst. som var arbeidsledige, en nedgang på 1 prosentpoeng sammenlignet med året før.

Kvalifiseringsstønad

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner.

Ved utgangen av 2016 var det i underkant av 5 500 deltakere i kvalifiseringsprogrammet. Det var om lag 250 færre enn ved utgangen av 2015, og litt over 200 færre enn på samme tidspunkt i 2014. Av de som gjennomførte eller planmessig avviklet programmet i 2016 gikk 43 pst. til arbeid (heltid, deltid, med eller uten lønnstilskudd) ved programslutt. I 2010 var overgangen 29 pst. I samme periode har overgangen til økonomisk sosialhjelp gått ned.

3.6 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Norsk arbeidsliv har endret seg betraktelig fra arbeidsmiljøloven ble innført og fram til i dag. Demografisk, teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for større fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Endringer i nærings- og yrkessammensetning gir behov for omstilling. Samtidig er det en underliggende stabilitet i arbeidslivet.

I Norge er andelen av befolkningen i arbeidsstyrken blant den høyeste i OECD-området. Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for sysselsatte i Norge er likevel lav sammenlignet med de fleste andre land i Europa. Det er flere faktorer som bidrar til dette, bl.a. den høye sysselsettingsandelen, bruk av deltid, sykefravær og godt utbygde permisjonsordninger. I europeisk sammenheng er norske yrkesaktive blant dem som i minst grad rapporterer om frykt for å miste jobben, og arbeidsforholdene oppleves som gode i norsk arbeidsliv. Nye tall fra Statistisk sentralbyrå, Levekårsundersøkelsen (LKU) 2016, viser at andelen som opplever å være utsatt for risiko på jobb har falt. Over årene har andelen sysselsatte som opplever jobbusikkerhet vært relativt stabil, mens tallene for 2016 viser at det har vært noe økning, særlig blant ansatte i oljenæringen.

De aller fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold, har god helse, er tilfredse med jobben og er motiverte og engasjerte i arbeidet. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Det er imidlertid store ulikheter i arbeidsmiljøforhold mellom ulike yrkes- og næringsgrupper.

Arbeidslivskriminalitet er ifølge kontrollatatenes tilbakemeldinger blitt mer omfattende, grovere og mer sammensatt. Samtidig melder etatene at utfordringene med den type kriminalitet ville vært enda større uten de tiltak som er iverksatt på bakgrunn av Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Konsekvensene er alvorlige for de enkelte arbeidstakere som berøres, for seriøse virksomheter og bransjene og for samfunnet som helhet. På arbeidslivsområdet kan dette bl.a. omfatte brudd på bestemmelsene i arbeidsmiljøloven om arbeidskontrakter, arbeidstid, overtid mv. Det gjelder også mangler ved opplæring, sikkerhetstiltak og innkvartering som arbeidsgiver har ansvar for. For enkelte bransjer er det innført allmenngjøring av bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår i tariffavtalene, og ved tilsyn avdekker Arbeidstilsynet også brudd på disse bestem-

¹⁶ 2008 er det første året for denne tidsserien. Da var det 33,5 pst. som mottok sosialhjelp ved siden av trygd/pensjon.

melsene. I næringene bygg og anlegg og renhold er det innført krav om at arbeidstakere skal ha HMS-kort, også her avdekkes brudd på regelverket.

Utenlandske arbeidstakere er en særlig utsatt gruppe ved useriøs virksomhet. Risikofylte oppdrag, språkproblemer og mangler ved opplæring og bruk av verneutstyr øker også faren for skader og ulykker.

Skader og dødsfall som følge av ulykker er et alvorlig problem, særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, som organisering og planlegging av arbeidet i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2016 var det ingen dødsulykker i petroleumsnæringen.¹⁷ I det landbaserte arbeidslivet omkom 25 personer i arbeidsulykker.¹⁸ De fleste ulykkene i 2016 skjedde innenfor næringsgruppene bygg og anlegg (8), transport og lagring (4) og jordbruk, skogbruk og fiske (4). I et langsiktig perspektiv har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, med en utflating siden millenniumskiftet.¹⁹

Statistisk sentralbyrå (SSB) har overtatt publiseringen av den nasjonale statistikken over arbeidsulykker, og de publiserte denne statistikken for andre gang i 2016.²⁰ For ulykker som medførte langvarig sykefravær, rapporterte næringsgruppene elektrisitet, vann og renovasjon, bygge- og anleggsvirksomhet, industri, transport og lagring, og jordbruk, skogbruk og fiske om flest ulykker med 6,0-6,6 arbeidsulykker per 1000 sysselsatte. For ulykker som medførte

kortere sykefravær (tre dager eller mindre), rapporterte næringsgruppene elektrisitet, vann og renovasjon og offentlig administrasjon flest arbeidsulykker med 8,6 ulykker per 1000 sysselsatte. Fall er den typen arbeidsulykke som oftest rapporteres. Også i næringen offentlig administrasjon og undervisning rapporteres fall oftest, her utgjør i tillegg påført voldsskade en betydelig andel av ulykkene.

Det er et høyt sikkerhetsnivå i norsk petroleumsvirksomhet, og det har over flere år vært en gjennomgående forbedring i sikkerhetsnivået, men de senere årene kan det synes som den positive utviklingen har stoppet opp på noen områder. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP) 2016 viser nå bl.a. at totalindikatoren for storulykke er på et høyere nivå i 2016 og 2015, sammenlignet med de to forutgående årene. Det er særlig brønnskrollhendelser og hydrokarbonutslipp som bidrar til den negative trenden. På andre områder som barrierestyring, skip på kollisjonskurs og personskader viser tall fra RNNP for 2016 en positiv utvikling.

Arbeidsmiljøet for de fleste norske arbeidstakere bidrar til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet. De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. I underkant av seks av ti legemeldte sykefraværsdagsverk er relatert til muskel- og skjelettplager og psykiske plager viser tall fra NAV (2016). I SSBs levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø i 2016 (LKU 2016) oppgav en tredjedel av de som det siste året hadde vært sykemeldt av lege i 14 dager eller mer at fraværet var forårsaket av helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobb. Statens arbeidsmiljøinstitutt har de siste årene gjennomført flere kunnskapsoppsummeringer og egne beregninger som gir et vitenskapelig fundert grunnlag for å anslå hvor stor del av sykefraværet og de arbeidsrelaterte helseproblemene som potensielt kan forebygges i arbeidsmiljøet. Selv om to tredjedeler av langtidsfraværet ikke er rapportert som arbeidsrelatert (LKU 2016), viser dette at det foreligger et forbedringspotensial for forebygging av arbeidsrelaterte helseproblemer i norsk arbeidsliv for en tredjedel av langtidsfraværet.

¹⁷ <http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/RNNP%202015/RNNP%202015%20-%20Hovedrapport.pdf>

¹⁸ <http://www.arbeidstilsynet.no/nyhet.html?tid=260187>.

¹⁹ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI.

²⁰ Statistikken baserer seg på dødsulykker innrapportert til tilsynsmyndighetene, samt data fra innrapporterte skjema for arbeidsulykker fra arbeidsgiver til Arbeids- og velferdsetaten. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til dette tallmaterialet bl.a. når det gjelder graden av underreportering. En må derfor være noe varsom i tolkningen av resultatene. I regi av SSB, Arbeids- og velferdsetaten, Arbeidstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt jobber myndighetene fortsatt aktivt for å forbedre statistikkgrunnlaget. Lenke til SSBs statistikk over arbeidsulykker: <https://www.ssb.no/helse/statistikk-arbulykker>.

4 Anmodningsvedtak

Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Omtalt side
2015–2016	68, punkt 17	Særordninger trygderegelverket	107
2015–2016	564	Ekspertgruppe varsling	216
2015–2016	565	Varsling	216
2016–2017	53	Sammenslåing av NAV-kontor	100
2016–2017	54	Bemanning ved enkelte NAV-kontor	100
2016–2017	55	Styring av NAV-kontor	101
2016–2017	57	NAV's tilbud til psykiske lidelser	123
2016–2017	108, punkt 47	Medlemskap Statens pensjonskasse	172
2016–2017	108, punkt 60	Tiltaksplasser AFT-tiltaket	123
2016–2017	108, punkt 61	Ventetid tiltaksplasser	123
2016–2017	308	Sluttvederlag og avkorting av trygdeytelser	83
2016–2017	381	Bidragforskott	131
2016–2017	656	Overgangsordning fosterforeldre	84
2016–2017	737	Utsendte arbeidstakere og varslingsreglene	217
2016–2017	738	Utsendte arbeidstakere	217
2016–2017	862	Innleie og Arbeidstilsynets tilsynsrolle	216
2016–2017	866	Elektronisk utsending av pensjonsslipper	98
2016–2017	989	Offentlige anskaffelser	93

5 Oversiktstabeller

5.1 Utgifter og inntekter fordelt på kapitler

Forslag til statsbudsjett for 2018 under programområde 09 Arbeid og sosiale formål, 29 Sosiale formål, folketrygden og 33 Arbeidsliv, folketrygden.

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
Administrasjon					
600	Arbeids- og sosialdepartementet	185 301	226 863	220 020	-3,0
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	243 640	268 815	267 120	-0,6
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>428 941</i>	<i>495 678</i>	<i>487 140</i>	<i>-1,7</i>
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	172 535	440 000	631 617	43,5
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 793 902	11 784 357	11 869 280	0,7
606	Trygderetten	68 923	69 841	71 910	3,0
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>12 035 360</i>	<i>12 294 198</i>	<i>12 572 807</i>	<i>2,3</i>
Tiltak for bedre levekår mv.					
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	352 935	339 490	329 705	-2,9
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>352 935</i>	<i>339 490</i>	<i>329 705</i>	<i>-2,9</i>
Arbeidsmarked					
634	Arbeidsmarkedstiltak	8 242 657	9 170 649	9 064 970	-1,2
635	Ventelønn	50 115	30 000	19 000	-36,7
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>8 292 772</i>	<i>9 200 649</i>	<i>9 083 970</i>	<i>-1,3</i>
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
640	Arbeidstilsynet	591 007	631 379	637 440	1,0
642	Petroleumstilsynet	252 252	290 176	297 550	2,5
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	117 090	119 449	122 060	2,2

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	3 667	3 450	3 540	2,6
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	25 093	24 435	22 918	-6,2
649	Treparts bransjeprogrammer	2 275	2 792	2 853	2,2
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>991 384</i>	<i>1 071 681</i>	<i>1 086 361</i>	<i>1,4</i>
	Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen	18 112	20 200	18 400	-8,9
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	11 154 153	5 558 168	4 740 000	-14,7
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 134 000	302 200	26 000	-91,4
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	3 586 340	4 536 000	3 428 000	-24,4
615	Yrkesskadeforsikring	82 706	96 000	85 000	-11,5
616	Gruppelivsforsikring	201 154	194 000	200 000	3,1
2470	Statens pensjonskasse	14 833	30 876	22 538	-27,0
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>16 191 298</i>	<i>10 737 444</i>	<i>8 519 938</i>	<i>-20,7</i>
	Kontantytelser				
660	Krigspensjon	340 699	301 000	254 000	-15,6
664	Pensjonstrygden for sjømenn	62 000	83 000	47 000	-43,4
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 639 032	1 930 000	2 200 000	14,0
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	353 797	325 000	330 000	1,5
	<i>Sum kategori 09.60</i>	<i>2 395 528</i>	<i>2 639 000</i>	<i>2 831 000</i>	<i>7,3</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>40 688 218</i>	<i>36 778 140</i>	<i>34 910 921</i>	<i>-5,1</i>
	Enslige forsørgere				
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 352 154	3 562 200	3 100 275	-13,0
	<i>Sum kategori 29.20</i>	<i>3 352 154</i>	<i>3 562 200</i>	<i>3 100 275</i>	<i>-13,0</i>
	Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet				
2650	Sykepenger	39 211 914	41 143 656	42 590 400	3,5
2651	Arbeidsavklaringspenger	34 962 590	35 220 000	35 494 260	0,8
2655	Uførhet	80 076 030	83 955 000	86 456 000	3,0
	<i>Sum kategori 29.50</i>	<i>154 250 534</i>	<i>160 318 656</i>	<i>164 540 660</i>	<i>2,6</i>
	Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.				
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 486 577	9 584 140	10 199 930	6,4
	<i>Sum kategori 29.60</i>	<i>9 486 577</i>	<i>9 584 140</i>	<i>10 199 930</i>	<i>6,4</i>

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
	Alderdom				
2670	Alderdom	201 708 676	214 965 000	223 060 000	3,8
	<i>Sum kategori 29.70</i>	<i>201 708 676</i>	<i>214 965 000</i>	<i>223 060 000</i>	<i>3,8</i>
	Forsørgertap m.v.				
2680	Etterlatte	2 157 253	2 094 230	2 016 200	-3,7
2686	Stønad ved gravferd	178 944	181 400	190 110	4,8
	<i>Sum kategori 29.80</i>	<i>2 336 197</i>	<i>2 275 630</i>	<i>2 206 310</i>	<i>-3,0</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>371 134 138</i>	<i>390 705 626</i>	<i>403 107 175</i>	<i>3,2</i>
	Arbeidsliv				
2541	Dagpenger	15 447 848	16 300 000	13 043 000	-20,0
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurss mv.	811 694	975 000	795 000	-18,5
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>16 259 542</i>	<i>17 275 000</i>	<i>13 838 000</i>	<i>-19,9</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>16 259 542</i>	<i>17 275 000</i>	<i>13 838 000</i>	<i>-19,9</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>428 081 898</i>	<i>444 758 766</i>	<i>451 856 096</i>	<i>1,6</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
	Administrasjon				
3600	Arbeids- og sosialdepartementet	1 187			
3601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	282			
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>1 469</i>			
	Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken				
3605	Arbeids- og velferdsetaten	92 238	108 980	71 520	-34,4
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>92 238</i>	<i>108 980</i>	<i>71 520</i>	<i>-34,4</i>
	Arbeidsmarked				
3634	Arbeidsmarkedstiltak	1 181	200	200	0,0
3635	Ventelønn mv.	28 649	22 200	13 400	-39,6
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>29 830</i>	<i>22 400</i>	<i>13 600</i>	<i>-39,3</i>

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
	Arbeidsmiljø og sikkerhet				
3640	Arbeidstilsynet	47 262	42 915	44 079	2,7
3642	Petroleumstilsynet	66 228	88 110	76 480	-13,2
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet	84 474	85 040	106 640	25,4
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>197 964</i>	<i>216 065</i>	<i>227 199</i>	<i>5,2</i>
	Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	20 225 521	18 428 000	13 622 000	-26,1
3615	Yrkesskadeforsikring	132 706	130 000	122 000	-6,2
3616	Gruppelivsforsikring	105 910	101 000	118 000	16,8
5470	Statens pensjonskasse	33 070	38 070	25 000	-34,3
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	1 506 455	1 075 000	825 000	-23,3
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>22 003 662</i>	<i>19 772 070</i>	<i>14 712 000</i>	<i>-25,6</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>22 325 163</i>	<i>20 119 515</i>	<i>15 024 319</i>	<i>-25,3</i>
	Diverse inntekter				
5701	Diverse inntekter	2 118 446	2 007 940	2 092 127	4,2
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>2 118 446</i>	<i>2 007 940</i>	<i>2 092 127</i>	<i>4,2</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>2 118 446</i>	<i>2 007 940</i>	<i>2 092 127</i>	<i>4,2</i>
	Arbeidsliv				
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	167 875	220 000	200 000	-9,1
5705	Refusjon av dagpenger	27 164	30 200	23 800	-21,2
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>195 039</i>	<i>250 200</i>	<i>223 800</i>	<i>-10,6</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>195 039</i>	<i>250 200</i>	<i>223 800</i>	<i>-10,6</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>24 638 648</i>	<i>22 377 655</i>	<i>17 340 246</i>	<i>-22,5</i>

5.2 Bruk av stikkordet kan overføres

Under Arbeids- og sosialdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2017	Forslag 2018
604	21	Spesielle driftsutgifter		70 515
605	70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte	15 000	
621	63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte	1 125	141 410
621	70	Frivillig arbeid	1 553	95 700
634	21	Forsøk, utviklingstiltak mv.	153	
634	76	Tiltak for arbeidssøkere	170 824	7 568 135
634	77	Varig tilrettelagt arbeid	20 000	1 370 460
646	72	Tilskudd	483	3 540
648	21	Spesielle driftsutgifter	2 880	1 530
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv.	106 363	330 400

Del II
Budsjettforslag

6 Arbeids- og sosialdepartementets budsjettforslag for 2018

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har det overordnede ansvaret for politikken på følgende områder:

- Arbeidsmarkedspolitikk
- Arbeidsmiljø og sikkerhet
- Inntektspolitikk
- Pensjoner
- Velferdspolitik

Administrasjonen skal betjene departementets politiske ledelse slik at den kan utvikle sin politikk og gjennomføre den innenfor rammene Stortinget setter.

Arbeids- og sosialdepartementets mål for administrasjon og kunnskapsutvikling

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for administrasjon og kunnskapsutvikling:

1. Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikkutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk.
2. Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder.

Hovedmål 1 Arbeids- og sosialdepartementet skal være et kompetent og effektivt redskap for regjeringens politikkutvikling og gjennomføring av vedtatt politikk

Tilstandsvurdering og utfordringer

Arbeids- og sosialdepartementets oppgaver og prioriteringer følger av politikken som utformes og de mål som er fastsatt på de ulike delene av departementets ansvarsområde. Det vises til nærmere omtale under resultatområdene 2 Arbeid og velferd, 3 Pensjon og 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Strategier og tiltak

Administrasjonens hovedoppgave er å tilrettelegge for en kunnskapsbasert, samordnet og helhetlig politikk på departementets ansvarsområde.

Departementets administrasjon skal være et utviklingsorientert og effektivt faglig sekretariat for politisk ledelse. Det skal være en tydelig og forutsigbar etatsstyrer og forvalter av gjeldende lover, regler og tilskuddsordninger.

Det er viktig for kvalitet og effektivitet at departementet er i stand til å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere.

Departementets ansvarsområde stiller høye krav til etatsstyringskompetanse, og departementet arbeider kontinuerlig med å videreutvikle styringssystemene for å sikre god måloppnåelse og rolleforståelse. Sentralt i dette arbeidet er oppfølgingen av initiativene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Finansdepartementet om bedre styring i staten, herunder bedre mål- og resultatstyring.

Arbeids- og sosialdepartementet er etatsstyrer for følgende virksomheter:

- Arbeids- og velferdsetaten
- Arbeidsretten²¹
- Arbeidstilsynet
- Pensjonstrygden for sjømenn
- Petroleumstilsynet
- Riksmekleren²²
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Statens pensjonskasse
- Trygderetten

²¹ Etatsstyringsansvaret for Arbeidsretten er begrenset til administrativt ansvar.

²² Etatsstyringsansvaret for Riksmekleren er begrenset til administrativt ansvar.

Oversikt over proposisjoner og meldinger fra Arbeids- og sosialdepartementet (2016–2017)

- Prop. 100 S (2016–2017) Pensjonar frå statskassa
- Prop. 5 L (2016–2017) Endringer i arbeidsmiljøloven (gjennomføring av håndhevingsdirektivet mv.)
- Prop. 10 L (2016–2017) Lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Akademikerne og Spekter i forbindelse med tariffoppgjøret 2016 (helseforetakene)
- Prop. 13 L (2016–2017) Endringer i sosialtjenesteloven, folketrygdloven og enkelte andre lover (aktivitetsplikt for unge mottakere av stønad til livsopphold mv.)
- Prop. 37 L (2016–2017) Endringer i folketrygdloven (endret fastsetting av grunnlaget for sykepenger, foreldrepenger og pleiepenger mv.)
- Prop. 48 L (2016–2017) Endringer i folketrygdloven mv. (pleiepenger ved pleie av syke barn)
- Prop. 72 L (2016–2017) Endringer i arbeidsmiljøloven (varsling og arbeidstid)
- Prop. 74 L (2016–2017) Endringer i folketrygdloven mv. (arbeidsavklaringspenger og tilleggssstønader til arbeidsrettede tiltak mv.)
- Prop. 85 L (2016–2017) Endringer i folketrygdloven, kontantstøtteloven og lov om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg (ny inntektssikring for eldre og uføre flyktninger og endrede botidskrav for rett til visse ytelser)
- Prop. 108 L (2016–2017) Endringer i sosialtjenesteloven (kommunens adgang til å gi kontaktopplysninger og opplysninger om oppholdssted til politiet og kriminalomsorgen)
- Prop. 151 L (2016–2017) Endringer i lov om pensjonsordning for apotekvirksomhet mv. og enkelte andre lover (samleproposisjon)
- Meld. St. 7 (2016–2017) Regulering av pensjoner i 2016 og pensjonisters inntektsforhold
- Meld. St. 23 (2016–2017) Årsmelding 2016 for pensjonsordninga for stortingsrepresentantar og regjeringsmedlemmer
- Meld. St. 40 (2016–2017) Eksport av norske velferdsytelser

De faste budsjettproposisjonene kommer i tillegg.

Hovedmål 2 Forskning og kunnskapsutvikling skal gi god kunnskap som er relevant for sektoren og gjennomføringen og utviklingen av politikken på departementets ansvarsområder

Sektorprinsippet i norsk forskningspolitikk innebærer at departementet har et overordnet ansvar for forskning på og for sin sektor og ansvarsområder. Departementet har både et ansvar for langsiktig forskning for sektoren – det brede sektoransvaret – og et ansvar for forskning for å dekke departementets eget behov for kunnskapsgrunnlag for politikkutvikling og forvaltning.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Departementets kunnskapsinvesteringer ses i sammenheng med målene og utfordringene på politikkområdene som departementet har ansvar for. Det vises til omtale av utviklingstrekk og utfordringer under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, Resultatområde 3 Pensjon og Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet. Utfordringer som globalisering og migrasjon, endringer i demografi og teknologi samt nødvendig omstilling i norsk økonomi kan påvirke rammebetingelser for departementets ansvarsområder, politikk og tjenester. Departementets forskningsportefølje dekker alle resultatområdene, men forskningsprofilen vil variere over tid avhengig av kunnskapsbehovene og forskningsmiljøenes kompetanse på departementets ansvarsområder.

Det er en utfordring at mange faller utenfor arbeidslivet. Personer med svake kvalifikasjoner og helseproblemer kan ha problemer med å få eller beholde jobb. Dette er et viktig utgangspunkt for den videre kunnskapsutviklingen.

Det framgår av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* at det finnes lite forskningsbasert kunnskap på flere områder i offentlig sektor. Dette omfatter bl.a. arbeids- og velferdstjenestene. Langtidsplanen understreker også behovet for ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten.

Departementet forventer derfor at forskningsmiljøene leverer relevant forskning av høy vitenskapelig kvalitet. Departementet arbeider bl.a. for å utvikle mer systematisk kunnskap og kompetanse om effekter av tjenester og virkemidler på departementets politikkområder. Høye krav til metodisk kvalitet i gjennomføringen av forsøk og evalueringer er nødvendig for å kunne trekke slutninger om hva som har effekt. God tilgang til

koblede registerdata vil i mange tilfeller være viktig for at forskningen kan gi resultater med høy faglig troverdighet.

Strategier og tiltak

Departementet legger følgende mål til grunn for sitt strategiske arbeid med forskning og kunnskapsutvikling:

1. Å bidra til langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder.
2. Å sørge for at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikktutforming og forvaltning, herunder kunnskap om måloppnåelse og effekter av iverksatte tiltak.
3. Det skal være kompetente forskningsmiljøer på strategisk viktige områder som departementet har ansvaret for.

Departementets ulike virkemidler i arbeidet med forskning og kunnskapsutvikling skal i størst mulig grad supplere hverandre. De viktigste virkemidlene er:

- Forskning i regi av Norges forskningsråd (Forskningsrådet)
- Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet
- Forskning og kunnskapsutvikling i regi av underliggende virksomheter, herunder Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI)

Oppfølgingen av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* skjer i samarbeid med Forskningsrådet.

Departementets tildelinger til Forskningsrådet skal i hovedsak ivareta det brede sektoransvaret for forskning og bidra til langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging. Se omtale under kap. 601, post 50.

Programporteføljen på arbeids- og velferdsområdet i Forskningsrådet har ivaretatt et behov for både bredere forskning som ser ulike politikkområder, temaer og problemstillinger i sammenheng, og mer spissede innsatser der det er behov for det.

Arbeids- og velferdstjenestene utføres i samarbeid med andre tjenester og sektorer som helse, utdanning og integrering. Departementet har derfor i mange tilfeller søkt tverrsektorielle og samfinansierende løsninger i den langsiktige kunnskapsutviklingen.

Som ledd i arbeidet med å forbedre forskningskvaliteten og tjenesteutøvelsen i arbeids- og velferdsforvaltningen er det bl.a. gjennom Forskningsrådet igangsatt arbeid med å styrke samspillet mellom forskning, utdanning og praksis.

Departementet etterspør i større grad også kunnskap om betydningen av kompetanse, utdanning og ferdigheter for inkludering i arbeidslivet, og studier som kan kaste lys over sammenhenger mellom manglende ferdigheter og helse, i den hensikt å utarbeide egnede tiltak for økt arbeidsinkludering.

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet har som formål å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og praksis på departementets ansvarsområder. Se omtale under kap. 601, post 21.

Departementets investeringer ses i sammenheng med underliggende virksomheters kunnskapsbehov og deres kunnskapsutvikling. Arbeids- og velferdsetatens midler til forsknings- og utredningsaktiviteter omtales under kap. 605, post 22. Arbeids- og velferdsdirektoratet skal som hovedregel ha ansvar for evalueringer når det gjelder arbeids- og velferdsforvaltningens egne virkemidler, tjenester og tiltak.

STAMI er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse, og et hovedvirkemiddel i ivaretagelsen av det brede sektoransvaret på arbeidsmiljø- og arbeidshelseområdet. Det overordnede målet for STAMI er å skape og å formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. STAMI samarbeider nært med tilsynsmyndighetene om utvikling av relevant kunnskap. Se omtale under kap. 643.

Departementet yter tilskudd til Senter for seniorpolitikk, hvorav en andel går til forsknings- og utviklingsarbeid for å få mer kunnskap om inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) og hva som påvirker seniorers yrkesdeltakelse. Se omtale under kap. 601, post 72.

Deltakelse i internasjonale organisasjoner er også en kilde til kunnskap for departementet. Departementet bevilger tilskudd til internasjonale organisasjoner under kap. 601, post 70. Departementet finansierer deltakelse i kunnskapsprosjekter i regi av internasjonale organisasjoner under kap. 601, post 21.

Programkategori 09.00 Administrasjon

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
600	Arbeids- og sosialdepartementet	185 301	226 863	220 020	-3,0
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	243 640	268 815	267 120	-0,6
	Sum kategori 09.00	428 941	495 678	487 140	-1,7

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	241 458	284 258	273 170	-3,9
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	136 724	159 440	163 160	2,3
70-89	Andre overføringer	50 759	51 980	50 810	-2,3
	Sum kategori 09.00	428 941	495 678	487 140	-1,7

Kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	185 301	226 863	220 020
	Sum kap. 0600	185 301	226 863	220 020

Overført fra 2016 til 2017:
Post 01: 6 143 000 kroner

Rapport 2016

Per 1. oktober 2016 var det 203 ansatte²³. Kvinneandelen var på 61,1 pst. Det vises til omtale av kjønnsfordeling for de ulike stillingskategoriene i Del III, punkt 8 Likestilling og mangfold.

Regnskapet for 2016 under kap. 600, post 01 viste et forbruk på 185,3 mill. kroner. Midlene er nyttet til å dekke departementets ordinære driftsutgifter. Av det totale regnskapet ble 144,5 mill. kroner nyttet til å dekke lønn og sosiale kostnader og 40,8 mill. kroner til å dekke andre driftskostnader.

Budsjettforslag 2018

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten er rettet mot alle resultatområdene under departementet.

Bevilgningen dekker de ordinære driftsutgiftene som er nødvendige for at departementet skal

²³ Ansatte utgjør tilsatte i aktiv tjeneste og de tilsatte som er i lønnet permisjon.

kunne ivareta sine oppgaver. De største driftsutgiftene er knyttet til lønn, husleie, tjenesteavtaler med Departementenes servicesenter og utvalgsutgifter.

Det foreslås å redusere bevilgningen med 0,219 mill. kroner til drift av den nye sivile klareringsmyndigheten som etableres i Moss, jf. omtale i Justis- og beredskapsdepartementets Prop. 1 S (2017–2018). Det foreslås å øke bevilgningen tilsvarende under Justis- og beredskapsdepartementets kap. 453 Sivil klareringsmyndighet, post 01 Driftsutgifter.

Departementet har hatt midlertidige lokaler i Møllergt. 37. Kontrakten er nå avsluttet som følge av at departementet er blitt samlokalisert i Akersgata 64. Husleiekostnadene i Møllergt. 37 var på 11,7 mill. kroner. Bevilgningen foreslås redusert med 8,2 mill. kroner. Restbeløpet på 3,5 mill. kroner foreslås avsatt til å dekke kostnader knyttet til reservekraftanlegg i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 220 mill. kroner.

Kap. 3600 Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
02	Diverse inntekter	1 187		
	Sum kap. 3600	1 187		

Bevilgningen under kap. 600 Arbeids- og sosialdepartementet, post 01 Driftsutgifter kan overskri-

des mot tilsvarende merinntekter under kap. 3600, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
21	Spesielle driftsutgifter	56 157	57 395	53 150
50	Norges forskningsråd	136 724	159 440	163 160
70	Tilskudd	35 334	36 120	34 530
72	Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	15 425	15 860	16 280
	Sum kap. 0601	243 640	268 815	267 120

Overført fra 2016 til 2017:
Post 21: 3 030 000 kroner

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Allmenn omtale

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet finansieres under kap. 601, post 21. Formålet med anskaffelsene er å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag for politikktutvikling og praksis innen departementets forvaltningsområder. Posten skal dekke hele bredden av departementets fagområde, men fokus vil variere over tid avhengig av departementets kunnskapsbehov. Posten finansierer i hovedsak kjøp av forskningsoppdrag, evalueringer, statistikk og analyser av utviklingen på departementets ansvarsområder. Posten finansierer også deltakelse i prosjekter i regi av internasjonale organisasjoner, samt formidlingsaktiviteter.

Rapport

Nedenfor gis eksempler på prosjekter som ble ferdigstilt i 2016/2017.

- Evaluering av bedriftshelsetjenesten (SINTEF)
- Utredning av likebehandlingsreglene i vikarbyrådirektivet (Fafo)
- Evaluering av satsingene mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet (Samfunnsøkonomisk analyse AS)
- Innvandreres tilpasning i arbeidslivet og velferdssystemet over botid (Frischsenteret)
- Lønnsutvikling og avkastning av utdanning i ulike næringer for innvandrere (ISF)
- Effekter av innsatser for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden (ISF/Frischsenteret)
- Personer med lange ledighetskarrierer og etatens arbeid med disse (Oslo Economics)
- Sammenheng mellom ferdigheter og arbeidsmarkedssituasjonen for utsatte grupper (ISF/SØF Trondheim)
- Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper 2016 (SSB)
- Utvikling av sosialt entreprenørskap i Norge (Uni Research Rokkansenteret)
- Velferdsturisme fra EØS-landene (Vista Analyse AS)
- Inntektsstatistikk om den eldre befolkningen (SSB)

Som en del av arbeidet med kunnskapsutvikling i regi av IA-avtalen ble bl.a. følgende prosjekter ferdigstilt i 2016/2017:

- Evaluering av forsøk med Hedmarksmodellen i Aust-Agder, Buskerud og Rogaland (Arbeids- og velferdsdirektoratet/Proba)

- Evaluering av forsøk med Sykmeldt i jobb (AFI)
- Evaluering av prosjektet 1-2-3-4 i Vestfold (Nordlandsforskning)

Norge har formannskapet i Nordisk Ministerråd i 2017. Arbeids- og sosialministeren er representert i Ministerrådet for arbeidsliv (MR-A) og Ministerrådet for sosial- og helsepolitikk (MR-S) under Nordisk Ministerråd. Formannskapslandet er ansvarlig for gjennomføringen av flere møter, herunder i begge ministerrådene, og flere konferanser med mål om erfaringsdeling. Arbeids- og sosialdepartementet arrangerte i løpet av 1. halvår 2017 en konferanse om problemstillinger knyttet til framveksten av delingsøkonomi i de nordiske landene, en konferanse om ungdom, arbeid, utdanning og psykisk helse i samarbeid med kunnskap-, helse-, og sosialsektoren og en konferanse om integrering av flyktninger i arbeidsmarkedet i samarbeid med justis-, helse- og sosialsektoren.

Budsjettforslag 2018

Bevilgningen under kap. 601, post 21 foreslås redusert med 4,2 mill. kroner mot at bevilgningen under kap. 605, post 22 økes med 4,2 mill. kroner. Økningen under kap. 605, post 22 (Arbeids- og velferdsdirektoratets forsknings- og utredningsaktiviteter) skal understøtte Arbeids- og velferdsdirektoratets ansvar for evalueringer av virkemidler, tjenester og tiltak på arbeids- og velferdsforvaltningens områder.

En andel av posten går til årlig innhenting av statistikk og analyser for å belyse status, utviklingstrekk og utfordringer på departementets ansvarsområder. Årlig gis det også midler til internasjonalt samarbeid om utvikling og utveksling av kunnskap på departementets fagområde. Det omfatter bl.a. samarbeid i regi av OECD, ILO og EU-kommisjonen.

Deler av midlene på posten er bundet opp i prosjekter som videreføres fra 2017. Departementet har bla lyst ut en flerårig forskningsavtale om det kollektive arbeidslivet. Det settes også av midler til kunnskapsutvikling mv. i regi av IA-avtalen.

Departementet bidrar til finansieringen av forløpsdatabasen FD-Trygd i Statistisk sentralbyrå (SSB). Databasen er en viktig kilde til data om arbeidsmarkedstilpasningen til målgrupper for arbeidsmarkedspolitikken, og for trygdeforskningen. Departementet henter også inn kunnskap gjennom bruk og utvikling av MOSART-modellen i SSB, bl.a. for å kunne vurdere langsiktige effekter av pensjonsreformen.

En andel av midlene på posten går til utvikling av nye prosjekter som planlegges gjennom høsten 2017, og til å ivareta kunnskapsbehov som melder seg i løpet av 2018.

Det foreslås bevilget 2 mill. kroner til utvikling av en nasjonal norskprøve på høyere nivå C1. Det har vært utfordringer med dagens finansiering av norskprøve på høyere nivå C1, tilbudt av Studieforbundet Folkeuniversitetet (FU). Regjeringen foreslår å utvide norskprøven knyttet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap til nivå C1. På denne måten skapes et helhetlig offentlig system for dokumentasjon av norskferdigheter på alle nivåer. Formålet er å bidra til at høyt kvalifiserte innvandrere raskere kommer i arbeid i tråd med deres kompetanse. I alt er det behov for 6 mill. kroner til utviklingskostnader i 2018. I tillegg til midlene som foreslås bevilget under Arbeids- og sosialdepartementet er det foreslått bevilget 2 mill. kroner under henholdsvis Justis- og beredskapsdepartementet og Kunnskapsdepartementet

PIAAC er en stor internasjonal undersøkelse om voksnes ferdigheter under ledelse av OECD. Norge deltar i OECDs PIAAC-prosjekt og var med i hovedundersøkelsen som ble gjennomført i 24 land i 2011 til 2012. En oppfølging av undersøkelsen er under planlegging for å bli gjennomført ti år senere. Regjeringen har intensjon om å delta også i denne. I tillegg til sammenlikning mellom land, vil det kunne gi økt kunnskap om utviklingen i Norge over tid. Planleggingskostnader forventes å påbeløpe fra 2018. Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet samarbeider om prosjektet i Norge, og har så langt fordelt kostnadene etter en fordelingsnøkkel på 75 pst. fra Kunnskapsdepartementet og 25 pst. fra Arbeids- og sosialdepartementet.

For 2018 foreslås en bevilgning på 53,2 mill. kroner.

Post 50 Norges forskningsråd

Allmenn omtale

Norges forskningsråd (Forskningsrådet) er Regjeringens viktigste verktøy for gjennomføring av forskningspolitikken.

Regjeringen har fastsatt fem mål for Forskningsrådet. Målene er:

- økt vitenskapelig kvalitet
- økt verdiskaping i næringslivet
- møte store samfunnsutfordringer
- et velfungerende forskningssystem
- god rådgiving

Målene er felles for alle departementene. Kunnskapsdepartementet har i samarbeid med sektordepartementene og Forskningsrådet utarbeidet et styringssystem for styring av Forskningsrådet. Styringssystemet og samlet resultat av Forskningsrådets virksomhet 2016 er omtalt i Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon for budsjettåret 2018.

Arbeids- og sosialdepartementet styrer sine midler til Forskningsrådet i tråd med dette. Departementets tildelinger til Forskningsrådet skal bidra til anvendt forskning og langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektor og ansvarsområder.

Bevilgningen fra Arbeids- og sosialdepartementet under post 50 går til programmer og satser som beskrevet nedenfor. Programmene gjennomføres i tråd med vedtatte programplaner mm. Interessene til departementet og aktører i sektoren er representert i programstyrene.

Forskningsrådets programnetsider formidler informasjon om forskningsresultater og aktiviteter i programmene.

Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)

Allmenn omtale

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon er det største samfunnsvitenskapelige forskningsprogrammet i Norge. VAM skal bidra til økt innsikt i forutsetningene for et bærekraftig velferds-samfunn. Forskningen er innrettet mot å etablere ny og bedre kunnskap om velferd, arbeidsliv, internasjonal migrasjon og etniske relasjoner, og sammenhengen mellom disse områdene.

En grunnleggende utfordring i årene framover er vedlikehold og utvikling av det norske velferds-samfunnet i møtet med en økende sosial og kulturell heterogenitet, og globalisering av økonomi, politikk og arbeids- og næringsliv, dette også kombinert med demografiske, sosiale og kulturelle endringer.

Rapport

Det er høy forskningsaktivitet og stor vitenskapelig produksjon i programmet.

Programmet ble evaluert av en ekstern komite i 2016. Resultatene fra evalueringen dokumenterer at programmet har bidratt til omfattende forskningsproduksjon og forskningen er på et høyt nivå, også på internasjonalt toppnivå. Forskningsrådet rapporterer om god måloppnåelse i programmet, forskningen bidrar med rele-

vans og høy faglig kvalitet for sektordepartementene, Arbeids- og sosialdepartementet spesielt.

Programmet hadde sin siste utlysning av forskerprosjekter i 2016 på tematikken Internasjonal migrasjon og forutsetningene for velferds- og arbeidslivsmodellen.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Allmenn omtale

Det overordnede målet for programmet har vært å skape forutsetninger for godt arbeidsmiljø, god arbeidshelse og høy arbeidsmarkedsdeltakelse. Det skal framskaffes forskningsbasert kunnskap om sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet, samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og -helse, og effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom.

Programplanen gikk ut i 2016. I en overgangsfase er programmets bevilgning videreført i ytterligere to år for bl.a. å følge opp problemstillinger i programplanen som er mangelfullt dekket, og for å ivareta nyere prioriteringer av kunnskapsbehov. Departementet har i større grad etterspurt kunnskap om betydningen av kompetanse, utdanning og ferdigheter for inkludering i arbeidslivet, og studier som kan kaste lys over sammenhenger mellom manglende ferdigheter og helse, i den hensikt å utarbeide egnede tiltak for økt arbeidsinkludering.

Rapport

Departementets etterspørsel etter kunnskap om betydningen av kompetanse, utdanning og ferdigheter for inkludering i arbeidslivet, og studier som kan kaste lys over sammenhenger mellom manglende ferdigheter og helse er fulgt opp i utlysning fra Forskningsrådet.

Det foreligger sluttrapport fra programmet i 2016.

Evalueringsprosjektet

Allmenn omtale

Sentrale mål for pensjonsreformen er:

- et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- å legge til rette for en fleksibel individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon
- å motivere til arbeid
- god fordelings- og likestillingsprofil
- enkle hovedprinsipper og god informasjon

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen som går over perioden 2011–2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er lagt til Forskningsrådet slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på en best mulig måte. En viktig del av evalueringen er fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer.

Rapport

I 2016 hadde evalueringen totalt åtte forskerprosjekter og ett doktorgradsstipend i porteføljen. Tre av prosjektene er avsluttet. Det har blitt gjennomført fem utlysninger, hvorav den siste med søknadsbehandling i 2017. I 2016 ble det arrangert en nordisk pensjonskonferanse, hvor målgruppen var forskere, forvaltningen, partene i arbeidslivet og andre interessenter. I 2016 ble det rapportert om 29 brukerrettede publikasjoner og 11 oppslag i media. Prosjektene i porteføljen vurderes tematisk å dekke oppdraget for evalueringen i tilstrekkelig grad, men Forskningsrådet rapporterer også at det er lav rekruttering til dette området.

Eksempler på sentrale temaer i forskningen er: Fordelingsvirkninger av pensjonsreformen; Virkninger av fleksibel alderspensjon på eldres yrkesaktivitet; Samspillet mellom folketrygden og arbeidsmarkedsbaserte ordninger; og Økonomisk og sosial bærekraft.

Forskning om Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – delsatsing under PETROMAKS 2-programmet

Allmenn omtale

Forskning på helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren har fra 2002 vært organisert som en integrert del av Forskningsrådets PETROMAKS-program og finansiert av Arbeids- og sosialdepartementet. Satsingen videreføres fra 2017 som en løpende satsing med 3-årige programplaner.

HMS-satsingen er i tråd med regjeringens prioritering av ny kunnskap for å opprettholde det høye nivået på helse, miljø og sikkerhet i forbindelse med petroleumsvirksomhet i mer utsatte områder, jf. prioriteringene gitt i Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*.

Rapport

I 2016 ble det laget et oppdatert kunnskapsgrunnlag for den nye langsiktige satsingen, med mål om nye utlysninger i 2017. Programmet gjennomførte to større HMS-arrangementer. Begge var innspillskonferanser til kunnskapsgrunnlaget om storulykker og arbeidsmiljø og rettet mot henholdsvis forskningsinstitusjoner og næringslivet i petroleumsindustrien.

HelseVel og praksisrettet FoU for utvikling av helse- og velferdstjenestene

Allmenn omtale

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd* ble programmet Praksisrettet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel) etablert i 2012. Målet med satsingen er å styrke forskningen for helse- og velferdstjenestene, i tillegg til å utvikle utdanningene innenfor dette fagfeltet. PraksisVel skal bidra til samarbeid mellom forskning, utdanning, yrkesutøvere og brukere, og styrke praksisrettet forskning og kunnskapsbasert praksis. Tjenestene og ytelsene fra arbeids- og velferdsforvaltningen er en del av praksisfeltet i denne satsingen.

Satsingen ble i 2015 innlemmet i programmet Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester (HELSEVEL). Programmets innretning og prioriteringer skal bl.a. følge opp Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og den langsiktige prioriteringen om fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Forskningssvake og tverrsektorielle områder er vektlagt.

Rapport

Det har vist seg utfordrende å få fram gode søknader på området arbeids- og velferdstjenester som både holder høy vitenskapelig kvalitet, har høy relevans for tjenesteutøvelsen, utvikling av praksisfeltet og de tilhørende profesjonsutdanningene. Det har også vært utfordrende å sikre god brukermedvirkning i prosjektene og en samarbeidskonstellasjon som bidrar til å utvikle samspillet mellom praksisfeltet, utdanningene og forskningen. I møtet med disse utfordringene gjennomfører programmet særskilte tiltak, som bla inkluderer søkeseminar i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet, finansiering av forprosjekter samt målrettede utlysninger.

Budsjettforslag 2018

Bevilgningen går til programmer og satsinger som er omtalt ovenfor. Regjeringen foreslår å samle alle bevilgningene til drift av Forskningsrådets virksomhet på én rammestyrte post på Kunnskapsdepartementets budsjett, kap.285 Norges forskningsråd post 55 Virksomhetskostnader, fra 2018. Regjeringen ønsker med dette å sikre mer overordnet og effektiv styring av de samlede kostnadene ved Forskningsrådets virksomhet. Bakgrunnen er rapporten fra ekspertgruppen for områdegjennomgangen av Forskningsrådet som foreslo en omlegging av finansieringssystemet for administrasjonskostnader (virksomhetskostnader) i Forskningsrådet. Ekspertgruppen anbefalte at alle bevilgninger til virksomhetskostnader skulle budsjetteres på én post i Kunnskapsdepartementet og at Kunnskapsdepartementet fikk budsjett- og styringsansvar for denne posten.

Omleggingen innebærer at midler til drift av Forskningsrådets virksomhet som tidligere har vært en del av forskningsbevilgningene under det enkelte departement, permanent rammeoverføres til Kunnskapsdepartementet fra og med 2018. Midlene som overføres er alle kostnadene som Forskningsrådet ikke fordeler videre til forskning, dvs aktiviteter knyttet til drift, forvaltning av forskningsmidler, kommunikasjon og formidling, rådgivning, evalueringer og rapporter og annen særlig tjenesteyting. Rammeoverføringen er av teknisk karakter og innebærer i seg selv ingen endring i nivået på virksomhetskostnadene eller noen endringer i aktiviteten i Forskningsrådet.

Departementet foreslår på denne bakgrunn å flytte 9,767 mill. kroner fra kap. 601, post 50 til kap. 285, post 55 på Kunnskapsdepartementets budsjett. For nærmere omtale av den nye posten for virksomhetskostnader i Forskningsrådet, se Kunnskapsdepartementets budsjettproposisjon for 2018, programkategori 07.70.

Bevilgningen under post 50 foreslås økt med 10 mill. kroner. Styrkingen er en oppfølging av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* og satsingsområdet Fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester. Det er den utfordringsdrevne langsiktige arbeids- og velferdsforskningen som foreslås styrket. Utfordringer som globalisering, migrasjon, endringer i demografi og teknologi samt nødvendig omstilling i norsk økonomi kan påvirke sektoren og rammebetingelser for depar-

tementets ansvarsområder, politikk og tjenester. Det er behov for kunnskap utviklet over tid som kan gi forståelse og beskrivelse av hvordan større samfunnsutfordringer- og trender påvirker arbeidsmarked, arbeidsliv og velferdsordninger. Det er behov for empirisk forskning som kan dokumentere det som skjer og hva som er årsaksforhold.

Departementet vil i samarbeid med Forskningsrådet foreta en vurdering av innretningen av departementets forskningsbevilgning til Forskningsrådet på arbeids- og velferdsområdet fra og med 2019. Dette med utgangspunkt i relevans for sektorens utfordringer og strategiske kunnskapsbehov.

For 2018 foreslås en bevilgning på 163,2 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd

Bevilgningen dekker tilskudd til institusjoner og organisasjoner på departementets politikkområde og departementets forpliktelser knyttet til internasjonale avtaler. Store deler av bevilgningen er bundet opp av internasjonale avtaler og driftstilskudd til ulike organisasjoner.

Rapport 2016

Av en bevilgning på 35,6 mill. kroner ble det regnskapsført 35,3 mill. kroner i 2016.

Om lag 60 pst. av det totale regnskapet på posten knytter seg til departementets internasjonale forpliktelser, hvorav de to største gjelder EaSI-programmets PROGRESS-akse og Bilbao.

Institusjoner og organisasjoner som ble tildelt midler i 2016 var:

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
<i>Sum internasjonale forpliktelser</i>	<i>21 099 127</i>	Midlene er benyttet til å dekke utgifter til EU-kontingenter, driftsstøtte til internasjonale organisasjoner mv.
Magasinet Velferd	450 000	Midlene er benyttet til å dekke utgifter til omstilling av tidsskriftet.
Rehabilitation International Norge (RI Norge) – driftstilskudd	150 000	Tilskudd er benyttet til å dekke kostnader knyttet til verv som past president i RI Global og internasjonal virksomhet.
Mental helse – drift av arbeidslivstelefonen	1 542 000	Tilskuddet går til drift av arbeidslivstelefonen. Arbeidslivstelefonen er et lavterskeltilbud med hovedvekt på svartjeneste og veiledning innen psykososiale problemstillinger og mellommenneskelig rådgivning for enkeltpersoner som har utfordringer i arbeidslivet. I 2016 mottok arbeidslivstelefonen 2677 henvendelser mot 1712 i 2015, dette er en økning på 56 pst.
Norsk Arbeidslivsforum – driftstilskudd	90 000	Tilskuddet er benyttet til å styrke aktivitetene i forumet.
Norges Blindeforbund	1 570 000	Tilskuddet er blitt benyttet til opptrening av fire erstatningshunder til tidligere servicehundbrukere, samt til hjemtrening og ettervern av hundene.
Hovedorganisasjonen Virke – IA-midler	170 000	Tilskuddet er benyttet til å dekke kostnader knyttet til prosjekt som ser på det interne arbeidsmarkedet i varehandelen i et inkluderingsperspektiv. Tilskuddet er gitt som en del av IA-samarbeidet.
Max Manus	9 728 000	Tilskuddet er benyttet til å utvikle programvare for talejenkjenning på norsk.
Kommunesektorens organisasjon (KS)	175 000	Tilskuddet ble tildelt KS i 2016 til et forsøk med effektiviseringsnettverk for NAV-kontor. Oppstart er forsinket. Det arbeides med sikte på ny oppstart høsten 2017.

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
Kommunesektoren organisasjon (KS – IA-midler)	160 000	Tilskuddet er benyttet til å dekke kostnader knyttet til forprosjekt om Oslo kommunes traineeordning for mennesker med funksjonsnedsettelser. Tilskuddet er gitt som en del av IA-samarbeidet.
Arbeidsgiverforeningen Spekter – IA-midler	200 000	Tilskuddet er benyttet til å dekke kostnader knyttet til dokumentasjon og foreløpig evaluering av Prosjekt Springbrett. Tilskuddet er gitt som en del av IA-samarbeidet.
<i>Totalt regnskapsført</i>	<i>35 334 127</i>	

Budsjettforslag 2018

Store deler av bevilgningen benyttes til å følge opp departementets internasjonale forpliktelser. Det gis tilskudd til Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao som bistår EØS-land, Kommisjonen og andre beslutningstakere med faglig, vitenskapelig og økonomisk informasjon for å fremme bedre arbeidsmiljø, helse og sikkerhet på arbeidsplassene.

Norge deltar i EaSI-programmets PROGRESS-akse. PROGRESS fremmer tiltak på de arbeidslivs- og sosialpolitiske områdene. Deltakelsen i PROGRESS ivaretar Norges interesser på arbeidsretts- og arbeidsmiljøområdet. Aktiviteter som finansieres av PROGRESS omfatter bl.a. plattformen mot svart arbeid, fremme av mobilitet av personer innen EØS-området, samt fattigdomsbekjempelse. Programmet omfatter i tillegg aktiviteter for de europeiske paraplyorganisasjonene på det sosialpolitiske området, hvor norske frivillige organisasjoner og fagmyndigheter inngår som medlemmer. Under PROGRESS-programmet har Norge bl.a. hatt nasjonale eksperter i EU-kommisjonen. I tillegg deltar Norge i EaSI-programmets EURES-akse som er europeisk arbeidsformidlingsnettverk, som forvaltes og finansieres av Arbeids- og velferdsetaten.

De samlede kostnadene for deltakelse i PROGRESS-aksen anslås til å utgjøre om lag 21 mill. kroner i gjennomsnitt per år i perioden 2015–2020. Kontingents størrelse vil variere noe fra år til år over perioden avhengig av aktiviteten og valutakursen.

Andre større tilskuddsmottakere knyttet til internasjonale forpliktelser er:

- EUROFOUND (kontingent)
- Fafo (ivaretagelse av oppgaven som nasjonalt rapporteringssenter for EUROFOUND). Avtalen med Fafo gjelder ut februar 2018.
- Nordiska expertgruppen för kriteriedokument om kemiska hälsorisker (driftsstøtte)

- Grensetjenesten, Morokulien
- FN-sambandet (informasjonsvirksomhet om International Labour Organisation)

Bevilgningen nyttes også til å gi støtte til ulike institusjoner og organisasjoner og for 2018 foreslås å gi følgende tilskudd:

- Mental helse (tilskudd til drift av telefon for arbeidslivet)
- Norsk arbeidslivsforum (driftstilskudd)

Regjeringen foreslår å opprette en permanent ordning for servicehunder i offentlig regi, jf. omtale under kap. 2661, post 72. Midler til erstatningshunder kan dekkes innenfor denne ordningen, og det vurderes derfor ikke aktuelt å bevilge midler til erstatningshunder over kap. 601, post 70. Posten foreslås på denne bakgrunn redusert med 3 mill. kroner.

På bakgrunn av budsjettavtalen mellom Regjeringen og samarbeidspartiene ble det bevilget 2,3 mill. kroner i 2017 (halvårseffekt) til et treårig pilotprosjekt mellom Klepp, Time og Hå kommune, organisasjonen No Limitation og Arbeids- og velferdsetaten for å sikre fleksibelt ettervern og jobb for tidligere innsatte, jf. Innst. 15 S (2016–2017). Det legges til grunn at pilotprosjektet igangsettes i løpet av 2. halvår 2017 og avsluttes i løpet av 2020. Det var opprinnelig lagt til grunn at No Limitation skulle stå som mottaker av midlene. Det er nå avklart at Klepp kommune isteden skal være mottaker. Som følge av dette foreslås 4,6 mill. kroner (helårseffekt) overført til kap. 621, post 63.

Det var avsatt midler til forsøk med effektiviseringsnettverk for NAV-kontor i 2017. Effektiviseringsnettverk er en arena for analyse av egen virksomhet, sammenlikning med andre og læring. Forsinkelser i arbeidet medfører at tilskuddet til KS ikke utbetales før i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 34,5 mill. kroner.

Post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.

Senter for seniorpolitikk (SSP) er et nasjonalt kompetansesenter som har som mål å bidra til at flere seniorer kan fortsette lenger i arbeid. Det skjer gjennom å stimulere til utvikling av en god seniorpolitikk i private og offentlige virksomheter. Senterets visjon er: «Mer å lære. Mer å gi.» En viktig strategi er å synliggjøre eldre som ressurs i arbeidslivet. Senteret får alle sine midler fra departementet. Minst 2 mill. kroner er øremerket forskning eller utredning.

30 organisasjoner er tilsluttet SSP. SSP har et eget styre der arbeidslivets organisasjoner er representert. Tilskuddet går til driften av senteret, til informasjon og rådgiving, kunnskapsutvikling, kunnskapsformidling og holdningsskapende arbeid.

Rapport

Senter for seniorpolitikk har hatt et høyt aktivitetsnivå i 2016. SSP er en etterspurt foredragsholder, og holdt om lag 80 foredrag/innlegg. Represen- tanter fra senteret har også gitt undervisning til studenter ved aktuelle høyskoler/universitet. SSP arrangerer i tillegg selv en rekke seminarer og møter. Informasjonsarbeidet er gitt et løft gjennom fornying av hjemmesiden med ny grafisk profil. Finansieringen av Norsk seniorpolitiske barometer og utdeling av årets seniorprofil bidro til oppmerksomhet om seniorer i arbeidslivet. Senteret er aktive på sosiale medier. Den høye aktiviteten er videreført i 2017.

SSPs FOU-arbeid i 2016 har bl.a. omfattet ferdigstillelse av prosjektet *Seniorennes mobilitet på arbeidsmarkedet*, og kartleggingsprosjekter om seniorennes situasjon i flere bransjer. SSP samarbeider med forskere i to løpende prosjekter finansiert av Norges forskningsråd (VAM-programmet), under ledelse av hhv. NOVA/AFI og FAFO. SSP får i tillegg løpende oppdatert kunnskap om seniorpolitisk forskning gjennom sitt forskernettverk. Senteret finansierer årlig Norsk seniorpolitisk barometer.

SSP har et utstrakt samarbeid med arbeidslivets organisasjoner, arbeidsgivere, NAV/Arbeids-

livssentrene og Statens seniorråd. SSP samarbeider med Arbeidstilsynet om en kampanje i regi av det europeiske arbeidsmiljøorganet (EU-OSHA) om gode arbeidsplasser gjennom livsløpet (Healthy Workplaces for All Age). Kampanjen avsluttes i 2017.

SSP har igangsatt en kampanje for å bevisstgjøre seniorenne om eget ansvar (#de 15 beste). Gjennom kampanjen vil de ha fokus på hvordan de 15 siste årene i arbeidslivet kan bli de beste både for den enkelte og for arbeidsgiveren. SSP har også inngått et samarbeid med Innovasjon Norge om entreprenør- og gründerskap blant seniorer.

Budsjettforslag 2018

SSP vil i 2018 videreføre sitt engasjement i tråd med senterets strategiplan for 2016–2019 og igangsatt aktivitet. Det overordnede målet om økt yrkesaktivitet for de over 50 år er i tråd med målene i Meld. St. 29 (2016–2017) *Perspektivmeldingen* om behovet for økt yrkesdeltakelse for å fremme økonomisk vekst og økt velferd. SSPs arbeid vil i 2018 omfatte følgende innsatsområder:

- IA-avtalens delmål 3. Kompetansepåfyll til nøkkelpersonell i NAV/Arbeidslivssentrene og ved NAV-kontorene skal fortsette og videreutvikles.
- Informasjon og samfunnspåvirkning, herunder kampanjen «#de 15 beste». Det vil bli utarbeidet en jubileumsbok i tilknytning til senterets 50-års jubileum i 2019.
- Forsknings- og utviklingsarbeidet vil ha fokus på praksisnære prosjekter som kan gi bransjene praktisk kunnskap om tilpasset seniorpolitikk. Kartlegging av digitaliseringens utfordringer og muligheter for eldre arbeidstakere videreføres.
- Samarbeid og samhandling, herunder samarbeid med Statens seniorråd, organisasjonene tilsluttet senteret, samt relevante internasjonale organisasjoner og samarbeidspartnere.

For 2018 foreslås en bevilgning på 16,3 mill. kroner.

Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
02	Diverse inntekter	282		
	Sum kap. 3601	282		

Bevilgningen under kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m., post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende merinn-

tekter under kap. 3601, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Resultatområde 2 Arbeid og velferd

Innledning

Resultatområdet Arbeid og velferd omfatter politikken knyttet til arbeidsmarked og velferd. Politikkområdet omhandler også pensjonspolitikken som omtales under resultatområde 3 Pensjon. Sentrale lover som departementet forvalter på politikkområdet arbeid og velferd, er arbeidsmarkedsloven, arbeids- og velferdsforvaltningsloven, folketrygdloven og lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Departementet har videre koordineringsansvar for innsatsen mot fattigdom, som omfatter tiltak på flere sektordepartementers ansvarsområder.

På arbeids- og velferdsområdet har departementet etatsstyringsansvaret for Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten.

De samfunnsmessige utviklingstrekkene i arbeids- og velferdspolitikken framstilles i Del I, avsnitt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Etter omtalen av resultatområdet, følger omtale av de enkelte budsjettkapitlene under følgende programkategorier:

- Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken
- Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår
- Programkategori 09.30 Arbeidsmarked
- Programkategori 29.20 Enslige forsørgere
- Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet
- Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.
- Programkategori 29.90 Diverse utgifter
- Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken er:

1. Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv
2. Sikre økonomisk trygghet
3. Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
4. Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

5. En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv er et sentralt mål for Regjeringen. Høy sysselsetting og god utnyttelse av arbeidskraften er en forutsetning for høy verdiskaping og for å kunne opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet og motvirke fattigdom. Samtidig er et velfungerende arbeidsmarked viktig for omstillingsevnen i økonomien. Et velfungerende arbeidsmarked skal fremme mobilitet og fjerne flaskehalser i arbeidsmarkedet, hindre langvarig ledighet og forebygge varig utenforskap for den enkelte. Målet om et inkluderende arbeidsliv med bl.a. redusert sykefravær vil bidra til at flere står i arbeid, og at tilgangen av nye mottakere av helserelaterte ytelser reduseres.

Arbeids- og velferdspolitikken skal *sikre økonomisk trygghet* ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter i forbindelse med bl.a. sykdom, arbeidsledighet, midlertidig svikt i arbeids- og inntektsevnen, uførhet, alderdom og ved aleneomsorg for barn. Inntektssikringsordningene skal også bidra til utjevning av inntekt og levekår gjennom livsløpet for den enkelte, mellom grupper, og de skal stimulere til selvforsørgelse. Det legges derfor vekt på at virkemidler og velferdsordninger – enkeltvis og samlet – utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under og gir incentiver til deltakelse i arbeidslivet. Det skal lønne seg å arbeide.

Pensjonsreformen har som mål å trygge framtidens pensjoner og bidra til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Innsatsen for å sikre *et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem*, herunder eldres sysselsetting og yrkesfrekvens, omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Regjeringen vil jobbe for at Norge skal være et land med små forskjeller og minimal fattigdom gjennom *et sterkere sosialt sikkerhetsnett*. Regjeringen vil tette hullene i det sosiale sikkerhetsnettet for grupper som i dag faller igjennom. Regjeringen vil sikre barn som vokser opp i fattige familier mer likeverdige muligheter.

En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning skal bidra til å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal fremme overgang til arbeid og aktivitet og bidra til sosial og økonomisk trygghet. Forvaltningen skal sikre god brukermedvirkning og gi gode brukeropplevelser. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal organiseres og drives på en måte som sikrer at mest mulig av de samlede ressursene i forvaltningen går til brukeroppfølgning.

Hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv

Et velfungerende arbeidsmarked med lav ledighet og høy sysselsetting er et sentralt mål for Regjeringen. Det er viktig å motvirke langvarig ledighet og å forebygge varig utenforskap for den enkelte. Gode incentiver til å tilby arbeidskraft og en aktiv arbeids- og velferdspolitikk som gjør det lønnsomt å jobbe, skal bidra til å nå dette målet. Videre må det legges til rette for effektiv utnyttelse av arbeidskraften, og god omstillingsevne i økonomien bl.a. gjennom å fremme mobilitet og fjerne flaskehalser i arbeidsmarkedet. Tilrettelegging for et inkluderende arbeidsliv vil også bidra positivt til sysselsettingen.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Sysselsettingsvekst og lavere ledighet

Etter to år med svak vekst er sysselsettingen nå økende. I 2. kvartal 2017 var 23 700 flere personer sysselsatt enn på samme tid i fjor, jf. omtale i Del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk. Sysselsettingen har økt mest i privat sektor, men også i offentlig sektor.

Arbeidsledigheten er på vei ned. Dette viser både den registrerte sesongjusterte ledigheten og arbeidsledigheten i SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU). Nedgangen i den registrerte arbeidsledigheten, målt fra august 2016 til august 2017, omfatter nesten alle fylker, alle aldersgrupper og alle yrkesgrupper unntatt undervisning. Antallet ledige avtar i alle varighetsgrupper, unntatt for personer som har vært ledige i 18 mnd. eller mer. Ungdomsledigheten og ledigheten blant innvandrere avtar også noe, men er fortsatt betydelig høyere enn ledigheten for befolkningen for øvrig.

Stabilt sykefravær

Det samlede sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2012. I 2016 utgjorde sykefraværet 6,3 pst. av alle avtalte dagsverk, mot 6,4 pst. i 2015 og 2014 og 6,5 pst. i 2013 og 2012. Årsgjennomsnittet for 2016 er det laveste i hele IA-perioden.

IA-avtalen har som mål å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2. kvartal 2001. Siste tilgjengelige statistikk (2. kvartal 2017) viser sesong- og influensajustert en nedgang på 11,9 pst.²⁴ Dermed er IA-avtalens målsetting så langt ikke nådd.

Det er store forskjeller i sykefraværet mellom næringer, fylker og kjønn. Nedgangen i det totale sykefraværet siden 2001 omfatter alle næringsområder, fylker og begge kjønn, men det er stor variasjon. I flere næringer og fylker har sykefraværet gått ned med mer enn 20 pst. siden 2001. Bortsett fra industrien, er det i hovedsak mindre næringer som har hatt den største nedgangen. Det er også relativt store forskjeller i sykefraværet mellom sektorene, og sykefraværet er klart høyest innen kommunal forvaltning på 8 pst., mot 5,4 pst. innen privat sektor og offentlige foretak og 5,8 pst. innen statlig forvaltning (2. kvartal 2017). Kvinner har høyere sykefravær enn menn, og den relative forskjellen mellom menn og kvinner økte fra 2000 til 2012, for så å forbli om lag uendret fra 2012 og fram til 2015. Gjennom 2015 og 2016 har kjønnsforskjellene i sykefraværet blitt noe mindre. Store forskjeller i sykefraværet mellom næringer og fylker samt kjønnsforskjeller er en utfordring, men viser samtidig et potensial for reduksjon. Potensialet for reduksjon i sykefraværet illustreres også av at Norge har et høyere sykefravær enn land det er naturlig å sammenligne seg med.

Økt og bedre bruk av graderte sykmeldinger er et uttalt mål i IA-avtalen. Den gjennomsnittlige sykmeldingsgraden²⁵ er redusert siden starten av IA-samarbeidet – fra 87,6 pst. i 2. kvartal 2001 til 83,1 pst. i 4. kvartal 2016. Nivået for 4. kvartal 2016 er blant de laveste i hele IA-perioden, men har samtidig økt noe gjennom 2016 etter å ha

²⁴ Den prosentvise nedgangen er beregnet uten å ta hensyn til effekter av overgang til a-ordningen som nytt registergrunnlag for arbeidsforhold fra 1. januar 2015, i tråd med Faggruppen for IA-avtalens vurderinger og anbefaling. Se Faggruppen for IA-avtalen (2017): Målene om et mer inkluderende arbeidsliv – status og utviklingstrekk.

²⁵ Gjennomsnittlig sykmeldingsgrad per tapte dagsverk er det beste målet på gradering. Et nivå på 100 betyr at ingen ting av fraværet er gradert, mens et nivå på 50 innebærer at alt fravær i gjennomsnitt er gradert med 50 pst.

nådd sitt laveste nivå i 4. kvartal 2015 på 81,1 pst. Reduksjonen som har skjedd i sykmeldingsgraden siden 2001, er i tråd med sentrale mål i IA-avtalen og innebærer at sykmeldte nå i større grad er delvis i arbeid under sykdom. En rekke studier tyder på at gradert sykmelding kan bidra til lavere sykefravær og økt arbeidstilknytning.²⁶

Situasjonen for utsatte grupper på arbeidsmarkedet

Knappt 200 000 personer var ved utgangen av juni 2017 registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten.²⁷ I denne gruppen mottok 71 pst. arbeidsavklaringspenger. I tillegg er det en del som mottar uføretrygd (10 pst.), og om lag 20 pst. mottar andre ytelser som bl.a. dagpenger, kvalifiseringsstønad, sosialstønad og tiltakspenger. Det er store variasjoner i bistandsbehovet for personer som er registrert med nedsatt arbeidsevne. Noen trenger bistand fra Arbeids- og velferdsetaten i en kort periode før det er aktuelt å forsøke seg i arbeidslivet eller gå tilbake til arbeid. Andre vil ha behov for mer omfattende og langvarig bistand. Det er også forskjeller med hensyn til hvilken bistand den enkelte har behov for. Dette kan være arbeidsmarkedstiltak, medisinsk oppfølging og rehabilitering, kommunale tiltak eller

annen oppfølging fra arbeids- og velferdsforvaltningen.

Om lag 613 000 personer mottok en helserelatert ytelse ved utgangen av 2016, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk. Dette inkluderer sykmeldte som har en arbeidsgiver. Blant de med uføretrygd og arbeidsavklaringspenger har flertallet liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. En viktig utfordring er å styrke tilknytningen til arbeidsmarkedet for disse gruppene. Om lag 43 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger var registrert med et aktivt arbeidsforhold i løpet av 2016. Blant alle som mottok uføretrygd, var 33 pst. registrert med inntekt ved siden av uføretrygden i løpet av 2015²⁸: blant de med full uføretrygd (100 pst. uføregrad) hadde 22,6 pst. inntekt ved siden av, mens for de med gradert ytelse var tilsvarende tall nær 90 pst. Ved utgangen av 2016 mottok 19 pst. av de uføretrygdde en gradert ytelse.²⁹

Syssetsettingen blant funksjonshemmede i alderen 15–66 år (43 pst.) er lavere enn for befolkningen for øvrig (73 pst.). Denne forskjellen har ikke endret seg vesentlig fra 2002 til 2016. Syssetsettingen er lavere i alle aldersgrupper, men forskjellen er minst blant de unge. Mange av de syssetsatte funksjonshemmede jobber deltid (43 pst.). Vel en tredel mottar samtidig ulike stønader, først og fremst helserelaterte stønader.

Ved økt ledighet vil vanligvis de unges arbeidstilknytning påvirkes i større grad enn andre aldersgrupper. Dette ser vi også tegn til nå. De yngste har mindre erfaring og vil ofte ha vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet når etterspørselen etter arbeidskraft er lav. Unges arbeidstilbud er fleksibelt, da mange jobber deltid samtidig som de er under utdanning. Samtidig har unge ofte korte ledighetsperioder, og flere skifter mellom utdanning og arbeid i starten av sin arbeidskarriere. Fullført videregående opplæring har stor betydning for den enkeltes muligheter på arbeidsmarkedet. Det er ventet økt framtidig etterspørsel etter faglærte, og særlig de med kompetanse innen helse, tekniske fag og realfag. Det er spesielt viktig å fange opp unge tidlig, slik at de får nød-

²⁶ Kann, I.C., Brage, S., Kolstad, A., Nossen, J.P. og Thune, O. (2012) «Har gradert sykmelding effekt på sykefraværet?» *Arbeid og Velferd*, 2/2012

Markussen, S., Mykletun, A. og Røed, K. (2012) «The case for presenteeism – evidence from Norway's sickness insurance program», *Journal of Public Economics*, 96 (11-12).

Ose, S.O., Kaspersen, S.L., Reve, S.H., Mandal, R., Jensberg, H. og Lippestad, J. (2012) «Sykefravær – gradering og tilrettelegging», SINTEF-rapport A22397

Grødem, A. S., Orupabo, J. og Pedersen, A.W. (2015) «Gradert sykmelding – oppfølging og trygdemottak etter sykepengeperiodens utløp», *Institutt for samfunnsforskning*, 5/2015

²⁷ Personer med nedsatt arbeidsevne er en betegnelse arbeids- og velferdsforvaltningen benytter for brukere som på grunn av fysiske, psykiske eller sosiale årsaker mottar eller skal motta spesiell oppfølging. Nedsatt arbeidsevne og nedsatt funksjonsevne er overlappende, men ikke identiske grupper. Personer med nedsatt arbeidsevne har gjennomført en arbeidsevnevurdering i regi av Arbeids- og velferdsetaten som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal beholde, eller komme i arbeid. Nedsatt funksjonsevne foreligger når en av kroppens fysiske, psykiske eller kognitive funksjoner er tapt, skadet eller på annen måte nedsatt (NOU 2009:14). En funksjonshemming kan oppstå i et individs møte med samfunnet, når det er et gap mellom individets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon (Meld. St. 40 (2002–2003)). Personer kan ha nedsatt funksjonsevne uten å ha nedsatt arbeidsevne. Mange med nedsatt funksjonsevne deltar i arbeidslivet uten behov for arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten. Det vil også være noen som av sosiale grunner kan ha nedsatt arbeidsevne, og som dermed ikke har det på grunn av nedsatt funksjonsevne.

²⁸ Siste tilgjengelige inntektsopplysninger er fra 2015.

²⁹ Uføregrad fastsettes når en person innvilges uføretrygd. Dersom personen har tapt hele inntektsevnen, settes uføregraden til 100 pst. Den fastsatte uføregraden endres ikke selv om uføretrygden reduseres på grunn av inntekt. Utbetalingsgrad er en betegnelse på hvor stor andel av uføretrygden som utbetales. Det vil si at når en uføretrygdet har inntekt over inntektsgrensen settes uføretrygden ned. Andelen her omfatter også de som i utgangspunktet har en 100 pst. uføretrygd, men som har hatt inntekt over inntektsgrensen og dermed fått redusert utbetalingsgrad.

vendig bistand til å fullføre utdanning og delta i arbeidslivet.

I løpet av de siste ti årene har det vært en moderat vekst i andelen unge som mottar helsere-laterte ytelser. I dag mottar 5,1 pst. av personer under 30 år uføretrygd eller arbeidsavklarings-penger (rundt 43 000 personer). Antall unge mot-takere av uføretrygd eller arbeidsavklaringspen-ger har økt med om lag 6 700 personer fra 2010 til 2016, mens andelen mottakere i aldersgruppen har økt med 0,3 prosentpoeng. Nesten hele øknin-gen i denne perioden skyldes at flere unge mottar uføretrygd. De som får innvilget arbeidsavkla-ringspenger og som ikke kommer fra sykepenger er i stor grad ungdom under 30 år. Unge er også overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk.

Syssetningsutviklingen blant innvandrere har vært nokså stabil fra 4. kvartal 2015 til 4. kvartal 2016. Innvandrere har høyere ledighet sammenli-gnet med resten av befolkningen. Tall fra Statistisk sentralbyrå fra 2. kvartal 2017 viser at den regis-trerte ledigheten blant innvandrere går ned, jf. omtale i Del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk.

I 2015 kom det et høyt antall asylsøkere til Norge. Etter dette har antallet gått kraftig ned. Det forventes at flere av flyktningene som kom i 2015 vil melde seg på arbeidsmarkedet i 2018.

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det er et økende antall ledige med ledighetspe-rioder på 18 måneder eller mer. Arbeidsledige kan motta dagpenger i maksimalt to år. Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at også de som går ut hele dagpengeperioden har høy over-gang til jobb. Blant de som brukte opp dagpenge-rettighetene sine i løpet av 1. halvår 2016, var nær halvparten (44 pst.) i jobb seks måneder senere, de aller fleste uten ytelse fra arbeids- og velferds-forvaltningen. 20 pst. var registrert hos arbeids- og velferdsforvaltningen uten å motta noen ytelse, og 10 pst. mottok ytelse uten å være i jobb.

Strategier og tiltak

Bidra til et velfungerende arbeidsmarked med god utnyttelse av arbeidskraften

Styrke omstillingsevnen i arbeidsmarkedet

For å bidra til redusert ledighet, økt arbeidsdelta-kelse og styrket mobilitet, tilpasses de arbeids-markedspolitiske virkemidlene til situasjonen på arbeidsmarkedet.

På bakgrunn av ledighetssituasjonen er det gjort enkelte endringer i dagpengeregelverket. Endringene bedrer muligheten til å kombinere

utdanning med mottak av dagpenger, og gir økte muligheter for å motta dagpenger under etable-ring av egen virksomhet. Endringene gir adgang til å delta på studiesamlinger på dagtid, og til å fortsette med utdanning som allerede var påbe-gynt før ledighetsperioden inntrådte, i inntil seks måneder. Samtidig gis det adgang til å ta kortvarig utdanning på deltid innenfor tremånedersgren-sen, samt til å fullføre påbegynt norskopplæring utover ett år. Endringene ble gjeldende fra hen-holdsvis 1. mai og 1. juli 2016. Videre er perioden en dagpengemottaker etter søknad kan beholde dagpenger under planlegging og etablering av egen virksomhet, utvidet fra ni til tolv måneder fra 1. juli 2016. Samlet har endringene gitt arbeidssø-kere bedre muligheter for å omstille seg og kvali-fisere seg for ledige jobber.

I dag kan det innvilges dagpenger under eta-blering av egen virksomhet i inntil tolv måneder, fordelt på en utviklingsperiode på inntil åtte måne-der og en oppstartperiode på inntil fire måneder. Inndelingen i en utviklings- og en oppstartsfase er lite hensiktsmessig. I praksis vil det ofte være en glidende overgang mellom fasene. Det foreslås derfor å oppheve faseinndelingen. Oppheving av faseinndelingen vil bidra til en mer smidig ord-ning for brukere og forvaltning. Søknad om å beholde dagpenger under nyetablering av næringsvirksomhet vil etter dette innvilges for en periode på inntil tolv måneder.

I dagens situasjon er det viktig å sørge for god tilgang på arbeidskraft til virksomheter som tren-ger det. Det er derfor sentralt å bidra til høy søke-aktivitet blant arbeidsledige og formidling til ledige jobber. Dagpengeregelverket sikrer arbeidsledige mot kraftig fall i inntekt, samtidig som det motive-rer til aktiv jobbsøking. For å sikre rask tilgang på arbeidskraft der behovet er, legges det i dagpenge-regelverket vekt på at arbeidssøkere må være vil-lige til å bytte arbeidsplass og bosted, eller skifte yrke. For å understreke at de som mottar dagpen-ger skal være reelle arbeidssøkere, legger Regje-ringen vekt på at mobilitetskravene i dagpengereg-elverket skal håndheves strengt og konsekvent.

For å få rett til dagpenger stilles det i dag krav om arbeidsinntekt på minst 1,5 ganger grunnbelø-pet i folketrygden sist avsluttede kalenderår, eller minst tre ganger grunnbeløpet i folketrygden de tre sist avsluttede kalenderårene. Ved å målrette dagpengeordningen mot de som har nærmere til-knytning til arbeidslivet, vil den enkelte få ster-kere insentiver til kontinuerlig arbeidsdeltakelse. Gjennom dette styrkes arbeidslinja.

Fra 1. januar 2018 foreslås adgangen til å legge arbeidsinntekt for de siste tre avsluttede kalender-

årene til grunn, avviklet. Regjeringen foreslår at bare arbeidsinntekt det sist avsluttede kalenderåret før søknadstidspunktet skal kunne legges til grunn for å få rett til dagpenger.

For å skjerme personer som har hatt lengre fravær fra arbeidslivet som følge av sykdom, foreslås det at arbeidsinntekten som vurderes i forbindelse med minsteinntektskravet utvides til også å omfatte sykepenger, pleiepenger samt opplærings- og omsorgspenger mv.

Opptjeningsperioden for inntekten som dagpengene beregnes på grunnlag av bør være lik opptjeningsperioden for minsteinntektskravet, og foreslås også endret slik at bare inntekt fra sist avsluttede kalenderår regnes med.

Dette målretter dagpengeordningen mot personer som har en nær tilknytning til arbeidslivet, og som nylig har opplevd et inntektsbortfall. Forslaget vil redusere dagpengebevilgningen i 2018, jf. omtale under kap. 2541 Dagpenger.

Permitteringsregelverket gjør det mulig for bedrifter å tilpasse arbeidskraftkostnadene til variasjoner i etterspørselen. Staten bidrar med økonomisk støtte i form av dagpenger til permitterte arbeidstakere uten lønn. For å gi bedrifter økt mulighet til å holde på kompetent arbeidskraft ved midlertidige innskrenkninger, er det gjort enkelte endringer i permitteringsregelverket. Fra 1. juli 2016 er det innført en ny fem dagers lønnspliktperiode for arbeidsgivere som inntreffer etter 30 uker med dagpenger. Samtidig er perioden arbeidsgiver er fritatt fra lønnsplikt økt med 19 uker etter disse fem dagene med lønnsplikt. Perioden med lønn eller dagpenger under permittering er dermed økt med 20 uker. Samtidig vil en ny arbeidsgiverperiode etter 30 uker stimulere bedriftene til å gjøre en ny vurdering av behovet for å permittere.

En arbeidsgruppe med partene i arbeidslivet vurderer ulike modeller for arbeidsgiverbetaling ved permitteringer som i større grad enn i dag reflekterer samfunnsøkonomiske kostnader. Det skal også vurderes om arbeidsgiverbetalingen skal variere med konjunktorene og graden av knapphet på arbeidskraft. Arbeidsgruppen slutfører sitt arbeid senest i juni 2018.

De fleste arbeidsledige kommer raskt over i arbeid igjen, men for en del blir ledigheten langvarig. Personer som har vært helt arbeidsledige i minst seks måneder regnes som langtidsledige. Langtidsledige er i gjennomsnitt eldre, har lavere utdanning og har i større grad opplevd arbeidsledighet tidligere sammenliknet med alle ledige. Videre er andelen ikke-vestlige innvandrere også høyere blant langtidsledige.

Sannsynligheten for å komme over i arbeid synker med ledighetsperiodens lengde, men tiltar igjen ved utløpet av perioden med dagpenger. For å understøtte denne effekten styrket Regjeringen oppfølgingen av dagpengemottakere med kort tid igjen av dagpengeperioden i Revidert nasjonalbudsjett 2017. Den forsterkede innsatsen overfor langtidsledige videreføres i 2018, jf. omtale under kap. 605. Innsatsen innebærer at dagpengemottakere med om lag et halvt år igjen av dagpengeperioden vil få oppfølgingssamtaler for å motiveres til forsterket jobbsøking. Informasjon om ledige stillinger, jobbsøkningsaktiviteter, avklaring av rettigheter til livsopphold og andre tiltak med sikte på overgang til arbeid, er aktuelle tema for oppfølgingssamtalen.

Samtidig avvikles langtidsledighetsgarantien. Måloppnåelsen har over tid vært lav, og forskning har vist at garantien slår inn for sent til å ha reell effekt på arbeidslediges vei tilbake i jobb.³⁰ Styrket oppfølging av langtidsledige som nærmer seg slutten av dagpengeperioden, sikrer derfor et bedre og mer målrettet tilbud til langtidsledige tidligere i ledighetsforløpet enn dagens langtidsledighetsgaranti.

I Innst. 15 S (2016–2017) etterspørres egnet samarbeid mellom kommuner, utdanningsinstitusjoner og andre relevante aktører for å redusere langtidsledighet, særlig i Stavanger-regionen. Arbeids- og velferdsetaten har i alle fylker et omfattende samarbeid med utdanningsmyndighetene og utdanningsinstitusjoner, mens samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommunene er forankret i partnerskapet i NAV-kontoret. NAV Rogaland har opprettet samhandlingsforumet *aktive grep* i samarbeid med fylkeskommunen, LO og NHO som ledd i arbeidet for å motvirke langtidsledighet.

I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2017 ble det bevilget midler til et pilotprosjekt for langtidsledige i Rogaland, jf. Innst. 401 S (2016–2017). Midlene ble tildelt Stavanger kommune som et enkelttilskudd. Målgruppen for pilotprosjektet er langtidsledige som har gått ut maksimal dagpengeperiode, og som ikke mottar økonomisk sosialhjelp eller andre livsoppholdsytelser. Formålet med prosjektet er å sikre inntekt i en overgangsperiode på inntil ett år under jobbsøking, hindre overgang til helserelaterte ytelser og sørge for tilbud om arbeidsrelatert aktivitet.

³⁰ Oslo Economics og Frischsenteret (2016): Arbeids- og velferdsetatens arbeid med langtidsledige. Rapport til Arbeids- og sosialdepartementet.

Regjeringen har de siste årene styrket tiltaksnivået for å tilpasse omfanget av arbeidsmarkedstiltakene til situasjonen på arbeidsmarkedet. Etter to år med svak vekst er sysselsettingen nå økende, og arbeidsledigheten er på vei ned. Behovet for arbeidsmarkedstiltak til helt ledige vil være lavere i 2018, og det foreslås derfor en viss nedtrapping av tiltak for denne gruppen. Det legges opp til en nedtrapping gjennom året, slik at nivået i 1. halvår ventes å være noe høyere enn mot slutten av året. Se nærmere omtale under kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Et fortsatt høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak skal bl.a. bidra til å bedre deltakernes jobbmuligheter og sammen med forsterket oppfølging før utløpet av dagpengeperioden, bidra til at personer som har vært lenge ledige, bl.a. på Sør- og Vestlandet, får nødvendig bistand. Det gir også rom for tiltaksplasser som fremmer bedriftenes omstillingsevne i regioner med høy ledighet og tiltak som bidrar til at arbeidssøkere kan formidles til næringer og regioner som etterspør arbeidskraft. Flere av flyktningene som kom til Norge i 2015 deltar i eller er i ferd med å avslutte introduksjonsprogram, og vil kunne melde seg på arbeidsmarkedet og ha behov for arbeidsmarkedstiltak i 2018.

Grupper som stiller svakere på arbeidsmarkedet prioriteres for arbeidsmarkedstiltak i 2018. Dette er ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området. Videre prioriteres innsats personer som har vært lenge ledige.

Styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene for arbeidsgivere og arbeidssøkere

En viktig oppgave for arbeidsmarkedspolitikken er å bidra til god tilpasning mellom etterspørsel (ledige stillinger) og tilbud (arbeidssøkere). I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* drøftes bl.a. Arbeids- og velferdsetatens rolle i arbeidsmarkedet og tiltak som kan bedre tjenestene til arbeidsgivere og arbeidssøkere. Som en oppfølging av meldingen har Arbeids- og velferdsdirektoratet i 1. halvår 2017 inngått en intensjonsavtale med bemanningsbransjen representert ved NHO Service. Hensikten med avtalen er å skape en overordnet forankring av samarbeidet og legge til rette for lokalt samarbeid mellom etaten og enkelte bemanningsbyråer med sikte på å få flere i arbeid. Arbeids- og velferdsetaten har også inngått intensjons- og samarbeidsavtaler med store virksomheter om rekrutteringsbistand og formidling av arbeidssøkere til ledige stillinger i virksomhetene.

Regjeringen ønsker en styrket og mer helhetlig innsats ut mot arbeidsgivere. Det legges opp til at Arbeids- og velferdsetaten selv i større grad skal kunne bistå arbeidssøkere og arbeidsgivere. Økt oppfølgingsinnsats i regi av etaten selv vil gi større kontaktflate mot arbeidsgivere, øke NAV-veiledernes kunnskap om arbeidsmarkedet og legge bedre til rette for samarbeid med andre sektorer, for eksempel utdannings- og helsesektoren. For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslår Regjeringen en omdisponeringsfullmakt på inntil 200 mill. kroner i 2018 fra arbeidsmarkedstiltakene til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett. Arbeids- og velferdsetatens innsats knyttet til arbeid og psykisk helse, herunder Individuell jobbstøtte (IPS), prioriteres innenfor rammen av oppfølgingstjenester i egen regi. Forslaget til omdisponeringsfullmakt for 2018 utgjør 2,2 pst. av bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak. Dette er nærmere omtalt under programkategori 09.30.

Tiltak for enkel og rask rekruttering av kompetanse fra utlandet

Regjeringens hovedstrategi for å møte etterspørselen etter arbeidskraft er å mobilisere innenlandske arbeidskraftsressurser. Ved etterspørsel som ikke kan dekkes innenlands, vil Regjeringen legge til rette for enkel og rask rekruttering av kompetanse fra utlandet.

Servicesentra for utenlandske arbeidstakere (SUA-kontor) bidrar til rask saksbehandling. På kontoret samarbeider Skatteetaten, politiet, Utlendingsdirektoratet og Arbeidstilsynet om å gi utenlandske arbeidstakere og deres arbeidsgivere informasjon og tjenester om arbeid i Norge. Et tett samarbeid mellom etatene bidrar også til å avdekke arbeidslivskriminalitet og falske dokumenter. Det er etablert slike kontorer i Oslo, Stavanger, Kirkenes, Bergen og Trondheim.

Rekruttering av arbeidskraft fra land utenfor EØS omfatter for det meste faglært arbeidskraft, utsendte tjenesteytere og sesongarbeidere. Disse må ha oppholdstillatelse for å kunne arbeide i Norge. Søknad om oppholdstillatelse behandles av Utlendingsdirektoratet (UDI). Departementet vurderer løpende behov for endringer i utlendingsregelverket som kan bidra til enklere rekruttering av høyt kvalifiserte arbeidstakere. Det er gjort flere forenklinger i utlendingsforskriften i denne regjeringsperioden.

Nærings- og fiskeridepartementet har i samarbeid med Arbeids- og sosialdepartementet,

Finansdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Olje- og energidepartementet, arrangert tre møter om utfordringer og muligheter ved rekruttering av kompetent arbeidskraft fra utlandet. I disse møtene har berørte aktører, som bedrifter, organisasjoner og offentlig forvaltning, delt sine erfaringer forbundet med rekruttering av arbeidskraft fra utlandet. Møtene har gitt god innsikt og bidratt til bedre koordinering av saksfeltet.

Den årlige kvoten på 5 000 tillatelser til faglærte arbeidstakere har så langt ikke vært noen reell begrensning. Kvoten opprettholdes for å bidra til forutsigbarhet for næringslivet.

Arbeids- og velferdsetaten fortsetter å delta i samarbeidsnettverket EURES (European Employment Services) som bistår med rekrutterings- og formidlingstjenester, samt informasjon og veiledning for arbeidsgivere og arbeidssøkere i EU/EØS-området.

Arbeidslivets kompetansebehov

Betydningen av kompetanse og formelle ferdigheter blir stadig viktigere på arbeidsmarkedet. Personer som ikke fullfører videregående skole og blir stående uten utdanning og arbeid over tid, har økt risiko for varig utestenging fra arbeidslivet. Framover er det ventet at en mindre del av etterspørselen vil rette seg mot personer med kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Som oppfølging av Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse. Samordnet innsats for voksnes læring*, er det fra 2016 gjort endringer i Arbeids- og velferdsetatens opplæringstilbud. Det er etablert et toårig opplæringstiltak for personer med svake formelle kvalifikasjoner eller svake grunnleggende ferdigheter. Tiltaket er ennå i en innkjøringsfase og har rundt 300 deltakere. Innholdet i arbeidsmarkedsopplæringen er styrket ved at det kan tilbys flere kurs som gir formell kompetanse og opplæring i norsk og grunnleggende ferdigheter. Det pågår også en gjennomgang av innholdet i arbeidsmarkedsopplæringen. For å utvikle et bedre og mer brukertilpasset opplæringstilbud for voksne, vil Arbeids- og velferdsetaten delta i forsøk med modulbasert opplæring i regi av Kunnskapsdepartementet. Dette er forsøk på grunnskolenivå og innenfor utvalgte yrkesfaglige utdanningsprogrammer på videregående nivå.

I 2017 la Regjeringen i samarbeid med partene i arbeidslivet fram en nasjonal kompetansepolitisk strategi. Strategien skal bidra til at enkeltmennesker og virksomheter får kompetanse som frem-

mer et konkurransedyktig næringsliv, en effektiv og god offentlig sektor og som gjør at færrest mulig står utenfor arbeidslivet. Bedre læringsmuligheter og bedre bruk av kompetanse i arbeidslivet, er sentrale innsatsområder. Strategien inneholder også viktige organisatoriske grep som skal bidra til økt kunnskap, bedre samordning og god oppfølging av kompetansepoltiske spørsmål. Det er nedsatt et eget kompetansebehovsutvalg for å øke kunnskapen om hva slags kompetanse norsk arbeidsliv vil trenge framover. Utvalget er i første omgang oppnevnt for tre år, og skal avgi en årlig kompetansebehovsrapport basert på ny forskning og en bedre utnyttelse av eksisterende undersøkelser og analyser. Det er også opprettet et kompetansepolitisk råd som skal følge opp den kompetansepoltiske strategien, drøfte Kompetansebehovsutvalgets leveranser og gi råd i kompetansepoltiske spørsmål.

Bidra til et inkluderende arbeidsliv

Innsats og tiltak for redusert sykefravær

Tidlig innsats og tett oppfølging av sykmeldte er viktig for å forebygge og redusere sykefravær og risiko for overgang til mer varige helserelaterte ytelser. Forskning viser at arbeid er helsefremmende, særlig for psykiske lidelser.³¹ Ansvar for å følge opp sykmeldte for å motvirke langvarig fravær fra arbeid og styrke arbeidstilknytningen ligger hos arbeidsgiver, lege og Arbeids- og velferdsetaten. Den sykmeldte har en plikt til å medvirke i sykefraværsoppfølgingen og være i aktivitet så langt det er mulig. Arbeidet med å redusere sykefraværet krever derfor et godt samarbeid og en god dialog mellom de ulike aktørene. IA-avtalen og IA-samarbeidet støtter opp under dette og er et viktig virkemiddel i Regjeringens innsats for å redusere sykefraværet.

Det er i de senere år gjennomført flere tiltak for å heve kvaliteten på de ulike aktørenes sykefraværarbeid, målrette innsatsen mot de sykmeldte som har et særlig behov for tett oppfølging og prøve ut nye tiltak på sykefraværsområdet. For å målrette og gjøre sykefraværarbeidet enklere for virksomhetene ble arbeidsmiljølovens og folketrygdlovens regler om oppfølging av sykmeldte forenklet med virkning fra 1. juli 2014, jf. Prop. 102

³¹ Waddell, G. og Burton, K. (2006) «Is work good for your health and well-being?» London:TSO

Nøkleby H, Berg R, Nguyen L, Blaasvær N, Kurtze N. (2015) «Helseeffekter av arbeid»

Notat 2015. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helse-tjenesten

L (2013–2014). Tilbakemeldinger fra virksomheter og Arbeids- og velferdsetaten tyder på at forenklingene har vært positive for deres samarbeid om sykefraværsoppfølgingen.³²

Arbeids- og velferdsetatens oppfølging av sykmeldte har blitt styrket gjennom en bedre og mer konsekvent håndheving av aktivitetskravet for rett til sykepenger ved åtte ukers sykmelding. Erfaringer fra Hedmark viser at dette kan bidra til redusert sykefravær.³³ På bakgrunn av erfaringene fra Hedmark har det blitt gjennomført et forsøk i Aust-Agder, Buskerud og Rogaland der oppfølgingsrutinene fra Hedmark har vært prøvd ut.³⁴ I tillegg er det gjennomført tiltak for å styrke håndhevingen av aktivitetskravet også i øvrige fylker. En analyse utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at i de fleste fylkene som implementerte tiltaket med en forsterket håndheving av aktivitetskravet fra høsten 2015, ble det legemeldte sykefraværet redusert sammenlignet med sykefraværsnivået i forutgående år.³⁵ Unntaket var hovedsakelig enkelte fylker rammet av økt ledighet som opplevde en økning i sykefraværet. Arbeids- og velferdsetaten vil fortsatt vektlegge en god og konsekvent håndheving av aktivitetskravet i sykepengeregulverket.

Arbeids- og velferdsetaten har videre ansvar for å avholde dialogmøte 2 for sykmeldte, og det er et mål at flest mulig av dialogmøtene skal gjennomføres før uke 26. I 1. tertial 2017 har 79 pst. av sykmeldte med behov for dialogmøte deltatt i dialogmøte innen 26 uker. Andelen er den samme som i tilsvarende tertial i fjor. Trenden de siste årene er en økning både i antall og andelen sykmeldte med dialogmøte innen 26 uker. Det er også en tendens til at en større andel av dialogmøtene gjennomføres noe tidligere, som må ses i sammenheng med Arbeids- og velferdsetatens økte fokus på aktivitetskravet ved åtte uker.

En studie fra Frischsenteret³⁶ viser at dialogmøte 2 har en positiv effekt på retur til arbeid. Det

er både en effekt av selve innkallingen til møtet og en effekt av å delta på møtet, men effekten av innkallingen til møtet er sterkest. Studien viser at det også er positive langtidseffekter av dialogmøte 2 i form av økt arbeidsinntekt og lavere overgang til arbeidsavklaringspenger. En nyere analyse av forsøk med tidlig dialogmøte 2 innen 19 uker i Akershus³⁷, finner at framskynding av dialogmøte 2 trolig bidrar til endringer i friskmeldings- og graderingsmønster, men ikke til kortere varighet på sykefraværstilfellene. Snarere finner analysen at varigheten for sykefravær utover 12 uker har økt. Resultatene fra forsøket tyder på at det er hensiktsmessig at de ulike sykefraværsaktørene selv vurderer om det er behov for dialogmøte 2 før 26 ukers sykefravær i det enkelte tilfellet.

Sykmelder er en viktig premissleverandør i sykefraværsarbeidet, og Regjeringen har vært opptatt av å vurdere tiltak som kan styrke kvaliteten på sykmeldingsarbeidet. For å gi faglig støtte til sykmeldere og sikre større forutsigbarhet og likebehandling i sykmeldingsprosessen, ble et nytt beslutningsstøttesystem for sykmeldere innført i april 2016. Systemet består bl.a. av beskrivelser av anbefalt sykmeldingslengde og gradering/arbeidsbelastning for om lag 250 ulike diagnoser. Prosessen med å fullintegrere beslutningsstøttesystemet i fastlegenes elektroniske pasientjournalssystemer (EPJ) er noe forsinket, men forventes å være på plass i løpet av 2018. Beslutningsstøttesystemet vil bli evaluert av SINTEF etter at systemet er integrert i fastlegenes EPJ-systemer.

Regjeringen har også iverksatt et forsøk med ny medisinsk vurdering etter seks måneder. Formålet har vært å undersøke om en ny medisinsk vurdering av en ny lege for personer som har vært sykmeldt i seks måneder, kan redusere sykefraværet og øke arbeidstilknytningen. Forsøket ble avsluttet i oktober 2016 og de endelige resultatene forventes å foreligge i løpet av 2018. Uni Research har ansvaret for å evaluere tiltaket.

For å forsterke arbeidet med oppfølging av sykmeldte har Regjeringen og partene i IA-avtalen tatt initiativ for å få gjennomført et forsøk med en forenklet og avgrenset ordning med «Sykmeldt i jobb». Formålet med ordningen er å legge til rette for tidligere utprøving av arbeidsevne under syk-

³² IA-avtalen 2014-2018 – Underveisvurdering, Rapport fra Oppfølgingsgruppen for IA-avtalen, november 2016

³³ Kann, I.C., Lima, I. A. Å. og Kristoffersen, P. (2014) «Håndheving av aktivitetskravet i Hedmark har redusert sykefraværet» Arbeid og Velferd 3/2014

³⁴ Sluttevaluering av Hedmarksmodellen – NAVs håndtering av aktivitetskravet ved uke 8 i en sykmelding, Proba rapport 2016-12

³⁵ Lima, I. A. Å, Kann, I.C. og Brage S. (2017) «NAV's håndtering av aktivitetskravet for sykmeldte. Forsøk med Hedmarksmodellen», Arbeid og Velferd 1/2017

Lima, I. A. Å, Kann, I.C. og Brage, S. (2017) «Evaluering av forsøk med Hedmarksmodellen i Aust-Agder, Buskerud og Rogaland», NAV-rapport 3/2017

³⁶ Markussen, S., Røed, K. og Schreiner, R. C. (2014) «Can compulsory dialogs promote return to work from sickness absence?» Oslo: Frischsenteret

³⁷ Kristoffersen, P., Lysø, N. og Yin, J. (2017) «Forsøk med dialogmøte 2 i Akershus», Arbeid og Velferd 1/2017

dom med hensikt å oppnå raskere og riktigere gradering av sykmelding og reduksjon i den enkeltes sykefravær. AFI har hatt ansvar for evaluering av forsøksordningen. Evalueringen viser at ordningen kan fungere etter sin hensikt i enkelttilfeller, men at det samlet har vært svært lav etterspørsel etter og lav bruk av ordningen.³⁸ AFIs konklusjon er at det er liten grunn til å forlenge eller utvide ordningen. På bakgrunn av dette har departementet besluttet ikke å gå videre med å vurdere en forlengelse eller utvidelse av forsøksordningen. Saken har vært drøftet med partene i IA-avtalen.

I 2016 ble forsøksprosjektet «Egenmelding 365» avsluttet. I forsøksprosjektet fikk ansatte i et utvalg virksomheter utvidet rett til egenmelding i opptil ett år, tilsvarende varighetsbegrensningen i folketrygdens sykepengeordning. Formålet med forsøket var å få mer kunnskap om effektene av utvidet egenmeldingsperiode og om dette kan bidra til redusert sykefravær. Proba og AFI har hatt ansvar for å evaluere forsøket.³⁹ Evalueringens hovedkonklusjon er at utvidet egenmeldingsrett i seg selv ikke har påvirket sykefraværet, men har økt bruken av gradert sykefravær og ført til en tettere oppfølging i forsøksvirksomhetene. En annen konklusjon er at utvidet egenmeldingsrett har hatt en svak negativ effekt på samarbeidsforhold, tillit og støtte i virksomhetene, noe som indikerer at en slik utvidet egenmeldingsordning også har enkelte problematiske sider. I lys av disse resultatene og resultater fra tidligere studier av utvidet egenmeldingsrett, har departementet besluttet ikke å gå videre med å vurdere endringer i dagens egenmeldingsordning da det i liten grad kan sannsynliggjøres at dette vil bidra til å redusere sykefraværet. Saken har vært drøftet med partene i IA-avtalen.

Oppfølging av IA-avtalen

Avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) ble inngått første gang i 2001, og er nå i sin fjerde avtaleperiode. IA-avtalen er et viktig virkemiddel for å oppnå overordnede mål i arbeids- og velferdspolitikken. Gode resultater fra IA-arbei-

det bidrar til at flere kommer i arbeid, og motvirker at de som er i arbeid faller ut.

I 2016 gjennomførte partene og myndighetene en underveisvurdering av IA-avtalen for 2014–2018. Hovedkonklusjonen i underveisvurderingen er at erfaringene fra arbeidet med IA-avtalen, sentralt og lokalt, viser at partssamarbeid i seg selv har merverdi og bidrar til samfunnsutvikling og til resultater i virksomhetene. Samtidig er det på flere områder et potensiale og behov for bedre oppfølging av IA-avtalens målsettinger. Som ledd i oppfølgingen av underveisvurderingen er det nedsatt arbeidsgrupper med deltakelse fra partene og myndighetene. Arbeidsgruppene skal vurdere og foreslå tiltak for å styrke arbeidet med de prioriterte målsettingene i inneværende IA-avtale. Dette gjelder særlig tiltak for å styrke det forebyggende arbeidsmiljøarbeidet, arbeidet med inkludering av unge med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet samt kunnskapsutvikling på IA-avtalens områder.

Partene og myndighetene er i IA-avtalen for perioden 2014–2018 enige om en forsterket innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet. Innsatsen skal primært rettes mot unge som har behov for arbeidsrettet bistand, og som med hensiktsmessig oppfølging og tilrettelegging kan formidles til jobb. Målet er å hindre overgang til varige trygdeytelser. Hvordan IA-partene bedre kan samarbeide om inkludering av unge med nedsatt funksjonsevne er ett av tre fokusområder som skal følges opp i resten av avtaleperioden i henhold til underveisvurderingen. En arbeidsgruppe med deltakelse fra partene i arbeidslivet og myndighetene, har utarbeidet en handlingsplan med tiltak som skal gjennomføres. Det er tildelt midler til iverksetting av tiltak og relevante prosjekter for kunnskapsutvikling. Målgruppen for innsatsen er mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år og IA-virksomheter ved deres arbeidsgivere og tillitsvalgte. Innsatsen skal bidra til at flere mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år kommer i arbeid, utdanning, ansettelse med lønnstilskudd eller arbeidsrettet aktivitet på en arbeidsplass. Ansvar for den overordnede koordinering er lagt til Arbeids- og velferdsdirektoratet som skal samarbeide med partene om gjennomføringen av tiltakene.

Arbeids- og velferdsetatens arbeidsrettede bistand til utsatte grupper omtales nedenfor. Arbeidet med å øke yrkesaktiviteten for personer over 50 år, jf. delmål 3 i IA-avtalen, er omtalt under resultatområde 3, hovedmål 1.

³⁸ Falkum, E., Grimsmo, A. og Mamelund, S. (2017) «Forsøk med Sykmeldt i Jobb – Virksomhetens bruk av ordningen», AFI 2017:3

³⁹ Egenmelding 365 – evaluering av et forsøksprosjekt. AFI og Proba. Proba-rapport 2016-14

*Arbeid for utsatte grupper i arbeidslivet**Tidlig innsats for utsatte unge*

Regjeringen vil legge til rette for at utsatte unge raskt får den bistanden de trenger for å kunne fullføre utdanning og delta i arbeidslivet.

For å styrke arbeidet med utsatte barn og unge under 24 år i kommunene og fylkeskommunene har Kunnskapsdepartementet startet et fem-årig samarbeid med Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. 0–24-samarbeidet (2015–2020) har som overordnet mål at flere skal gjennomføre videregående opplæring og komme i arbeid. Samarbeidet mellom de fem underliggende direktoratene skal legge til rette for en styrking av den tverrsektorielle oppfølgingen av utsatte barn og unge mellom 0 og 24 år. Direktoratene analyserer ulike problemstillinger som språkvansker, regelverk, samordning og nye innsatser rettet mot målgruppen, læreplasser, behov for forskning og tilskuddsforvaltning. Departementene har gitt fylkesmennene likelydende oppdrag om å bidra til samarbeidet på lokalt nivå.

Unge under 30 år er prioritert i Arbeids- og velferdsetatens tjenestetilbud, både ved oppfølging og ved tildeling av tiltak. Unge er også prioritert gjennom ulike satsinger, som Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne. Det er en større andel unge under 30 år som deltar på tiltak, og det er en større andel unge under 30 år som får oppfølging enn i andre aldersgrupper. Andelen unge som går fra Arbeids- og velferdsetaten til arbeid har økt fra 54 pst. i 2016 til 57 pst. i 2017.

Den registrerte ledigheten blant ungdom har avtatt noe, men er fortsatt høyere enn ledigheten for befolkningen for øvrig. Regjeringen iverksatte en ny ungdomsinnsats i 2017. Målet er å motivere unge til å søke arbeid og raskt komme over i arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet. Det er viktig at unge unngår lange ledighetsperioder, og det legges opp til at unge under 30 år får tilbud om en individuelt tilpasset og forsterket arbeidsrettet oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten. Innsatsen skal rettes mot unge under 30 år som etter åtte ukers ledighet ikke er i arbeid, utdanning eller annen hensiktsmessig aktivitet i regi av Arbeids- og velferdsetaten eller andre som Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med. Arbeids- og velferdsetaten vil benytte relevante virkemidler, og ved behov for kompetanseheving vil bruk av opplæringstiltak bli vurdert.

Ungdomsinnsatsen startet først opp på Sør- og Vestlandet, og vil gjelde i resten av landet i løpet av 2017. Erfaringer fra de første fylkene viser lovende resultater. Unge ledige blir prioritert og raskere avklart til nødvendige tiltak og aktiviteter. Det er imidlertid for tidlig å si noe om hvilke resultater ungdomssatsingen gir på landsbasis.

Regjeringen foreslår å styrke Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning for å videreføre ungdomsinnsatsen i 2018, jf. omtale under kap. 605, post 01 Driftsutgifter.

Ungdomsinnsatsen representerer en systematisk styrking av arbeidsrettet oppfølging av unge som står utenfor arbeid og utdanning. Sammen med innføringen av en lovfestet aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år i 2017, understøtter dette NAV-kontorenes arbeid med oppfølging av utsatte unge på tvers av statlige og kommunale arbeidsområder. Det gir også et forbedret grunnlag for samarbeidet med utdanningsmyndighetene om oppfølging av unge som ikke er i arbeid eller utdanning.

Som ledd i formannskapet i Nordisk Ministerråd i 2017 arrangerte Arbeids- og sosialdepartementet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet i februar en nordisk konferanse om ungdom, arbeid, utdanning og psykisk helse. Konferansen drøftet bl.a. hvordan man i de nordiske landene bedre kan lykkes med å få flere unge med psykiske helseplager til å gjennomføre utdanning og delta aktivt i arbeidslivet.

Innsatsen for utsatte unge må også ses i sammenheng med oppfølgingen av FN's bærekraftsmål, delmål 8.6 om å redusere andelen unge som verken er i arbeid, under utdanning eller opplæring betydelig innen 2020.

Integrering av flyktninger i arbeidslivet

Regjeringen vil legge til rette for at flere innvandrere med fluktbakgrunn kan komme raskere inn i arbeidslivet. I Meld. St. 30 (2015–2016) *Fra mot- tak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk* ble det foreslått en rekke tiltak som skal fremme en mer effektiv integreringspolitikk. Som ledd i oppfølgingen av meldingen driver Arbeids- og velferdsetaten yrkesveiledning av personer i asylmottak. Yrkesveiledningen gjøres i samarbeid med karrieresentrene og inngår bl.a. som en del av integreringsmottakenes fulltidsprogram.

Arbeids- og velferdsetaten skal samarbeide med kommunene om introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere. Flyktninger i introduksjonsprogrammet som har med seg en kompe-

tanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet, kan være aktuelle for deltakelse i et hurtigspor inn i arbeidslivet. Hurtigsporet er nedfelt i samarbeids-erklæringen mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet. Arbeids- og velferdsetaten har lagt til rette for gjennomføring av hurtigspor og fikk økte ressurser til dette i 2017. Arbeidet videreføres i 2018. Hurtigsporet bygger på ordninger som allerede eksisterer, og Arbeids- og velferdsetaten vil benytte relevante virkemidler, herunder lønnstilskudd, kombinert med tilbud om norskopplæring i kommunal regi. Hurtigsporet vil trolig være mest aktuelt for en avgrenset målgruppe som har med seg en kompetanse som relativt raskt kan anvendes i arbeidslivet.

Det arbeides med å etablere samarbeid om forsøk med treparts bransjeprogram for økt rekruttering innen et område hvor det er etterspørsel etter arbeidskraft. Forsøket er omtalt i samarbeids-erklæringen mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om raskere integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i arbeidslivet. Arbeids- og velferdsdirektoratet er sentral i utformingen av forsøket, og samarbeidet vil også bli fulgt opp i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.

Som ledd i formannskapet i Nordisk Ministerråd i 2017 arrangerte Arbeids- og sosialdepartementet, i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet, i juni en nordisk konferanse om integrering av flyktninger på arbeidsmarkedet. Konferansen drøftet de nordiske landenes innsats for å få flere flyktninger raskere i arbeid.

Arbeid og helse

Regjeringen vil legge til rette for at flere med nedsett arbeidsevne som følge av helseproblemer skal kunne delta i arbeidslivet. Mens det for noen tiår siden var en alminnelig oppfatning at sykdom ikke var forenlig med arbeid, viser forskning at arbeid og aktivitet i mange tilfeller er helsefremmende.⁴⁰ Selv om de fleste med psykiske helseproblemer deltar i arbeid eller utdanning, har mange likevel svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet. Økt deltakelse i arbeid for personer med psykiske lidelser står derfor sentralt i Regjeringens nylig framlagte strategi for god psykisk helse for perioden 2017–2022.⁴¹ Mange vil trenge samtidig bistand fra både arbeids- og velferdsfor-

valtningen og helsetjenestene for at målet om arbeid skal nås. Dette gjør at helsetjenestene og arbeids- og velferdsforvaltningen må samarbeide tett slik at brukere som har behov for det, får et sammenhengende tjenestetilbud tilpasset sine individuelle behov, og at man i både arbeids- og velferdsforvaltningen og helsetjenestene må tenke arbeid i møte med pasienter og brukere.

Det har over mange år vært satset på å fremme deltakelse i arbeidslivet for personer med ulike helseutfordringer. Dette gjelder særlig ulike tiltak i Opptappingsplanen for arbeid og psykisk helse (2013–2016) og ordningen med Raskere tilbake.

Evalueringer av forsøk som jobbmestrende oppfølging (JMO)⁴² og individuell jobbstøtte (IPS)⁴³ viser svært gode resultater på overgang til arbeid. Regjeringen ønsker å videreføre denne type tiltak etter forsøksperioden, slik at de blir tilgjengelig for flere. Også tiltaket Rask psykisk helsehjelp som har vært pilotert i flere kommuner, viser positiv effekt på deltakelse i arbeid.⁴⁴ Se nærmere omtale under kap. 765 Psykisk helse og rusarbeid i Helse- og omsorgsdepartementets budsjett, og kap. 634, post 76 i Arbeids- og sosialdepartementets budsjett.

Raskere tilbake har eksistert i ti år med formål å bidra til redusert sykefravær og raskere tilbakeføring til arbeid. Tilskuddsrammen som var 600 mill. kroner ved oppstart, har økt noe over tid og var om lag 800 mill. kroner i 2016. Ordningen har vært budsjetttert på særskilte budsjettposter i både Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet. Fordelingen har også variert noe over tid. I 2016 ble 26 pst. bevilget over Arbeids- og sosialdepartementets budsjett. Fra 2018 er midler over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett overført til de regionale helseforetakenes ordinære bevilgninger til pasientbehandling, se nærmere omtale i Helse- og omsorgsdepartementets budsjett, kap. 732 Regionale helseforetak. Midler over Arbeids- og sosialdepartementets budsjett

⁴¹ Jf. «Mestre hele livet. Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017-2022)».

⁴² Falkum, E., Evensen, S., Ueland, H og Lystad, J. (2015) «Effektevaluering av Jobbmestrende Oppfølging (JMO) Kognitiv atferdsterapi og kognitiv trening i arbeidsrehabilitering for personer med psykoselidelser», Oslo universitetssykehus

⁴³ Reme, S. E., Monstad, K., Fyhn, T., Øverland, S., Ludvigsen, K., Sveinsdóttir, V., Løvvik, Camilla. Og Lie, S.A. (2016) «Effektevaluering av Individuell jobbstøtte (IPS). Sluttrapport», Uni Helse og Uni Rokkansenteret

⁴⁴ Smith, O. R.F., Alves, D.E. og Knapstad, M. (2016) «Rask psykisk helsehjelp. Evaluerings av de første 12 pilotene i Norge», Folkehelseinstituttet

⁴⁰ Waddell, G. og Burton, K. (2006) «Is work good for your health and well-being?» London, TSO

ble i 2017 overført til Arbeids- og velferdsetatens ordinære tiltaksbudsjett, samtidig som midler til å finansiere arbeidsrettet rehabilitering døgntilbud og behandlingstilbud for personer med lettere og sammensatte psykiske lidelser ble overført til Helse- og omsorgsdepartementet. Målet med omleggingen er mer likeverdige helsetjenester med rettighetsvurdering for alle pasienter og større fleksibilitet for Arbeids- og velferdsetaten i bruken av tiltaksmidlene. Omleggingen i spesialisthelsetjenesten vil bli evaluert, og den skal ha et særskilt fokus på konsekvenser for personer med muskel- og skjelettlidelser og psykiske lidelser. Evalueringen skal også belyse effekten på sykefraværet. Også i Arbeids- og velferdsdirektoratet satses det på å bedre kunnskapsgrunnlaget som grunnlag for å videreutvikle tjenesteområdet arbeid-helse.

Regjeringen legger vekt på at de positive resultatene som er oppnådd gjennom samarbeidet skal videreføres og videreutvikles i de ordinære helse- og arbeidsrettede tjenestene. Deltakelse i arbeid skal være en naturlig del av behandlingsopplegget der kunnskapsgrunnlaget tilsier at dette vil gi positiv helsegevinst. Samarbeidet med særlig vekt på samtidige tjenester mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og helsetjenesten vil følges opp av Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet.

Øvrig innsats for arbeid og aktivitet

Innenfor arbeidsmarkedspolitikken er det sentralt å motvirke passivisering og styrke konkurransemulighetene på arbeidsmarkedet for personer som har problemer med å skaffe seg arbeid på egenhånd. Det er derfor viktig å motvirke utstøting av utsatte arbeidstakere, bedre mulighetene i ordinært arbeidsliv for personer med nedsatt arbeidsevne, samt å sikre et skjermet arbeidstilbud for særlig utsatte grupper.

Arbeidsmarkedstiltakene er sentrale virkemidler i arbeidet for at flest mulig skal komme i arbeid, og for å hindre utstøting fra arbeidslivet. Et nytt regelverk for arbeidsmarkedstiltakene fra 1. januar 2016 legger til rette for økt bruk av det ordinære arbeidslivet som tiltaksarena. Virkemidlene skal gjøre det lettere for arbeidsgivere å etterspørre prioriterte grupper av arbeidssøkere. For å bedre tilbudet til personer som har behov for et tilrettelagt og skjermet arbeidsmiljø, ble tiltaket arbeidsforberedende trening (AFT) etablert 1. oktober 2016. Det er også kommet på plass virkemidler som inkluderingstilskudd og egne tilretteleggings- og oppfølgingsavtaler mellom arbeidsgiver, arbeidssøker og Arbeids- og velferdsetaten.

I 2016 gjennomførte Arbeids- og velferdsetaten anskaffelsesprosesser for de nye avklarings- og oppfølgingstiltakene som ble iverksatt 1. januar 2015. Dette sikrer at anskaffelsen av disse tiltakene er i tråd med anskaffelsesregelverket. Proba Samfunnsanalyse AS evaluerer anskaffelsene på oppdrag fra departementet. En delrapport konkluderer med at Arbeids- og velferdsetaten har utført anskaffelsene på en god måte, og har gjort en grundig vurdering av de ulike elementene i konkurransen. Sluttrapport vil etter planen foreligge våren 2018.

Gjennom tiltaket Varig tilrettelagt arbeid (VTA) gis det tilbud om varig arbeid til uføretrygdede med varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne. Gjennom VTA tilbys det arbeid i en skjermet virksomhet med arbeidsoppgaver tilpasset den enkeltes yteevne, eller på en ordinær arbeidsplass med noe oppfølging. Regjeringen foreslår en styrking av bevilgningen til tiltaksplasser i VTA i 2018, jf. nærmere omtale under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid.

Se programkategori 09.30 for nærmere omtale av arbeidsmarkedstiltakene.

På oppdrag fra departementet har Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2016 satt i gang forsøk med arbeidsutprøving hos egen arbeidsgiver for personer som mottar arbeidsavklaringspenger etter at sykepengeperioden er utløpt. Formålet med forsøket er at flere skal komme tilbake i arbeid hos egen arbeidsgiver på heltid eller deltid, alternativt at det avklares tidligere at det ikke er mulig å komme tilbake til dette arbeidet. Oslo Economics har sammen med Arbeidsforskningsinstituttet og Centre for Empirical Labor Economics of Choice LAB fått i oppdrag å evaluere forsøket. Endelig rapport skal leveres sommeren 2018.

Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd ble i 2013 iverksatt i fire fylker, og har siden blitt utvidet med ett fylke. Forsøket skulle gå over fem år og blir avsluttet i 2017. Det blir etablert en overgangsordning i 2018 for deltakere som ved utgangen av 2017 har behov for videre lønnstilskudd innenfor rammen av forsøket, slik at disse fortsetter på samme vilkår som da de kom inn i ordningen. En effektevaluering vil foreligge i 2018/2019.

De kommunale tjenestene i NAV-kontoret er samfunnets siste sikkerhetsnett, og skal bidra til at stønadsmottakere blir selvforsørget gjennom overgang til arbeid eller utdanning. Forskning viser at fattigdom, sosialhjelpsmottak og uførhet overføres mellom generasjoner. Kvalifiseringsprogrammet er et rettighetsfestet program, og skal bidra til å redusere langtidsmottak av sosialhjelp

gjennom tett oppfølging og krav til aktivitet. Arbeidet med å gjøre programmet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelle, tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli videreført i 2018. Videre vil departementet foreta en gjennomgang av regelverket og erfaringer med kvalifiseringsprogrammet for å vurdere om det er behov for endringer for å øke deltakelsen i programmet. For nærmere omtale vises det til hovedmål 4.

Hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet

Inntektssikringsordningene i folketrygden gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt. Dette gjelder både ved midlertidig inntektsbortfall som for eksempel ved arbeidsledighet eller sykdom, og når man trer ut av arbeidslivet på grunn av alder eller varig svikt i arbeidsevnen. Folketrygdens system for å sikre inntekt ved sykdom og ledighet er utformet slik at man i hovedsak opparbeider rettigheter gjennom arbeid. For flere ytelser er tidligere arbeidsinntekt også en forutsetning for å komme inn under ordningen. Deltakelse i arbeidslivet gir dermed god inntektssikring ved ledighet, sykdom og eventuell uførhet siden retten til og størrelsen på stønadsinntekter ofte avhenger av tidligere arbeidsinntekt.

Samtidig er inntektssikringsordningene utformet slik at de gir insentiver til inntektsgivende arbeid – det skal lønne seg å arbeide. Bruk av aktivitetskrav i inntektssikringsordningene kan bidra til færre passive mottakere og økt sysselsetting, og er et sentralt virkemiddel for å styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Utviklingen i antall dagpengemottakere

I gjennomsnitt mottok om lag 75 800 personer dagpenger i 2016, mot om lag 67 100 personer i 2015. I 1. halvår 2017 var det i gjennomsnitt 73 300 dagpengemottakere, en reduksjon på 7 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

Samtidig har antall personer som går ut maksimal dagpengeperiode økt i 2016 og 1. halvår 2017 sammenlignet med året før.

Se programkategori 33.30 Arbeidsliv for nærmere omtale av dagpenger.

Mange står utenfor arbeidslivet og mottar helse-relaterte ytelser

Etter 2010 har andelen av befolkningen som mottar helserelaterte ytelser (uføretrygd, arbeidsavklaringspenger eller sykepenger) blitt redusert. Andelen som mottar helserelaterte ytelser er imidlertid høy i Norge, og ved utgangen av 2016 mottok 16,9 pst. av befolkningen mellom 18 og 66 år en slik ytelse.⁴⁵ Antallet mottakere har økt fra om lag 500 000 i 2001 til om lag 613 000 i 2016.⁴⁶ Se Del I 3 Sentrale utviklingstrekk for en nærmere beskrivelse av utviklingen i antall mottakere av helserelaterte ytelser.

En høy andel stønadsmottakere er dels et uttrykk for et romslig velferdssamfunn med mål om sosial og økonomisk utjevning. Videre fører en høy andel sysselsatte også til at flere har rett til stønad. Den høye andelen som mottar stønad kan også være et uttrykk for at personer med helseproblemer har utfordringer med å få innpass i arbeidslivet. Noe av fraværet er imidlertid av kortere varighet der stønadsmottaker kommer relativt raskt i, eller tilbake til arbeid. Av de helserelaterte ytelsene er gjennomstrømmingen størst for sykepenger. De fleste som mottar sykepenger kommer tilbake i arbeid, men av dem som bruker opp sykepengeretten, mottar godt over halvparten arbeidsavklaringspenger seks måneder senere. Utviklingen i antall uføretrygdde henger også nøye sammen med utviklingen i antall mottakere av andre helserelaterte ytelser. Eksempelvis mottok 45 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2016 uføretrygd tre måneder senere.

Flesteparten av de som starter å motta arbeidsavklaringspenger er personer som fortsatt har redusert arbeidsevne når de har brukt opp sykepengerrettighetene sine. Av de som startet å motta arbeidsavklaringspenger i 2016, mottok i underkant av 60 pst. sykepenger to måneder tidligere. Av de som startet mottak av arbeidsavklaringspenger i 2016 var 25 pst. registrert uten arbeid to måneder tidligere. De øvrige (rundt 15 pst.) som startet mottak av arbeidsavklaringspenger i 2016 var ikke registrert som mottakere av statlige tjenester i NAV-kontoret. Denne gruppen kan ha mottatt økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, deltatt i kvalifiseringsprogrammet, ha

⁴⁵ Andelen er justert for å ta høyde for at én mottaker kan motta flere ytelser samtidig, og gjelder mottakere bosatt i Norge.

⁴⁶ Antallet mottakere er justert for å ta høyde for at én mottaker kan motta flere ytelser samtidig. Antallet inkluderer mottakere av helserelaterte ytelser bosatt i utlandet.

vært i utdanning, vært selvstendig næringsdrivende eller hjemmeværende før de startet mottak av arbeidsavklaringspenger.

Andelen nye mottakere av arbeidsavklaringspenger som kommer fra sykepengen, har blitt redusert i perioden fra 2010 til utgangen av 2015. Når halvparten av de som ikke kommer fra sykepengen er under 30 år, mens kun ti pst. av de som kommer fra sykepengen er under 30 år. I gruppen som ikke kommer fra sykepengen har en høy andel psykiske lidelser, lav eller ingen inntekt, og en noe større andel er innvandrere sammenlignet med gruppen som kommer fra sykepengen.

Det er sammenheng mellom lengden på fraværet og varig utstøting fra arbeidslivet. Dette kan skyldes langvarige og alvorlige skade- og sykdomstilstander, men det er også grunn til å anta at lange perioder utenfor arbeidslivet fører til redusert motivasjon og mestringsevne, og som følge av dette også redusert arbeidsevne.

Vi er i en situasjon der mange i yrkesaktiv alder står utenfor arbeidslivet på grunn av helseutfordringer og mottar offentlig inntektssikring. Det er bekymringsfullt at mange får lange perioder utenfor arbeidslivet, og spesielt unge som kan ha et langt yrkesliv foran seg. De siste ti årene er antall unge uføre om lag doblet. Ved utgangen av juni 2017 var det om lag 15 000 uføre under 30 år. Mange har en psykisk lidelse. Gruppen utgjør en liten andel av alle uføretrygdde, men økningen gir grunn til bekymring. Det er svært få uføretrygdde som kommer tilbake i arbeid, og personer som blir uføretrygdet i ung alder vil dermed kunne stå overfor et langt liv utenfor arbeidslivet. Det er behov for mer og oppdatert kunnskap om unge som blir uføretrygdet og årsaker til utviklingen. Arbeids- og sosialdepartementet har derfor høsten 2017 lyst ut et forskningsprosjekt om temaet.

Erfaringer fra ordningen med arbeidsavklaringspenger

Det er sju år siden arbeidsavklaringspenger ble innført, og erstattet rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

I ordningen med rehabiliteringspenger var det krav om at man måtte ha vært syk ett år for å få innvilget ytelsen. Innføring av arbeidsavklaringspenger medførte en oppmyking av regelverket, der sykdom ikke lenger trenger å være hovedårsaken til den nedsatte arbeidsevnen. Både Arbeids- og velferdsdirektoratet⁴⁷ og Sintef⁴⁸ peker på at dette har medført at flere unge kommer inn sammenlignet med de tre tidligere ordningene.

Det er spesielt den økte tilstrømmingen blant unge i gråsonen mellom arbeidsledighet og helse-

problemer som skaper grunn til bekymring. Blant mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år er sju av ti diagnostisert med en psykisk lidelse. Forskning viser at arbeid er helsefremmende, særlig for psykiske lidelser.⁴⁹

Samlet varighet med arbeidsavklaringspenger er ikke redusert sammenlignet med de tre tidligere ytelsene. Overgangen til arbeid har heller ikke økt. Dette viser viktigheten av å få til mer arbeidsrettede stønadsløp for mottakere av arbeidsavklaringspenger. Målet er flere stønadsløp som ender med en jobb framfor uføretrygd.

Det er potensiale for bedre og mer effektive stønadsløp. Dette kan oppnås gjennom å sette i gang arbeidsrettet aktivitet tidligere og ved å gjennomføre arbeidsrettet aktivitet og medisinsk behandling samtidig.

Erfaringene fra ordningen danner grunnlag for endringsforslagene for arbeidsavklaringspenger som ble fremmet i Prop. 74 L (2016–2017), og vedtatt i Stortinget 12. juni i år, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Endringene skal tre i kraft fra 1. januar 2018.

Virkninger av uførereformen

1. januar 2015 ble folketrygdens uførepensjon erstattet med ny uføretrygd. Et sentralt mål med uførereformen er å gjøre det enklere å kombinere uføretrygd med arbeid. Det tidligere systemet med automatisk revurdering av uføreggraden ved inntekt ut over friinntekten er falt bort. Uføre kan nå selv tilpasse arbeidsinntekten ut fra egne muligheter, og ikke til begrensninger i regelverket. Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjennomført en analyse av effekten av endrede arbeidsintensiteter basert på tall for de seks første månedene etter innføringen. Analysen konkluderer med at uføre som er innvilget 100 pst. uføretrygd, og som har minimum et registrert arbeidsforhold, har økt arbeidstilbudet med 7,5 pst.⁵⁰ Analysen fant imid-

⁴⁷ Kann, I. C., Yin, J. og Kristoffersen, P. (2016) «Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn», Arbeid og velferd nr. 2 2016, Arbeids- og velferdsdirektoratet

⁴⁸ Mandal, R., Ofte, H. J., Jensen, C. og Ose, S. O. (2015) «Hvordan fungerer arbeidsavklaringspenger som ytelse og ordning?» Sintef og Nasjonalt kompetansesenter for arbeidsretta rehabilitering

⁴⁹ Waddell, G. og Burton, K. (2006) «Is work good for your health and well-being?» London:TSO

Nøkleby, H., Berg, R., Nguyen, L., Blaasvær, N. og Kurtze, N. (2015). Helseeffekter av arbeid. Notat 2015. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.

⁵⁰ Aine, R. H., «Jobber de uføretrygdde mer etter uførereformen i 2015?», Arbeid og Velferd nr. 3, 2016.

lertid ingen effekt på arbeidstilbudet til uføre som er innvilget en gradert ytelse. En tilsvarende analyse gjennomført av FAFO⁵¹, basert på et utvalg uføre, finner imidlertid ingen positiv effekt av uførereformen på arbeidstilbudet. I sistnevnte analyse pekes det på at seks måneder etter innføring er et tidlig stadium for å evaluere arbeidstilbudseffekter av reformen, og at det kan ta tid før uføre tilpasser seg de nye reglene.

I forbindelse med initiativdebatt 1 (2014–2015) og i Prop. 1 S (2015–2016) for Arbeids- og sosialdepartementet, ble det redegjort for anslag på virkninger av uførereformen. Beregningene var utført av Skattedirektoratet og var basert på forskuddstrekket for 2015. Forskuddstrekket bygget på framskrevne inntekter mv. for 2013 og opplysninger om forventede utbetalinger fra Arbeids- og velferdsetaten for 2015. Det er i redegjørelsene for anslagene blitt understreket at framføringer fra et inntektsår til et annet alltid vil være usikre. Videre vil en ved forskuddstrekket ikke fange opp endringer i inntekt og fradrag mv. i løpet av inntektsåret. Anslagene har blitt presentert som foreløpige, og det er vist til at en vil komme tilbake med nye anslag etter at ligningen for 2015 foreligger. Ligningen for 2015 foreligger, men det har av tekniske årsaker ikke vært mulig for Skattedirektoratet å gjøre beregninger som viser hva inntekt etter skatt for uføre som ble overført til nytt regelverk ville vært dersom skatteregler og uførepensjon for 2014 hadde blitt videreført. Arbeids- og sosialdepartementet har derfor i samråd med Finansdepartementet gitt Statistisk sentralbyrå i oppdrag å gjennomføre beregninger basert på ligningen for 2015.

Økt brutto uføreytelse som følge av uførereformen vil kunne ha betydning for den statlige bostøtteordningen fra Husbanken. En midlertidig skjerming innenfor bostøtten løper frem til 2018. Regjeringen vil videreføre en kompensasjon for uførereformen i bostøtten også i 2018. Kompensasjonsordningen omfatter uføre som mottok bostøtte før 1. januar 2015. Det vises til Prop. 1 S (2017–2018) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet for nærmere omtale.

Virkninger av uførereformen for offentlig tjenstepensjon

Uførepensjon fra de offentlige tjenstepensjonsordningene ble lagt om samtidig med innføringen av ny uføretrygd i folketrygden. Den nye uførepensjonen er tilpasset den nye uføretrygden og de

nye skattereglene, og blir beregnet uavhengig av uføretrygdens størrelse. Uføre som mottok den gamle uførepensjonen ved utgangen av januar 2015, ble overført til nytt regelverk. Nivået på uførepensjonen etter samordning med folketrygdytelsen ved utgangen av 2014 ble videreført over i nytt system, men som en nettopensjon som ikke påvirkes av eventuelle endringer i folketrygdytelsen fra og med 2015.

Omleggingen av uføreytelsene i folketrygden og i de offentlige tjenstepensjonsordningene har virkninger også på andre ytelser enn selve uføreytelsene. Personer som mottar uføretrygd fra folketrygden, vil i tillegg til uførepensjon også kunne motta alderspensjon før 67 år som følge av særaldersgrense og brutto ektefellepensjon fra tjenstepensjonsordningene. Det ble derfor også innført overgangsbestemmelser i samordningsregelverket som sikrer at slike løpende samordningspliktige bruttopensjoner ikke skulle reduseres når folketrygdens uførepensjon ble omregnet til ny uføretrygd. Personer som mottar uførepensjon fra tjenstepensjonsordninger kan dessuten motta denne sammen med arbeidsavklaringspenger fra folketrygden og folketrygdberegnet AFP fra en offentlig ordning. Det har derfor vært nødvendig med en rekke endringer i samordningsregelverket og tilpasninger av øvrig regelverk for å unngå at omleggingen av uføreytelsene får utilsiktede effekter for uføre med ulike kombinasjoner av ytelser.

Departementet følger effektene av uførereformen løpende og vurderer behov for justeringer dersom det skulle oppstå utilsiktede virkninger. Det er foretatt flere endringer i regelverket med virkning fra 1. januar 2015:

- Forslag om endringer i bl.a. lov om Statens pensjonskasse ble fremmet i Prop. 11 L (2015–2016), jf. lov 18. desember 2015 nr. 103. Lovendringen sikrer at personer som mottok arbeidsavklaringspenger fra folketrygden og delvis uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning, og som har sagt fra seg arbeidsavklaringspenger for å ta ut AFP i alderen 62–64 år, og fortsatt hadde en delvis uførepensjon, skulle beholde retten til uførepensjon, beregnet som en bruttoytelse fra fylte 65 år.
- Det er fastsatt i forskrift at fribeløpet i inntektsgrensen for personer som mottar uførepensjon fra en offentlig tjenstepensjonsordning og er i varig tilrettelagt arbeid (VTA) skal være 100 pst. av grunnbeløpet per kalenderår.
- Det er i forskrift presisert at uføre som hadde en innvilget uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning etter vilkår som ikke er videreført i nye regler, likevel skal beholde retten

⁵¹ Bråthen, M. og Nielsen, R.A. (2016) «Uførereformen. Konsekvenser for yrkesaktiviteten», Fafo-rapport 2016-27

til uførepensjon selv om den senere blir beregnet etter nye regler.

- Det er i forskrift fastsatt regler som sikrer at gradert uføre som går av med alderspensjon for reststillingen før 67 år (ved oppnådd særaldersgrense), eller som går av med tjenstepensjonsberegnet AFP fra 65 år ikke skal få redusert alderspensjonen eller AFP for mottak av uføretrygd.
- Det er i forskrift gitt regler som hindrer at bestemmelsen om at folketrygdberegnet AFP ikke skal overstige 70 pst. av tidligere inntekt, gir urimelig lav AFP for personer som har fått utbetalt gradert uførepensjon fra en offentlig tjenstepensjonsordning uten at det er innvilget uføretrygd fra folketrygden.
- Det er i forskrift fastsatt regler om opptjening av pensjonsrettigheter i lovfestet offentlig tjenstepensjonsordning for personer som har uførepensjon og som kommer helt eller delvis tilbake i arbeid.
- Det er i forskrift fastsatt regler som sikrer at personer med særaldersgrense som mottok uførepensjon fra en offentlig tjenstepensjonsordning i desember 2014 ikke skal få lavere tjenstepensjon som følge av at folketrygdytelsen er omregnet for å ta høyde for nye skatteregler når de passerer særaldersgrensen.
- Det er i forskrift fastsatt regler som sikrer at uføre som har mottatt arbeidsavklaringspenger i påvente av søknad om økt uføregrad, fortsatt skal få uførepensjonen fra offentlig tjenstepensjonsordning etter overgangsreglene.
- Det er i forskrift fastsatt regler som sier at uføre som før 2015 kun mottok gradert uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning, og som i 2015 eller senere har blitt innvilget arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd fra folketrygden, skal få et tillegg i sin tjenstepensjon som sikrer en samlet ytelse på 66 pst. av pensjonsgrunnlaget.
- Det er i forskrift bl.a. fastsatt unntak for regelen om at det ikke skal utbetales uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning når inntekten utgjør mer enn 80 pst. av samlet inntekt før uførhet, regler for at man kan få fastsatt ny inntektsgrense dersom man har hatt en inntektsøkning som er høyere enn reguleringen av grunnbeløpet uten at stillingsprosenten er økt, og regler som sikrer at det tas hensyn til feriepenger når det vurderes om uførepensjonen skal reduseres mot arbeidsinntekt.

Utvidet overgangsordning for uføre med barnetillegg før 2016

Fra 2016 er det innført en viss innstramming i retten til behovsprøvd barnetillegg til uføretrygd. Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2017 å forlenge overgangsperioden for uføre som hadde krav på barnetillegg ved utgangen av 2015. Vedtaket innebærer at summen av uføretrygd og barnetillegg for denne gruppen ikke kan utgjøre mer enn 107 pst. av tidligere inntekt i 2017, 104 pst. i 2018, 101 pst. i 2019 og 98 pst. i 2020. Endringen gir mottakere av barnetillegg bedre tid til å tilpasse seg det nye regelverket.

Strategier og tiltak

Noen mennesker er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker. Andre vil i perioder ikke finne arbeid. Inntektssikringsordningene skal gi inntekt dersom arbeidsinntekten faller bort. Dette gjelder både ved midlertidig inntektsbortfall som for eksempel ved arbeidsledighet eller sykdom, og når man trer ut av arbeidslivet på grunn av alder eller varig svikt i arbeidsevnen.

Regjeringen fører en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitikk for å møte utfordringene knyttet til at mange står utenfor arbeidslivet. Ungdom er en prioritert gruppe. Tidlig og tett oppfølging er viktig for å hindre at unge får lange perioder utenfor arbeidslivet som kan ende med uføretrygd og varig ekskludering fra arbeidslivet.

Trygd som gir økonomisk trygghet, men som samtidig motiverer til arbeid

Det er en nær sammenheng mellom arbeid og velferd, både for den enkelte og for samfunnet. Regjeringen legger derfor vekt på å utforme virkemidlene og velferdsordningene slik at det skal lønne seg å arbeide.

Kompensasjonsgraden, eller hvor stor andel av den bortfalte inntekten som blir erstattet, er noe ulik i de forskjellige ordningene. I sykepengeperioden gis det full inntektskompensasjon opp til seks ganger folketrygdens grunnbeløp. De andre ordningene har en noe lavere kompensasjonsgrad. De fleste vil dermed få høyere inntekt dersom de går fra trygd til arbeid. Dette stimulerer til deltakelse i arbeidslivet. Når en tar hensyn til samspillet mellom livsoppholdsytelser, minstenivåer i disse, tilleggssytelser og skattesystem, kan det likevel være tilfeller hvor den økonomiske gevinsten av å arbeide framfor å motta trygd på kort

sikt kan være liten eller fraværende. Dette vil særlig gjelde for personer med lave inntekter.

Bruk av aktivitetskrav bidrar til å motvirke passivitet, bedrer insentivene for overgang til arbeid og gir legitimitet til velferdsordningene. For å nå målet om arbeid er det helt avgjørende at bruker medvirker aktivt. Analyser viser at krav til aktivitet kan bidra til økt arbeidstilknypning og kortere stønadsløp, men at dette forutsetter systematisk og konsekvent håndheving.⁵²

Med unntak av uføretrygd stilles det aktivitetskrav i inntektssikringsordningene. Det er et krav at dagpengemottakere skal være reelle arbeidssøkere og kunne, med visse forbehold, ta ethvert arbeid hvor som helst i landet. For de helserelevante ytelsene fastsettes aktivitetskrav ut fra hva som er hensiktsmessig av helsemessige grunner. Det skal reageres ved manglende oppfyllelse av aktivitetsplikter.

Sintef peker i sin evaluering av ordningen med arbeidsavklaringspenger på problemer knyttet til håndheving av aktivitetsplikten for arbeidsavklaringspenger, og at pliktbrudd ofte ikke får konsekvenser for brukeren før det foreligger gjentatte og omfattende brudd.⁵³ Stortinget har vedtatt å innføre en ny bestemmelse for arbeidsavklaringspenger som gir muligheten til å ilegge en mildere og mer umiddelbar reaksjon ved brudd på nærmere bestemte plikter, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Den nye reaksjonsbestemmelsen forventes å ha positive effekter bl.a. gjennom forbedring i oppmøte på aktiviteter og økt overgang til arbeid. Samtidig er det viktig å sikre at en ny bestemmelse ikke svekker Arbeids- og velferdsetatens oppfølgings- og motivasjonsarbeid overfor mottakere av ytelsen. Departementet vurderer en gradvis innføring av reaksjonen med senere innføring i enkelte fylker for å legge til rette for en god evaluering. En slik evalueringsmetode vil gi sikrere og

bedre kunnskap om reaksjonens effekter og bruk av vilkår i velferdsordningene, og vil dessuten gi et viktig kunnskapsgrunnlag for å vurdere mulige justeringer i reaksjonsbestemmelsen og for å vurdere ev. forslag om tilsvarende bestemmelser i andre stønadsordninger.

Stortinget har videre vedtatt en lovfestet aktivitetsplikt for alle mottakere av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, jf. Innst. 208 L (2014–2015). Formålet med en lovfestet aktivitetsplikt er å motvirke passive mottakere av stønad og styrke overgangen til arbeid eller utdanning. Stortingets vedtak er delvis fulgt opp ved at det i første omgang er innført en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad til mottakere under 30 år fra 1. januar 2017. I en flertallsmerknad i Innst. 111 L (2016–2017) vises det til at flertallet forventer at regjeringen ved en senere anledning vil følge opp med en utvidelse av aktivitetsplikten til å gjelde uavhengig av mottakers alder, i tråd med Stortingets tidligere vedtak. Departementet vil bl.a. følge opp dette ved at aktivitetsplikten for mottakere under 30 år skal evalueres. Denne evalueringen og erfaringer fra bruken av aktivitetsplikten vil være viktige grunnlag for vurderingen av en ev. ytterligere utvidelse.

Videreutvikling av ordningen med arbeidsavklaringspenger

Regjeringen la 31. mars 2017 fram Prop. 74 L (2016–2017) om endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger og tilleggssønader. Alle lovforslagene ble vedtatt av Stortinget, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Endringene innebærer en smalere inngang til ordningen, at det legges til rette for et strammere stønadsløp og økte arbeidsinsentiver.

De viktigste endringene er:

- Det tydeliggjøres at arbeidsavklaringspenger er en helserelevanter ytelse, samtidig som kravet til mobilitet økes ved at mottakeren må være villig til å søke arbeid også utenfor hjemstedet. Dette innebærer en smalere inngang til ordningen.
- Maksimal stønadsperiode reduseres fra fire til tre år. Vilkårene for forlengelse skjerpes og maksimal forlengelse begrenses til to år, og dette lovfestes. I dagens ordning er det ingen øvre grense for slik forlengelse.
- For å understreke at arbeidsavklaringspenger er en midlertidig ytelse innføres en karenperiode på tolv måneder for de som har gått ut maksimal stønadsperiode før det er mulig å søke

⁵² Kann, I. C., Lima, I. A. Å. og Kristoffersen, P. (2014) «Håndheving av aktivitetskravet i Hedmark har redusert sykefraværet», Arbeid og velferd 3/2014. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Bjørnstad, A. F. (2015) «Økt sysselsetting blant mottakere av overgangsstønad», Arbeid og Velferd 2/2015. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Nossen, J. P. og Brage, S. (2015) «Aktivitetskrav og midlertidig stans av sykepenger – hvordan påvirkes sykefraværet?», Arbeid og Velferd 3/2015. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Lande, S., Yin, J. og Sørbo, J. (2016) «Håndheving av aktivitetskrav gir færre ledige i Hedmark», Arbeid og Velferd 1/2016. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet

⁵³ Mandal, R., Ofte H.J., Jensen C. og Ose S. O. (2015) «Hvordan fungerer arbeidsavklaringspenger som ytelse og ordning?» Sintef og Nasjonalt kompetansesenter for arbeidsretta rehabilitering

om ytelsen på nytt. Det er i dag mulig å ha flere stønadsp perioder etter hverandre.

- Mottakere av arbeidsavklaringspenger plikter å delta i medisinsk behandling eller arbeidsrettede aktiviteter, og ved alvorlige brudd kan ytelsen stanses. Ved mindre alvorlige brudd på aktivitetsplikten, der full stans i utbetalingen ikke er aktuelt, foreslås det å innføre en ny og mildere reaksjon der arbeidsavklaringspengene stanses i én dag.
- Arbeids- og velferdsetaten skal følge opp brukerne tettere enn før. Det lovfestet at brukerne skal innkalles til møte med Arbeids- og velferdsetaten hver gang en medisinsk behandling eller et arbeidsrettet tiltak er gjennomført. I dag inneholder ikke loven noe slikt krav.
- Overgangen tilbake til arbeid skal gjøres enklere. Brukeren kan arbeide inntil 80 pst. i tolv måneder uten å miste retten til ytelsen, mot i dag maksimum seks måneder. Etter at perioden med behandling/tiltak er fullført, vil mange brukere trenge noe tid på å søke arbeid. Perioden som brukeren kan motta arbeidsavklaringspenger mens han eller hun søker arbeid, utvides fra tre til seks måneder.

Sammen med iverksatte tiltak for å styrke og målrette det arbeidsrettede tilbudet i Arbeids- og velferdsetaten antas endringene å gi en raskere avklaring av stønadsmottakers arbeidsevne og økt overgang til arbeid. For å understøtte de positive effektene av at det innføres en absolutt begrensning for hvor lenge en kan motta arbeidsavklaringspenger, er det nødvendig med en hyppigere oppfølging av mottakerne gjennom stønadsløpet. Økt oppfølging vil også være viktig for å redusere overgangen til uføretrygd for de som når maksimal varighet på arbeidsavklaringspenger. Det vises til Regjeringens forslag til bevilgningsøknninger for å følge opp regelverksendringene under kap. 605, post 01 og kap. 2651, post 70.

Saksbehandlingen av arbeidsavklaringspenger er delt mellom NAV-kontoret og forvaltningsenhetene i Arbeids- og velferdsetaten. I forbindelse med at nytt regelverk trer i kraft fra 1. januar 2018, vil NAV-kontoret få et større ansvar. Arbeids- og velferdsdirektoratet har besluttet at NAV-kontoret skal foreta alle vurderinger av brukers arbeidsevne. Endringen er også del av arbeidet med å gi mer myndighet til NAV-kontorene, jf. omtale under hovedmål 5.

*Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 308,
17. desember 2016*

«Stortinget ber regjeringen sørge for å videreføre gjeldende praksis med å unnlate å avkorte NAV-ytelser som følge av mottatt sluttvederlag.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av finanskomiteens innstilling om skatte- og avgiftsopplegget for 2017. Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Prop. 1 LS (2016–2017), Innst. 3 S (2016–2017). Sluttvederlaget ble omtalt ifm. Revidert nasjonalbudsjett 2017 hvor det ble varslet at Regjeringen i budsjettet for 2018 skal komme tilbake med en vurdering av mulige løsninger.

Anmodningsvedtaket ser ut til å bygge på en forutsetning om at det i desember 2016 eksisterte en praksis for å ikke avkorte folketrygdytelsene mot det tariffestede sluttvederlaget. Dette er ikke tilfelle. I desember 2015 vedtok Stortinget endringer i skattereglene slik at det tariffestede sluttvederlaget, og tilsvarende ikke-tariffestede sluttvederlag, fra 1. januar 2016 likestilles med andre sluttvederlag, og ikke lenger er unntatt beskatning. Alle sluttvederlag har fra samme tidspunkt blitt ansett som arbeidsinntekt, og pensjonsgivende inntekt.

Gjeldende regelverk og praksis etter 1. januar 2016 er som følge av dette at slike sluttvederlag nå inngår i opptjeningen av rett til dagpenger (minsteinntektskravet) og i beregningen av størrelsen på dagpenger, uføretrygd, ytelser til gjenlevende ektefelle, ytelser til tidligere familiepleier, arbeidsavklaringspenger, barnepensjon og alderspensjon. Utbetalt sluttvederlag fører videre til avkortning av uføretrygd, overgangsstønad, ytelser til gjenlevende ektefelle og ytelser til tidligere familiepleier, og til at dagpenger først kan innvilges etter den perioden hvor sluttvederlaget dekker lønnstøpet, dvs. at dagpengeperioden forskyves forholdsmessig. Disse konsekvensene følger direkte av folketrygdloven. En endring av reglene for avkortning av trygdeytelsene forutsetter derfor at det vedtas nødvendige lov- og forskriftsendringer som unntar slike sluttvederlag fra avkortning, og at bevilgningen økes for slike endringer, eller at skattereglene endres slik at dette sluttvederlaget ikke regnes som personinntekt.

I Prop. 1 S (2016–2017) for Arbeids- og sosialdepartementet ble det redegjort for at skatteendringen på usikkert grunnlag i sum har medført noe merkostnader på grunn av høyere opptjenings-/beregningsgrunnlag og noe innsparing

som følge av økt avkortning av ytelsene, men at netto budsjetteffekt på trygdebudsjettet samlet sett ble antatt å være marginal.

I anmodningsvedtaket ber Stortinget regjeringen om å reversere konsekvensene skatteendringen har hatt for avkortning av ytelser på grunn av mottatt sluttvederlag. Dvs. at fordelene, som er at sluttvederlaget gir opptjening av rettigheter og høyere stønadsnivå, beholdes, mens ulempen, som er at ytelsen avkortes, avvikles. Dette innebærer et brudd med det grunnleggende utgangspunktet om symmetri i behandlingen av slike ytelser. Den budsjettmessige konsekvensen av dette følger av at man beholder merkostnaden på trygdebudsjettet knyttet til skatteendringen (opptjening av rettigheter), men fjerner innsparingen (avkortning). Effekten av skatteendringen vil dermed ikke lenger være uten budsjetteffekt for trygdeutgiftene.

Det er tre alternative løsninger i denne saken:

1. Det gis unntak for sluttvederlaget i reglene om avkortning av uføretrygd, overgangsstønad, ytelser til gjenlevende ektefelle og ytelser til tidligere familiepleier, samt i reglene om at dagpenger ikke kan innvilges når man har rett på lønn. På usikkert grunnlag er det anslått at dette vil kreve en bevilgningsøkning på anslagsvis 40 mill. kroner over kap. 2541, post 70 Dagpenger i 2018, dersom regelverksendringen innføres med virkning fra 1. januar 2018. Det vil også kreve en bevilgningsøkning på 1,6 mill. kroner over kap. 2655, post 70 Uføretrygd og en bevilgningsøkning på 0,4 mill. kroner over kap. 2680, post 71.
2. Det gjeninnføres et beløps- og aldersbegrenset skattefritak for sluttvederlag. Kostnaden ved dette anslås på usikkert grunnlag til om lag 60 mill. kroner påløpt og 48 mill. kroner bokført i 2018.
3. Det gjøres ingen endringer og både trygde-reglene og skattereglene beholdes slik de er i dag.

Et unntak for det tariffestede sluttvederlaget i folketrygdlovens avkortningsregler vil bidra til et mer komplekst og mindre oversiktlig regelverk. I tillegg vil dette også kreve en manuell behandling av sakene, noe som vil være krevende å administrere. Det er uheldig å legge opp til rutiner som innebærer at stønadsmottakerne selv må sørge for at saken blir korrekt, og slike manuelle operasjoner innebærer en risiko for feil og forskjellsbehandling. En bør generelt være varsom med å gi enkelte grupper unntak fra reglene om at mottatt arbeidsinntekt skal medføre reduksjon av trygde-

ytelsen. Regjeringen mener derfor at det er lite ønskelig å gi denne type særregler til mottakere av tariffestet sluttvederlag, både fordi det er krevende å begrunne noen enkeltgruppers særbehov fremfor andres, og fordi unntak generelt fører til et mindre oversiktlig regelverk.

Gjeninnføring av et skattefritak for sluttvederlag innenfor rammene av det som tidligere var skattefritt, vil komplisere regelverket. Det tidligere skattefritaket var i stor grad basert på vilkår og rammer i tariffavtaler. Dette var prinsipielt og konstitusjonelt uheldig, og gjorde i tillegg reglene svært lite tilgjengelige. I 2012, før skattefritaket ble opphevet, vedtok derfor Stortinget at fritaket fullt ut skulle reguleres i skattereglene. Finansdepartementet sendte på høring et omfattende forslag til forskriftsbestemmelser. Enkelte sentrale høringsinstanser hadde merknader til utkastet, og lov- og forskriftsendringene hadde bl.a. av den grunn ikke trådt i kraft da Stortinget opphevet skattefritaket i 2015. Gjeninnføring av et særskilt skattefritak bør eventuelt skje gjennom lov og forskrift.

Ulike former for sluttvederlag, etterlønn og sluttpakker, regnes som arbeidsinntekt, og bør behandles på samme måte både i skattereglene og i trygdereglene. At det tariffestede sluttvederlaget, og tilsvarende ikke-tariffestede sluttvederlag, nå skatlegges og behandles som annen arbeidsinntekt og pensjonsgivende inntekt i trygdereglene, er fullt ut i samsvar med de grunnleggende prinsippene i trygde- og skattesystemene. Som det fremgår over er det for øvrig ikke slik at skatteplikt på disse sluttvederlagene bare har negative konsekvenser for beregning av trygdeytelser. Skatteplikten fører i noen tilfeller til økt opptjening av rettigheter til trygdeytelser, mens det i andre medfører en avkortning. Regjeringen anbefaler derfor at det ikke innføres noen nye unntaksordninger eller andre regelendringer i skattereglene eller i trygderegelverket når det gjelder det tariffestede sluttvederlaget og tilsvarende ikke-tariffestede sluttvederlag. Regjeringen foreslår derfor at det gjøres et vedtak om at det ikke gjøres endringer i folketrygdens avkortningsregler knyttet til mottatt sluttvederlag, jf. forslag til romertallsvedtak IX.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 656, 11. mai 2017

«Stortinget ber regjeringa snarast innføre ei overgangsordning for fosterforeldre på trygdeytningar, som sikrar at dei ikkje tapar økono-

misk på å vere fosterforeldre. Ordninga skal gjelde fram til eit nytt regelverk for fosterheimar er på plass.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Dokument 8:49 (2016–2017) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen og Kirsti Bergstø om å sikre at fosterhjemsgodtgjørelse ikke gir tap av trygdeytelser for fosterforeldre ved sykdom og arbeidsløshet, jf. Innst. 266 S (2016–2017).

Fosterforeldre får utbetalt en godtgjørelse etter veiledende satser fra kommunen. En del av den samlede godtgjørelsen blir utbetalt som arbeidsgodtgjørelse, mens en annen del blir utbetalt for å dekke utgifter. I dag fører fosterforeldres arbeidsgodtgjørelse til en avkortning (gradering) av dagpenger og arbeidsavklaringspenger. Arbeidsgodtgjørelsen inngår også i grunnlaget for opptjening og beregning av trygdeytelser (f.eks. dagpenger og arbeidsavklaringspenger), som annen pensjonsgivende inntekt.

Anmodningsvedtaket følges opp ved at Regjeringen foreslår en overgangsordning for fosterforeldre som mottar dagpenger og arbeidsavklaringspenger, slik at godtgjørelse knyttet til det å være fosterforeldre ikke lenger vil føre til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger. Unntak fra avkortning gjelder ikke for fosterforeldre som er frikjøpt fra arbeid. Endringene skal gjelde for alle med virkning fra 1. januar 2018.

Å gi særregler for en enkelt gruppe er generelt lite ønskelig. Regjeringen mener likevel det er gode grunner for å gi særregler for familier som påtar seg det viktige ansvaret det er å være fosterforeldre. Å være fosterforeldre betraktes mer som det å ta seg av egne barn enn som lønnsarbeid. Det offentlige har både et ansvar for å sikre tilstrekkelig rekruttering av fosterhjem og å sikre økonomisk forutsigbarhet, også dersom det skjer noe uforutsett, som arbeidsledighet eller sykdom. Det er sterk vekst i bruken av fosterhjem, og det har vært en utfordring å rekruttere nok fosterforeldre. Å unnta fosterforeldre med dagpenger og arbeidsavklaringspenger fra graderingsreglene vil bidra til å gi gode rammebetingelser for gruppen. Generelt antas det at det er en sammenheng mellom rammebetingelser og rekruttering til den viktige oppgaven det er å være fosterforeldre.

Budsjetteffekten anslås til 25 mill. kroner i økte utgifter i 2018, fordelt med 17 mill. kroner på arbeidsavklaringspenger og 8 mill. kroner på dagpenger.

Departementet viser også til at Regjeringen har nedsatt et offentlig utvalg som skal gjennomgå rammebetingelser for ordinære fosterhjem. Utvalget skal se nærmere på fosterforeldres rammevilkår og bl.a. vurdere om det er nødvendig med tydeliggjøring og/eller endringer i rettigheter knyttet til ytelser ved bl.a. sykdom, uførhet og arbeidsledighet. Utredningen vil foreligge ved utgangen av 2018.

Forslaget er en oppfølging av anmodningsvedtaket, i påvente av at utvalget leverer sin utredning. På bakgrunn av utvalgets utredning vil derfor graderingsreglene for fosterforeldre vurderes på nytt. I det videre arbeidet bør det ses etter løsninger som ivaretar sammenhengen i velferdsordningene på en god måte.

Hovedmål 3 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Status og strategier knyttet til målet om et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem er omtalt under resultatområde 3 Pensjon.

Hovedmål 4 Et sterkere sosialt sikkerhetsnett

Norge er og skal være et land med små økonomiske og sosiale forskjeller. Regjeringens mål er et samfunn der alle kan delta og der alle gis muligheten til å bidra. Det sosiale sikkerhetsnettet skal bidra til at alle får nødvendig bistand for å kunne delta i arbeidslivet og på andre fellesskapsarenaer i samfunnet.

Et sterkere sosialt sikkerhetsnett er et av de åtte satsingsområdene til Regjeringen, jf. Sundvolden-erklæringen. Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i dette arbeidet. Innsatsen omfatter også tiltak under andre departementer knyttet til barnefattigdom, familievern, barnevern, rus og psykisk helse, vanskeligstilte på boligmarkedet mv. Satsingsområdet omfatter også arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor for å skape et sterkere sosialt sikkerhetsnett.

Inkludert i satsingsområdet er tiltak for å legge til rette for mennesker med nedsatt funksjonsevne i arbeidsliv og dagligliv. Folketrygden dekker en rekke hjelpemidler til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet. Under dette hovedmålet gis en nærmere omtale av utfordringer knyttet til hjelpemiddelforvaltningen, samt strategier og tiltak for å oppnå en mer helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Noe økning i antall mottakere av økonomisk sosialhjelp

Økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven skal gi økonomisk trygghet når det ikke foreligger andre forsørgelsesmuligheter. Stønaden er en midlertidig ytelse som skal bidra til hjelp til selvhjelp.

Antall mottakere av økonomisk sosialhjelp har økt noe de siste årene. Denne økningen fortsatte i 2016.

Gjennomsnittlig stønadstid har ligget noenlunde konstant de siste årene. Et flertall av stønadsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov og mottar stønad kun en kort periode, noe som også er i tråd med formålet med ordningen. En betydelig andel mottar imidlertid stønad over lengre tid og har høy grad av stønadsavhengighet. Disse har gjennomgående svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, og mange har helsemessige eller sosiale problemer i tillegg.

Dette utfordrer arbeids- og velferdsforvaltningens arbeid med å bistå personer som står langt fra arbeidsmarkedet med egnede arbeidsrettede tiltak. Personer med ulike og ofte sammensatte problemer vil, i tillegg til arbeidsrettede tiltak, kunne ha behov for sosialfaglig bistand og annen oppfølging. Det er en utfordring å sikre at enkeltpersoner og familier med levekårsutfordringer gis samordnet bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen og andre hjelpeinstanser. Det er spesielt viktig å hjelpe unge ut av en passiv tilværelse.

Kommunen skal fra 1. januar 2017 stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold for mottakere under 30 år. Kommunene kan videre sette vilkår for tildeling av økonomisk stønad, herunder vilkår om aktivitet, for de øvrige mottakerne (over 30 år). Kommunene benytter denne muligheten i varierende grad.

I det landsomfattende tilsynet med sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen 2015 og 2016 har fylkesmennene undersøkt om tjenestene opplysning, råd og veiledning og økonomisk stønad til ungdommer mellom 17–23 år er tilgjengelig, om det er tilstrekkelig kvalitet på saksbehandling og oppfølging, om ungdommene får mulighet til å medvirke og om kommunene har styringstiltak for å sikre kvalitet og forsvarlige tjenester. Tilsynet viste at 70 pst. av de kommunene hvor fylkesmannen har hatt tilsyn i 2015 og 2016 har alvorlige avvik eller bør forbedre tjenestene. Tilsynet viste bl.a. at mange unge ikke får vurdert hva de har behov for av sosiale tjenester, eller får den

hjelpen de har krav på etter sosialtjenesteloven. Departementet legger til grunn at fylkesmannen følger opp de kommunene hvor avvik er avdekket, og vil i samråd med Arbeids- og velferdsdirektoratet vurdere behovet for veiledning på området.

Kvalifiseringsprogrammet ble en lovpålagt oppgave for alle kommuner fra 2010. Programmet er innrettet mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne og som vurderes å ha mulighet til å komme i arbeid gjennom tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging, herunder langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp.

Et landsomfattende tilsyn med kommunenes arbeid med kvalifiseringsprogrammet i 2013 og 2014 viste utfordringer knyttet til gjennomføringen av programmet. Tilsynet viste bl.a. at omtrent halvparten av kommunene ikke informerte godt nok om programmet som en mulig rettighet, og at det manglet system og rutiner for å kunne identifisere personer som kan fylle inntakskriteriene til kvalifiseringsprogrammet. Fylkesmannsembetene har gjennomført en rekke kompetansehevende og andre tilretteleggende tiltak overfor kommunene, men det er fortsatt en utfordring å sikre god tilgjengelighet og kompetanse og kvalitet i gjennomføringen av programmet.

Antall deltakere i kvalifiseringsprogrammet var opp mot 9 000 da det ble landsomfattende i 2010. Ved utgangen av 2016 deltok om lag 5 500 deltakere, en nedgang på om lag 200 fra årene før. Andelen unge som deltar i kvalifiseringsprogrammet har blitt redusert fra om lag 20 pst. ved oppstart til 13 pst. i 2016. Nedgangen i antall deltakere kan ha sammenheng med prioriteringer og forankring av kvalifiseringsprogrammet i NAV-kontoret og at det er behov for mer kunnskap om ordningen på NAV-kontorene for å sikre god tilgjengelighet og gjennomføring. Det kan også være forhold ved regelverket som er til hinder for hensiktsmessig bruk av ordningen. En analyse fra Arbeids- og velferdsdirektoratet⁵⁴ viser til at arbeidsavklaringspenger og kvalifiseringsprogrammet har dels overlappende inngangsvilkår og målgruppe, og at begge ordningene har svært skjønnspregede inngangsvilkår. Basert på en enkel løpsanalyse konkluderes det i artikkelen med at en relativt høy andel innenfor den typiske målgruppen for kvalifiseringsprogrammet blir innvilget arbeidsavklaringspenger.

⁵⁴ Arbeids- og velferdsdirektoratet (2016) «Fattigdom og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk – 2016», Rapport 4 2016.

Aktivitetsplikten for sosialhjelpsmottakere under 30 år og de nylige innstrammningene i regelverket for arbeidsavklaringspenger, jf. Prop. 74 L (2016–2017) og Innst. 390 L (2016–2017), vil kunne ha konsekvenser for bruken av kvalifiseringsprogrammet.

Økning i andelen med lavinntekt, særlig blant barn og barnefamilier

Etter en lengre periode hvor andelen med vedvarende lavinntekt har vært relativt stabil, har andelen økt siden 2010. En vesentlig forklaring på økningen er befolkningsvekst som følge av innvandring. Økningen må også ses i sammenheng med svekkelsen på arbeidsmarkedet fra 2012.

Forekomsten av lavinntekt i innvandrerbefolkningen er høy, og den er betydelig høyere enn i befolkningen sett under ett. I hovedsak skyldes dette lav arbeidsmarkedsdeltakelse og relativt store husholdninger. Det er imidlertid stor variasjon mellom landgrupper. Etter flere år med en nedgang i andelen innvandrere med vedvarende lavinntekt, har det vært en økning siden 2012. For mange innvandrere tar det tid å få fotfeste i arbeidslivet. Mange nyankomne innvandrere har behov for kvalifiseringstiltak, språkopplæring og annen bistand for å få innpass i arbeidsmarkedet.

Andelen og antallet barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt over tid. Økningen har særlig funnet sted blant familier med ikke-vestlig landbakgrunn. Dette gjelder spesielt nyankomne familier. Det er en viss mobilitet ut av lavinntektsgruppen over tid, etter hvert som flere får en mer etablert tilknytning til arbeidslivet. Enkelte grupper har en høy lavinntektsandel selv etter mange års botid. Dette er ofte barnerike familier og der kun én eller ingen av foreldrene er i arbeid. Over halvparten av barn i lavinntektsgruppen har innvandrerbakgrunn.

Det har også vært en økning av vedvarende lavinntekt blant barn i husholdninger med etnisk norsk bakgrunn. Barn av enslige forsørgere er spesielt utsatt. Det blir også stadig flere ungdommer og unge voksne med lavinntekt (studenter er holdt utenfor). Flere husholdningsgrupper fikk redusert de gjennomsnittlige yrkesinntektene i 2015. Dette gjelder særlig for unge husholdninger.

Det var en økning i antallet personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt innen de fleste husholdningstypene i siste treårsperiode (2013–2015). Lavinntektsandelen økte mest blant barnefamiliene, særlig blant par med barn der yngste barn er under 7 år. Par med småbarn

utgjør nå den største enkeltgruppen i lavinntektsgruppen. En gruppe som skiller seg ut med motsatt utvikling er alderspensjonister, der andelen med lavinntekt fortsetter å falle.

FNs bærekraftsmål 1 om å utrydde alle former for fattigdom innen 2030 skal følges opp også nasjonalt. Et av delmålene er å minst halvere andelen menn, kvinner og barn i alle aldre som lever i fattigdom, i samsvar med nasjonale definisjoner. Det er ikke fastsatt en offisiell definisjon av fattigdom eller fattigdomsgrense i Norge. En mye brukt indikator på fattigdom, er andelen med inntekt under et gitt nivå i en gitt periode. Om lavinntekt som indikator på fattigdom, se punkt 3.5 i del I. Med utgangspunkt i en lavinntektsgrense satt ved 60 pst. av mediangjennomsnittet i en treårsperiode, har andelen med vedvarende lavinntekt ligget på rundt 8–9 pst. av befolkningen siden siste halvdel av 1990-tallet med en økning i de senere år, til 9,3 pst. i treårsperioden 2013–2015.

Med et relativt lavinntektsmål, vil andelen av befolkningen som befinner seg under lavinntektsgrensen avhenge av utviklingen i det generelle inntektsnivået. Når andelen med relativ lavinntekt øker, betyr dette at husholdninger nederst i inntektsfordelingen har en lavere inntektsvekst. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse, har den vært svakere enn veksten i det generelle inntektsnivået. Dersom en låser lavinntektsgrensen til kjøpekraftsnivået et gitt år, f.eks. år 2005, er andelen med lavinntekt målt ved 60 pst. av medianinntekten mer enn halvert. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at lavinntektsgruppen omfatter mange pensjonister, og at minstepensjonen har økt betydelig. Siden andelen med lavinntekt basert på dette målet har endret seg lite de siste årene, tyder dette på at realinntektsveksten til de nederst i fordelingen har stoppet opp de siste årene. Se nærmere om inntektsutviklingen for lavinntektsgrupper under punkt 3.5 i del I.

Forekomsten av lavinntekt er lav i Norge sammenlignet med andre land. Et godt utbygd tjenestetilbud bidrar til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i mange andre land. Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv., har stor betydning for levekårene til lavinntektsgruppen.

En viktig utfordring for personer i lavinntektsgruppen er manglende eller liten arbeidsmarkedsdeltakelse. En god del av lavinntekts-husholdningene har en viss tilknytning til arbeidslivet, men omfanget av arbeidsdeltakelsen er ikke tilstrekkelig til å løfte dem over lavinntektsgrensene. Dette er tilfellet bl.a. for en del barnerike familier der

kun én av foreldrene er i lønnet arbeid, og for en del enslige forsørgere som arbeider deltid.

Utdanning og kompetanse er viktige forutsetninger for en varig tilknytning til arbeidslivet. Mange har lav kompetanse, svake grunnleggende ferdigheter eller problemer med å få godkjent sin kompetanse i det norske arbeidsmarkedet, og har derfor vanskeligheter med å få varig fotfeste i arbeidslivet. Manglende gjennomføring av videregående opplæring øker risikoen for å falle utenfor arbeidslivet allerede som ung voksen.

Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinntektsgruppen. Det er likevel en utfordring at noen grupper er mer utsatt for fattigdom og lavinntekt enn andre, og at noen blir værende i lavinntektsgruppen over lang tid. Det er en utfordring at noen har så lav inntekt og levestandard at det forringer levekårene og begrenser deres muligheter for deltakelse i samfunnet. Det er spesielt bekymringsfullt dersom dette får som konsekvens at barn og unge ikke får anledning til å delta på sosiale arenaer sammen med jevnaldrende.

Lavinntekt fanger opp noen vesentlige dimensjoner knyttet til fattigdom, mens andre levekårsforhold ikke fanges opp. Utfordringer knyttet til helse, bolig og andre sosiale forhold kan være medvirkende årsaker til at enkelte har lave inntekter og dårlig økonomi. Enkelte har sammensatte og langvarige levekårsproblemer. Dette gjelder bl.a. bostedsløse, rusavhengige, innsatte i fengsler og langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp.

Den økonomiske utviklingen, situasjonen på arbeidsmarkedet, migrasjon og flyktningssituasjonen er blant forhold som vil ha betydning for utviklingen i lavinntekt og fattigdom framover.

Hjelpemidler for å kunne delta i arbeidslivet og for å fungere i dagliglivet

Personer som mottar hjelpemidler har forskjellige behov, avhengig av type og grad av funksjonsnedsettelse, alder, levekår og oppfølgingsbehov. Hjelpemidler omfatter alt fra relativt enkle produkter til avanserte teknologiske produkter. I tillegg kommer tjenester som tolking, tolke- og ledsagerhjelp og lese- og sekretærhjelp. Hva som defineres som hjelpemidler etter folketrygdloven, endrer seg over tid. Det vurderes løpende hvilke produkter som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke gis stønad til.

Staten har i dag ansvar for hjelpemidler til brukere med varige funksjonelle behov (mer enn to

år). Kommunene har et økonomisk ansvar for hjelpemidler som skal dekke midlertidige behov samt hjelpemidler til brukere som er innlagt i kommunale institusjoner (med unntak av individuelt tilpassede forflytningshjelpemidler og syns- og hørselshjelpemidler). Videre har kommunene ansvaret for å avdekke og utrede behovet for hjelpemidler både ved varige og midlertidige funksjonsnedsettelser og gi opplæring i bruk.

Mellom 130 000 og 150 000 brukere mottar årlig hjelpemidler fra hjelpemiddelsentralene. I 2016 ble knappe 162 000 søknader om hjelpemidler i dagliglivet og i overkant av 1 700 søknader om hjelpemidler for tilrettelegging av arbeidsplassen behandlet ved hjelpemiddelsentralene. Det ble behandlet i overkant av 1 000 søknader om bil gruppe 1 og i underkant av 3 400 søknader om bil gruppe 2 i 2016.

Det var i 2016 registrert 2 204 brukere av Arbeids- og velferdsetatens tolketjeneste. Det ble bestilt 31 830 tolkeoppdrag i 2016. Dekningsgraden var på i overkant av 93 pst. Det er i dag en utfordring å sikre full dekning av tolkebrukernes behov for tolking og tolke- og ledsagerhjelp. Behovet for tolketjenester innenfor undervisning, arbeid og annen samfunnsdeltakelse er økende, bl.a. fordi stadig flere unge tar lengre utdanning. Dette medfører også at det vil være behov for mer spesialisert tolketjeneste og økt kompetanse for å møte brukernes behov. Samtidig er det ventet at flere personer vil kunne få varig hørselstap pga. økt levealder, men også flere unge vil kunne få varig hørselstap grunnet støyskader.

Den demografiske utviklingen tilsier at det vil bli langt flere eldre i Norge i årene som kommer. Ny teknologi vil gi flere mulighet til å bli boende lenger hjemme og vil trolig også avhjelpe pleie- og bistandsbehovet i noen grad. Det er behov for å vurdere hvordan systemet kan håndtere disse utfordringene på best mulig måte. Det framgår av Regjeringens politiske plattform at det skal foretas en helhetlig gjennomgang av hjelpemiddelpolitikken i løpet av regjeringsperioden. Et ekspertutvalg gjennomgikk hjelpemiddelpolitikken i 2016, og leverte sin innstilling 6. februar 2017. Utvalget vurderte dagens system opp mot framtidens krav, herunder hvordan sikre hensiktsmessige løsninger på ulike livsarenaer. Sentralt for utvalget var å finne løsninger som ivaretar brukernes behov på en god måte. Utvalget foretok også en vurdering av ansvarsdelingen mellom staten og kommunene på området.

Strategier og tiltak

Innsats mot fattigdom

De viktigste tiltakene for å motvirke fattigdom er en god skole som utjevner sosiale forskjeller og et åpent arbeidsliv med plass til alle. Målene for utdanningspolitikken og arbeids- og velferdspolitikken er å styrke den enkeltes forutsetninger for å delta i arbeidslivet og bli selvforsørget. Under hovedmål 1 omtales innsatsen for et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv. Innsatsen omfatter utsatte grupper i arbeidslivet. Inntektssikringsordningene i folketrygden gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt ved sykdom og ledighet. Samtidig er inntektssikringsordningene utformet slik at de gir insentiver til inntektsgivende arbeid – det skal lønne seg å arbeide. Se hovedmål 2.

Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvaret for gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken og har en viktig rolle i forvaltningen av store deler av det sosiale sikkerhetsnettet. Under hovedmål 5 omtales arbeidet for å legge til rette for at arbeids- og velferdsforvaltningen skal gi brukerne bistand enten det gjelder overgang til arbeid, sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter, bidra til sosial inkludering eller aktiv deltakelse i samfunnet.

Kommunene har gjennom sitt ansvar for de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen en sentral rolle i å fremme sosial og økonomisk trygghet. Dette ansvaret omfatter forebyggende sosialt arbeid og de individuelle tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram.

Arbeidet med å gjøre kvalifiseringsprogrammet tilgjengelig for alle i målgruppen og tilrettelegge for individuelt tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging videreføres. Videre vil departementet foreta en gjennomgang av regelverket og erfaringer med kvalifiseringsprogrammet for å vurdere om det er behov for endringer for å øke deltakelsen i programmet.

Som ledd i oppfølgingen av unge som mottar økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven, er det fra 1. januar 2017 innført en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet til mottakere under 30 år. Se omtale under hovedmål 2.

Fylkesmennene skal i 2018 videreføre det landsomfattende tilsynet som ble påbegynt i 2017 med kommunale tjenester til personer med samtidig rusmiddelproblem og psykisk lidelse (helse- og omsorgstjenester og sosiale tjenester i arbeids-

og velferdsforvaltningen) og spesialisthelsetjenester til pasienter med psykisk lidelse og mulig samtidig ruslidelse.

Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. I tråd med formålsbestemmelsen til sosialtjenesteloven skal det legges til rette for at NAV-kontoret tar særlige hensyn til barns behov i alle vurderinger der tjenestemottaker har barn.

Det er igangsatt en systematisk utprøving av en helhetlig oppfølgingsmodell i NAV-kontor gjennom prosjektet *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier*. Modellen omfatter oppfølging av familiene innenfor områdene arbeid, økonomi, bolig og barnas situasjon. Samarbeid med andre tjenester i kommunen er en viktig del av prosjektet for å sikre helhetlig oppfølging. Prosjektet har varighet ut 2018. Se nærmere omtale under kap. 621, post 63.

For å sikre mer likeverdige muligheter for barn som vokser opp i økonomisk vanskeligstilte familier, er sosialtjenesteloven endret fra 1. januar 2016 slik at kommunene ikke skal legge vekt på barns inntekt fra arbeid i fritid og skoleferier når familiens behov for økonomisk stønad vurderes. Formålet er å bidra til at barn i familier som mottar økonomisk stønad på lik linje med andre barn vil kunne bedre sin egen situasjon gjennom inntekt fra arbeid og få nyttig erfaring fra arbeidslivet. Barn og unge skal oppleve at egeninnsats lønner seg.

Det er utarbeidet felles retningslinjer for samarbeid og ansvarsfordeling mellom barneverntjenesten og arbeids- og velferdsforvaltningen for familier som mottar bistand fra begge tjenestene.

Forsøket med NAV-veiledere i videregående skole har som mål å øke gjennomføringen i videregående opplæring. Forsøket er særlig rettet mot elever som står i fare for å falle ut grunnet levekårsutfordringer og sosiale problemer. Forsøket går ut 2018.

Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt, men innsatsen på politikkområder som oppvekst- og familiepolitikken, utdanningspolitikken, helse- og rusmiddelpolitikken, boligpolitikken, integreringspolitikken mv. har stor betydning for innsatsen mot fattigdom.

Regjeringen la våren 2015 fram *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*. Strategien prioriterer økt forebyggende innsats for å motvirke at fattigdom går i arv og tiltak som kan dempe negative konsekvenser for barn og unge som vokser opp i fattigdom. 64 tiltak skal bidra til at alle barn får lik mulighet til deltakelse

og utvikling. Tiltakene sorterer under Barne- og likestillingsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Strategien følger opp anbefalingene i Riksrevisjonens undersøkelse av barnefattigdom (Dokument 3:11 (2013–2014)). Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2017–2018) for Barne- og likestillingsdepartementet. Direktoratene og departementene vil i 2017 legge fram en offentlig rapport basert på erfaringene fra strategiperioden.

Den nasjonale tilskuddsordningen mot barnefattigdom, som Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet forvalter, er styrket, og er på 219 mill. kroner i 2017. Regjeringen foreslår å videreføre økningen av tilskuddsordningen med 26 mill. kroner som følge av Revidert nasjonalbudsjett 2017. Formålet med ordningen er å gjøre det mulig for barn, unge og familier med vanskelig økonomi å delta på ferie- og fritidsaktiviteter på lik linje med andre. Mange av tiltakene virker forebyggende, for eksempel i form av arbeidstrening eller ved å rette seg mot særlig utsatte grupper, som barn med foreldre i fengsel eller familier med psykiske problem eller rusproblem. Flertallet av tiltakene fremmer integrering av barn og unge med innvandrerbakgrunn. Det er i 2017 gitt tilskudd til 541 tiltak. Av disse er 294 tiltak i regi av offentlige instanser, og 247 tiltak i regi av frivillige organisasjoner og private aktører. Det er et bredt samarbeid mellom forebyggende tjenester i kommunene og frivillig sektor om tiltakene som gjør at flere barn og unge får delta i fritidsaktiviteter og på ferier. Tilskuddsordningen blir evaluert av forskningsstiftelsen Fafo i 2017.

Regjeringen har ved tildelingen av spillemidler til idrettsformål prioritert å styrke lokalidretten for å senke terskelen for deltakelse. Tildelingene til lokale lag og foreninger med aktiviteter rettet mot barn og ungdom er økt. Tilskudd til *Inkludering i idrettslag* i de store byene er styrket og ordningen er utvidet til å omfatte flere byer.

Regjeringen, frivillige organisasjoner og KS signerte *Fritidserklæringen* 7. juni 2016. Målet er å få til et godt og langsiktig samarbeid for at alle barn, uavhengig av foreldrenes økonomi, skal ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre.

Regjeringen innførte i 2015 en nasjonal ordning med gratis kjernetid i barnehage 20 timer per uke for fire- og femåringer i familier med lav inntekt, og ordningen ble utvidet i 2016 til også å omfatte treåringer. Inntektsgrensen er fra 1. august 2017 økt til 450 000 kroner slik at flere

barn får rett til gratis kjernetid. I tillegg ble det i 2015 innført et nasjonalt minstekrav til redusert foreldrebetaling i barnehage som innebærer at foreldrebetalingen for første barn maksimalt skal utgjøre seks pst. av husholdningens inntekt, begrenset oppad av maksimalprisen. Fra høsten 2016 er det gitt tilskudd til forsøk med gratis deltidstilbud i SFO i Oslo, Drammen, Stavanger og Trondheim. Stortinget bevilget i 2017 midler til en søknadsbasert ordning for forsøk med gratis barnehage og SFO, og for barnehageåret 2017–2018 går midlene til en ettårig tilskuddsordning med gratis barnehage for utsatte femåringer som ikke går i barnehage fra før. Femåringene kommer fra familier med lav inntekt og/eller fra minoritetsspråklige familier. Det gis også et øremerket tilskudd til kommunene for å styrke den norsk-språklige utviklingen for minoritetsspråklige barn i barnehage.

Engangsstønaden ved fødsel og adopsjon ble f.o.m. 2017 økt fra 46 920 kroner til 61 120 kroner. Satsen for kontantstøtte ble fra 1. august 2017 økt fra 6 000 kroner til 7 500 kroner. Et offentlig utvalg har gått gjennom det offentlige tjenestetilbudet og overføringsordningene til familier med barn under 18 år, herunder barnetrygden. Utvalgets innstilling (NOU 2017: 6) er sendt på offentlig høring med frist 30. september 2017.

Regjeringen la våren 2017 fram en melding til Stortinget om tidlig innsats og kvalitet i skolen (Meld. St. 21 (2016–2017)). Regjeringen har styrket arbeidet mot mobbing for å sikre et bedre miljø i barnehage og skole. 0-24-samarbeidet og Program for bedre gjennomføring av videregående opplæring har som mål å redusere frafall og øke gjennomføring i skolen. Grunnstipendet til elever i videregående opplæring er målrettet mot ungdommer fra familier med svak økonomi.

Regjeringen la våren 2017 fram en barnevernsreform som vil gi kommunene et større ansvar for barnevernet (Prop. 73 L (2016–2017)). Målet er å styrke det forebyggende arbeidet og at flere utsatte barn og familier får den hjelpen de trenger på et tidlig tidspunkt. Kvalitets- og kompetansetiltak rettet mot kommunene foreslås økt med 35 mill. kroner i 2018.

Bevilgningene til familievernet er økt med over 128 mill. kroner siden 2013 bl.a. for å styrke kompetansen om vold i familier.

Regjeringen la høsten 2015 fram Prop. 15 S (2015–2016) Opptappingsplanen for rusfeltet (2016–2020). Opptappingsplanen skal bidra til en forbedret, forsterket, tverrsektoriell og samordnet innsats på rusfeltet; flere skal få hjelp for sitt rusproblem, hjelpen skal gis tidligere og være tilpas-

set den enkeltes behov. Den økonomiske rammen for opptrappingsplanen er på 2,4 mrd. kroner i perioden 2016–2020. I 2016 og 2017 ble bevilningene økt med hhv. 541 og 446 mill. kroner. For 2018 foreslås det en styrking med 300 mill. kroner gjennom kommunenes frie inntekter. I tillegg kommer veksten i tverrfaglig spesialisert behandling for rusmiddelavhengige (TSB). Tilskuddsordningen til oppfølging av barn av psykisk syke og barn av rusmisbrukere er styrket. Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner og sosialt entreprenørskap over kap. 621, post 70 er styrket for å bedre tilknytningen til arbeidsmarkedet og motvirke sosial ekskludering for personer med rusproblemer. Regjeringen har lagt fram en folkehelsemelding (Meld. St. 19 (2014–2015)), og det er etablert program for folkehelsearbeid i kommunene. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten er styrket med over 1 mrd. kroner i perioden. Se Prop. 1 S (2017–2018) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Regjeringen legger opp til en realvekst i kommunenes frie inntekter i 2018 på knapt 3,8 mrd. kroner. Innenfor veksten i frie inntekter til kommunene for 2018 er 300 mill. kroner begrunnet med Opptrappingsplan for rusfeltet, 200 mill. kroner begrunnet med tidlig innsats i barnehage og skole og 200 mill. kroner er begrunnet med forebyggende tiltak for barn, unge og familier. Denne satsingen vil være med på å ruste kommunene for barnevernsreformen. Samtidig underbygger det Regjeringens prioriterte satsinger innenfor arbeid med psykisk helse, rus og opptrappingsplanen mot vold og overgrep, og det åpner også for at kommunene kan prioritere ytterligere satsing på helsestasjons- og skolehelsetjenesten i 2018.

Regjeringen la i 2014 fram en nasjonal strategi for boligsosialt arbeid, *Bolig for velferd (2014–2020)*. Formålet er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Blant innsatsområder er hjelp fra midlertidig til varig bolig og hjelp til å skaffe egnet bolig, og å forhindre utkastelser og gi oppfølging og tjenester i hjemmet. Innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra er særlig prioritert. Se Prop. 1 S (2017–2018) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Tilskudd til utleieboliger er styrket i regjeringsperioden. Bostøtten for barnefamilier og andre store husstander ble styrket i 2016 ved at grensen for godkjente boutgifter ble hevet. Fra 2017 teller ikke lenger barns inntekt med i beregningen av husstandens bostøtte. Det er også innført en ny modell for prisjustering av bostøtten,

slik at satsene i regelverket holder følge med prisstigningen. Bostøtten tildeles fra 2017 etter oppdaterte inntektsopplysninger. Husstander som opplever inntektsbortfall, vil få bostøtte raskere og enklere. Det er åpnet for at flere vanskeligstilte som bor i private bokollektiv kan motta bostøtte på visse vilkår. Dette gir større fleksibilitet ved bosetting av vanskeligstilte på boligmarkedet.

Regjeringen ønsker en god og fleksibel bostøtte og vil sørge for at ordningen opprettholdes som et viktig virkemiddel for å sikre vanskeligstilte en egnet bolig. I statsbudsjettet for 2018 foreslår Regjeringen å videreføre kompensasjonen for uførereformen. Kompensasjonsordningen omfatter dem som var uføre og mottok bostøtte før 1. januar 2015, og har hindret at disse mottakerne får redusert bostøtte som følge av uførereformen.

Områdesatsinger er et viktig tiltak for å bidra til inkludering og likeverdige levekår i utsatte byområder. Regjeringen vil derfor fortsette å støtte dette samarbeidet med kommunene. Samlet bevilges det om lag 170 mill. kroner til områdesatsinger i Oslo, Drammen, Bergen, Trondheim og Stavanger i 2017. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil i samarbeid med relevante departementer utrede hvordan staten best mulig kan legge til rette for effektiv innsats i byområder med særlig store utfordringer. Det skal også utredes hvordan en kan samarbeide med og spre erfaringene til flere byer som har spesielle utfordringer. Se nærmere omtale av områdesatsinger i Prop. 1 S (2017–2018) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Opplæringstilbudet til voksne med svake grunnleggende ferdigheter er styrket, bl.a. er bevilgningene til Kompetansepluss arbeid og Kompetansepluss Frivillighet økt. Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse – samordnet innsats for voksnes læring* inneholder bl.a. forsøk med modulstrukturert opplæring for voksne, en ordning med fagbrev på jobb i samarbeid med partene i arbeidslivet, styrking av tilbudet til arbeidssøkere gjennom et toårig yrkesrettet opplæringstiltak for personer over 19 år med svake grunnleggende ferdigheter eller svake formelle kvalifikasjoner, samt utvikling av opplæringen i NAV ved å gi et bedre kurstilbud i grunnleggende ferdigheter og norskopplæring. Se Prop. 1 S (2017–2018) for Kunnskapsdepartementet.

For å motvirke innsattes levekårsutfordringer, og bedre samordningen mellom kriminalomsorgen, ulike forvaltningssamarbeidspartnere og kommuner har Regjeringen lagt frem *Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennom-*

ført straff 2017–2021. Tiltakene i strategien dreier seg primært om å tette glippsoner mellom fengsel og samfunnet ellers, og vil derfor være viktige bidrag til å skape større trygghet i hverdagen og et mer inkluderende samfunn. Tiltakene skal bl.a. følges opp gjennom et fast tverrdepartementalt tilbakeføringsutvalg i samarbeid mellom flere departementer.

Regjeringen la våren 2016 fram en melding til Stortinget (Meld. St. 30 (2015–2016)) om integreringspolitikk og tiltak for at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn skal komme raskere i jobb eller utdanning og få en fast tilknytning til arbeidslivet. Det er bl.a. etablert et hurtigspor inn i arbeidslivet for flyktninger som har kompetanse som er etterspurt i arbeidsmarkedet og yrkesveiledning fra Arbeids- og velferdsetaten av personer på asylmottak. Regjeringen legger vekt på målrettede tiltak slik at flere med innvandrerbakgrunn kan delta i arbeidslivet, bl.a. økt arbeidsretting av introduksjonsprogrammet og tidlig kartlegging av kompetanse og karriereveiledning blant beboere i mottak samt økt bruk av lønnstilskudd. Innretningen av Jobbsjansen er endret slik at kommuner kan prøve ut et fjerde år for deltakere i introduksjonsprogram som har behov for utvidet program. Dette vil særlig komme kvinner med lite utdanning til gode. Se Prop. 1 S (2017–2018) for Justis- og beredskapsdepartementet.

Bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor

Frivillige organisasjoner yter viktige bidrag for å hindre at mennesker faller utenfor sosiale arenaer. Sosiale entreprenører utvikler og tar i bruk nye løsninger på sosiale og samfunnsmessige utfordringer. For å nå målene om et inkluderende arbeids- og samfunnsliv og et sterkere sosialt sikkerhetsnett viderefører Regjeringen arbeidet med å bedre betingelsene for sosiale entreprenører og frivillig sektor.

Det er etablert en tverrdepartemental arbeidsgruppe under ledelse av Arbeids- og sosialdepartementet som vil gjennomgå forslag i en rapport fra Nordisk Ministerråd om *innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*, og vurdere hvordan innsatsen på området kan videreutvikles. Som ledd i dette arbeidet er det gjennomført et innspillsmøte 24. mars 2017 med aktører i feltet, og Høgskolen i Sørøst-Norge har utredet rammer, virkemidler og insentiver for sosialt entreprenørskap. Arbeidsgruppen vil levere sin rapport høsten 2017.

Som ledd i det norske formannskapet i Nordisk Ministerråd er det i 2017 avholdt et kontaktmøte mellom departementene i de nordiske landene om arbeid på sosialt entreprenørskap-området.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i nært samarbeid med aktører i feltet utarbeidet et inspirasjonshefte for samarbeid mellom kommuner og sosiale entreprenører. Hftet ble lansert i februar 2017.

Arbeids- og sosialdepartementet har i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet utarbeidet et forslag til pilotprosjekt med bruk av velferdsobligasjoner. Hovedformålet med pilotprosjektet er å teste ut velferdsobligasjoner som modell for utvikling og finansiering av nye tiltak for å forebygge tilbakefall til kriminalitet.

Velferdsobligasjoner brukes om resultatbaserte avtaler mellom flere parter, som oftest offentlige myndigheter, investorer/stiftelser og private eller ideelle tjenesteleverandører, og har som formål å løse sosiale problemer på en ny måte. I en typisk velferdsobligasjon stiller private investorer med kapital for å finansiere en tjeneste som utføres av private eller ideelle aktører. Det offentlige betaler investoren avhengig av resultatoppnåelse i etterkant. Investoren tar risikoen for at tjenesten gir de ønskede resultatene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet vil få et felles oppdrag om å gjennomføre pilotprosjektet på nasjonalt nivå. Gjennomføring av prosjektet, herunder utforming, anskaffelse og inngåelse av kontrakter vil skje lokalt i utvalgte kommuner. Kommuner som deltar i pilotprosjektet vil få mulighet for å søke om midler til dekning av deler av kostnadene til utvikling, anskaffelse og administrasjon. Staten vil også bidra med midler til dekning av deler av kostnadene til sluttoppgjøret for levering av resultat etter gjennomført prosjekt. Departementene fremmer forslag til fullmakter i statsbudsjettet for 2018, slik at forpliktelser om fremtidig utbetaling kan inngås. Prosjektet vil starte opp i løpet av høsten 2017, og skal evalueres. Se også kap. 621, post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte og Prop. 1 S (2017–2018) for Justis- og beredskapsdepartementet.

Tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon er styrket. Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner er styrket.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 989, 19. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte om å iverksette tiltak for å øke kompetansen rundt offentlige anskaffelser hos sosiale entreprenører og innkjøpere i offentlig sektor. I tillegg ber Stortinget regjeringen om å styrke og utvide tilskuddsordningen for sosialt entreprenørskap.»

Ved behandlingen av innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen om representantforslag fra stortingsrepresentantene Terje Breivik, Abid Q. Raja og André N. Skjelstad om fremme av sosialt entreprenørskap, jf. Dokument 8:82 S (2016–2017) og Innst. 465 S (2016–2017), ble ovennevnte anmodning vedtatt i henhold til Stortingets forretningsorden § 14 nr. 9, punkt b.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ga i februar 2017 ut inspirasjonsheftet «Veier til samarbeid. Sosiale entreprenører som samarbeidspartnere i offentlig sektor – eksempler og idéer.» I heftet gis informasjon om anskaffelser både til innkjøpere og sosiale entreprenører. Bl.a. er det omtale av innovative anskaffelser, dialog mellom innkjøpere, brukere og leverandører og informasjon om hvordan sosiale entreprenører kan gå fram for å komme i dialog med det offentlige og delta i konkurranser om offentlige anskaffelser.

I tillegg har Direktoratet for IKT og fornying (Difi) ansvaret for å legge til rette for at offentlige virksomheter har god kompetanse og organiserer sine anskaffelser på en formålstjenlig og effektiv måte. Difi bidrar også med informasjon til leverandører. Sosiale entreprenører som ønsker å få mer kompetanse om anskaffelser, kan derfor bruke Difis informasjon og tjenester for å øke sin kompetanse om offentlige anskaffelser på lik linje med andre leverandører.

Dette er tiltak som bidrar til å øke kompetansen rundt offentlige anskaffelser hos sosiale entreprenører og innkjøpere i offentlig sektor.

Det gis i dag tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon gjennom en egen tilskuddsordning under kap. 621, post 70. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon. Staten og Stavanger kommune har inngått et langsiktig samarbeid om områderettet innsats i de nordøstlige delene av Storhaug bydel. Et av satsingsområdene i områdesatsingen er

sosialt entreprenørskap for å skape nye veier til velferd og arbeid. Departementet vurderer at målsetningen for tilskuddsordningen på kap. 621, post 70 og områdesatsingen er sammenfallende og at det kan være hensiktsmessig å styrke og utvide tilskudd til sosialt entreprenørskap knyttet til områdesatsingen. På bakgrunn av dette foreslås det som en oppfølging av anmodningsvedtaket at kap. 621, post 63 styrkes med 3 mill. kroner i 2018 med en føring om at midlene skal forvaltes av Stavanger kommune og benyttes til å styrke sosiale entreprenører i Stavanger. Kommunen står utover dette fritt til å legge egne kriterier til grunn for tildeling av midlene.

Det foreslås også å støtte opp om sosialt entreprenørskap og legge til rette for å teste ut nye innovative tiltak gjennom forsøk med velferdsobligasjoner, jf. omtale under kap. 621, post 63 og Prop. 1 S (2017–2018) for Justis- og beredskapsdepartementet.

Ny, utvidet pleiepengeordning

Regjeringen fremmet i Prop. 48 L (2016–2017) forslag om endringer i folketrygdens ordning med pleiepenger ved pleie av syke barn. Endringene ble behandlet i Stortinget i mai 2017, jf. Innst. 246 L (2016–2017), og fikk virkning fra 1. oktober 2017. De nye reglene åpner pleiepengeordningen for mange flere syke barn, anslagsvis 8 000–9 000 nye tilfeller. Bl.a. er sykdomskravet betydelig lempet, varig syke barn er nå inkludert i ordningen og den tidligere 12-årsgrensen for syke barn som behandles i helseinstitusjon er økt til 18 år. Graderingsmuligheten er utvidet til 20 pst. slik at det skal bli lettere for foreldre å kombinere pleieoppgaver og arbeidsdeltagelse. Retten til pleiepenger skal som tidligere være forbeholdt yrkesaktive og være en midlertidig ytelse. Pleiepenger tidsbegrenses derfor til 1 300 dager per barn fram til barnet er 18 år. Det tilsvarende fem år ved sammenhengende uttak. Av disse skal 260 dager ytes med 100 pst. kompensasjon av tapt arbeidsinntekt opptil seks ganger grunnbeløpet, mens de resterende 1 040 dagene skal ytes med 66 pst. kompensasjon. For å gjøre ordningen mer fleksibel og la foreldre få bedre uttelling for å kombinere pleieoppgaver og delvis arbeidsdeltagelse, skal stønadsdagene telles slik at pleiepengeperioden kan forlenges inntil maksimalt ti år, når det tas ut graderte pleiepenger. Det er videre gitt en unntaksbestemmelse fra tidsbegrensningen. Der som dagkontoen på 1300 dager er brukt opp, kan pleiepenger gis med 66 pst. kompensasjon for barn med livstruende, ikke-varig sykdom. Når det

ikke foreligger rett til pleiepenger lenger, kan folketrygdens hjelpestønadssystem være et alternativ. I tillegg er det et kommunalt ansvar å tilby nødvendige helse- og omsorgstjenester, inkludert omsorgsstønad. Endringene i pleiepengeordningen gir en årlig merkostnad på om lag 574 mill. kroner, noe som utgjør mer enn en dobling av folketrygdens utgifter til pleiepenger.

En helhetlig og brukerorientert hjelpemiddelpolitikk

En viktig del av arbeidet for å styrke det sosiale sikkerhetsnettet er tiltak som legger til rette for mennesker med nedsatt funksjonsevne i arbeidsliv, utdanning og dagligliv. Samarbeidet mellom hjelpemiddelsentralene, NAV-kontor, NAV Arbeidsrådgivning og arbeidslivssentrene er sentralt. Det legges til rette for å benytte den spesialiserte tilretteleggingskompetansen på hjelpemiddelområdet og å videreutvikle etatens samlede kompetanse på tilpassede tjenester til brukere som har særlig behov for tilrettelegging i arbeidslivet. Hjelpemiddelpolitikken vil bli videreutviklet for å møte framtidens utfordringer på dette området.

Rapporten fra ekspertutvalget som gjennomgikk hjelpemiddelpolitikken har vært på alminnelig høring, med høringsfrist før sommeren 2017. Det norske hjelpemiddelsystemet er vurdert å være verdensledende. Regjeringen deler likevel utvalgets vurdering om at det er behov for å gjøre noen justeringer i dagens modell for å møte framtidens behov.

Det er kommunene som i dag i stor grad forvalter ordningen med *enkle og høyfrekvente hjelpemidler*, men uten at de har finansieringsansvaret. Forslaget fra utvalgets mindretall om å gi kommunene et totalansvar for denne hjelpemiddelgruppen er først og fremst begrunnet med en bedre tjeneste for brukerne. Et totalansvar for kommunene vil etter Regjeringens vurdering kunne gi raskere saksbehandling og en mer brukervennlig formidlingsprosess. Samtidig har kommunene klare økonomiske insentiver til å tilstå slike hjelpemidler som et supplement til øvrige tjenester. Mer kompliserte og kostbare hjelpemidler vil fortsatt være rettighetsfestet i folketrygden.

Videre er det i tiden som kommer helt nødvendig å tilrettelegge bedre for at flere kan bo hjemme lenger, og tiltakene for å understøtte en slik politikk må være målrettede og godt koordinerte. Dette krever etter Regjeringens vurdering en annen ansvarsdeling for *tilrettelegging av boliger* enn den man har i dag, hvor Husbanken og kommunene har et ansvar som i noen grad overlapper med folketrygdens. Kommunene og Hus-

banken bør få et mer helhetlig ansvar for tilrettelegging av bolig.

Regjeringen mener videre det er naturlig at finansieringsansvaret og ansvaret for å ta i bruk *velferdsteknologi* på sikt samles hos kommunene. Det videre utredningsarbeidet skal bl.a. ta for seg statens rolle for arkitektur og infrastruktur som sikrer at helsefaglig informasjon fra stat og kommunene kan integreres og tilgjengeliggjøres for helsepersonell med tjenstlige behov. Kommunene vil ha et særskilt ansvar for å ta i bruk og implementere velferdsteknologi i tjenesten.

Regjeringen mener på denne bakgrunn det bør arbeides videre med sikte på å gjennomføre ansvarsendringer for enkle og høyfrekvente hjelpemidler, tilrettelegging av bolig og velferdsteknologi. Dette vil kunne bidra til en mer effektiv hjelpemidelformidling, og er også i tråd med regjeringens mål om å gi kommunene økt ansvar og myndighet. Det vil være behov for å avklare nye ansvarsforhold knyttet til de tre områdene. Dette vil kreve et grundig arbeid for å unngå at nye problematiske grensesnitt oppstår. Videre må det vurderes hvordan brukernes rettigheter kan sikres ved økt kommunalt ansvar. Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil foreta en nærmere utredning av de ovenfor nevnte områdene og kommer tilbake med konkrete forslag til ansvarsoverføring, samt en vurdering av hvilke konkrete tiltak som er aktuelle.

Departementet vil også lyse ut en evaluering av dagens ordning med formidling av høreapparat og ortopediske hjelpemidler i tråd med utvalgets forslag. De øvrige forslagene til utvalget vil det jobbes videre med i dialog med de berørte partene (etater, brukere, m.fl.).

Departementet initierte en gjennomgang av tolkeområdet i 2015. Rapporten har vært forelagt berørte parter, herunder brukernes organisasjoner, og forslagene i rapporten har vært diskutert i møte med partene. Departementet vil nå bestille en ekstern utredning der det bes om en vurdering av alternativ organisering av tolkeområdet utenfor Arbeids- og velferdsetaten.

Talegjenkjenning er teknologi som gjør det mulig å styre datamaskiner og diktere tekst ved hjelp av tale. Teknologien vil kunne bidra til at flere med synsproblemer og muskel- og skjelettlidelser kan være i arbeid og fungere i dagliglivet. I tillegg til å kunne fungere som et hjelpemiddel for personer med nedsatt funksjonsevne, vil talegjenkjenning bl.a. kunne være til nytte for skoleelever med lese- og skrivevansker og i den gene-

relle lese- og skriveopplæringen. I statsbudsjettet for 2015 ble det bevilget 13 mill. kroner til utvikling av talegjenkjenning på norsk. Max Manus fikk oppdraget, og har nå ferdigutviklet produktet. Produktet skal etter planen skal være tilgjengelig for aktuelle brukere fra høsten 2017.

Regjeringen varslet i Sundvolden-erklæringen en vurdering av ordningen med servicehund med sikte på å gjøre dette til en permanent ordning etter tilsvarende modell som førerhundordningen. Forsøket ble startet i 2013, og er nå evaluert. Evalueringen viser at ordningen kan innebære samfunnsøkonomiske besparelser i form av redusert behov for kommunale omsorgstjenester. Det skal nå etableres en rammestyrte stønadsordning som administreres av Arbeids- og velferdsetaten, og ordningen skal gis til personer med fysiske funksjonsnedsettelse med behov for bistand til praktiske gjøremål i hverdagen.

Regjeringen foreslår å innføre rett til taleflythjelpemidler i folketrygden fra 2018. Det har vært gitt stønad til taleflythjelpemidler gjennom en forsøksordning i perioden 2007 til 2015. Forsøket har nå blitt evaluert, og viser gode effekter for en del brukere av hjelpemiddelet. Dette foreslås derfor innført som en permanent ordning.

Regjeringen foreslår å utvide retten til lese- og sekretærhjelp i dagliglivet for blinde og svaksynte fra 2018. Blinde og svaksynte med ingen eller så liten synsevne at vedkommende ikke er i stand å lese og/ eller skrive kan i dag etter folketrygdloven få stønad til lese- og sekretærhjelp inntil 20 timer i året til gjøremål i dagliglivet. En lese- og sekretærhjelp bistår med å lese skriftlig materiale som er utilgjengelig, og kan bistå med nødvendig skrivearbeid. Mange har i dag en underdekning av lese- og sekretærhjelp til disse aktivitetene i dagliglivet. Det foreslås derfor å øke maksimumsgrensen for antall timer til lese- og sekretærhjelp i dagliglivet fra 20 til 40 timer, slik at mer av det reelle behovet synshemmede har for lese- og sekretærhjelp blir dekket.

Regjeringen foreslår å utvide ordningen med stønad til parykk for personer under 18 år til 30 år fra 2018. Personer med behov for parykk opplever i dag en svært stor utgiftsøkning når de blir 18 år. Det er viktig at unge mennesker i overgangen mellom videregående skole og utdanning/ arbeid får tilstrekkelig stønad til parykk. Utgifter til parykk kan ofte være høye, og for unge personer er det særlig viktig å ha tilgang på dette når de skal starte med utdanning eller gå inn i arbeidslivet.

Fra 1. januar 2018 oppheves kravet om forutgående medlemskap i folketrygden for rett til stønad for å kompensere for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet (hjelpebidler). Det er i dag et krav om å ha vært medlem i minst tre år umiddelbart før kravet settes fram. Kravet er likevel ett år dersom medlemmet i denne perioden har vært fysisk og psykisk i stand til å utføre et normalt inntektsgivende arbeid. Personer som ikke oppfyller kravet, må vente i tre år (ev. ett år) for å kunne få nødvendige hjelpebidler fra folketrygden. Dette kan være et hinder for å kunne komme i arbeid, ta utdanning og/eller delta i sosiale aktiviteter. Departementet foreslo derfor i Prop. 85 L (2016–2017) å oppheve dette kravet, hvilket Stortinget sluttet seg til, jf. Innst. 386 L (2016–2017) og lovvedtak 113 (2016–2017).

Det vises til nærmere omtale av budsjettforslagene under programkategori 29.60.

Hovedmål 5 En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning

Arbeids- og velferdsforvaltningen består av den statlige *Arbeids- og velferdsetaten* og de delene av kommunenes tjenester som inngår i NAV-kontorene. I 2016 var det i gjennomsnitt om lag 18 500 årsverk i arbeids- og velferdsforvaltningen hvorav 13 500 statlige årsverk og om lag 5 000 kommunale årsverk. Arbeids- og velferdsdirektoratet leder Arbeids- og velferdsetaten og er fagdirektorat for etaten og for de kommunale sosiale tjenestene.

Arbeids- og velferdsetatens driftsutgifter var i 2016 på 11,7 mrd. kroner, og det ble utbetalt 492,7 mrd. kroner i statlige ytelser. Arbeids- og velferdsetaten betjener ca. 2,8 millioner brukere og behandler om lag 3,2 millioner ytelsessaker i løpet av ett år.

Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvar for å gi brukerne bistand enten det gjelder å fremme overgang til arbeid, sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter, bidra til sosial inkludering eller aktiv deltakelse i samfunnet. Brukerne skal få de tjenester og ytelser de har krav på innenfor hele oppgavebredden.

For å nå målet om økt overgang til arbeid er det i oppfølgingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* satt i gang flere prosesser for å effektivisere etaten slik at mer ressurser kan flyttes til å bistå brukere som trenger oppfølging. Det tas sikte på å styrke partnerskapet mellom stat og kommune i NAV-kontoret slik at NAV-kontoret har større muligheter for å disponere sine ressurser ut fra lokale forhold og oppdatert kunnskapsgrunnlag.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Måloppnåelse og utvikling i ytelsesforvaltningen og hjelpemiddelforvaltningen

Målet for ytelsesforvaltningen er at brukerne skal få rett ytelse til rett tid. I 2016 har Arbeids- og velferdsetaten nådd resultatkravene på saksbehandlingstider i ytelsesforvaltningen for de fleste ytelser, men det har vært utfordringer på noen områder. Samlet sett er 77 pst. av sakene behandlet innen normert tid⁵⁵. Dette er i underkant av departementets resultatkrav på 80 pst. Områder som trekker måloppnåelsen ned, er bl.a. barnebidrag, ytelse til enslig forsørger, supplerende stønad og utlandssaker.

Hele ytelsesforvaltningen har vært gjennom en omfattende omorganisering som ble avsluttet 1. september 2016. Ved omorganiseringen er saksbehandlingen spesialisert. Det betyr at behandlingen av hver enkelt ytelse er samlet til et begrenset antall forvaltningsenheter. I tillegg er utlandssakene delt inn i ytelsesområder tilsvarende de nasjonale sakene, og saksbehandlingen er overført fra NAV Internasjonalt til NAV forvaltning. Hensikten er å bygge opp fagmiljøene innenfor de ulike ytelsesområdene. Omorganiseringen gir samtidig rom for mer effektiv drift og gir grunnlag for flytting av ressursene mot oppfølging av brukere.

Ved omorganiseringen har kompetanse- og ressursbehovet på noen ytelsesområder vært større enn beregnet, og dette har bidratt til noe lengre saksbehandlingstider og økte restanser i 2016. På sikt er det forventet at spesialiseringen vil føre til bedre måloppnåelse, bedre kvalitet og økt likebehandling.

Det var i 2015 en stor økning i saksinngangen på dagpengeområdet. Økningen fortsatte i 2016. Økt inngang av dagpengesaker har krevd mer ressurser enn regnet med, og måloppnåelsen på området har ligget noe under resultatkravet.

På hjelpemiddelområdet har saksbehandlingstiden samlet sett gått noe ned, spesielt er gjennomsnittlig saksbehandlingstid for tilrettelegging på arbeidsplassen og saksbehandlingstid for bil gruppe 2 gått noe ned. Dette har skjedd selv om antall brukere av hjelpemidler har økt.

Måloppnåelsen for utlandsytelsene er fortsatt lav, men den er bedret for flere av ytelsene. Alderspensjon og uføretrygd er to områder med særlige restanseutfordringer.

I løpet av de siste årene har Arbeids- og velferdsetaten arbeidet målrettet og systematisk for å bedre kvaliteten i saksbehandlingen bl.a. ved å innføre nye rutiner og kontroller i saksbehandlingen. I 2016 ble det gjennomført kvalitetsmålinger for følgende seks ytelser: Alderspensjon, dagpenger, sykepenger, arbeidsavklaringspenger, overgangsstønad til enslige forsørgere og barnebidrag. Resultatene fra kvalitetsmålingene er jevnt over gode. Det er rom for forbedring av kvaliteten på behandling av barnebidrag.

Brukerne møter NAV i flere kanaler

Det har vært en sterk økning i bruken av innloggede tjenester på nav.no. I 2016 foretok brukere 23,8 mill. innlogginger til nettstedet Ditt NAV for å benytte seg av ulike selvbetjeningsløsninger. Tilsvarende tall for 2015 var 18,6 mill. innlogginger.

NAV Kontaktsenter tar imot både telefoner og e-post fra brukerne og er felles inngangsport til de fleste av arbeids- og velferdsforvaltningens enheter. Kontaktsenteret svarer på spørsmål om regelverk, saksbehandlingstider og utbetalingsdatoer. Økt antall henvendelser og økt digital kommunikasjon (via «skriv til oss» tjenesten) har til tider medført driftsutfordringer og lange ventetider på telefon. Arbeids- og velferdsetaten er i ferd med å ansette og lære opp nye medarbeidere ved kontaktsentrene for å få ned ventetiden. Det jobbes også med å få plass en løsning der bruker får oppgitt estimert ventetid når vedkommende ringer inn.

Ressurskartlegging i etaten for 2016 viser at bedre selvbetjeningsløsninger gjør at en stadig større andel av ressursene på NAV-kontoret brukes til veiledning og bistand for å skaffe brukere jobb. NAV-kontorene har også brukt mer ressurser til å gi arbeidsmarkedsbistand til virksomheter. Fra 2013 til 2016 har antall årsverk på arbeidsmarkedsbistand til virksomheter økt med 41 pst.

Antall serviceklager økte i 2016. Etaten mottok i alt 7 035 serviceklager. Dette er en økning på 35 pst. fra året før. Økningen har bl.a. sammenheng med lengre saksbehandlingstid av søknader om ytelser.

Gjennom årlige brukerundersøkelser rettet mot henholdsvis personbrukere og arbeidsgivere fanger Arbeids- og velferdsdirektoratet opp brukernes erfaringer med og vurderinger av etatens tjenesteyting. Det er ingen signifikante endringer i brukertilfredshet i 2017 sammenlignet med 2016 verken for personbrukerne eller arbeidsgiverne.

I personbrukerundersøkelsen er det stilt spørsmål om hvilke kanaler brukerne benytter i

⁵⁵ Normert tid viser hvor stor andel av sakene det er fattet vedtak i innen en gitt frist satt for hver enkelt ytelse.

kontakten med NAV. Andelen brukere som sier de har benyttet elektronisk innsending av søknad til NAV i løpet av de siste seks måneder har økt fra 50 pst. i 2016 til 60 pst i 2017. 64 pst. av brukerne sier at de foretrekker digital kommunikasjon med NAV sammenlignet med 56 pst. i 2016. Undersøkelsen viser små endringer i bruk av tradisjonelle kanaler i kontakt med NAV som telefon og besøk på NAV-kontor.

For å styrke brukermedvirkning og brukerorientering utarbeider Arbeids- og velferdsdirektoratet en årlig brukermelding som gir informasjon om hva arbeids- og velferdsforvaltningen lærer av brukerne, og hva de gjør for å bedre brukeropplevelsene. For å styrke brukernes medvirkning til forbedring og kvalitetsutvikling av etatens tjenester ledes det sentrale brukerutvalget fra 2016 av en brukerrepresentant.

Kompetanse og kunnskapsbasert tjenesteutvikling

Arbeids- og velferdsdirektoratet har i 2016 og 2017 inngått et strategisk samarbeid med tre institusjoner i universitets- og høyskolesektoren. Hovedformålet er å bygge opp akademiske fagmiljøer med god kunnskap og kompetanse innenfor arbeids- og velferdsforvaltningen og å styrke relevant forskning og tilrettelagte utdanningstilbud på området.

I 2016 videreførte direktoratet to piloter i videreutdanningen for gruppeveiledere, der formålet er å bidra til å styrke kompetanse og samhandling med enkeltbrukere, arbeidsgivere og andre aktører. Dette vil danne grunnlag for utviklingen av nye utdanningstilbud innenfor de fire tematiske satsingsområdene: arbeidsinkludering, arbeid-helse, interaksjon med brukere og innovasjon og læring.

Direktoratet gjennomførte i perioden 2013–2017 forsøket «Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontor» ved ti NAV-kontor i tre fylker. Formålet har vært å bidra til god kompetanse og kvalitet i det samlede tjenestetilbudet i NAV-kontorene. NAV-kontorenes oppfølging av personer med sammensatte behov har særskilt fokus, og satsingen har som formål å bidra til at disse mottar helhetlig bistand med inkludering i arbeid og samfunnsliv som mål. Forsøket ble evaluert av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), i samarbeid med PROBA, og sluttrapport forelå høsten 2017. Det er utviklet kunnskap knyttet til oppfølging av brukere som har behov for tett oppfølging for å komme i arbeid. Det gjelder bl.a. kunnskap om bruk av Supported Employment, kartlegging, gruppebasert oppfølging, brukermedvirkning og systemer for læring. Direktoratet vil utarbeide en

plan for formidling av erfaringene og resultatene fra forsøket med anbefaling om hvordan kunnskapen fra forsøket kan implementeres. Det vises til omtale under kap. 621, post 63.

Prosjekt «Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier» gjennomfører i samarbeid med Høgskolen i Oslo og Akershus en randomisert kontrollert studie kombinert med en prosessevaluering med formål å få kunnskap om effekter knyttet til helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier for å forebygge barnefattigdom (2015–2018). Bakgrunn for prosjektet er bl.a. en kunnskapsoppsummering fra forskningsinstituttet Fafo⁵⁶ der de gjennomførte en kunnskapsoppsummering på effektevalueringer av helhetlige oppfølgingsmodeller. De fant få eksempler på slike effektevalueringer som var overførbare til norsk kontekst. Det vises til omtale under kap. 621, post 63.

I 2015 startet Arbeids- og sosialdepartementet i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet et arbeid for langsiktige prioriteringer av kunnskapsbehov i arbeids- og velferdssektoren. En plan for FoU og evaluering i arbeids- og velferdsforvaltningen innen fire tematiske satsingsområder foreligger (arbeidsinkludering, arbeid og helse, interaksjon med brukere samt innovasjon og læring). Våren 2017 utlyste direktoratet FoU-midler på de to satsingsområdene *Interaksjon med brukere* og *Innovasjon og læring*. Åtte prosjekter fikk tildelt midler i 2017.

Gjennomføringen av moderniseringen – Prosjekt 2

Rapportering fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at Prosjekt 2 er i rute. Siste leveranser for spesialisering av ytelsesforvaltningen ble avsluttet i juni 2017. Foreldrepengeprosjektets første leveranse, endringssøknad på nett, ble satt i produksjon i mars 2017. I henhold til milepæler og levereplaner er prosjektet godt i gang med etablering av teknisk plattform for den nye vedtaksløsningen som nå er under utvikling og konstruksjon.

Departementet har gjennomført anskaffelse av ekstern teknisk kvalitetssikring av Prosjekt 2. Første evaluering fra kvalitetssikrer Netlight AS ble gjennomført i desember 2016 og februar 2017. Netlight konkluderer med at prosjektet planlegger å bygge en løsning som kan imøtekomme kravene i Sentralt styringsdokument (SSD).

⁵⁶ Fløtten, T. og Grødem, A. S. (2014) «Helhetlige tiltak mot barnefattigdom. En kunnskapsoppsummering», Fafo-rapport 2014:18.

Hovedanbefalingen etter teknisk gjennomgang er at Prosjekt 2 videreføres i henhold til planene.

Per august 2017 viser rapporteringen at prosjektet har tilfredstillende produktivitet og fremdrift. Risiko per august 2017 er på et vesentlig lavere nivå enn ved oppstart. Risikoen er vesentlig redusert bl.a. ved at alle anskaffelser er gjennomført og alle prosjektteam er i produksjon med god produktivitet. Det er likevel betydelige og omfattende leveranser som gjenstår med fortsatt risiko for hendelser.

Stortinget vedtok 21. mars 2017 endringer i regelverket i folketrygdlovens kapittel 8, jf. Prop. 37 L (2016–2017) og Innst. 49 S. (2016–2017). Lovendringene gir grunnlag for større grad av automatisering av beregning av ytelsene som omfattes i Prosjekt 2 fordi A-ordningen tas i bruk som grunnlag for å beregne inntekt.

Prosjekt 2 vil gi samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Det foreligger gevinstrealiseringsplaner som følges opp i henhold til plan. Det vises til nærmere omtale under programkategori 09.10, kap. 604.

Digitalisering av utbetalingsmeldinger for pensjon

I løpet av høsten 2016 stanset Arbeids- og velferdsetaten utsendelse av utbetalingsmeldinger for pensjonsutbetalinger i ordinær post. Dette gir reduserte driftsutgifter.

Utbetalingsmeldinger inneholder normalt ikke ny informasjon fra måned til måned. Begrunnelsen for å slutte å sende utbetalingsmeldingen er at denne ikke er ansett å være en viktig melding. Viktige meldinger som for eksempel er endringer i saken eller som har særlig betydning for mottakeren, vil man fremdeles motta. På nav.no kan alle pensjonister og uføretrygdte via tjenesten Dine utbetalinger finne utbetalingsinformasjon og få en oversikt over tidligere utbetalingsmeldinger.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 866, 9. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa utgreie omfanget av problemet rundt elektronisk utsending av pensjonsslippar og den eventuelle kostnadsramma av å definere pensjonsslippar som «viktig post», for så å komme tilbake til spørsmålet i forbindelse med behandlinga av statsbudsjettet for 2018.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Dokument 8:119 (2016–2017) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Karin

Andersen om rett til pensjonsslipp på papir tilsendt i posten, jf. Innst. 392 S (2016–2017).

Arbeids- og velferdsdirektoratet har vurdert ordningen på bakgrunn av de erfaringer man har hatt etter at de sluttet å sende ut utbetalingsmelding på papir i november 2016. Den største pågangen fra publikum kom i desember 2016. Det var en klar økning i henvendelser til kontaktsentrene. Pågangen har deretter ligget på normalnivået før omleggingen hva gjelder antall henvendelser som kommer ved utbetalingstidspunktene. Arbeids- og velferdsdirektoratets vurdering er at brukerne er i ferd med å innrette seg på at utbetalingsmeldingen ikke lenger kommer i posten, selv om de fortsatt registrerer at det er en del pensjonister som ønsker denne tilbake. Direktoratet har også registrert at det har vært en klar oppgang i bruken av digital utbetalingsinformasjon på nav.no. Tjenesten Dine utbetalinger har hatt en økning i innlogginger på 13 pst. per august 2017, mens tjenesten Din pensjon og uføretrygd/utbetalinger har hatt en økning på 52 pst. per august 2017. Det er også registrert en økning i at flere gir fullmakt. Det er mottatt og besvart om lag 600 serviceklager om utbetalingsinformasjon, der de fleste brevene kom i perioden november 2016 til januar 2017. Etatens vurdering er at dagens tilbud om å kunne få lest opp utbetalingsslippen på telefon og muligheten for å kunne få tilsendt utskrift dekker behovet for de aller fleste som ikke har mulighet til eller som ikke ønsker å se utbetalingsslippen på nav.no.

Departementet har bedt Arbeids- og velferdsetaten om å vise fleksibilitet overfor brukere som ber om utskrift av utbetalingsmeldingen, og dette følges opp i styringsdialogen mellom departementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet. NAV Kontaktsenter melder om stadig mindre etterspørsel etter utskrift av enkeltutbetalinger.

Arbeids- og velferdsetaten anslår at det er mellom 500 000 og 600 000 pensjonister og uføre som har reservert seg mot digital post eller som ikke er registrert som digitale brukere. Hvis 500 000 personer legges til grunn, er helårseffekten av å sende ut månedlige utbetalingsmeldinger til gruppen anslått til ca. 33 mill. kroner.

Digitale nettbaserte tjenester skal være hovedregelen for forvaltningens kommunikasjon med både innbyggere og næringsliv. Dette er stadfestet i eForvaltningsforskriften og er et viktig prinsipp i Regjeringens digitaliseringsstrategi. Det gir både en effektiv forvaltning og ikke minst bedre og mer tilgjengelige tjenester for brukerne.

Bl.a. som ledd i oppfølgingen av anmodningsvedtaket har Regjeringen igangsatt et bredt anlagt arbeid for å øke bruken av digitale tjenester og

øke den digitale kompetansen i befolkningen, særlig blant de eldre. Dette videreføres nå i konkrete opplærings- og veiledningstilbud i kommune, der også arbeids- og velferdsforvaltningen vil bidra aktivt. I tillegg vil Arbeids- og velferdsetaten fortsatt kunne bistå den enkelte på en god måte over telefon eller ved det enkelte NAV-kontor.

Strategier og tiltak

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* drøftet Regjeringen tiltak for å videreutvikle arbeids- og velferdsforvaltningen for at den kan understøtte målet om flere i arbeid og færre på trygd. Tiltakene skal bidra til en mer robust forvaltning som skal kunne møte ulike utfordringer som kan oppstå over tid. Tiltakene i meldingen har som mål å:

- styrke og videreutvikle de arbeidsrettede tjenestene både for arbeidsgivere og arbeidssøkere
- sikre utviklingen av mer brukerrettede tjenester som er effektive, målrettede og bidrar til gode opplevelser for brukerne ved NAV-kontoret
- gi NAV-kontorene økt myndighet og handlefrihet

Tiltak som skal bidra til å styrke og videreutvikle Arbeids- og velferdsetaten overfor arbeidssøkere og arbeidsgivere er beskrevet i hovedmål 1 Et vel fungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Tiltak for å utvikle ytelsesforvaltningen

Automatiserte saksbehandlingsløsninger som bidrar til mer lik saksbehandling og saksbehandlingstid samt automatisert innhenting av opplysninger og gode dialogløsninger med brukerne er de viktigste tiltakene for å øke kvaliteten på ytelsesområdet. Samtidig arbeides det med å frigjøre ressurser til å dreie virksomheten mot brukeroppfølging med sikte på økt overgang til arbeid gjennom organisatoriske endringer og mer effektiv utnyttelse av ressurser på de ulike ytelsesområdene.

Bruker kan klage på vedtak fattet av Arbeids- og velferdsetaten.⁵⁷ På noen områder er det en utfordring at andelen påklagede saker som omgjøres er høy. For dagpenger var omgjøringsprosenten i førsteinstans i 2016 på om lag 50 pst. Hovedårsaken til omgjøringer er at brukerne ikke har sendt inn nødvendig dokumentasjon. I 2016 utarbeidet SINTEF rapporten *Omgjøring av vedtak i*

NAV og Trygderetten på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Arbeids- og velferdsdirektoratet er i gang med å iverksette tiltak for å følge opp funnene i rapporten. Dagpengeområdet er prioritert, og flere tiltak er under implementering eller til vurdering.

Flere og bedre kontroller har synliggjort omfanget av feilutbetalinger. Bedre styring og kontroll med den forvaltningsmessige oppfølgingen av avdekkede saker har gitt bedre oversikt over produksjon og resultat av behandlingen av tilbakebetalingskrav, herunder hvor mye som går til foreldelse. Det er i tillegg etablert et eget fagmiljø i etaten som gjennomfører registerkontroller og følger opp større feilutbetalingssaker forvaltnings- og strafferettslig.

På oppdrag fra departementet ferdigstilte Arbeids- og velferdsdirektoratet i desember 2016 en handlingsplan for feilutbetalingsområdet. Handlingsplanen har et langsiktig perspektiv og gir en helhetlig analyse av utfordringer og mulige tiltak. Mange av tiltakene fordrer utvikling eller tilpasning av IKT-systemer. Departementet er i dialog med direktoratet om prioritering og innfasing av tiltak. I Revidert nasjonalbudsjett 2017 ble det bevilget 30 mill. kroner til oppstart av prioriterte tiltak for å sikre rask igangsetting av planen.

Mer brukerrettede tjenester

Digitale tjenester som tar utgangspunkt i innbyggernes behov og forutsetninger, er viktige for at brukerne skal oppleve kontakten med arbeids- og velferdsforvaltningen som god. Bedre elektronisk dialog og bedre selvbetjeningsløsninger med automatiserte saksbehandlingsløsninger vil gi flere selvhjulpne brukere, redusere tidsbruken knyttet til veiledning og saksavklaring og øke andelen ressurser som kan benyttes på brukere som trenger personlig bistand fra NAV-kontoret.

Det etableres bedre og forenklete prosesser på sykefraværsområdet. Den arbeidsrettede oppfølgingen som tilbys brukere, skal forenkles og forbedres samtidig som stillingsregistrering og CV-database moderniseres. Utviklingen av digitale tjenester og selvbetjeningsløsninger der det er hensiktsmessig fortsetter.

⁵⁷ Når bruker velger å klage på et vedtak, så går klagen først til den samme organisatoriske enheten som har saksbehandlet og fattet det opprinnelige vedtaket (førsteinstans). Dersom dette organet velger å opprettholde vedtaket, skal klagesaken oversendes for behandling i NAV Klageinstans. Dersom også NAV Klageinstans opprettholder vedtaket etter sin klagebehandling, kan bruker anke saken inn for Trygderetten.

Brukerinvolvering er en viktig del av utviklingsarbeidet i arbeids- og velferdsforvaltningen. Brukere inviteres til å teste ut konsepter, skisser, prototyper og tekster. Erfaringer og tilbakemeldinger brukerne gir, tas med i videreutviklingen av tjenestene.

NAV-kontorets primære oppgave er arbeidsrettet oppfølging. Nav.no skal være brukerens viktigste kanal for rett informasjon om statlige ytelser, og NAV Kontaktsenter skal svare brukere som ønsker informasjon utover det nav.no kan gi.

NAV-kontorene skal være åpne og tilgjengelige og skal gi god veiledning. De skal sørge for nødvendig bistand til brukere som er ikke-digitale, har lese- og skrivevansker, språkproblemer eller på annen måte har vanskelig for å bruke selvbetjening og telefoni.

Brukere som har behov for å oppsøke NAV-kontoret, vil i de fleste tilfeller være tjent med å ha avtalt møte med sin veileder. For råd og veiledning, for eksempel ved individuelle vurderinger om økonomisk sosialstønning, vil det være nødvendig og mest hensiktsmessig med en timeavtale slik at både bruker og veileder kan være forberedt og ha mulighet til å sette av tilstrekkelig tid. NAV-kontoret er imidlertid også åpent for personer uten timeavtale. NAV-kontoret er i alle tilfelle tilgjengelig for dem som trenger hjelp i en nødsituasjon. Dette kan for eksempel innebære akutt stønad til mat, reiseutgifter, regninger som må betales for å hindre avstengning eller hjelp til et midlertidig sted å bo.

Mer myndige NAV-kontor i samarbeid mellom stat og kommune (partnerskapet)

For å nå målene om at arbeids- og velferdsforvaltningen skal gi bedre tjenester i møte med den enkelte bruker og styrke den arbeidsrettede oppfølgingen i NAV-kontoret, legger Regjeringen i Meld. St. 33 (2015–2016) til grunn at det statlig/kommunale samarbeidet i NAV-kontoret skal videreutvikles ved å gi det lokale NAV-kontoret større handlingsrom og myndighet til å tilpasse tjenestene til lokale forhold.

Det er igangsatt flere konkrete tiltak og utredningsprosesser som oppfølging av Meld. St. 33 (2015–2016). I 2017 leverte en arbeidsgruppe bestående av deltakere fra Arbeids- og velferdsetaten, fra kommunesiden og det sentrale brukerutvalget rapporten «Utvikling av NAV-kontor – større handlingsrom og ansvar» som anbefaler tiltak for å følge opp retningsvalgene og tiltakene i stortingsmeldingen. Økt handlingsrom for NAV-kontorene handler i stor grad om at kommune og

stat på lokalt nivå kan gi tjenester til brukerne ut fra felles mål og forventninger. Ikke minst betyr det større fleksibilitet i praktiseringen av arbeids- og velferdspolitikken i møte med den enkelte bruker. Regjeringen mener at dette vil gjøre kontorene bedre i stand til å nå overordnede mål og prioriteringer. Arbeidet med å følge opp stortingsmeldingen fortsetter i 2018.

Arbeids- og velferdsetaten får i dette budsjettet økte muligheter til å utføre oppfølgingstjenester i egen regi. Det er også satt i gang et arbeid med å videreutvikle styringen av arbeidsmarkedstiltakene som i større grad legger vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne, jf. omtale under programkategori 09.30.

Regjeringen har også iverksatt flere tiltak som tydeliggjør NAV-kontorenes ansvar for oppfølging av utsatte grupper, på tvers av statlig og kommunalt ansvarsområde. Regjeringens nye ungdomsinnsats og innføringen av en lovfestet aktivitetsplikt for mottakere av økonomisk stønad under 30 år understøtter dette arbeidet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har besluttet å styrke NAV-kontorets ansvar for arbeidsavklaringspenger ved at NAV-kontoret fra årsskiftet skal foreta alle vurderinger av brukers arbeidsevne. I dag er dette delt mellom NAV-kontoret og forvaltningsenhetene i Arbeids- og velferdsetaten.

Oppfølging av anmodningsvedtak

Vedtak nr. 53, 17. november 2016

«Stortinget ber regjeringen sørge for at en sammenslåing til færre og større Nav-kontor må være gjenstand for lokale vurderinger og beslutninger. Det skal tas hensyn til behovet for samiskspråklige tjenester i de fylker og kommuner der dette er relevant.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, jf. Innst. 49 S. (2016–2017). Anmodningsvedtaket følges opp i styringsdialogen mellom departementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Vedtak nr. 54, 17. november 2016

«Stortinget ber regjeringen om at eventuelle endringer i bemanningen ved det enkelte Nav-kontor som følge av opphevelse av den statlige bemanningsgarantien må være lokalt forankret og basert på god lokal dialog. Tjenestetilbudet til kommunens innbyggere skal opprettholdes.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, jf. Innst. 49 S. (2016–2017). Anmodningsvedtaket følges opp i styringsdialogen mellom departementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Vedtak nr. 55, 17. november 2016

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det enkelte Nav-kontor får økt handlefrihet og myndighet, og at man forsterker arbeidet med økt vekt på styring gjennom oppnådde resultater og mindre detaljstyring av virkemidler og aktiviteter.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, jf. Innst. 49 S. (2016–2017). Anmodningsvedtaket er fulgt opp i føringer gitt i tildelingsbrevet for 2017 og følges opp i styringsdialogen mellom departementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Ny regionstruktur i Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og sosialdepartementet har på bakgrunn av anbefaling fra Arbeids- og velferdsetaten besluttet at den regionale inndelingen av etaten skal bestå av tolv regioner. Bakgrunnen for dette er et ønske om å drive mer effektivt, styrke NAV-kontorenes muligheter og evner til arbeidsrettet oppfølging av brukerne, bl.a. ved å flytte ressurser fra fylkesnivået til NAV-kontorene, og å tilpasse den regionale inndelingen av etaten til de endringer som skjer i fylkesmennsembetene og på regionalt folkevalgt nivå.

Innlemming av NAV Innkreving i Skatteetaten

Arbeids- og velferdsdirektoratet og Skattedirektoratet fikk i februar 2017 i oppdrag å utrede overføring av innkrevingseenheten i Arbeids- og velferdsetaten til Skatteetaten. Innlemming av NAV Innkreving i Skatteetaten vil kunne bidra til at NAV sitt arbeid i større grad kan rettes mot etatens primære samfunnsoppdrag – bidra til økt overgang til arbeid, færre på stønad og sikre rett utbetaling av økonomiske stønader. Samtidig vil tiltaket legge til rette for en mer helhetlig og effektiv innkreving av offentlige krav ved å ytterligere styrke Skatteetaten som en statlig etat for innkreving. Direktoratene tar sikte på at NAV Innkreving formelt blir overført til

Skatteetaten fra 1. april 2018. Direktoratene tilrår at tilpassingene i IT-systemene blir gjennomført over en lengre periode.

Kunnskapsbasert tjenesteutvikling

Arbeids- og velferdsforvaltningens brukere skal bli møtt av veiledere og saksbehandlere med riktig og god kompetanse.

Som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd*, jf. Innst. 320 S (2011–2012), er det i gang et tverrdepartementalt utviklingsarbeid med sikte på å utvikle et nytt styringssystem for de helse- og sosialfaglige grunnutdanningene på universitets- og høyskolenivå. Det nye systemet er bl.a. ment å erstatte dagens rammeplaner for de utdanningene som har slike planer, og omfatter til sammen 19 grunnutdanninger. Det overordnede målet er å oppnå større fleksibilitet i styringen, og å sikre at det utdannes helse- og sosialpersonell som i større grad enn med dagens system imøtekommer helse- og velferdstjenestenes behov for kompetanse og brukernes behov for kvalitet i tjenestene. Det skal etableres et system med tre nivåer:

- Universitets- og høyskoleloven som gir hjemmel for faglig styring av utdanningene gjennom rammeplaner
- Felles forskrift for rammeplan for alle de aktuelle grunnutdanningene
- Retningslinjer for hver enkelt utdanning, som bl.a. beskriver formål med den enkelte utdanning og forventet sluttkompetanse i form av læringsutbytte for ferdige kandidatene.

Retningslinjene skal utarbeides av programgrupper, en for hver utdanning, og skal bestå av representanter fra utdanningene, representanter fra relevante helse- og velferdstjenester, studentrepresentanter og eventuelle forskningsmiljøer. Gruppene skal inkludere brukere og andre relevante aktører i prosessen. De nye retningslinjene skal etter planen implementeres fra og med oppstart av studieåret 2020/2021.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet en egen policy for samarbeidet med universitets- og høyskolesektoren som danner et grunnlag for dette samarbeidet. Et samarbeid med Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Lillehammer er allerede inngått, og det skal innen 2020 bygges opp 2-4 robuste universitets- og høyskolemiljøer med særskilt kompetanse om arbeids- og velferdsforvaltningen.

Forsknings- og utviklingsvirksomheten og kunnskapstilfanget på arbeids- og velferdsfeltet er betydelig, både gjennom forskningsprogrammer, evalueringer av NAV-reformen, kunnskapsoversikter og en rekke FoU-prosjekter i regi av forvaltningen selv. Undersøkelser av effekter av tiltak og tjenester forvaltningen administrerer og iverksetter, suppleres med systematiske erfaringer fra tjenesteytere og brukere. Kunnskapen som framkommer, vil være viktige bidrag til stadig kvalitetsforbedring av tiltak og tjenester framover.

Arbeidet som Arbeids- og sosialdepartementet i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet startet i 2015 for langsiktige prioriteringer av kunnskapsbehov i arbeids- og velferdssektoren, og en plan for FoU og evaluering i arbeids- og velferdsforvaltningen innen de fire tematiske satsningsområdene arbeidsinkludering, arbeid og helse, interaksjon med brukere samt innovasjon og læring, videreføres i 2018.

Arbeids- og velferdsdirektoratets rolle som fagdirektorat for etaten og de kommunale sosiale tjenestene skal fortsatt videreutvikles. Det innebærer både å ha oversikt over kunnskapsutviklingen på feltet, og å legge til rette for en lærende organisasjon hvor kunnskap kan formidles og tas i bruk i forvaltningen på hensiktsmessige måter lokalt, regionalt og sentralt.

Arbeidet med en evaluering av gjennomføringen av tiltak og strategier i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, skal etter planen påbegynnes høsten 2017.

Videre planer for IKT- moderniseringen – Planleggingen av et Prosjekt 3

Regjeringen har i henhold til premisser i Prop. 67 S (2015–2016) besluttet at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte planleggingen av et Prosjekt 3. I tråd med tidligere planer vil hovedinnretningen for et Prosjekt 3 trolig være å realisere moderne digitale systemløsninger på sykepengeområdet, pleiepenge, omsorgspenger, opplæringspenge og svangerskapspenge.

IKT-løsninger for sykepengeområdet skal etter planen baseres på gjenbruk av systemløsninger fra Prosjekt 2. Et slikt omfang for Prosjekt 3 er i KSP-1⁵⁸ beregnet å ligge innenfor samlet kostnadsramme for programmet slik den ble anbefalt i ekstern kvalitetssikringsrapport fra konseptutredningen for moderniseringsprogrammet totalt (KS1 2010).

I planleggingen av Prosjekt 3, som primært skal være en bekreftelse på at konseptvalget som

ble utredet i KSP-1 fortsatt er det beste tiltaket for den videre IKT-moderniseringen, har departementet åpnet for at direktoratet kan utrede alternativer til ovennevnte prosjektomfang dersom disse tilleggene har høy samfunnsøkonomisk verdi og kan gjennomføres innenfor akseptabel risiko, kostnad og tid.

Planleggingen av Prosjekt 3 vil skje i to faser, først en konseptvurdering med etterfølgende ekstern kvalitetssikring (KSP-2), deretter detaljplanlegging av anbefalt konsept med etterfølgende ekstern kvalitetssikring KS2. På basis av anbefalingene fra KS2-rapporten vil Stortinget bli invitert til å beslutte oppstart av og kostnadsrammer for Prosjekt 3.

Andre IKT-investeringer

I tillegg til IKT-moderniseringen har etaten dels startet, dels planlagt en rekke viktige IKT-investeringer som hver for seg vil kunne gi store positive virkninger for samfunnet og for effektivisering av forvaltningen. Noen av de viktigste er: Modernisering av nytt folkeregister, system for oppfølging av brukere (arbeidssøkere og sykmeldte) og Digi-Sos.

Hovedprosjektet for modernisering av nytt folkeregister gjennomføres av Skattedirektoratet. Arbeids- og velferdsetaten er deltager i prosjektet for de opplysninger etaten skal oppdatere i nytt folkeregister. Nytt folkeregister og tilknyttet ID-forvaltning er helt sentrale elementer i de fleste IKT-løsninger i etaten. Det vil være et omfattende arbeide å tilpasse Arbeids- og velferdsetatens systemløsninger slik at de kan utnytte nye funksjoner som umiddelbar oppdatering av informasjon og nye informasjonselementer fra nytt folkeregister.

Arbeids- og velferdsetaten har startet planlegging av og gjennomført mindre leveranser for å etablere bedre systemstøtte for en forenklet oppfølging av brukere i tråd med tiltakene i Meld. St. 33 (2015–2016). Bedre systemstøtte i oppfølgingsarbeidet vil kunne gi betydelige gevinster både for brukerne og etaten, bl.a. ved dialogtjenester som erstatter tungvinte arbeidsprosesser og sikrer bedre brukermedvirkning og eierskap til egen sak.

⁵⁸ Store og kostbare prosjekter med antatt kostnad over 750 mill. kroner har en egen prosjektmodell. Deler av modellen kalles kvalitetssikringsordningen (KS). KS1 skal gi en anbefaling om hvilket konsept eller alternativ som bør velges, kartlegge hvilke framtidige behov samfunnet vil ha og hvilke prosjekialternativer som kan tilfredsstille dette behovet. KS2 skal vurdere om planleggingen og kostnadene for det valgte alternativet er realistisk. Prosjektet skal etter KS2 legges fram for Stortinget.

Det er startet et prosjekt for bedre samordning av etatens systemløsninger og de kommunale systemløsninger for stønad til livsopphold/økonomisk stønad. Første fase i dette utviklingsarbeidet (DigiSos) avsluttes tidlig i 2018, og planer

for en eventuell fase 2 er i arbeid. Prosjektet har potensiale til å gi betydelige gevinster for brukere ved utvikling av digitale selvbetjeningsløsninger, søknadsbehandling, dialog- og innsynstjenester på [nav.no/Ditt NAV](https://nav.no/DittNAV).

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	172 535	440 000	631 617	43,5
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 793 902	11 784 357	11 869 280	0,7
606	Trygderetten	68 923	69 841	71 910	3,0
	Sum kategori 09.10	12 035 360	12 294 198	12 572 807	2,3

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	11 458 634	11 635 418	11 738 570	0,9
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	390 231	658 780	834 237	26,6
70-89	Andre overføringer	186 495			
	Sum kategori 09.10	12 035 360	12 294 198	12 572 807	2,3

Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>	44 835	49 000	70 515
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>	127 700	391 000	561 102
	Sum kap. 0604	172 535	440 000	631 617

Overført fra 2016 til 2017:
Post 45: 19 678 000 kroner

Allmenn omtale

Bevilgningen dekker utgifter til særskilte utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen. For 2018 dekker bevilgningen utgifter knyttet til IKT-moderniseringen.

Ved behandling av Prop. 67 S (2015–2016) 26. mai 2016 ga Stortinget sin tilslutning til at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte opp Prosjekt 2 i modernisering av IKT i Arbeids- og velferdsetaten med en styringsramme (P50) på 1 132 mill. kroner og en kostnadsramme (P85) på 1 316 mill. kroner, jf. Innst. 291 S (2015–2016). Den foreslåtte bevilgningen for 2018 på 631,6 mill. kroner er i tråd med den periodisering av kostnadsrammen som ligger i styringsgrunnlaget for prosjektet.

Prosjekt 2 skal etablere fleksible IKT-løsninger som skal gi høy grad av automatisering og god kvalitet i saksbehandlingen av foreldrepenger og engangsstønad. Den nye vedtaksløsningen som inngår i ny saksbehandlingsløsning for foreldrepenger, skal være gjenbrukbar for sykepengeområdet i Prosjekt 3 og kunne utgjøre en basis for fremtidig ytelsesmodernisering for andre korttidsytelser.

IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten er et stort og komplekst program, og det er derfor en betydelig risiko i gjennomføringen av programmet. I Prosjekt 2 er det gjort et omfattende planleggingsarbeid for å redusere denne risikoen. Prosjekt 2 er så langt i rute og risikobildet per august 2017 er på et vesentlig lavere nivå enn ved oppstart. Arbeids- og sosialdepartementet vil fortsatt følge Prosjekt 2 nøye med hensyn til

gjennomføring, risiko og ikke minst nødvendige tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet.

Oppdaterte gevinstberegninger for Prosjekt 2 sammen med planlagt spesialisering av ytelsesforvaltningen viser at de totale effektene av Prosjekt 2 vil kunne gi netto besparelser på i størrelsesorden 46 mill. kroner for Arbeids- og velferdsetaten fra 2021. Gevinstrealiseringsplanen for Prosjekt 2 er en del av styringsgrunnlaget for prosjektet og vil bli fulgt opp og oppdatert ved hver prosjektrevisjon.

Planleggingen av Prosjekt 3 i IKT-moderniseringen er startet i henhold til premissene i Prop. 67 S (2015–2016).

Budsjettforslag 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 631,6 mill. kroner til Prosjekt 2 i IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 45

For 2018 foreslås en bevilgning på 70,5 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres, kan nyttes under post 21

For 2018 foreslås en bevilgning på 561,1 mill. kroner.

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	11 265 434	11 435 967	11 510 515
21	Spesielle driftsutgifter	32 886	31 906	32 610
22	Forsknings- og utredningsaktiviteter	46 556	48 704	53 020
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	262 531	267 780	273 135
70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, <i>kan overføres</i>	186 495		
	Sum kap. 0605	11 793 902	11 784 357	11 869 280

Overført fra 2016 til 2017:
Post 01: 193 380 000 kroner
Post 21: 1 423 000 kroner
Post 22: 1 994 000 kroner
Post 45: 3 991 000 kroner
Post 70: 15 000 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for å gjennomføre den statlige delen av arbeids- og velferdspolitikken. Dette innebærer arbeidsrettet oppfølging, forvaltning av folketrygdens ytelser og å tilby gode tjenester til etatens brukere på disse områdene. Til å gjennomføre oppgaver innenfor disse områdene disponerte Arbeids- og velferdsetaten i gjennomsnitt om lag 13 500 årsverk i 2016. Oppfølging av brukere og tilbud om tjenester finner i de fleste tilfeller sted ved de lokale NAV-kontorene.

Oppgavemengden som Arbeids- og velferdsetaten står overfor, og kompleksiteten i sakene, har økt over flere år. Bl.a. har demografiske endringer ført til at det har blitt flere brukere og en større oppgavemengde.

Det er grunn til å tro at oppgavemengden vil fortsette å øke i årene fremover. I tillegg kommer krav til forbedring av resultatene innenfor arbeids- og velferdspolitikken, økte ambisjoner på politikkområdet og strengere krav til kvalitet i produksjonen av tjenester. Det er derfor behov for å effektivisere forvaltningen, både i kontakten med brukerne og i saksbehandlingen. Dette ligger også til grunn for Regjeringens avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform. Dette tilsier en streng prioritering av ressurser.

Modernisering av IKT-systemene i etaten vil fortsatt gi et vesentlig bidrag til effektivisering. Moderniseringen danner bl.a. grunnlag for videre utbygging av digitale dialogløsninger som gir alternativer til brukernes oppmøte ved NAV-kontorene. Moderniseringen gir også grunnlag for økt automatisering av saksbehandlingen, som sammen med den gjennomførte spesialiseringen av ytelsesforvaltningen gir muligheter for effektivisering av organisasjonen. Det arbeides også med nye systemløsninger for å støtte og forbedre oppfølgingen av brukere for å øke overgangen til arbeid.

For nærmere omtale av Arbeids- og velferdsetaten vises det til omtale av hovedmålene under resultatområde 2 Arbeid og velferd samt resultatområde 3 Pensjon.

Budsjettforslag 2018

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Arbeids- og velferdsetaten.

For 2018 foreslås en bevilgning på 11 510,5 mill. kroner, som samlet sett innebærer en økning på 74,5 mill. kroner sammenlignet med Saldert budsjett 2017. Dette inkluderer lønns- og prisjustering. Nedenfor oppsummeres de fleste forslagene til bevilgingsendringer på posten.

Regjeringens avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform skal gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skape handlingsrom for prioriteringer på statsbudsjettet. For Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning er det lagt til grunn en innsporing som følge av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen på 57,2 mill. kroner i 2018.

Det foreslås å øke Arbeids- og velferdsetatens bevilgning med 70 mill. kroner i 2018 for å videreføre Regjeringens ungdomsinnsats, som ble forsterket i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2017. Gjennom ungdomsinnsatsen legges det opp til at ungdom under 30 år får tilbud om en individuelt tilpasset og forsterket arbeidsrettet oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv. Det vises også til del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås økt med 37,2 mill. kroner i 2018 til forsterket oppfølging av langtidsledige som nærmer seg slutten av dagpengeperioden. Dette er en videreføring av den forsterkede innsatsen overfor gruppen som ble vedtatt i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2017. Når dagpengemottagerne har om lag et halvt år igjen av dagpengeperioden, vil gruppen få oppfølgingssamtaler for å motivere til forsterket jobbsøking. Informasjon om ledige stillinger, jobbsøkningsaktiviteter, avklaring av rettigheter til livsopphold og andre tiltak med sikte på overgang til arbeid, er aktuelle tema for oppfølgingssamtalen. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv. Det vises også til del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Det foreslås å øke driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 25 mill. kroner for å følge opp endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger, jf. Prop. 74 L (2016–2017) og Innst. 390 L (2016–2017). En sentral endring i

regelverket gjelder innstramminger i varighetsbestemmelsene for ordningen. For å understøtte de positive effektene av dette, vil det være nødvendig med hyppigere oppfølging av mottakerne fra det tidspunktet de kommer inn i ordningen. Det er også vedtatt å innføre nye reaksjonsbestemmelser, og forvaltningen av disse vil kreve administrative ressurser. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet. Det vises også til del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Bevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås redusert med 14,6 mill. kroner som følge av avvikling av forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd. Det vises til nærmere omtale under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås økt med 35 mill. kroner til å dekke deler av etatens utgifter i 2018 til arbeidet med å tilpasse etatens systemløsninger til nytt folkeregister. På bakgrunn av ny lov om folkeregistrering gjennomfører Skatteetaten et prosjekt i perioden 2017–2019 for å modernisere den nasjonale felleskomponenten folkeregisteret. Det vil være behov for omfattende systemtilpasninger i Arbeids- og velferdsetaten for at nytt folkeregister skal kunne tas i bruk. Arbeidet med slike tilpasninger startet i 2017 og vil trappes opp i 2018. Arbeids- og velferdsetaten vil måtte investere et høyere beløp i 2018 enn den foreslåtte bevilgningsøkningen til formålet. Når detaljløsninger for modernisert folkeregister foreligger i 2017/2018, vil Arbeids- og velferdsetaten ha et grunnlag for å utarbeide planer for etatens langsiktige arbeid med å tilpasse sine systemløsninger. Dette arbeidet vil kreve ressurser i årene som kommer. Regjeringen vil vurdere ev. behov for bevilgningsøkninger i den ordinære budsjettprosessen. Det vises for øvrig til omtale under Hovedmål 5 En brukerorientert, effektiv og helhetlig arbeids- og velferdsforvaltning. Det vises også til del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer.

Prosjektet EESSI skal innfri kravet som følger av EU-forordning om at all utveksling av trygdeinformasjon skal skje ved bruk av elektroniske dokumenter. Det foreslås å styrke driftsbevilgningen med 12,5 mill. kroner til dette formålet.

Det foreslås rammeoverført 113 mill. kroner til kap. 1618 Skatteetaten, post 01 Driftsutgifter som følge av overføring av Arbeids- og velferdsetatens innkrevingsvirksomhet til Skatteetaten

med virkning fra 1. april 2018. På noe sikt er det grunn til å vente store samfunnsøkonomiske gevinster som følge av innlemmingen.

Driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten foreslås redusert som følge av en reduksjon i tiltaksnivået for ledige, jf. omtale under kap. 634, post 76. Det foreslås videre en økning i driftsbevilgningen som følge av flere tiltaksplasser til varig tilrettelagt arbeid, jf. omtale under kap. 634, post 77. En reduksjon i det samlede tiltaksnivået tilsier en nedjustering av personalressursene i Arbeids- og velferdsetaten, og etatens driftsbevilgning foreslås derfor redusert med 28 mill. kroner i 2018.

Bevilgningen på kap. 605, post 01 foreslås nedjustert med 42,3 mill. kroner som følge av lavere administrasjonsvederlag og oppdragsinntekter for Arbeids- og velferdsetaten, jf. omtale under kap. 3605 post 01 og post 05. Dette er en parallell justering av utgifts- og inntektskapittelet og må ses i lys av merinntektsfullmaktene knyttet til de aktuelle postene.

For 2018 foreslås en bevilgning på 11 510,5 mill. kroner.

For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslås en styrking av utvidet oppfølging i regi av Arbeids- og velferdsetaten. Det vises til omtale av forslag til utvidet omdisponeringsfullmakt under kap. 634, post 76. Det vises også til omtale under del I, punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer og hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 68, punkt 17 av 3. desember 2015

«Stortinget ber regjeringen [...] 17. Gjennomgå særordninger for flyktninger og asylsøkere i folketrygden og sørge for at det stilles aktivitets- og opptjeningskrav til disse der det er naturlig, med sikte på at dette fremmes for Stortinget så raskt som mulig.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Prop. 1 S (2015–2016), Prop. 1 S Tillegg 1 (2015–2016) og Innst. 2 S (2015–2016) om Statsbudsjettet 2016.

Anmodningsvedtaket er ivaretatt gjennom Stortingets behandling av Prop. 85. L (2016–2017).

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen nyttes bl.a. til utgifter til ordningen med tilretteleggings- og oppfølgingsavtale, ulike tiltak for å styrke arbeidet med arbeidsrettet rehabilitering og øvrige arbeidsmarkedstiltak for sykmeldte.

For 2018 foreslås en bevilgning på 32,6 mill. kroner.

Post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter

Arbeids- og velferdsdirektoratets FoU-midler er i hovedsak samlet under post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter. Evalueringer av virkemidler på arbeids- og velferdsforvaltningens områder skal som hovedregel være Arbeids- og velferdsdirektoratets ansvar. Arbeids- og velferdsdirektoratet utlyser FoU-midler både som enkeltoppdrag og i form av åpne utlysninger av prosjektmidler innenfor tematiske satsingsområder.

For å understøtte Arbeids- og velferdsdirektoratets ansvar for evalueringer av virkemidler på arbeids- og velferdsforvaltningens områder, foreslås det å øke bevilgningen under kap. 605, post 22 Forsknings- og utredningsaktiviteter med 5,3 mill. kroner mot en reduksjon på 4,2 mill. kroner under kap. 601, post 21 Spesielle driftsutgifter og 1,1 mill. kroner under kap. 1633 Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift, post 01 Driftsutgifter.

Ved opprettelsen av posten i 2016 ble 2 mill. kroner av lønns- og personalkostnadene feilaktig overført fra kap. 605, post 01 til denne posten. Bevilgningen foreslås redusert med 2 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 53 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen nyttes bl.a. til ordinære IKT-investeringer i Arbeids- og velferdsetaten. Dette omfatter bl.a. utskiftning og oppgradering av utstyr som ikke lenger tilfredsstiller gjeldende krav til funksjonalitet og driftssikkerhet og utskiftning av programvare.

For 2018 foreslås en bevilgning på 273,1 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, kan overføres

Den særskilte ordningen med tilskudd til kjøp av helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte (Raskere tilbake) ble lagt om i 2017. Avtaler knyttet til arbeidsrettet rehabilitering døgntilbud og behandlingstilbud for personer med lettere og sammensatte psykiske lidelser med tilhørende midler ble overført til regionale helseforetak. Den resterende delen av Raskere tilbake-ordningen i Arbeids- og velferdsetatens regi (tiltakene avklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering dagtilbud) med tilhørende midler ble overført fra kap. 605, post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Det foreslås ingen bevilgning på posten i 2018.

Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Administrasjonsvederlag	25 158	24 170	14 830
04	Tolketjenester	3 819	2 510	2 580
05	Oppdragsinntekter mv.	39 414	57 150	26 390
06	Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	23 847	25 150	27 720
	Sum kap. 3605	92 238	108 980	71 520

Post 01 Administrasjonsvederlag

Inntektene på post 01 består av vederlag for etatens administrasjon av enkelte andre ytelser enn folketrygdens egne ytelser.

Kildene for administrasjonsvederlag er:

- Kommunale tilleggsytelser
- Statens pensjonskasse

Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

En nedgang i administrasjonsvederlagene som Statens pensjonskasse betaler til Arbeids- og velferdsetaten fører til et lavere bevilgningsbehov enn nivået på posten de siste årene. Det vises også til omtale under kap. 605, post 01.

For 2018 foreslås en bevilgning på 14,8 mill. kroner.

Post 02 Refusjoner m.m.

Under post 02 inntektsføres refusjoner fra forskningsinstitusjoner som får utarbeidet spesielle dataleveranser fra etaten mv. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 04 Tolketjenester

Under post 04 regnskapsføres inntekter fra tolketjenester som skal dekkes av andre instanser enn Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningem under kap. 605,

post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2,6 mill. kroner.

Post 05 Oppdragsinntekter mv.

Under post 05 inntektsføres bl.a. oppdrag, fremleie og kantinesalg i Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

En nedgang i Arbeids- og velferdsetatens oppdragsinntekter fører til et lavere bevilgningsbehov enn nivået på posten de siste årene. Det vises også til omtale under kap. 605, post 01.

For 2018 foreslås en bevilgning på 26,4 mill. kroner.

Post 06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag

Partene i bidragssaker skal betale gebyr ved offentlig fastsettelse og endring av barnebidrag. Gebyr ilegges når inntekten overstiger en fastsatt grense, som per 1. juli 2017 er 271 000 kroner.

Gebyret utgjør ett rettsgebyr. Fra 1. januar 2017 økte rettsgebyret fra 1 025 kroner til 1 049 kroner, og fra 1. januar 2018 er det foreslått å øke rettsgebyret til 1 131 kroner.

Antallet nye bidragssaker reduseres noe fra år til år ettersom flere foreldre avtaler størrelsen på underholdsbidraget seg imellom. På grunn av økningen av gebyrets størrelse forventes likevel inntekten å øke noe i 2017 og 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 27,7 mill. kroner.

Kap. 606 Trygderetten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	68 923	69 841	71 910
	Sum kap. 0606	68 923	69 841	71 910

Overført fra 2016 til 2017:
Post 01: 2 931 000 kroner

Allmenn omtale

Trygderetten ble opprettet ved egen lov i 1967, samme år som folketrygdloven trådte i kraft, og er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettigheter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Trygderetten er ikke en del av det alminnelige domstolsapparatet, men virker i realiteten som en domstol. Trygderetten kan ikke instrueres av noe annet organ om avgjørelsene, og Trygderettens leder kan heller ikke instruere retten i den enkelte sak. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for de alminnelige domstolene med lagmannsretten som første instans.

Om lag 85 pst. av ankesakene som Trygderetten mottar, gjelder anke over vedtak som er truffet av Arbeids- og velferdsetatens organer, der NAV

Klageinstans er ankemotpart. Trygderetten behandler også ankesaker som gjelder retten til offentlig tjenstepensjon der ankemotparten i hovedsak er Statens pensjonskasse og kommunale pensjonskasser.

Rapport

Ved utgangen av 2016 disponerte Trygderetten rundt 60 årsverk. I løpet av 2015 og 2016 har det vært store utskiftninger i Trygderettens bemanning, bl.a. som følge av at mange nådde pensjonsalder. I 2016 fikk Trygderetten også ny leder.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid har økt betydelig de siste par årene, og var ved utgangen av 2016 på nærmere syv måneder, mens den var på fem måneder ved utgangen av 2015 og noe under fire måneder i 2014.

Sakstilgang, avgang og restanser 2013–2016

	2013	2014	2015	2016
Innkomne saker	2 976	3 631	4 283	3 538
Behandlede saker	2 874	3 097	3 597	3 606
Restanser	872	1 408	2 094	2 035

Saksinngangen til Trygderetten blir påvirket av bl.a. antall vedtak om pensjons- og trygdeytelser, avslagshyppighet i forvaltningen og restansesituasjonen i NAV Klageinstans.

I perioden 2013–2015 var det sterk økning i saksinngangen. I 2016 mottok Trygderetten 3 538 ankesaker til behandling som er en reduksjon fra 4 283 innkomne ankesaker i 2015. Produksjonen i Trygderetten har økt vesentlig i samme periode. I 2013 ble det behandlet 2 874 saker, mens det i 2016 ble behandlet 3 606 saker.

Den sterke veksten i saksinngang over tid har medført betydelige restanser i Trygderetten som igjen medfører økte saksbehandlingstider. I 2016 er likevel restansene noe redusert fra 2 094 saker i 2015 til 2 035 saker i 2016.

Utfordringer for 2018

Trygderetten skal avgjøre sakene med en forsvarlig saksbehandlingstid og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og ankemotparten.

En sentral utfordring for 2018 er å redusere Trygderettens restanser og få ned saksbehandlingstiden.

Budsjettforslag 2018

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Trygderetten. Trygderetten flytter i 2017 inn i mer moderne og hensiktsmessige lokaler med økt husleie som det er tatt hensyn til i forslaget til bevilgning.

For 2018 foreslås en bevilgning på 71,9 mill. kroner.

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår mv.

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	352 935	339 490	329 705	-2,9
	Sum kategori 09.20	352 935	339 490	329 705	-2,9

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	66 410	77 550	79 245	2,2
60-69	Overføringer til kommune- forvaltningen	181 605	155 760	141 410	-9,2
70-89	Andre overføringer	104 920	106 180	109 050	2,7
	Sum kategori 09.20	352 935	339 490	329 705	-2,9

Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
21	Spesielle driftsutgifter	66 410	77 550	79 245
63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	181 605	155 760	141 410
70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	92 274	93 190	95 700
74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.	12 646	12 990	13 350
	Sum kap. 0621	352 935	339 490	329 705

Overført fra 2016 til 2017:
Post 21: 1 301 000 kroner
Post 63: 1 125 000 kroner
Post 70: 1 553 000 kroner

Kap. 621 omfatter bevilgninger til utvikling av de sosiale tjenestene i kommunene og tilskudd til frivillig arbeid for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Bevilgningene forvaltes av Arbeids- og vel-

ferdsdirektoratet, som ivaretar oppgaver på sosial- og levekårsområdet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen går til tiltak for å legge til rette for kompetanse- og kvalitetsutvikling i de sosiale tjenestene i kommunene. Størsteparten av midlene går til å dekke drift av Arbeids- og velferdsdirektoratets og fylkesmannens kompetanse- og kvalitetsutviklingstiltak rettet mot kommuner og NAV-kontor, jf. kap. 621, post 63.

Arbeids- og velferdsdirektoratet er fagdirektoratet for kommunale sosiale tjenester og levekårsområdet. Direktoratet skal gjennom kompetansehevende og tilretteleggende tiltak bidra til at kommunene ivaretar sitt ansvar for de sosiale tjenestene på en god måte.

Direktoratet og Fylkesmannen samarbeider om kompetanseutviklingstiltak for de sosiale tjenestene i NAV-kontorene. Fylkesmannen har i samarbeid med NAV Fylke særlige oppfølgingsoppgaver knyttet til kvalifiseringsprogrammet. Tiltak som bedrer kvalifiseringsprogrammets tilgjengelighet og tilrettelegger for individuelt tilpassede program, brukermedvirkning og god oppfølging vil bli prioritert i 2018.

Kompetanse- og utviklingstiltak i boligsosialt arbeid og økonomisk rådgivning vil bli videreført i 2018. Det er satset særskilt på faglige utviklingstiltak for å styrke barneperspektivet i NAV-kontorene og bedre oppfølgingen av barnefamilier. Forsøket med utprøving av en helhetlig oppfølgingsmodell for lavinntektsfamilier videreføres.

0–24-samarbeidet (2015–2020) har som mål å styrke kommunenes og fylkeskommunenes arbeid med utsatte barn og unge under 24 år. Arbeids- og velferdsdirektoratet deltar sammen med berørte direktorater med å legge til rette for bedre samarbeid mellom sektorene og en mer samordnet innsats. Fylkesmennene gis likelydende oppdrag om å bidra inn i 0–24 samarbeidet.

Fylkesmennene skal også sette i verk kompetansehevende tiltak og legge til rette for erfaringsutveksling om oppfølging av utsatt ungdom i NAV-kontorene, i samarbeid med NAV Fylke. Forsøket med NAV-veiledere i videregående skole videreføres.

Deler av bevilgningen går til å dekke driftsutgifter til enkelte nasjonale tiltak på sosialtjenestområdet.

Den landsdekkende økonomirådstelefonen i NAV har som formål å gjøre økonomisk rådgivning lettere tilgjengelig og bidra til at personer med økonomiske problemer kommer raskere i

gang med å finne en løsning. Økonomirådstelefonen er et lavterskeltilbud, som tilbyr enkel rådgivning med sikte på hjelp til selvhjelp. Tjenesten omfatter råd og veiledning over telefon og via chat. Servicegraden er god med lav gjennomsnittlig ventetid. De fleste sakene handler om kredittkortgjeld og inkassosaker.

Regjeringens nye handlingsplan mot menneskehandel ble lansert i desember 2016. I Oslo er ansvaret for ofre for menneskehandel med innvilget refleksjonsperiode samlet ved NAV Grünerløkka. Enheten har opparbeidet seg særskilt kompetanse på området, og skal ha en veilederrolle overfor landets NAV-kontor.

Regjeringen la i mars 2017 fram en fireårig handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangs-ekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020). Et av tiltakene er en veileder for å klargjøre prinsippet om oppholdskommune i saker hvor personen må flytte til en annen kommune grunnet egen sikkerhet. Arbeids- og velferdsdirektoratet skal bidra til at veilederen blir godt kjent blant ansatte på NAV-kontor.

Budsjettforslag 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 79,2 mill. kroner.

Post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, kan overføres

Bevilgningen går til tilskudd til kommunene til utvikling av de sosiale tjenestene i NAV-kontor, og prosjekter rettet mot sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kommunene har gjennom sosialtjenesteloven ansvar for viktige fellesoppgaver for å sikre alle innbyggere gode levekår.

For å gi økt handlingsrom for kommunene til å rette innsatsen inn hvor behovene er størst lokalt og se ulike områder og tjenester i sammenheng, ble det i 2016 igangsatt et arbeid for å samle midlene over denne posten i en samlet kommuneret tilskuddsordning. Regelverk for den nye tilskuddsordningen, *Tilskudd til utvikling av sosiale tjenester i NAV-kontoret*, ble lagt til grunn ved behandling av nye søknader i 2017.

Kommuner som i 2016 mottok tilskudd til tiltak mot fattigdom blant barn og familier, ble i 2017 gitt mulighet for å søke om videreføring ut perioden under den nye ordningen. Kommuner som i 2016 mottok tilskudd til boligsosialt arbeid ble gitt mulighet for å søke om videreføring ut perioden etter tidligere regelverk innenfor rammen av overgangsordningen for innlemming av tilskuddet i

kommunerammen. Se omtale under. Igangsatte tidsavgrensede forsøk, prosjekter og tiltak videreføres ut tiltaksperioden. Etter at disse er avsluttet, vil midlene bli lagt til den nye tilskuddsordningen.

Tilskudd til utvikling av de sosiale tjenestene i NAV-kontoret

Formålet med tilskuddsordningen er å stimulere til utvikling av sosiale tjenester og tiltak i kommunene etter sosialtjenesteloven. Ordningen skal støtte opp om nasjonale mål og prioriteringer. Overordnede mål er et helhetlig og samordnet tjenestetilbud tilpasset brukernes behov og økt kvalitet på tjenestene. Målgruppen for ordningen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som har behov for sosiale tjenester, og andre som står i fare for å komme i en vanskelig livssituasjon. Kommunen i NAV-kontorene kan søke om tilskudd. Tilskudd gis for ett år av gangen og kan gis i inntil tre år. Tiltakene skal ta utgangspunkt i lokale utfordringer, sett i sammenheng med målene for ordningen. Det kan innenfor målene for ordningen også gis tilskudd til lokale tiltak som inngår i nasjonale forsøk.

Det er i 2017 tildelt om lag 30 mill. kroner fordelt på 44 tiltak i 41 NAV-kontor.

Boligsosialt arbeid

Stortinget besluttet i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2017 å innlemme tilskudd knyttet til boligsosialt arbeid i rammetilskuddet til kommunene. Kommunene har gjennom sin nærhet til innbyggerne og kunnskap om lokale forhold en nøkkelrolle i det boligsosiale arbeidet. Innlemming av tilskuddene vil øke det lokale handlingsrommet for å finne gode tilpassede løsninger for den enkelte i samarbeid mellom ulike kommunale tjenester. Dette vil også redusere kommunenes administrative arbeid knyttet til søknader og rapportering og dermed frigjøre kapasitet til tjenesterett arbeid.

Tilskudd til boligsosialt arbeid var i 2016 på om lag 60 mill. kroner. 10 mill. kroner er innlemmet i 2017. Det foreslås at 28,5 mill. kroner innlemmes i 2018. Ytterligere midler innlemmes i 2019 ettersom igangsatte forsøk/igangsatt arbeid avsluttes. For at Arbeids- og velferdsdirektoratet skal kunne bidra til utviklingen av de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen, herunder utviklingsarbeid hvor arbeid, bolig og sosiale tjenester ses i sammenheng, videreføres etter 2019 om lag 10 mill. kroner over denne posten. Midlene vil inngå i tilskudds-

ordningen for utvikling av sosiale tjenester i NAV-kontoret.

I 2016 ble det gitt tilskudd til 92 kommuner/bydeler i alle landets fylker. Rapporteringen fra kommunene viser at midlene har bidratt til at nærmere 4 600 personer har mottatt oppfølgingstjenester. Det ytes et bredt spekter av tjenester, herunder råd og veiledning, bistand til å beholde og skaffe bolig, etablering i bolig, praktisk bistand/miljøtiltak i hjemmet, økonomisk rådgivning, helsefremmende tiltak og arbeids-, aktivitets- og fritidstiltak. 23 pst. av tjenestemottakerne var unge i alderen 18–25 år, og 18 pst. var barnefamilier. Viktige innsatsområder i 2016 var å redusere bruken av midlertidig botilbud og legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt, å gjennomføre tiltak overfor ungdom og yngre voksne i etableringsfasen samt tiltak overfor barnefamilier. I 2017 har i alt 70 kommuner og bydeler mottatt tilskudd til boligsosialt arbeid. Prioriterte innsatsområder i 2017 er å redusere bruken av midlertidige botilbud, legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt og tiltak overfor ungdom og yngre voksne i etableringsfasen.

Arbeids- og velferdsdirektoratet bidrar sammen med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet i gjennomføringen av den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid *Bolig for velferd* (2014–2020), som Regjeringen la fram våren 2014. Formålet med strategien er å styrke kommunenes arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Målet er at kommunene skal møte en samordnet stat og få bedre rammebetingelser i arbeidet. Innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra, skal forsterkes.

Innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

Tilskudd til tiltak i kommunene for å forebygge og redusere fattigdom blant barn, unge og barnefamilier inngår fra 2017 i den nye, samlede tilskuddsordningen for å stimulere til utvikling av de sosiale tjenestene i NAV-kontoret, se omtale over.

I 2017 har 74 kommuner og bydeler fått midler til totalt 78 slike tiltak. Midlene har gått til tiltak rettet mot tjenesteutvikling, å få flere ut i arbeid, utdanning og aktivitet, herunder oppfølging av ungdom som står i fare for å falle ut eller har falt ut av videregående skole. Midlene har også gått til aktivitetstiltak for barn og familier som en integrert del av helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier samt tiltak for å sikre barneperspektivet i NAV-kontorene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har igangsatt et arbeid med en systematisk utprøving av en helhetlig oppfølgingsmodell i NAV-kontor gjennom prosjektet *Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier*. Familiene som deltar i prosjektet følges opp på områdene arbeid, bolig, økonomi og barnas situasjon. Målgruppen er barnefamilier der foreldrene mottar økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven. Modellen omfatter samarbeid med andre tjenester i kommunen for å sikre helhetlig oppfølging. Tiltaket inngår i *Barn som lever i fattigdom – regjeringens strategi (2015–2017)*.

Prosjektet er inndelt i to faser. Oppfølgingsmodellen ble i fase 1 utviklet i samarbeid med tre NAV-kontor. I fase 2, som startet 1. oktober 2016 og har varighet ut 2018, blir modellen utprøvd i 15 tiltakskontor med et tilsvarende antall sammenligningskontor. Både tiltaks- og sammenligningskontorene tilføres ressurser til familiekoordinatorstillinger. Tiltakskontorene prøver ut oppfølgingsmodellen, mens sammenligningskontorene følger opp samme målgruppe, men velger selv innretting av oppfølgingen.

Høgskolen i Oslo og Akershus gjennomfører en randomisert kontrollert studie kombinert med en prosessevaluering med formål å få kunnskap om effekter av helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier for å forebygge barnefattigdom. Det foreligger en underveisrapport (AFI-rapport 2016:11).

Innsats overfor utsatte unge

Som et ledd i innsatsen for å øke gjennomføringen i videregående opplæring, er det etablert forsøk med NAV-veiledere i videregående skole. Forsøket består i utprøving av modeller for samordning av tjenester og tiltak mellom NAV-kontor, andre kommunale tjenester, videregående opplæring og oppfølgingstjenesten. Forsøket er et samarbeidsprosjekt mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet og Utdanningsdirektoratet. Målet er å øke gjennomføringen i videregående opplæring ved å hjelpe ungdom med sammensatte problemer på et tidlig tidspunkt. Veiledere fra NAV-kontor inngår som en del av elevtjenesten ved den videregående skolen. Forsøket er basert på lav terskel, forebygging og tett individuell oppfølging. 32 NAV-kontor har til sammen 44 NAV-veiledere ved 28 videregående skoler. Alle fylker har piloter, med unntak av Rogaland. De fylkesvise pilotene arbeider med å forankre samarbeidet mellom NAV-kontoret og de videregående skolene for å sikre videreføring etter prosjektperioden. Det er flere steder etablert samarbeid mellom NAV Fylke, fylkeskommunene og fylkesmannen for erfaringsoverføring til andre

videregående skoler som har utfordringer knyttet til frafall. Forsøket fortsetter ut 2018. NIFU evaluerer hvilken effekt forsøket har på fullføring i videregående opplæring og overgang til arbeid.

I 2016 har i overkant av 1 000 ungdommer fått oppfølging fra NAV-veiledere i skole. Bistanden har vært knyttet til manglende bolig og vanskelig hjemmesituasjon, råd og veiledning og økonomi.

Nord-Trøndelag fylkeskommune gjennomfører et prosjekt (2015–2018) for å prøve ut en modell hvor oppfølgingstjenesten har fått midler til å kjøpe tjenester fra to arbeids- og inkluderingsbedrifter. Formålet er å få flere unge utenfor opplæring og arbeid tilbake i utdanning. Deltakerne i prosjektet er ungdom som har stor risiko for ikke å gjennomføre videregående opplæring. Det er satt av 5 mill. kroner i året til prosjektet. NTNU gjennomfører en følgeevaluering av prosjektet.

Økonomi- og gjeldsrådgivning

Økonomisk rådgivning er en obligatorisk tjeneste i NAV-kontorene. Formålet med økonomisk rådgivning er å bidra til at enkeltpersoner og familier med økonomiske problemer og gjeldsbyrder får kontroll og styring over egen økonomi. Tjenesten har i utgangspunktet alle kommunens innbyggere som målgruppe, men er også et viktig virkemiddel for å unngå eller redusere behovet for økonomisk stønad.

Økonomisk rådgivning krever god, og i enkelte tilfeller spesialisert, kompetanse. Det er iverksatt flere tiltak for å utvikle kvalitet og øke kompetansen i kommunenes tilbud til personer med økonomi- og gjeldsproblemer. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil i 2018 fortsette arbeidet med kompetanseheving gjennom kurs, samlinger og faglige fora for økonomiske rådgivere. Også ansatte i publikumsmottak vil kunne ha nytte av tilbudet. Det er utviklet en egen fordypningsmodul for veiledere i NAV-kontor med brukerkontakt. Det er etablert et interkommunalt kompetansesenter i Nord-Trøndelag, der 25 kommuner samarbeider om de tyngste gjeldsordningssakene. Et nasjonalt forebyggingsprosjekt med base i Trondheim, «fra minus til pluss», har 33 kommuner tilknyttet. Se omtale av den landsdekkende økonomirådstelefonen i NAV under kap. 621, post 21.

Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene

Direktoratet har i perioden 2013–2017 gjennomført forsøket «Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene» (PKU). Hovedformålet har vært

å bidra til god kompetanse og kvalitet i det samlede tjenestetilbudet i NAV-kontorene. NAV-kontorenes oppfølging av personer med sammensatte behov har et særskilt fokus, og satsingen har hatt som formål å bidra til at disse mottar helhetlig bistand med inkludering i arbeid og samfunnsliv som mål. Programmet har vært forankret på fylkesnivå. Fylkesmannen bidrar, i samarbeid med NAV Fylke, til å sikre at utforming og gjennomføring er i tråd med oppsatte mål og rammer for programmet.

Det er gjennomført forsøk i Østfold/Buskerud, Sør-Trøndelag og Rogaland for å utvikle kompetanse og kvalitet i NAV-kontorets tjenester gjennom et samarbeid mellom forskning, utdanning, praksis og brukere. I de utvalgte fylkene deltar universitet/høgskoler sammen med i alt ti NAV-kontor. To av fylkesprosjektene (Rogaland og Sør-Trøndelag) har hatt ungdom som målgruppe. Det er gjennom programmet utviklet interessant og relevant kunnskap knyttet til oppfølging av brukere som har behov for tett oppfølging for å komme i arbeid. Dette gjelder kunnskap knyttet til bruk av Supported Employment, kartlegging, gruppebasert oppfølging, brukermedvirkning og systemer for læring. Programmet er nå avsluttet. Det er utarbeidet sluttrapporter med forskningsresultater fra hvert fylkesprosjekt, samt kunnskapsbeskrivelser av utprøvingen av nye metoder i det enkelte NAV-kontor. Kunnskapsbeskrivelsene er lagt opp som veiledning til de som ønsker å starte opp med liknende tiltak. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil utarbeide en plan for formidling av erfaringene og resultatene fra forsøket med anbefaling om hvordan kunnskapen fra forsøket kan implementeres.

«Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontor» har blitt evaluert av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) ved Høgskolen i Oslo og Akershus, i samarbeid med Proba samfunnsanalyse. Evalueringen har vist at (innovasjons)modellen i forsøket har gitt muligheter for erfaringsbasert læring på individ- og gruppenivå i prosjektene. Det har blitt gjennomført en rekke aktiviteter som har medført resultater i form av ny lokalt forankret kunnskap om virksomme metoder, og som har ført til kompetanseheving knyttet til innovasjon og samarbeid blant de involverte personene/aktørene.

Evalueringen viser imidlertid også at det har vært utfordringer med å håndtere spenningene mellom NAV Fylke og forskningsmiljøene om evaluering- og forskningsdesign, og om de konsekvenser dette har for forståelsen av innovasjon og læring. Forskningsmiljøenes praksis- og erfa-

ringsbaserte forsknings- og kunnskapsforståelser, har her stått i motsetning til fokus på forskning om virkningsmekanismer, som kan tas i bruk andre steder.

På enkelte områder har man imidlertid lyktes bedre enn andre steder. Viktige kjennetegn her synes å være at man har brukt god tid på å utvikle og forankre de lokale forsøkene, har hatt liten tematisk variasjon i målsetninger og utprøvde metoder lokalt, har lyktes i å utvikle en felles forståelse av arbeids- og velferdsforvaltningens kunnskapsbehov og synet på hva som er god og relevant forskning, og har hatt en lokal prosjektleidelse fokusert på å håndtere de ulike spenningene som slike samarbeidsdrevne utviklingsforsøk ofte kan innebære.

En viktig lærdom fra prosjektet er at det bør brukes mer tid på utviklingen av tenkningen (programteorien) bak slike forsøk før det iverksettes, både av sentrale myndigheter og av de lokale innovasjonsprosjektene som skal prøves ut. Dette må sees i sammenheng med behovet for å starte et strategisk arbeid for å tydeliggjøre hvordan en mer kunnskapsbasert tjenesteinnovasjon kan diskuteres, utvikles og håndteres.

Områdesatsinger mv.

Områdesatsinger i indre Oslo øst og Fjell (Drammen) startet opp i 2014. Det er satt av 4 mill. kroner over denne posten til satsingen i indre Oslo øst knyttet til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Midlene går til bydel Gamle Oslo slik at NAV-kontoret kan bidra inn i satsingen for å bedre levekårene for barn, unge og barnefamilier på Tøyen.

I 2017 er det satt av 2,5 mill. kroner til Groruddalssatsingen over denne posten. Midlene går til utvikling av sosiale tjenester i Groruddalen, med mål om at flere kommer i ordinært arbeid og at flere får varig tilknytning til arbeidslivet. Denne satsingen foreslås styrket med 2,5 mill. kroner i 2018. Se nærmere omtale av områdesatsinger i Prop. 1 S (2017–2018) for Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det foreslås også avsatt 1 mill. kroner i 2018 til områdesatsingen Oslo sør.

Staten og Stavanger kommune har inngått et langsiktig samarbeid om områderettet innsats i de nordøstlige delene av Storhaug bydel. Et av satsingsområdene er sosialt entreprenørskap for å skape nye veier til velferd og arbeid. Det gis i dag tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon gjennom en egen tilskuddsordning på kap. 621,

post 70. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon. Departementet vurderer at målsettingene for denne tilskuddsordningen og områdesatsingen er sammenfallende og at det kan være hensiktsmessig å styrke og utvide tilskudd til sosialt entreprenørskap knyttet til områdesatsingen. På bakgrunn av dette foreslås det at posten styrkes med 3 mill. kroner i 2018 med en føring om at midlene skal forvaltes av Stavanger kommune og benyttes til å styrke sosiale entreprenører i Stavanger. Kommunen står utover dette fritt til å legge egne kriterier til grunn for tildeling av midlene.

Arbeids- og sosialdepartementet har i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet utarbeidet et forslag til pilotprosjekt med bruk av velferdsobligasjoner. Hovedformålet med pilotprosjektet er å teste ut velferdsobligasjoner som modell for utvikling og finansiering av nye tiltak for å forebygge tilbakefall til kriminalitet.

Velferdsobligasjoner brukes om resultatbaserte avtaler mellom flere parter, som oftest offentlige myndigheter, investorer/stiftelser og private eller ideelle tjenesteleverandører, og har som formål å løse sosiale problemer på en ny måte. I en typisk velferdsobligasjon stiller private investorer med kapital for å finansiere en tjeneste som utføres av private eller ideelle aktører. Det offentlige betaler investoren avhengig av resultatoppnåelse i etterkant. Investoren tar risikoen for at tjenesten gir de ønskede resultatene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet vil få et felles oppdrag om å gjennomføre pilotprosjektet på nasjonalt nivå. Gjennomføring av prosjektet, herunder utforming, anskaffelse og inngåelse av kontrakter vil skje lokalt i utvalgte kommuner. Kommuner som deltar i pilotprosjektet vil få mulighet for å søke om midler til dekning av deler av kostnadene til utvikling, anskaffelse og administrasjon. Det er i 2018 satt av 600 000 kroner til dette formålet over denne posten. Staten vil også bidra med midler til dekning av deler av kostnadene til sluttoppgjøret for levering av resultat etter gjennomført prosjekt. Se omtale under hovedmål 4 og forslag til romertallsvedtak. Prosjektet vil starte opp i løpet av høsten 2017, og skal evalueres.

Midler kan også gå til kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter knyttet til de sosiale tjenestene rettet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Det er gitt tilskudd til et prosjekt i Fredrikstad kommune og et prosjekt i Tønsberg kommune som et ledd i oppfølging av Regjerin-

gens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2017 ble det bevilget 5 mill. kroner til et pilotprosjekt for langtidsledige i en eller flere kommuner i Rogaland, jf. Innst. 401 S (2016–2017). Midlene ble tildelt Stavanger kommune som et enkelttilskudd. Målgruppen for pilotprosjektet er langtidsledige som har gått ut maksimal dagpengeperiode på 104 uker og som ikke mottar økonomisk sosialhjelp eller andre livsoppholdsytelser. Formålet med prosjektet er å sikre inntekt i en overgangsperiode på inntil ett år under jobbsøking, hindre overgang til helserelaterte ytelser og sørge for tilbud om arbeidsrelatert aktivitet. Midlene er tildelt av departementet og inngår ikke i tilskuddsordningen for utvikling av sosiale tjenester i NAV-kontoret.

På bakgrunn av budsjettavtalen mellom Regjeringen og samarbeidspartiene ble det bevilget 2,3 mill. kroner i 2017 (halvårseffekt) under kap. 601, post 70 til et treårig pilotprosjekt mellom Klepp, Time og Hå kommune, organisasjonen No Limitation og Arbeids- og velferdsetaten for å sikre fleksibelt ettervern og jobb for tidligere innsatte, jf. Innst. 15 S (2016–2017). Det legges til grunn at pilotprosjektet igangsettes i løpet av 2. halvår 2017 og avsluttes i løpet av 2020. Det var opprinnelig lagt til grunn at No Limitation skulle stå som mottaker av midlene. Det er nå avklart at Klepp kommune isteden skal være mottaker. Som følge av dette foreslås 4,6 mill. kroner (helårseffekt) overført til kap. 621, post 63. Det vil bli gitt en redegjørelse om gjennomføringen av pilotprosjektet i omgrupperingsproposisjonen høsten 2017. Denne redegjørelsen vil være basert på en prosjektbeskrivelse som Arbeids- og velferdsdirektoratet utarbeider i samråd med No Limitation og de berørte kommunene.

Budsjettforslag 2018

Som følge av at det er Klepp kommune, og ikke organisasjonen No Limitation, som skal stå som mottaker av midler til et treårig pilotprosjekt for å sikre fleksibelt ettervern og jobb for tidligere innsatte, foreslås 4,6 mill. kroner (helårseffekt) overført fra kap. 601, post 70.

Som ledd i innlemming av tilskudd til bolig sosialt arbeid i rammetilskuddet til kommunene, foreslås 28,5 mill. kroner overført til kap. 571, post 60.

Posten foreslås styrket med 2,5 mill. kroner som et ledd i Groruddalssatsingen.

Posten foreslås styrket med 3 mill. kroner til en satsing på sosialt entreprenørskap innenfor en områderettet innsats i de nordøstlige delene av Storhaug bydel.

For 2018 foreslås en bevilgning på 141,4 mill. kroner.

Post 70 Frivillig arbeid, kan overføres

Bevilgningen går til frivillige organisasjoner og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Disse fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og utfører likemanns- og selvhjelpsarbeid. Enkelte organisasjoner tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen.

Kontaktutvalget mellom regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte er en arena for dialog og samarbeid. Kontaktutvalget hadde tre møter i 2016 og to møter i 1. halvår 2017. Samarbeidsforum mot fattigdom består av tolv landsdekkende organisasjoner. Representanter fra Samarbeidsforum deltar på møter i Kontaktutvalget. Batteriet Oslo er et landsdekkende ressurscenter for egenorganisering, selvhjelp og påvirkningsarbeid, og drives av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo. Batteriet Oslo er sekretariat for Samarbeidsforum mot fattigdom. Det er også etablert Batterier i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Disse er i kontakt med et stort nettverk av organisasjoner lokalt.

Tilskudd til organisasjoner og prosjekter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte

Det gis over posten driftstilskudd til organisasjoner som er drevet av sosialt og økonomisk vanskeligstilte og som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon. Det gis også tilskudd til prosjekter og aktiviteter som er rettet mot fattigdom og sosial eksklusjon. Formålet med tilskuddsordningen er å styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Samarbeidsforum mot fattigdom og de fem Batteriene mottar driftsstøtte fra ordningen. I 2017 er det i tillegg gitt driftstilskudd til ti organisasjoner og tilskudd til 23 prosjekter. Gjennom driftsstøtten til organisasjonene er mulighetene for egenorganisering og selvhjelpsaktiviteter for mange sosialt og økonomisk vanskeligstilte styrket. Tilskuddet videreføres i 2018.

Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening

Det gis over posten tilskudd til frivillige organisasjoner, foreninger og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Formålet med tilskuddsordningen er å stimulere til utvikling av nye tiltak og metoder for aktivisering og arbeidstrening av personer med liten eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet. Det gis tilskudd til tiltak som skal gi sosialt og økonomisk vanskeligstilte et tilbud om aktivisering og arbeidstrening som et ledd i målet om å gi alle muligheter til å komme i arbeid og å bedre levekårene for de vanskeligst stilte. Målgruppen er personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet, og som i mange sammenhenger er sosialt ekskludert. Siktemålet vil for enkelte være rehabilitering, inkludering og økt livskvalitet, mens andre vil kunne nyttiggjøre seg av mer arbeidsrettede tiltak med sikte på inkludering i arbeidslivet. En evaluering viser at tiltakene bidrar til at personer som ønsker seg arbeidstrening, men som ikke mestrer terskelen i vanlige arbeidsmarkedstiltak, får et tilbud. Tiltakene omfatter et bredt spekter av tiltak fra sosial trening og hverdagsmestring til mer arbeidsrettede tiltak.

Ordningen ble styrket i 2016 som et ledd i Opptrappingsplanen for rusfeltet. Personer med rusproblemer og tidligere rusavhengige er en prioritert målgruppe for tiltak.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. I 2017 er det tildelt tilskudd til 16 nye prosjekter. I tillegg er det gitt tilskudd til videreføring av 62 prosjekter. Tilskuddet videreføres i 2018.

Tilskudd til sosialt entreprenørskap

Det gis over posten tilskudd for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Formålet med tilskuddsordningen er å bidra til at egenorganiserte som har erfart fattigdom og sosial eksklusjon stimuleres til utvikling av sosialt entreprenørskap. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon. Det gis tilskudd til virksomheter som bidrar med nye løsninger i arbeidet med å bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon, herunder nye løsninger i arbeidet med å gi alle muligheter til å komme i arbeid og å bedre levekårene for de vanskeligst stilte. Fra 2015 er det også mulig å søke om utviklingstilskudd. Utviklingstilskuddet skal sti-

mulere til utvikling av gode ideer og forretningsmodeller for søkere som er eller vil bli sosiale entreprenører på fattigdomsfeltet.

Tilskuddsordningen er styrket ved flere anledninger senest i 2016 som et ledd i Opptreppingsplanen for rusfeltet.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. I 2017 har 24 aktører mottatt tilskudd gjennom ordningen. Av disse har 20 mottatt tilskudd til videreføring av pågående aktiviteter og fire til nye aktiviteter. Nær halvparten av tilskuddsmottakerne har barn og unge som målgruppe. Personer med rusproblemer og tidligere rusmisbrukere, løslatte, innvandrere og personer med psykiske lidelser er også i målgruppen for flere av aktørene. Tilskuddet videreføres i 2018.

Se kap. 621, post 63 for omtale av sosialt entreprenørskap som innsatsområde i en områdesatsing i Stavanger og pilotprosjekt med velferdsobligasjoner.

Budsjettforslag 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 95,7 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.

Tilskuddsordningen skal gi økonomiske bidrag til pensjonistorganisasjoners drift og eldrepolitisk arbeid. Ordningen er regulert i en egen forskrift. Målet er økt engasjement og aktivitet på området. Målgruppen for tilskuddsordningen er landsdekkende pensjonistorganisasjoner som har som formål å fremme eldrepolitiske interesser, herunder pensjonistenes sosiale, økonomiske, helsemessige og kulturelle interesser, og styrke pensjonistenes stilling i samfunnet. Ni organisasjoner ble innvilget tilskudd i 2017, fordelt forholdsmessig etter antall medlemmer. Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Regjeringen vil møte frivilligheten med mest mulig ensartet praksis, holdninger og bruk av begreper. Kulturdepartementet sendte i desember 2015 på høring forslag til felles definisjoner av tellende medlem og tellende lokallag og krav til dokumentasjon i form av sentralt medlemsregister for frivillige organisasjoner. Forslag til nye definisjoner av tellende medlemmer legger opp til at det kun er individuelt innmeldte medlemmer som skal godtas som tellende medlemmer.

For å harmonisere regelverket for tilskudd til pensjonistenes organisasjoner med de nye definisjonene og dokumentasjonskravene som er innført for andre tilskuddsordninger vil det derfor bli sendt på høring et utkast til endret regelverket for tilskudd til pensjonistenes organisasjoner.

Formål med forslaget er at felles definisjoner og krav til dokumentasjon skal bidra til at begrepene oppfattes på samme måte og at medlemmer og lokallag beregnes og dokumenteres på samme måte uavhengig av tilskuddsordning. Det skal være enkelt å oppfylle kravene til dokumentasjon, og dette vil gjøre det mulig å bruke samme dokumentasjon i ulike ordninger.

Omleggingen av tilskuddsordningen for pensjonistenes organisasjoner forutsettes gjort innenfor gjeldende økonomiske ramme.

Budsjettforslag 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 13,4 mill. kroner.

Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

Det er ikke ført inntekter på dette kapitlet i 2016.

Bevilgningen under kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3621, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
634	Arbeidsmarkedstiltak	8 242 657	9 170 649	9 064 970	-1,2
635	Ventelønn	50 115	30 000	19 000	-36,7
	Sum kategori 09.30	8 292 772	9 200 649	9 083 970	-1,3

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	56 873	30 000	19 000	-36,7
70-89	Andre overføringer	8 235 899	9 170 649	9 064 970	-1,2
	Sum kategori 09.30	8 292 772	9 200 649	9 083 970	-1,3

Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
21	Forsøk, utviklingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	6 758		
76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	6 877 784	7 720 609	7 568 135
77	Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>	1 263 255	1 326 990	1 370 460
78	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser	54 623	64 460	66 200
79	Funksjonsassistanse i arbeidslivet	40 237	58 590	60 175
	Sum kap. 0634	8 242 657	9 170 649	9 064 970

Overført fra 2016 til 2017:

Post 21: 153 000 kroner

Post 76: 170 824 000 kroner

Post 77: 20 000 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidsmarkedstiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, øke mulighetene for overgang til inntektsgivende arbeid, eller

gi et meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser.

Post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv., kan overføres

Bevilgningen ble ifm. statsbudsjettet for 2017 i sin helhet overført til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere, jf. Prop. 1 S (2016–2017).

Det foreslås ingen bevilgning på posten for 2018.

Post 76 Tiltak for arbeidssøkere, kan overføres

Hovedformålet med arbeidsmarkedstiltakene er å styrke tiltaksdeltakernes muligheter for å skaffe seg eller beholde arbeid. Arbeidsmarkedstiltak skal tildeles ut fra den enkeltes individuelle behov for arbeidsrettet bistand, uavhengig av hvilke ytelser personen mottar. Arbeids- og velferdsetaten har en stor portefølje av arbeidsmarkedstiltak som kan tildeles personer med behov for bistand for å komme i arbeid. Noen tiltaksformer av len-

gre varighet og med tettere oppfølging er forbeholdt personer med nedsatt arbeidsevne.

Forslaget til bevilgning under post 76 må ses i sammenheng med omtalen under hovedmål 1 Et velfungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Rapport

I Prop. 1 S (2016–2017) vises det til Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, hvor Regjeringen varslet at styringen av arbeidsmarkedstiltakene skal videreutvikles i en retning som i større grad legger vekt på kvaliteten på tiltaksplassene og resultater for brukerne, og mindre på telling av gjennomførte aktiviteter og tiltaksplasser. For å legge til rette for at valg av tiltak kan gjøres ut fra hva som synes mest hensiktsmessig for å få arbeidssøkere ut i jobb, kan Arbeids- og velferdsetaten fra og med budsjettåret 2017 i større grad avvike fra den tiltakssammenstillingen, og det tiltaksnivået, som beregnings-teknisk ligger til grunn for bevilgningen. Valg av hvilke tiltakstyper som er mest hensiktsmessig for forskjellige grupper, gir derfor noe variasjoner i tiltaksnivået siden prisene på ulike tiltak varierer.

Antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger. Gjennomsnitt for året 2014–2016.

	2014	2015	2016
Ledige	12 600	12 600	17 800
Personer med nedsatt arbeidsevne	44 500	47 950	47 500
Varig tilrettelagt arbeid	9 500	9 650	9 700
Sum	66 600	70 200	75 000

Gjennomføring av arbeidsmarkedstiltak

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det var en gjennomsnittlig samlet tiltaksgjennomføring på om lag 75 000 plasser i 2016. Det ble gjennomført i gjennomsnitt om lag 17 800 tiltaksplasser for ledige og om lag 57 200 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne, hvorav om lag 9 700 under post 77 Varig tilrettelagt arbeid. I 1. halvår 2017 ble det gjennomført om lag 22 200 plasser for ledige og om lag 50 200 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne, hvorav om lag 9 800 tiltaksplasser under post 77.

I 2016 var i gjennomsnitt om lag 60 pst. av alle registrerte ledige under 20 år i et arbeidsmarkeds-

tiltak. Tilsvarende tall for ledige i alderen 20–24 år var om lag 33 pst., og for ledige i alt om lag 21 pst. Dette indikerer at de yngste arbeidssøkerne blir prioritert for deltakelse i arbeidsmarkedstiltak. Innvandrerne utgjorde 38 pst. av de registrerte ledige i 2. kvartal 2017. I samme periode utgjorde innvandrere 44 pst. av alle deltakere i tiltak for ledige. Majoriteten av deltakerne kom fra Asia og Afrika. Det var flere innvandrerkvinner enn innvandrer menn som deltok på arbeidsmarkedstiltak.

Kvalifiseringsprogrammet retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Arbeidsmarkedstiltak i stat-

lig eller kommunal regi inngår som viktige elementer i programmet. Ved utgangen av 2016 var om lag 2 500 deltakere i kvalifiseringsprogrammet registrert som deltakere i statlige arbeidsmarkedstiltak. Se hovedmål 4 for nærmere omtale.

Kvalitet og utvikling

Regjeringen har gjennomført flere endringer som bidrar til et bedre og enklere tiltakssystem som er mer tilpasset brukerens behov.

Et nytt regelverk for arbeidsmarkedstiltakene fra 1. januar 2016 legger til rette for økt bruk av det ordinære arbeidslivet som tiltaksarena. Virkemidlene skal gjøre det lettere for arbeidsgivere å etterspørre prioriterte grupper av arbeidssøkere. For å bedre tilbudet til personer som har behov for et tilrettelagt og skjermet arbeidsmiljø, ble tiltaket arbeidsforberedende trening (AFT) etablert 1. oktober 2016. Det er også kommet på plass virkemidler som inkluderingstilskudd og egne tilretteleggings- og oppfølgingsavtaler mellom arbeidsgiver, arbeidssøker og Arbeids- og velferdsetaten. Videre er Arbeids- og velferdsetatens opplæringstilbud forbedret gjennom å styrke innholdet i arbeidsmarkedsopplæringen, og ved å opprette et nytt toårig fagopplæringstiltak for arbeidssøkere med svake grunnleggende ferdigheter og svake formelle kvalifikasjoner. Tilbudet om utdanning er utvidet til nye aldersgrupper ved at aldersgrensen for å komme inn på tiltaket er senket fra 26 til 22 år.

I 2016 gjennomførte Arbeids- og velferdsetaten anskaffelsesprosesser for de nye avklarings- og oppfølgingstiltakene som ble iverksatt 1. januar 2015. Dette sikrer at anskaffelsen av disse tiltakene er i tråd med anskaffelsesregelverket. Proba Samfunnsanalyse AS evaluerer anskaffelsene på oppdrag fra departementet. Delrapporten konkluderer med at Arbeids- og velferdsetaten har utført anskaffelsene på en god måte, og har gjort en grundig vurdering av de ulike elementene i konkurransen. Sluttrapport vil etter planen foreligge våren 2018.

Det er fastsatt kvalitets- og resultatmål for avklarings- og oppfølgingstiltakene som Arbeids- og velferdsetaten kjøper fra leverandører i markedet. Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet et rammeverk for oppfølging av avtaler mellom etaten og leverandørene. Rutiner for å måle kvalitet og resultater, samt rutiner for å følge opp manglende måloppnåelse og eventuelle avtalebrudd skal utvikles videre.

Arbeids- og velferdsetaten er opptatt av å stille krav til resultater av arbeidsmarkedstiltakene, og følger opp dette overfor tiltaksleverandørene.

Som ledd i endringene i styringen av arbeidsmarkedstiltakene fra 2017, står det sentralt å videreutvikle kunnskapen om hva som er god tiltaksbruk. Arbeids- og velferdsdirektoratet vektlegger å gjøre resultater av evalueringer og analyser av arbeidsmarkedstiltak kjent for veilederne i NAV-kontoret, slik at denne kunnskapen kan benyttes ved valg av tiltak.

Arbeids- og velferdsdirektoratet publiserer statistikk om arbeidssituasjonen for arbeidssøkere og personer med nedsatt arbeidsevne et halvt år etter avgang fra arbeidsmarkedstiltak. Statistikken omfatter personer i alderen 16–66 år. Blant personer som hadde avgang fra tiltak i perioden juli 2015 til juni 2016, ser vi at blant personer med nedsatt arbeidsevne kombinerer nesten halvparten av dem som er i arbeid dette med en offentlig ytelse. Blant arbeidssøkere og personer med nedsatt arbeidsevne kom flest i arbeid av de som hadde deltatt på tiltaket midlertidig lønnstilskudd, henholdsvis 77 og 78 pst.

Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk for 2016 viser at i gjennomsnitt var om lag 64 pst. av arbeidssøkere i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert som arbeidssøkere. Dette er om lag fem prosentpoeng høyere enn samme periode i 2015. Tallene inkluderer både personer som har deltatt på tiltak, og personer som ikke har det.

I løpet av 2016 var i gjennomsnitt 42 pst. av personer med nedsatt arbeidsevne i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert med nedsatt arbeidsevne. Dette er ett prosentpoeng lavere enn i 2015. Tallene inkluderer personer som kombinerer arbeid med en gradert ytelse fra Arbeids- og velferdsetaten.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble iverksatt i 2012. Gjennom jobbstrategien er det utviklet nye måter å styrke Arbeids- og velferdsetatens og virksomhetenes inkluderingskompetanse, samt koble unge med behov for arbeid til arbeidsgivere med behov for arbeidskraft. Målgruppen (AAP-mottakere under 30 år) er prioritert i Arbeids- og velferdsetaten og andelen med overgang til arbeid økte fra 35 pst. i 1. tertial 2015, til 41 pst. i 1. tertial 2016. Andelen var uendret i 1. tertial 2017.

Gjennomføring av forsøk kan gi verdifull kunnskap i arbeidet med å utvikle og forbedre arbeidsmarkedstiltakene.

Frisch-senteret evaluerer to forsøk der tiltak fordeles mellom aktuelle arbeidssøkere gjennom randomisering av deltakere. I ett forsøk er hensikten å måle om kortere ventetid på arbeidsmarkedstiltak har betydning for overgangen til arbeid.

I 1. halvår 2014 ble det iverksatt et forsøk med oppfølgingsmetodikken «Supported Employment». Forsøket innebærer individuell oppfølging basert på kvalitetskravene som er nedfelt i metoden. Formålet med forsøket er å kartlegge om denne tilnærmingen til individuell oppfølging, fører til at flere personer med nedsatt arbeidsevne får og beholder arbeid i ordinært arbeidsliv. Frischsenteret evaluerer forsøket. Forsøket videreføres i 2018.

I forbindelse med innsatsen knyttet til arbeid og psykisk helse er det bl.a. satt i gang forsøk basert på metoden IPS – «Individual Placement and Support». Metoden er basert på at personer med psykiske helseproblemer får behandling fra helsetjenesten parallelt med arbeidsrettet bistand fra Arbeids- og velferdsetaten, for å komme seg raskt ut i jobb. Uni Rokkansenteret har effektevaluert forsøk med IPS. Evalueringen viste en tydelig og statistisk sikker effekt på sysselsetting for gruppen som fikk IPS-oppfølging sammenlignet med referansegruppen som deltok i andre arbeidsmarkedstiltak. Forsøket videreføres i 2018, jf. også omtale nedenfor.

Som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* forbedrer Arbeids- og velferdsetaten et nytt forsøk med resultatbasert finansiering av formidlingstjenester med et design som legger til rette for at eventuelle effekter av forsøket kan evalueres på en forskningsmessig god måte.

Budsjettforslag 2018

Et fortsatt høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak

Regjeringen har de siste årene styrket tiltaksnivået for å tilpasse omfanget av arbeidsmarkedstiltakene til situasjonen på arbeidsmarkedet. Etter to år med svak vekst er sysselsettingen nå økende, og arbeidsledigheten på vei ned. Behovet for arbeidsmarkedstiltak til helt ledige vil være lavere i 2018, og det foreslås derfor en viss nedtrapping av tiltak for denne gruppen. Det legges opp til en nedtrapping gjennom året slik at nivået i 1. halvår ventes å være noe høyere enn mot slutten av året.

Beregningsteknisk tilsvarende Regjeringens forslag til bevilgning i 2018 under kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere og post 77 Varig tilrettelagt arbeid, et samlet tiltaksnivå på om lag 73 000 plasser, hvorav om lag 15 000 plasser til arbeidsmarkedstiltak for ledige og om lag 58 000 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne. Av tiltaksplassene for personer med nedsatt arbeidsevne finansieres 9 800 plasser under kap. 643, post 77.

Siden prisene på ulike tiltak varierer, vil det realisererte tiltaksnivået kunne avvike fra det som beregningsteknisk er lagt til grunn for bevilgningen.

Et fortsatt høyt omfang av arbeidsmarkedstiltak skal bl.a. bidra til å bedre deltakernes jobbmuligheter og sammen med forsterket oppfølging før utløpet av dagpengeperioden, bidra til at personer som har vært lenge ledige, bl.a. på Sør- og Vestlandet, får nødvendig bistand. Det gir også rom for tiltaksplasser som fremmer bedriftenes omstillingsevne i regioner med høy ledighet og tiltak som bidrar til at arbeidssøkere kan formidles til næringer og regioner som etterspør arbeidskraft. Flere av flyktningene som kom til Norge i 2015 deltar i eller er i ferd med å avslutte introduksjonsprogram, og vil kunne melde seg på arbeidsmarkedet og ha behov for arbeidsmarkedstiltak i 2018.

Grupper som stiller svakere på arbeidsmarkedet prioriteres for arbeidsmarkedstiltak i 2018. Dette er ungdom og innvandrere fra land utenfor EØS-området. Videre prioriteres innsats for personer som har vært lenge ledige. Se også omtale av forsterket innsats for langtidsledige og videreføring av ungdomsinnsatsen i 2018.

Arbeidsmarkedstiltakene inngår som sentrale elementer i Jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne, i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere, i satsingen på kvalifiseringsprogrammet og i innsatsen for personer som mottar legemiddelassistert rehabilitering. Den arbeidsmarkedspolitiske innsatsen på disse områdene videreføres i 2018.

Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønns-tilskudd avsluttes

Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønns-tilskudd gir tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger, og har siden 2013 blitt iverksatt i fem fylker. Forsøket avsluttes i 2017 i henhold til planen, og det blir etablert en overgangsordning i 2018 for deltakere som ved utgangen av 2017 har behov for videre lønns-tilskudd innenfor rammen av forsøket. Det vil være om lag 100 tiltaksplasser i overgangsordningen i 2018, en reduksjon på om lag 400 plasser sammenlignet med 2017. En effekt-evaluering vil foreligge i 2018/2019.

Nominell videreføring av tilskuddssatser

Det foreslås at satsene for stønad til barnetilsyn videreføres på sammen nominelle nivå som i 2017. De øvrige tilleggsstønadene prisjusteres med 1,1 pst.

Overføring av midler til Helse- og omsorgsdepartementet knyttet til arbeidsrettet rehabilitering (Raskere tilbake)

I forbindelse med omleggingen av Raskere tilbake-ordningen fra 1. januar 2017 ble tre arbeidsrettede tiltak overført fra Arbeids- og velferdsetaten til Helse Sør-Øst RHF. Den reelle bruken av tiltakene har vært noe høyere enn midlene som ble overført for 2017 dekker. Det foreslås derfor rammeoverført 5,3 mill. kroner fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 732, post 70 Tilskudd til helseforetakene.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 57, 17. november 2016

«Stortinget ber regjeringen sørge for at NAVs tilbud til personer med psykiske lidelser styrkes. De gode erfaringene fra forsøk med individuell jobbstøtte må tas vare på ved at arbeidsmetodikken som er utviklet videreføres og videreformidles i etaten etter utløpet av forsøksperiodene.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*, jf. Innst. 49 S. (2016–2017).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp gjennom forslag om økning av omdisponeringsfullmakten knyttet til oppfølgingstjenester i regi av Arbeids- og velferdsetaten i 2018, jf. omtale nedenfor. En økning av omdisponeringsfullmakten som foreslått, vil også gi rom for styrking av Arbeids- og velferdsetatens innsats knyttet til arbeid og psykisk helse, herunder av Individuell jobbstøtte (IPS). Styrkingen av Individuell jobbstøtte (IPS) skal bl.a. bidra til økt arbeidsinkludering av personer med psykiske helseproblemer som har behov for et koordinert tjenestetilbud og arbeidsrettet oppfølgingsbistand utover det Arbeids- og velferdsetaten normalt kan tilby.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 108, punkt 60, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen i styringsdialogen med Arbeids- og velferdsdirektoratet påse at det blir prioritert en økning i tiltaksplasser til AFT-tiltaket.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 1 (2016–2017) Nasjonalbudsjettet 2017, jf. Innst. 2 S (2016–2017).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i tildelingsbrevet til Arbeids- og velferdsdirektoratet for 2017 hvor departementet har bedt etaten om å prioritere tiltaket arbeidsforberedende trening (AFT), med sikte på at antallet plasser øker sammenlignet med antall plasser i arbeidspraksis i skjermet virksomhet og kvalifisering i arbeidsmarkedsbedrift.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 108, punkt 61, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen sikre at ventetiden for tiltaksplasser går ned og at ventetiden for tiltaksplasser omtales i statsbudsjettet for 2018.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 1 (2016–2017) Nasjonalbudsjettet 2017, jf. Innst. 2 S (2016–2017).

Anmodningsvedtaket er fulgt opp i departementets tildelingsbrev til Arbeids- og velferdsdirektoratet for 2017 hvor det er satt som et mål å redusere ventetiden fra det tidspunktet en person med nedsatt arbeidsevne får vedtak om behov for arbeidsmarkedstiltak og fram til tidspunktet for tiltaksstart. Tall for 1. tertial 2017 viser en svak nedgang (11 dager) i ventetiden sammenlignet med tall for tilsvarende periode i 2016. Fortsatt er ventetiden for lang med et gjennomsnitt på i overkant av ett år (384 dager).

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 605, post 01

I Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* foreslår Regjeringen at Arbeids- og velferdsetaten skal gis økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre oppfølgingstjenester i egen regi.

For å styrke Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsarbeid og gi etaten økt fleksibilitet til selv i større grad å kunne utføre slike tjenester, foreslår Regjeringen at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 200 mill. kroner fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605, post 01 Driftsutgifter i 2018, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det skal bidra til styrket samarbeid med arbeidsgivere og tettere oppfølging av arbeidssøkere slik at de kommer seg ut i lønnet arbeid. Departementet har igangsatt et arbeid med å

avklare innretningen av og helhetlige rammer for oppfølgingstjenester i egen regi.

Arbeids- og velferdsetatens innsats knyttet til arbeid og psykisk helse, herunder Individuell jobbstøtte (IPS), prioriteres innenfor rammen av oppfølgingstjenester i egen regi, jf. anmodningsvedtak nr. 57 av 17. november 2016 som er omtalt ovenfor.

Forslaget til omdisponeringsfullmakt for 2018 utgjør 2,2 pst. av bevilgningen til arbeidsmarkeds-tiltak.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

Det vises til omtale under kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 77

Det vises til omtale under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid.

Budsjettforslag

Bevilgningen på post 76 foreslås redusert med 32 mill. kroner som følge av avvikling av forsøk med AAP som lønnstilskudd, se nærmere omtale i avsnitt ovenfor *Forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd avsluttes*.

For 2018 foreslås en bevilgning på 7 568,1 mill. kroner.

I tillegg til bevilgningen i 2018 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 2 966,7 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak V. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2018, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2019, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2018/2019.

Post 77 Varig tilrettelagt arbeid

Varig tilrettelagt arbeid (VTA) er et tiltak for personer som mottar uføretrygd eller i nær framtid ventes å få innvilget uføretrygd og som har behov for spesiell tilrettelegging og tett oppfølging. Tiltaket tilbyr tilrettelagte arbeidsplasser i form av ansettelse i skjermede eller ordinære virksomheter. Tiltaket finansieres gjennom tilskudd etter faste satser.

I varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet er deltakerne ansatt i virksomheter som har attføring som hovedformål. Det kreves i utgangspunktet at disse virksomhetene er organisert som aksjeselskaper med kommunal aksjemajoritet,

men enkelte av virksomhetene er eid av ideelle organisasjoner.

Finansieringen av varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet er et delt ansvar mellom staten og deltakernes bostedskommuner. Kommunen forutsettes å bidra med minst 25 pst. av tilskuddet.

Siden 2006 har Arbeids- og velferdsetaten hatt anledning til å kjøpe varig tilrettelagt arbeid som enkeltplasser i ordinære virksomheter. For varig tilrettelagt arbeid i ordinære virksomheter er det ikke krav om kommunal medfinansiering.

Rapport

Det er gjennomført om lag 9 700 plasser i varig tilrettelagt arbeid i 2016. Dette er om lag som planlagt. I 1. halvår 2017 ble det gjennomført om lag 9 800 tiltaksplasser, hvorav om lag 8 200 i skjermet virksomhet og 1 600 plasser i ordinær virksomhet. Over tid har andelen av VTA-plassene som er i ordinær virksomhet økt gradvis. Fordi tilskuddet til VTA i ordinær virksomhet er lavere enn til VTA i skjermet virksomhet, har dette gitt rom for noen flere plasser enn det som beregningsteknisk var lagt til grunn. Per juni 2017 utgjør plasser i ordinær virksomhet om lag 16 pst. av alle plasser i varig tilrettelagt arbeid.

Budsjettforslag 2018

For å sikre at flere brukere får tilbud om varig tilrettelagt arbeid, foreslår Regjeringen en styrking av bevilgningen til tiltaksplasser i VTA med 15 mill. kroner i 2018.

Beregningsteknisk gir dette rom for å gjennomføre om lag 9 800 tiltaksplasser i varig tilrettelagt arbeid i 2018. Fleksibiliteten til å gjennomføre plassene i skjermede og ordinære virksomheter kan føre til at det gjennomførte nivået kan avvike noe fra det tiltaksnivået som beregningsteknisk ligger til grunn for bevilgningen.

For å sikre nødvendig fleksibilitet og god resursutnyttelse i gjennomføringen av arbeidsmarkeds-tiltak, foreslås følgende omdisponeringsfullmakt:

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 77 til kap. 634, post 76

Regjeringen foreslår at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil ti pst. av bevilgningen under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere, jf. forslag til romertallsvedtak.

Arbeids- og sosialdepartementet utreder den framtidige ansvars plasseringen for tiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA). Departementet vil i den forbindelse sette i gang et forsøk i et mindre antall kommuner hvor man prøver ut endringer i ansvarsdelingen for VTA-tiltaket mellom stat og kommune. Arbeids- og velferdsdirektoratet har foretatt en kunngjøring av forsøket blant kommuner som tidligere har meldt interesse for å delta (om lag 50 kommuner). Forsøkskommunene vil bli gitt et større ansvar for oppgaver og tiltak knyttet til den aktuelle målgruppen. Formålet er å høste kunnskap om fordeler og ulemper ved en eventuell overføring av ansvaret for varig tilrettelagt arbeid til kommunene. Det er lagt til grunn at forsøket vil kunne settes i gang fra 2018.

For gjennomføring av forsøket foreslås følgende omdisponeringsfullmakt:

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 77

Regjeringen foreslår at Arbeids- og sosialdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 11 mill. kroner i 2018 fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid i forbindelse med forsøk med varig tilrettelagt arbeid i kommunal regi, jf. forslag til romertallsvedtak.

Budsjettforslag

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 370,5 mill. kroner.

I tillegg til bevilgningen i 2018 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 793,4 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak V. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2018, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2019, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2018/2019.

Post 78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser

Rapport

Stønad til arbeids- og utdanningsreiser skal bidra til at personer med forflyttingsvansker på grunn av nedsatt funksjonsevne kan være i ordinært arbeid, eller gjennomføre arbeidsrettet utdanning. I 1. halvår 2017 var det i gjennomsnitt 688 deltakere i ordningen.

Budsjettforslag 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 66,2 mill. kroner.

Post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet

Funksjonsassistanse kan gis til yrkesaktive personer som har omfattende fysiske funksjonsnedsettelser, og til blinde og sterkt svaksynte. Funksjonsassistanse må være nødvendig for at deltakeren skal kunne være i ordinært lønnet arbeid. Ordningen innebærer at en lønnet assistent bistår den enkelte funksjonshemmede med hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjonen. Assistenten skal ikke utføre arbeidstakerens ordinære arbeidsoppgaver.

Ordningen sikrer forutsigbarhet hos arbeidsgivere og brukere for nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen, og er en vesentlig del av virkemiddelapparatet for å inkludere målgruppen i ordinært arbeidsliv.

Rapport

Funksjonsassistanse i arbeidslivet bidrar til at personer med sterk funksjonsnedsettelse kan være i arbeid. Tiltaket er et viktig virkemiddel for å sikre nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen. Antall brukere i ordningen har gradvis økt. I 1. halvår 2017 var det i gjennomsnitt 240 personer i tiltaket.

Budsjettforslag 2018

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 634, post 79

For å sikre nødvendig fleksibilitet i gjennomføringen av ordningen funksjonsassistanse i arbeidslivet, foreslås det å videreføre Arbeids- og sosialdepartementets fullmakt til å omdisponere et beløp fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet på inntil ti pst. av bevilgningen under kap. 634, post 79 i 2018, jf. forslag til romertallsvedtak.

Budsjettforslag

For 2018 foreslås en bevilgning på 60,2 mill. kroner.

Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
85	Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak	1 181	200	200
	Sum kap. 3634	1 181	200	200

Budsjettforslag 2018

Post 85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger til tiltaksarrangører og enkelte tiltaksdeltakere.

For 2018 foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner.

Kap. 635 Ventelønn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	50 115	30 000	19 000
	Sum kap. 0635	50 115	30 000	19 000

Hovedtrekk ved regelverket

Ventelønnsordningen ga tjenestemenn som ble sagt opp uten egen skyld rett til ventelønn dersom bestemte vilkår var oppfylt. Virksomhetene måtte selv dekke ventelønnskostnadene gjennom refusjonsplikt. Arbeids- og velferdsetaten beregner og utbetaler ventelønn.

Ventelønnsordningen fases ut med virkning fra 1. mars 2016. Personer som før dette tidspunktet hadde fått utløst retten til ventelønn vil fortsatt ha disse rettighetene i samsvar med tidligere regelverk.

Rapport

Det har lenge vært store begrensninger i antallet offentlige virksomheter som har anledning til å benytte ventelønnsordningen, og arbeidsgiver må selv finansiere ventelønn til oppsagte ansatte. Til-

gangen av nye mottakere under ventelønnsordningen har de siste årene ligget på om lag ti personer årlig. Det var en uvanlig høy tilgang til ordningen i 2015, og før ordningen ble stengt for nye tilfeller i 2016. Dette skyldes flere statlige omorganiseringer, flyttinger og nedleggelser.

Det har de siste årene vært en betydelig nedgang i antall mottakere av ventelønn. Fra 2015 til 2016 ble antallet redusert fra om lag 260 til om lag 200 personer. Utbetalingene ble redusert fra om lag 68 mill. kroner i 2015 til om lag 50 mill. kroner i 2016. De aller fleste mottakerne går ut den maksimale stønadperioden, oftest til fylte 67 år. En viss andel går over på AFP eller uførepensjon, mens noen få går over til arbeid. Om lag 87 pst. av dagens ventelønns-mottakere er 60 år eller eldre.

Per 1. halvår 2017 var det 160 personer som hadde ventelønnsrettigheter. Av disse var det 125 personer som mottok løpende utbetaling av ventelønn.

Budsjettforslag 2018**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

For 2018 foreslås en bevilgning på 19 mill. kroner.

Kap. 3635 Ventelønn mv.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Refusjon statlig virksomhet mv.	28 225	22 000	13 000
85	Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	424	200	400
	Sum kap. 3635	28 649	22 200	13 400

Budsjettforslag 2018**Post 01 Refusjon statlig virksomhet mv.**

Under posten føres refusjonspliktige inntekter fra statlige arbeidsgivere.

For 2018 foreslås en bevilgning på 13 mill. kroner.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn

Innfordring av feilutbetaling av ventelønn har bl.a. sammenheng med omfanget av avslutninger og gjenopptak av utbetalinger av ventelønn, samt størrelsen på utbetalingene.

For 2018 foreslås en bevilgning på 0,4 mill. kroner.

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 352 154	3 562 200	3 100 275	-13,0
	Sum kategori 29.20	3 352 154	3 562 200	3 100 275	-13,0

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	3 352 154	3 562 200	3 100 275	-13,0
	Sum kategori 29.20	3 352 154	3 562 200	3 100 275	-13,0

Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 295 430	2 510 000	2 170 000	
72	Stønad til barnetilsyn til enslig mor eller far i arbeid, <i>overslagsbevilgning</i>	271 264	295 000	169 000	
73	Tilleggsstønader og stønad til skolepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	30 308	42 000	91 275	
75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	354	200		
76	Bidragforskott	754 798	715 000	670 000	
	Sum kap. 2620	3 352 154	3 562 200	3 100 275	

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med stønadene bevilget under postene 70–75 er å sikre inntekt for foreldre som er alene om omsorgen for barn og gi dem hjelp til å bli i stand til å forsørge seg selv gjennom arbeid. En mor eller far er definert som å ha aleneomsorg

for et barn når vedkommende varig har klart mer av den daglige omsorgen enn den andre forelderen. Full overgangsstønad utgjør 2,25 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Den er inntektsprøvd og reduseres med 45 pst. for inntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp.

Overgangsstønad kan som hovedregel gis i inntil tre år, fram til barnet fyller åtte år. Stønadsperioden kan utvides, f.eks. dersom den enslige moren eller faren er under nødvendig utdanning eller har særlig tilsynskrevende barn.

Tilleggsstønader (i forbindelse med utdanning) og stønad til skolepenger, samt stønad til barnetilsyn for enslig mor eller far som er i arbeid, kan også gis på bestemte vilkår.

Det stilles krav om yrkesrettet aktivitet for å kunne motta overgangsstønad fra yngste barn fyller ett år. Aktivitetskravet kan fylles ved å være i arbeid som utgjør minst 50 pst. av full tid, under utdanning som utgjør minst 50 pst. av utdanning på full tid, eller ved å stå tilmeldt Arbeids- og velferdsetaten som reell arbeidssøker.

Forsørgelse av barn er foreldrenes ansvar. Når foreldrene ikke bor sammen, skal den forelderen som ikke bor sammen med barnet, betale bidrag til forsørgelse av barnet. Forskottteringsordningen har som formål å sikre et minstebidrag til barnets forsørgelse når bidraget fra den bidragspliktige er forsinket eller uteblir. Staten krever refusjon fra den bidragspliktige for det forskotterte bidraget. Barn under 18 år bosatt i Norge som ikke bor

sammen med begge foreldrene, har rett til forskott på underholdsbidrag. Dette utbetales til den forelderen som barnet bor sammen med.

Forskottet er inntektsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall barn i husstanden og om vedkommende er enslig eller ikke. Stønaden ytes i dag etter tre satser, redusert forskott (790 kroner per barn per måned), ordinært forskott (1 180 kroner per barn per måned) eller forhøyet forskott (1 570 kroner per barn per måned). Mottakerne med de laveste inntektene får utbetalt et tillegg på en tredel av ordinær forskottssats hvis barnet er over elleve år. Redusert forskott gis i dag til personer med inntekt mellom 335 901 kroner og 502 400 kroner avhengig av om vedkommende har samboer eller flere barn. Retten til forskott faller bort ved inntekt over 502 400 kroner.

Det tas refusjon i innbetalt bidrag, og derfor må bidrag fastsettes eller avtales for at forskott skal kunne ytes. Før bidragsforskott blir utbetalt, skjer en automatisk kontroll av om bidrag er innbetalt fra den bidragspliktige og med hvilket beløp. Forskott utbetales bare i den utstrekning forskottet overstiger innbetalt bidrag.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Stønadsutgifter til enslig mor eller far, løpende kroner (i 1 000 kroner) ved utgangen av 2015–2016

År	2015	2016	Endring 2015–2016 pst.
Overgangsstønad	2 504 961	2 295 430	-8
Stønad til barnetilsyn	353 475	271 264	-23
Utdanningsstønad	47 669	30 308	-36
Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	185	354	91
Bidragsforskott	759 287	754 798	-1
Sum totalt	3 665 577	3 352 154	-9

Fra 2015 til 2016 falt utgiftene til stønader til enslig mor eller far med ni pst., målt i løpende kroner. Utbetalingene av overgangsstønad falt med åtte pst. Målt i fast G (grunnbeløpet i folketrygden) gikk utgiftene til overgangsstønad ned med 10,6 pst.

Fast G innebærer at regnskapstallene er justert for utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, slik at de årlige utgiftene i større grad blir sammenlignbare. Nedgangen i utgifter målt i fast G

skyldes en nedgang i antall mottakere av overgangsstønad.

Utgiftene til stønad til barnetilsyn gikk ned med 23 pst. fra 2015 til 2016 målt i løpende kroner, i hovedsak som følge av færre mottakere.

Utgiftene til utdanningsstønad gikk ned med 36 pst., i hovedsak som følge av færre mottakere.

Tilskudd til flytting for å komme i arbeid økte med 91 pst., til om lag 0,4 mill. kroner.

I 1. halvår 2017 ble det regnskapsført 1 088 mill. kroner i overgangsstønad til enslig mor eller far under kap. 2620, post 70. Dette innebærer en nedgang i utgiftene til overgangsstønad på 10,6 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

Mottakere av overgangsstønad

Det var til sammen om lag 18 800 personer som mottok ytelse fra folketrygden til enslig mor eller far ved utgangen av 2016, en reduksjon på 25 pst. fra året før. Ved utgangen av 1. halvår 2017 var nivået på 20 500 personer. Dette er 20 pst. lavere enn samme periode året før.

Ved utgangen av 2016 mottok om lag 14 500 personer overgangsstønad, en reduksjon på om lag 3 500 personer eller 19 pst. fra året før. I juni 2017 mottok om lag 14 100 personer overgangsstønad. Dette er en reduksjon fra samme periode året før på 17 pst.

Antallet mottakere av utdanningsstønad var 550 ved utgangen av 2016, en reduksjon på 59 pst. fra 2015. Ved utgangen av juni 2017 var nivået på 370 mottakere.

Ved utgangen av 2016 mottok 4 300 personer stønad til barnetilsyn uten å motta overgangsstønad, mens nivået ved utgangen av 1. halvår 2017 var 6 900. Ved utgangen av 1. halvår 2017 mottok 6 400 personer stønad til barnetilsyn uten å motta overgangsstønad, mens nivået var 8 800 ved utgangen av 1. halvår 2016.

Ved utgangen av 2016 og 1. halvår 2017 er 95 pst. av de som mottar stønad til enslig mor eller far kvinner.

Blant mottakerne av overgangsstønad med yngste barn på ett år eller eldre var 92 pst. i aktivitet i form av utdanning, arbeid eller aktiv arbeidssøking ved utgangen av 2016. Av disse fylte 61 pst. aktivitetskravet ved å være i arbeid, 23 pst. var under utdanning, og 16 pst. var arbeidssøkere. Andelen aktive har gått ned med om lag ett prosentpoeng siden utgangen av 2015, etter å ha økt flere år på rad. Ved utgangen av 2010 var 77 pst. av mottakerne som har barn på ett år eller eldre i aktivitet.

Statens utgifter til bidragsforskott

Utbetalingene til bidragsforskott har gått ned hvert år siden gjennomføringen av bidragsreformen i 2003. Hovedårsaken antas å være at et økende antall foreldre velger å ordne bidragsspørsmålet seg imellom uten bistand fra det offentlige. Utgiftene forventes fortsatt å gå ned over de kommende årene.

Statens utgifter til bidragsforskott var i 2016 på 754,8 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra de bidragspliktige var på 245,2 mill. kroner, jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 509,6 mill. kroner. For 2015 var utgiftene på 759,3 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra de bidragspliktige var på 270,6 mill. kroner, jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 488,6 mill. kroner.

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 64 mill. kroner under kap. 2620, post 70.

Post 70 Overgangsstønad, overslagsbevilgning

Det anslås at om lag 13 700 personer vil motta overgangsstønad i gjennomsnitt i 2017. Antallet mottakere anslås til 13 700 personer også i 2018. Gjennomsnittlig ytelse anslås til om lag 158 700 kroner i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2 170 mill. kroner.

Post 72 Stønad til barnetilsyn til enslig mor eller far i arbeid, overslagsbevilgning

Fra 1. januar 2016 ble stønad til barnetilsyn i forbindelse med utdanning og arbeidssøking lagt inn i felles bestemmelser om tilleggsstønader, og gis med en fast sats per dag til enslige foreldre som gjennomfører utdanning, eller er registrert som reelle arbeidssøkere som en del av kravet om yrkesrettet aktivitet. Stønad til barnetilsyn til enslige foreldre som er i arbeid ble ikke endret.

For at innhold og navn på postene skal stemme overens med eksisterende stønadsordninger, foreslås det at stønad til barnetilsyn for arbeidssøking og utdanning flyttes fra post 72 til post 73. Det foreslås at post 72 reduseres med 72 mill. kroner mot en tilsvarende økning under post 73. Det vises til omtale under denne posten. Etter endringene omfatter post 72 stønad til barnetilsyn til enslige foreldre som er i arbeid.

Satsene under denne posten foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 169 mill. kroner.

Post 72 endrer navn fra *Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning* til *Stønad til barnetilsyn til enslig mor eller far i arbeid, overslagsbevilgning*.

Post 73 Tilleggsstønader og stønad til skolepenger, overslagsbevilgning

Fra 1. januar 2016 ble utdanningsstønad og tilskudd til flytting avvirket som egne stønadsordninger, og lagt inn i felles bestemmelser om tilleggsstønader. I tillegg ble stønad til barnetilsyn i forbindelse med utdanning og arbeidssøking lagt inn i bestemmelsen om tilleggsstønader.

For at innhold og navn på postene skal være i tråd med regelverksendringene, foreslås det at stønad til barnetilsyn i forbindelse med utdanning og arbeidssøking flyttes fra post 72 til post 73, og at stønad til flytting flyttes fra post 75 til post 73.

Etter endringen omfatter post 73 stønad til skolepenger og alle tilleggsstønader. Som følge av overgangsregler kan noen enslige foreldre som tar utdanning eller er arbeidssøkere få stønad til barnetilsyn etter gammel ordning ut 2018. Overgangssakene vil fremdeles ligge på post 72.

Det foreslås at post 73 økes med 72 mill. kroner mot en tilsvarende reduksjon under post 72. Det foreslås at post 73 økes med 0,4 mill. kroner mot en tilsvarende reduksjon under post 75. Total økning på post 73 er 72,4 mill. kroner.

Betegnelsen på post 73 endres fra *Utdanningsstønad til Tilleggsstønader og stønad til skolepenger, overslagsbevilgning*.

Satsene for stønad til barnetilsyn foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2017. Øvrige satser til tilleggsstønader prisjusteres med 1,1 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 91,3 mill. kroner.

Post 75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Regelendringene som trådte i kraft 1. januar 2016 innebærer at tilskudd til flytting ikke lenger er en egen stønadsordning, men en av tilleggsstønadene.

For at innhold og navn på postene skal stemme overens med eksisterende stønadsordninger, foreslås det at stønad til flytting flyttes til post 73. Det foreslås at post 75 reduseres med 0,4 mill. kroner mot en tilsvarende økning under post 73. jf. omtale under denne posten.

Det foreslås ingen bevilgning på posten for 2018.

Post 76 Bidragsforskott

Forsørgelse av barn er foreldrenes ansvar. Det foreslås her å avvikle redusert forskottssats fra 1. januar 2018. Avvikling av den laveste forskottssatsen tydeliggjør i enda større grad at bidragsforskott fra staten er forbeholdt enslige forsørgere med de aller laveste inntektene.

I om lag 5 600 tilfeller utbetales det i dag bidragsforskott med redusert sats hver måned fordi de bidragspliktige har liten eller ingen bidragsevne.

Generelt er det flere kvinner enn menn som mottar bidragsforskott. Erfaringstall tilsier at også flest kvinner rammes av endringen.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har beregnet forventet innsparing på kap. 2620, post 76 og forventet mindreinntekt på kap. 5701, post 73 i 2018, med avvikling fra 1. januar 2018.

Forslaget gir en innsparing på om lag 75 mill. kroner i helårseffekt. Imidlertid fører en slik lovendring til en korresponderende inntektsreduksjon av refusjoner fra de bidragspliktige i størrelsesorden 25 mill. kroner, og netto utgiftsreduksjon utgjør således om lag 50 mill. kroner i 2018.

Blant mottakere av bidragsforskott med ordinær sats og forhøyet sats forventes det, som i tidligere år, en nedgang på 5 pst. fra 2016 til 2017 og med ytterligere 5 pst. i 2018.

Om lag to tredeler av tilstått forskott kommer til utbetaling. Når forskott utbetales, føres innbetaling fra de bidragspliktige som refusjon av bidragsforskott på post 73 under kap. 5701 Diverse inntekter. Av utbetalt forskott forventes det at om lag 30 pst. blir refundert i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 670 mill. kroner.

*Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 381,
19. desember 2016*

«Stortinget ber regjeringen vurdere regelverket for utbetaling av bidragsforskudd med formål å sikre et mer rettferdig system, samt utrede nye ordninger som sikrer at flere kan motta bidragsforskudd, og komme tilbake til Stortinget med forslag som gjør at barn ikke blir skadelidende ved manglende foreldrebidrag.»

Vedtaket ble fattet under behandlingen av Dokument 1 (2016–2017) Riksrevisjonens rapport om

den årlige revisjon og kontroll for budsjettåret 2015, jf. Innst. 144 S (2016–2017).

Forsørgelse av barn er foreldrenes ansvar. Staten har påtatt seg et ansvar for å forskottere uteblitt eller forsinket underholdsbidrag når bidragsmottakeren har en inntekt under et visst nivå. Staten krever imidlertid refusjon fra den bidragspliktige for det forskotterte bidraget. Bidragsforskott ytes i dag etter tre satser, avhengig av mottakerens inntekt.

Det er barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene, som har rett til forskott, men det utbetales til den forelder som barnet

bor sammen med. Forskottet er inntektsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall barn i husstanden og om vedkommende er enslig eller ikke. Se nærmere omtale av regelverket ovenfor under Hovedtrekk ved regelverket.

Departementet viser til at forskotteringsordningen har en sosialrettslig profil for å ivareta barn som vokser opp i familier med svak økonomi. Den er klart rettet inn mot forsørgere som har de aller laveste inntektene. Dette ønsker regjeringen å holde fast ved, og den finner det derfor ikke hensiktsmessig å utvide ordningen slik at flere enn i dag kan motta bidragsforskott.

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2650	Sykepenger	39 211 914	41 143 656	42 590 400	3,5
2651	Arbeidsavklaringspenger	34 962 590	35 220 000	35 494 260	0,8
2655	Uførhet	80 076 030	83 955 000	86 456 000	3,0
	Sum kategori 29.50	154 250 534	160 318 656	164 540 660	2,6

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	154 250 534	160 318 656	164 540 660	2,6
	Sum kategori 29.50	154 250 534	160 318 656	164 540 660	2,6

Kategorien omfatter utgifter til sykepenger, arbeidsavklaringspenger og ytelser til uføre. Under sykepenger inngår sykepenger, pleie-, opplærings- og omsorgspenger, tilskudd til tilretteleggingstiltak, samt utgifter til feriepenger av sykepenger etter reglene i folketrygdloven kapittel 8

og 9. Under arbeidsavklaringspenger inngår arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader etter folketrygdloven kapittel 11 og legeerklæringer. Under ytelser til uføre inngår uføretrygd og menerstatning ved yrkesskade etter folketrygdloven kapittel 12 og 13.

Kap. 2650 Sykepenger

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	34 912 871	36 630 000	37 490 000
71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 376 936	1 400 000	1 490 000
72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	604 637	750 000	1 210 000
73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	333 769	323 656	330 400
75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 983 701	2 040 000	2 070 000
	Sum kap. 2650	39 211 914	41 143 656	42 590 400

Overført fra 2016 til 2017:
Post 73: 106 363 000 kroner

Hovedtrekk ved regelverket

Sykepenger skal gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive som er arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade. Sykepengeperioden er inntil ett år. Arbeidsgiver skal betale sykepenger i inntil 16 kalenderdager (arbeidsgiverperioden). Selvstendig næringsdrivende og frilansere må selv dekke tapt arbeidsinntekt i de første 16 kalenderdagene av en sykepengeperiode. Sykepenger beregnes på grunnlag av tidligere inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden. Sykepenger til arbeidstakere og frilansere gis med 100 pst. av grunnlaget, mens selvstendig næringsdrivende får sykepenger med 75 pst. av grunnlaget. Sykepenger kan graderes ned til 20 pst. ved delvis arbeidsuførhet. Selvstendig næringsdrivende og frilansere kan mot særskilt premie tegne forsikring som omfatter sykepenger for de første 16 sykedagene og/eller sykepenger med 100 pst. av grunnlaget.

Folketrygdloven og arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver, Arbeids- og velferdsetaten og den sykmeldte selv en rekke oppfølgings- og aktivitetskrav. Hensikten med disse kravene er å stimulere og hjelpe den sykmeldte så raskt som mulig helt eller delvis tilbake i arbeidslivet.

Pleiepenger og omsorgspenger skal kompensere for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive i forbindelse med barns sykdom. Pleiepenger kompenserer også for bortfall av arbeidsinntekt ved pleie av nærstående i livets sluttfase.

Nye regler for pleiepenger i forbindelse med syke barn trådte i kraft 1. oktober 2017. De nye reglene har til hensikt å gi en utvidet, bedre og mer fleksibel pleiepengeordning. Pleiepenger kan gis dersom man har omsorg for barn under 18 år som på grunn av sykdom har behov for kontinuerlig tilsyn og pleie. Ved behov kan inntil to omsorgspersoner få pleiepenger samtidig. Pleiepenger kan gis i 1 300 dager, hvorav 260 dager gis med 100 pst. kompensasjon, mens de resterende 1 040 dagene skal gis med 66 pst. kompensasjon. Pleiepenger kan graderes ned til 20 pst. når barnet passes av andre i etablert tilsyn- og avlastningsordning. Når det tas ut graderte pleiepenger, telles stønadsdagene slik at pleiepengeperioden kan forlenges i inntil maksimalt ti år. Dersom dagkontoen på 1 300 dager er brukt opp, kan pleiepenger gis med 66 pst. kompensasjon for barn med livstruende, ikke-varig sykdom.

Omsorgspenger tilstår arbeidstaker som må være borte fra arbeidet på grunn av omsorg for sykt barn under tolv år. Ytelsen gis i inntil ti stønadsdager for hvert kalenderår. Hvis vedkommende har ansvar for mer enn to barn, gis omsorgspenger i opptil 15 dager. Til arbeidstaker med kronisk syke eller funksjonshemmede barn kan det gis ti stønadsdager ekstra. Når arbeidstaker er alene om omsorgen, doubles antall stønadsdager. Arbeidsgiver dekker de første ti stønadsdagene, mens folketrygden dekker omsorgspenger utover ti stønadsdager.

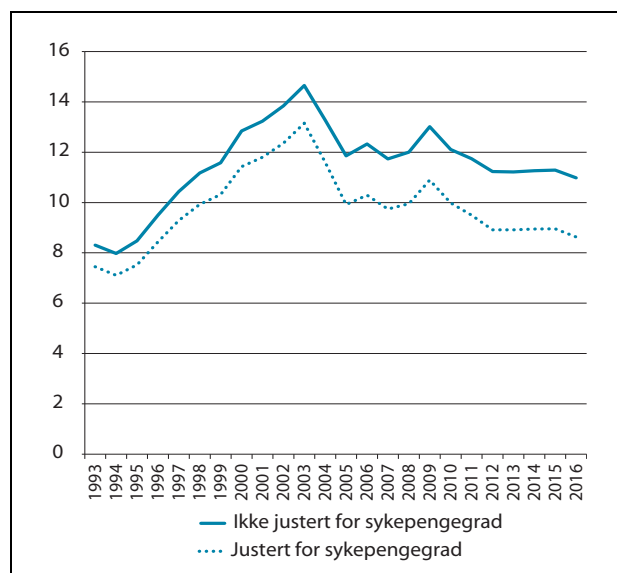
Kompensasjonsgraden for pleie- og opplæringspenger til selvstendig næringsdrivende ble økt fra 65 pst. til 100 pst. fra 1. januar 2015. Videre ble det gitt rett til omsorgspenger med 100 pst. kompensasjon for selvstendig næringsdrivende fra 1. juli 2015. Kompensasjonsgraden for syke-

penger til selvstendige næringsdrivende ble økt fra 65 pst. til 75 pst. fra 1. oktober 2017.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Folketrygdens totale utgifter til sykepenger var 39 212 mill. kroner i 2016. Det tilsvarer en nedgang på 0,8 pst. sammenlignet med 2015.

Figur 6.1 Antall sykepengedager betalt av folketrygden utover arbeidsgiverfinansiert periode per lønnstaker per år. Ikke justert og justert for sykepengegrad. Årstall 2001–2016

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

I 2016 ble det utbetalt sykepenger for 11,0 dager per sysselsatt lønnstaker. Dersom en justerer for gradert sykefravær, ble det utbetalt sykepenger for 8,6 dager i 2016, se figur 6.1. Dette er en reduksjon fra 2015 hvor det ble utbetalt sykepenger for 9,0 dager, og tilsvarer en nedgang på 4,4 pst.

Utgiftene til sykepenger til arbeidstakere gikk ned med om lag 1,1 pst. Dette skyldes en nedgang i antall sykepengetilfeller fra 2015 til 2016 og en nedgang i gjennomsnittlig sykepengegrad. Gjennomsnittlig sykepengegrunnlag og gjennomsnittlig varighet har økt litt, det samme har sysselsettingen. 95 pst. av sykepengeutgiftene til arbeidstakere (33 066 mill. kroner) gjelder sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden på 16 dager. Sett over en lengre tidsperiode er gjennomsnittlig sykepengeutbetaling deflatert med gjennomsnittlig årslønnsvekst redusert siden 2010.

Fra 2015 til 2016 har utgiftene til sykepenger til arbeidsledige økt med 2,4 pst. til 739 mill. kroner. Refusjon til ordningen for kronisk syke har økt med 3,1 pst. til 709 mill. kroner. Utgiftene til refusjonsordningen for gravide var 138 mill. kroner i 2016, og økte med 2,0 pst. fra 2015. Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid økte med 2,2 pst., fra 233 mill. kroner i 2015 til 238 mill. kroner i 2016. Utgiftene til personer som mottok opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn og pleiepenger ved pleie av nær pårørende i terminalfasen ble flyttet fra post 70 til 72 i 2016.

Sykepengeutgifter på post 70 Arbeidstakere mv. etter formål (mill. kroner)

	2015	2016	Endring i pst.
Sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden	33 421,5	33 065,8	-1,1
Forsikringsordning for frilansere	0,6	0,9	44,6
Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid	233,2	238,3	2,2
Sykepenger til arbeidsledige	721,7	739,2	2,4
Refusjon til ordningene for			
– Små bedrifter	14,3	13,0	-8,9
– Kronisk syke	687,6	708,9	3,1
– Tilskudd ved arbeidsreiser	9,4	8,9	-5,4
– Gravide	135,2	137,9	2,0
– Opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn	55,0	-	-
– Pleiepenger ved pleie av nær pårørende i livets slutfase	29,3	-	-
Sum	35 307,1	34 912,9	-1,1

Utgiftene til sykepenges til selvstendig næringsdrivende var 1 377 mill. kroner i 2016. Dette tilsvarer en nedgang på 5,6 pst. fra 2015 til 2016.

Utgiftene til pleie, opplærings- og omsorgspenger økte med 22,2 pst. til 605 mill. kroner i 2016. Det meste av denne veksten skyldes at utgiftene til personer som mottok opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn og pleiepenge ved pleie av nær pårørende i terminalfasen ble flyttet til denne posten i 2016. Korrigert for denne samlingen var veksten på 4,4 pst. I tillegg økte antall tilfeller med opplæringspenger. Utgiftene til opplæringspenger endte dermed på 66 mill. kroner for 2016, en vekst på 20 pst. fra 2015. Utgiftene til pleiepenge ved pleie av pårørende i livets slutfase økte med 9 pst., til 32 mill. kroner. Også utgiftene til pleie av syke barn økte, til i alt 474 mill. kroner, en vekst på 2,6 pst. Utgiftene til omsorgspenger var derimot på 33 mill. kroner, tilsvarende utgiftene i 2015.

For å bidra til å nå målene i Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), ble Tilretteleggingstilskuddet og Refusjon av bedriftshelsetjenester igangsatt i 2002. De totale utgiftene til tilretteleggingstiltakene var 307 mill. kroner i 2015 og 338 mill. kroner i 2016.

I løpet av 1. halvår 2017 er det regnskapsført 16 942 mill. kroner i sykepenge til arbeidstakere. Dette tilsvarer en nominell vekst i utgiftene på 2,6 pst. sammenlignet med utgangen av 1. halvår 2016. Utgiftsveksten har sammenheng med økning i sykepengegrunnlaget. Sykefraværet hittil i 2017 har vært på omtrent samme nivå som i 2016.

I 1. halvår 2017 er det regnskapsført 684 mill. kroner i sykepenge til selvstendig næringsdrivende. Dette er en reduksjon på 2,1 pst. sammenlignet med utgiftene etter 1. halvår 2016.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenge var på 285 mill. kroner etter 1. halvår 2017, som tilsvarer en økning på 1,2 pst. i forhold til samme periode i 2016.

For en nærmere beskrivelse av utviklingen i sykefraværet vises det til omtale av dette under resultatområde 2, hovedmål 1.

Budsjettforslag 2018

Post 70 Sykepenge for arbeidstakere mv., overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år legges det til grunn nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet for 2017. For 2018 legges det til grunn nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet i forhold til det gjennomsnittlige nivået i

2017. I tillegg til sykefraværet, påvirkes sykepengeutgiftene av sysselsettingsutviklingen og lønnsveksten. I budsjettforslaget for 2018 er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,7 pst. i 2017 og 1,1 pst. i 2018. Videre er det lagt til grunn en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst) på 2,4 pst. i 2017 og 3,0 pst. i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 37 490 mill. kroner.

Post 71 Sykepenge for selvstendige, overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år legges det til grunn nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet for 2017 for selvstendige, sammenlignet med 2016. For 2018 legges det til grunn nullvekst i det trygdefinansierte sykefraværet, sammenlignet med det gjennomsnittlige nivået i 2017. I tillegg er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 0,7 pst. i 2017 og 1,1 pst. i 2018 og en nedgang i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst) på 1,5 pst. i 2017 og en økning i sykepengegrunnlaget på 3,0 pst. i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 490 mill. kroner.

Post 72 Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., overslagsbevilgning

For 2018 er det lagt til grunn en underliggende vekst i antall mottakere på 0 pst. og en økning i utbetalingsgrunnlaget på 3,0 pst. Effekten av ny pleiepengeordning fra 1. oktober 2017 gir merutgifter under posten på 484 mill. kroner i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 210 mill. kroner.

Post 73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., kan overføres

Det foreslås at satsene for tilskudd til tilretteleggingstiltak prisjusteres med 1,6 pst. i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 330,4 mill. kroner.

Post 75 Feriepenger av sykepenge, overslagsbevilgning

For 2018 er det lagt til grunn en feriepengeandel på 5,75 pst. av anslått utbetaling til sykepenge til arbeidstakere i 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2 070 mill. kroner.

Kap. 2651 Arbeidsavklaringspenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 279 109	34 510 000	34 812 000
71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	295 404	295 000	267 260
72	Legeerklæringer	388 077	415 000	415 000
	Sum kap. 2651	34 962 590	35 220 000	35 494 260

Hovedtrekk ved regelverket

Arbeidsavklaringspenger skal sikre inntekt for personer som får aktiv behandling, deltar på arbeidsrettede tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid. For å ha rett til arbeidsavklaringspenger skal arbeidsevnen være nedsatt med minst 50 pst. på grunn av sykdom, skade eller lyte. Arbeidsavklaringspenger beregnes på grunnlag av tidligere pensjonsgivende inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden (G). Ytelsen gis med 66 pst. av pensjonsgivende inntekt siste år, eller gjennomsnittet av den pensjonsgivende inntekten de tre siste kalenderårene, regnet fra året før arbeidsevnen ble satt ned. Alle er sikret en årlig minsteytelse på 2 G. Den som får arbeidsevnen nedsatt før fylte 26 år på grunn av en alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert (ung ufør), er sikret en årlig minsteytelse på 2,44 G. Ytelsen innvilges for inntil ett år av gangen og fra og med 2018 kan ytelsen som hovedregel tilstås i inntil tre år.

Regjeringen la 31. mars 2017 fram Prop. 74 L (2016–2017) om endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader. Alle lovforslagene ble vedtatt av Stortinget, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Endringene skal tre i kraft 1. januar 2018. Det vises til omtale av regelverksendringene under hovedmål 2.

Tilleggsstønader skal kompensere for utgifter til bøker og undervisningsmateriell, reiser, flytting, barnetilsyn og bosted som stønadmottaker har i forbindelse med deltakelse på arbeidsrettede tiltak.

Legeerklæringer gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelser fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

Rapport*Utgiftsutviklingen*

I 2016 ble det utbetalt 34 279 mill. kroner til mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er en reduksjon på 0,1 pst. sammenlignet med 2015. I 1. halvår 2017 er det regnskapsført 17 208 mill. kroner i arbeidsavklaringspenger. Dette innebærer en nominell økning i utgiftene på 0,7 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016. Det har vært en reduksjon i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger og en økning i gjennomsnittlig utbetaling. Nettoeffekten er en økning i utgiftene til arbeidsavklaringspenger.

I 2016 ble det utbetalt 295 mill. kroner i tilleggsstønader. Dette er en reduksjon på 42 mill. kroner eller 12,3 pst. sammenlignet med 2015. I 1. halvår 2017 er det regnskapsført 137 mill. kroner i tilleggsstønader, som innebærer en nedgang i utgiftene på 9,7 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

Utgifter til legeerklæringer var 388 mill. kroner i 2016, mens utgiftene i 2015 ble om lag 377 mill. kroner. Dette er en økning på 11 mill. kroner eller 2,9 pst. fra 2015. I 1. halvår 2017 er det regnskapsført 211 mill. kroner til legeerklæringer, hvilket innebærer en økning i utgiftene på 4,2 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var 150 900 i 2015 og 147 400 i 2016, tilsvarende en reduksjon på 2,4 pst. Etter at arbeidsavklaringspenger ble innført i mars 2010 økte antallet mottakere fram til sommeren 2011. Deretter har antall mottakere avtatt, og i desember 2016 var antall mottakere av arbeidsavklaringspenger 146 300. Dette tilsvarer en reduksjon på om lag 14 900 personer fra mars 2010.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2010–2016. Etter kjønn

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kvinner	100 941	103 002	99 327	98 290	92 963	89 037	86 851
Menn	68 870	71 857	69 520	67 869	64 371	61 894	60 513
Sum	169 811	174 858	168 847	166 159	157 333	150 931	147 363

Det var en nedgang i gjennomsnittlig antall mottakere på 3 600 fra 2015 til 2016. Nedgangen i gjennomsnittlig antall mottakere har vært mindre i 2016 enn i 2015 og 2014. Dette må ses i sammenheng med en særlig sterk reduksjon i antall mottakere gjennom 2014. Nedgangen var ventet fordi en del av personene som kom over på arbeidsavklaringspenger fra de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad, nådde den generelle maksimale

varigheten på arbeidsavklaringspenger ved utgangen av februar 2014. Mange av disse gikk over til uføretrygd.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var 4,3 pst. i juni 2017. Tilsvarende andel i juni 2016 var 4,4 pst. I juni 2017 var det om lag 144 600 mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er nær 3 000 færre enn på samme tid i 2016.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2016. Etter alder og kjønn

	Under 30 år	30–49 år	50 år og over	Totalt
Kvinner	16 243	43 197	27 410	86 851
Menn	12 554	26 565	21 394	60 513
Sum	28 798	69 761	48 804	147 363

47 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger er i aldersgruppen 30–49 år, mens 33 pst. er 50 år

og eldre. Andelen i aldersgruppen under 30 år er 20 pst. Andelen kvinner er 59 pst.

Personer med rett på arbeidsavklaringspenger på tiltak¹. Totalt antall og prosentvis andel på ulike tiltak. Årsgjennomsnitt, 2013–2016.

	2013	2014	2015	2016
Arbeidspraksis	34,4	34,4	33,7	33,9
Arbeidsrettet rehabilitering	0,9	0,6	0,8	1,3
Avklaringstiltak	6,2	6,6	6,6	5,8
Helsemessig utredning/ behandling	0,1	0,1	0,1	0,1
Jobbskaping og egenetablering	0,3	0,2	0,2	0,2
Lønnstilskudd	2,2	2,4	2,7	3,5
Oppfølging	20,9	24,2	26,5	25,3
Opplæring	34,4	30,7	28,8	29,5
Tilrettelagt arbeid	0,4	0,4	0,3	0,2
Tilrettelegging	0,3	0,4	0,3	0,2
Totalt antall på tiltak	34 101	32 747	34 056	33 261

¹ Mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak er her definert etter rettighet til ytelsen ved utgangen av måneden.

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak var om lag 33 300 i 2016. Dette utgjør om lag 23 pst. av alle mottakerne av arbeidsavklaringspenger. De fleste av disse var i arbeidspraksis (33,9 pst.) og under opplæring (29,5 pst.). Det var 25,3 pst. på tiltaket oppfølging. Dette er et tiltak som i stor utstrekning foregår i det ordinære arbeidslivet. Mange mottakere av arbeidsavklaringspenger er under aktiv medisinsk behandling og/eller delvis i ordinært arbeid og inngår derfor ikke i tabellen ovenfor.

Status etter avgang fra arbeidsavklaringspenger viser at 44,6 pst. av de som avsluttet et stønadsløp på arbeidsavklaringspenger i 2016, mottok uføretrygd tre måneder etter at stønadsmottaket ble avsluttet. Dette er 2,5 prosentpoeng lavere enn i 2015. 17,7 pst. av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2016, var i arbeid tre måneder etter at stønadperioden ble avsluttet uten å motta noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette er en reduksjon på 0,5 prosentpoeng sammenlignet med 2015.

5,9 pst. av de som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger i 2016, mottok igjen arbeidsavklaringspenger tre måneder etter at stønadperioden var avsluttet. Dette er 2,6 prosentpoeng høyere enn i 2015.

31,8 pst. av de som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger i 2016, var verken registrert som mottakere av uføretrygd, i arbeid

uten noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten eller som mottaker av arbeidsavklaringspenger. Dette kan eksempelvis være personer som mottok sosialhjelp, var privat forsørget eller ordinære arbeidssøkere. Tilsvarende andel i 2015 var 31,4 pst.

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 1 009 mill. kroner under kap. 2651, post 70.

Post 70 Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning

For 2018 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på 141 000 og en gjennomsnittlig utbetaling per mottaker på 242 796 kroner.

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 1 009 mill. kroner under post 70.

Regjeringen foreslår å bevilge 85 mill. kroner til å utvide perioden for rett til arbeidsavklaringspenger som arbeidssøker fra tre til seks måneder med virkning for alle fra 1. januar 2018.

Regjeringen foreslår å bevilge 17 mill. kroner for å bedre fosterforeldres økonomiske rammevilkår, jf. omtalen nedenfor.

Bevilgningen på post 70 foreslås økt med 68,4 mill. kroner som følge av avvikling av forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd, se nærmere omtale under hovedmål 1.

For 2018 foreslås en bevilgning på 34 812 mill. kroner.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 656, 11. mai 2017

«Stortinget ber regjeringa snarast innføre ei overgangsordning for fosterforeldre på trygdeytningar, som sikrar at dei ikkje tapar økonomisk på å vere fosterforeldre. Ordninga skal gjelde fram til eit nytt regelverk for fosterheimar er på plass.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Dokument 8:49 (2016–2017) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen og Kirsti Bergstø om å sikre at fosterhjemsgodtgjørelse ikke gir tap av trygdeytelser for fosterforeldre ved sykdom og arbeidsløshet, jf. Innst. 266 S (2016–2017).

Fosterforeldre får utbetalt en godtgjørelse fra kommunen. En del av den samlede godtgjørelsen blir utbetalt som arbeidsgodtgjørelse (pensjonsgivende inntekt), mens en annen del blir utbetalt for å dekke utgifter. I dag fører fosterforeldrenes arbeidsgodtgjørelse til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger.

Regjeringen følger opp anmodningsvedtaket ved å foreslå en overgangsordning for fosterforeldre som mottar dagpenger og arbeidsavklaringspenger, slik at godtgjørelse knyttet til det å være fosterforeldre ikke lenger vil føre til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger. Endringene vil gjelde for alle med virkning fra 1. januar 2018.

Forslaget krever en bevilgningsøkning på anslagsvis 17 mill. kroner under kap. 2651, post 70 Arbeidsavklaringspenger i 2018. Det vises til omtale under kap. 2541, post 70 Dagpenger.

Se også Resultatområde 2, hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet for omtale av anmodningsvedtak om fosterforeldre.

Post 71 Tilleggsstønad, overslagsbevilgning

For 2018 er det lagt til grunn en nedgang på 2,9 pst. i antall mottakere av tilleggsstønader. Satsene til stønad til barnetilsyn foreslås videreført på samme nominelle nivå som i 2017. Øvrige satser til tilleggsstønader prisjusteres med 2,2 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 267,3 mill. kroner.

Post 72 Legeerklæringer

Posten gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelser fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

For 2018 foreslås en bevilgning på 415 mill. kroner.

Kap. 2655 Uførhet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	79 949 300	83 812 000	86 330 000
75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	75 845	100 000	83 000
76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	50 885	43 000	43 000
Sum kap. 2655		80 076 030	83 955 000	86 456 000

Hovedtrekk ved regelverket

Uføretrygd skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av varig sykdom, skade eller lyte. Det er et vilkår for rett til uføretrygd at vedkommende har gjennomgått hensiktsmessig behandling for å bedre inntektsevnen. Arbeidsrettede tiltak skal være gjennomført hvis ikke åpenbare grunner tilsier at dette ikke er hensiktsmessig. Uføretrygden tilsvarende 66 pst. av tidligere inntekt, dvs. gjennomsnittlig inntekt i de tre beste av de fem siste kalenderårene forut for uføretidspunktet. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger grunnbeløpet regnes ikke med i grunnlaget for uføretrygden. Dersom trygdetiden (bosatt og/eller i arbeid i Norge) er mindre enn 40 år, avkortes uføretrygden tilsvarende. Minste årlige ytelse er 2,28 ganger grunnbeløpet for personer som lever sammen med ektefelle/samboer og 2,48 ganger grunnbeløpet for enslige. Den som blir ufør før fylte 26 år på grunn av alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert, er sikret en årlig minsteytelse på henholdsvis 2,66 og 2,91 ganger grunnbeløpet. Det gis behovsprøvd barnetillegg for hvert barn den uføretrygdede forsørger. Uføretrygd og barnetillegg kan fra 1. januar 2016 ikke utgjøre mer enn 95 pst. av inntekt før uførhet. Det gjelder egne overgangsregler for mottakere av barnetillegg per 31. desember 2015.

Personer som ikke har mistet hele inntektsevnen, får en gradert uføretrygd tilsvarende den delen av inntektsevnen som er tapt. Det fastsettes en inntektsgrense for den uføretrygdede, som tilsvarende inntekt etter uførhet tillagt 40 pst. av grunnbeløpet. For personer som har fått uførepensjonen omregnet til uføretrygd fra 1. januar 2015, tillegges 60 000 kroner i stedet for 40 pst. av grunnbeløpet til og med 2018. Når inntekten overstiger inntektsgrensen, skal den overstigende inntekten føre til en forholdsmessig reduksjon i uføretrygden. Reduksjonen skjer etter hvor stor andel uføretrygd ved 100 pst. uføretrygd utgjør av inntekten på uføretidspunktet, dvs. etter den enkeltes kompensasjonsgrad. Uføregraden ligger fast selv om uføretrygden blir redusert pga. inntekt.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Utgiftene til uføretrygd økte med 4,5 pst. eller 3 443 mill. kroner fra 2015 til 2016. Totalt var utgif-

tene til uføretrygd i 2016 på 80 076 mill. kroner mot 76 633 mill. kroner i 2015.

Utgiftsveksten skyldes i hovedsak økning i grunnbeløpet, samt en økning i antall mottakere av uføretrygd. Økning i grunnbeløpet i folketrygden i forbindelse med trygdeoppgjøret i 2016 bidrar med en utgiftsøkning på om lag 2,5 pst. Utover økningen i grunnbeløpet skyldes utgiftsveksten hovedsakelig økt antall mottakere, som bidrar til en vekst på om lag 2 pst.

I 1. halvår 2017 er det regnskapsført utgifter på 41 195 mill. kroner til uføretrygd. Dette innebærer en vekst på 4,1 pst. i forhold til samme periode i 2016.

Mottakere av uføretrygd

Ved utgangen av 2016 mottok om lag 318 200 personer uføretrygd. Dette er en oppgang på 1,1 pst., eller 3 500 personer sammenlignet med 2015. Ved utgangen av 2016 var 9,5 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år mottakere av uføretrygd. Andelen har økt med 0,1 prosentpoeng sammenlignet med utgangen av 2015.

Ved utgangen av juni 2017 mottok om lag 321 800 personer uføretrygd. Antallet har økt med 3 600 mottakere sammenlignet med utgangen av 2016. Ved utgangen av juni 2017 mottok 9,6 pst. av befolkningen i alderen 18–66 år uføretrygd, en økning på 0,1 prosentpoeng sammenlignet med utgangen av 2016. Veksten i antall mottakere i 2017 har sammenheng med høy overgang fra arbeidsavklaringspenger, samt noe lavere avgang til alderspensjon enn tidligere år.

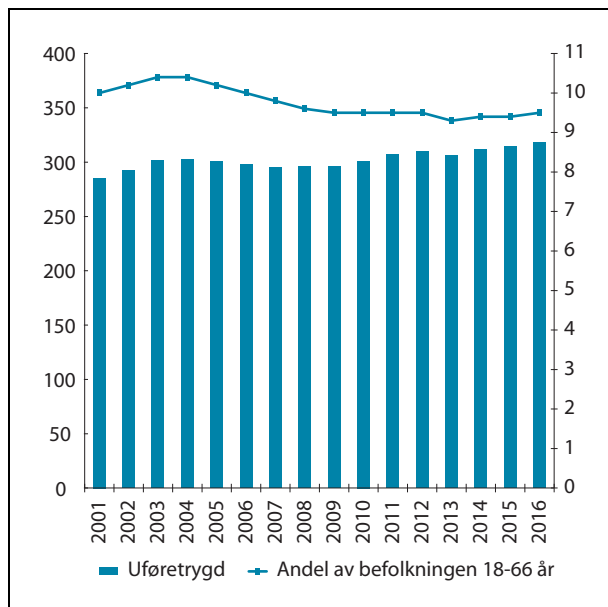
Figur 6.2 viser utviklingen i antall personer som mottok uføretrygd fra 2001 til 2016⁵⁹. I perioden fra 2001 til 2003 var det både en økning i antall uføretrygdede og uføretrygdede som andel av befolkningen i alderen 18–66 år. Da tidsbegrenset uførestønad ble innført i 2004⁶⁰, fikk mange som tidligere ville fått innvilget uførepensjon i stedet tidsbegrenset uførestønad. Det førte til at antallet uføretrygdede avtok i årene etter at tidsbegrenset uførestønad ble innført. I årene fra 2008 til 2016 økte antallet uføretrygdede igjen, med unntak av en midlertidig nedgang i 2013.

Antall uføretrygdede som andel av befolkningen i alderen 18–66 år avtok etter innføringen av

⁵⁹ Ved innføringen av uføreformen 1. januar 2015 endret ytelsen navn fra uførepensjon til uføretrygd.

⁶⁰ Tidsbegrenset uførestønad ble avviklet 1. mars 2010. Eksisterende mottakere ble overført til arbeidsavklaringspenger.

tidsbegrenset uførestønad. Andelen har avtatt eller vært uendret i alle årene i perioden 2003–2013. I 2003 var andelen 10,4 pst. av befolkningen, mens andelen var redusert til 9,3 pst. ved utgangen av 2013. Fra 2013 til 2016 økte andelen av befolkningen med uføretrygd igjen noe til 9,5 pst. Under omtalen av Sentrale ytelser i Del I ses utviklingen for de helserelaterte ytelsene gjennom flere år i sammenheng, og betydningen av demografiske endringer og arbeidsmarkedssituasjonen drøftes nærmere.

Figur 6.2 Mottakere av uføretrygd. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. 2001–2016

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Antall nye mottakere av uføretrygd i løpet av året og prosentvis endring fra året før. 2014–2016

År	Antall nye mottakere av uføretrygd			Prosentvis endring fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2014	32 090	12 860	19 230	34,3	29,0	38,0
2015	30 115	12 854	17 261	-6,2	0,0	-10,2
2016	29 418	12 588	16 830	-2,3	-2,1	-2,5

I 2016 ble det 29 418 nye uføretrygdde. Dette er en nedgang på 697 personer sammenlignet med 2015, tilsvarende en reduksjon på 2,3 pst. Nedgangen gjaldt både for menn og kvinner.

Et høyt antall nye uføretrygdde i 2014 må ses i sammenheng med en betydelig vekst i antall personer som avsluttet en stønadsperiode med arbeidsavklaringspenger. I løpet av 1. halvår 2017 ble det om lag 16 000 nye uføretrygdde. Dette er en oppgang på 0,8 pst., eller om lag 120 personer sammenlignet med tilsvarende periode i 2016⁶¹.

Det er flere kvinner enn menn som mottar uføretrygd. Som andel av befolkningen i alderen 18–66 år, mottok 11,3 pst. av kvinnene uføretrygd i 2016, mens tilsvarende andel for menn var 7,8 pst. Dette innebærer en økning på 0,1 prosentpoeng i andelen for både menn og kvinner, sammenlig-

net med 2015. Med unntak av aldersgruppen under 30 år, er uføreandelen blant kvinner høyere enn blant menn i alle aldersgrupper. Forskjellene mellom kjønn øker med alderen og er særlig stor for gruppen 50 år og over. Av nye uføretrygdde i 2016 var 57 pst. kvinner. Andelen er uendret fra 2015.

Ved utgangen av 2016 var det 318 200 uføretrygdde. Av disse var 18,1 pst. registrert med et arbeidsforhold. Sammenlignet med samme tids-

⁶¹ Uførestatistikken er basert på mottakere som faktisk får uføretrygd til utbetaling. Enkelte mottakere av uføretrygd fikk på grunn for høy inntekt midlertidig stopp i ytelsen mot slutten av 2015 og 2016. Når denne gruppen uføre igjen får uføretrygd til utbetaling etter årsskiftet, inngår de igjen i uførestatistikken. Dette påvirker statistikken for avgang og tilgang til uføretrygd ved årsskiftet noe.

punkt i 2015 var det en økning på 1,1 prosentpoeng. Om lag 257 000 personer mottok 100 pst. uføretrygd ved utgangen av 2016, og om lag 61 000 uføretrygdde mottok en ytelse med utbetalingsgrad lavere enn 100 pst.⁶² Antallet mottakere med utbetalingsgrad lavere enn 100 pst. utgjorde 19,1 pst. av alle uføretrygdde. Dette innebærer en økning på 0,3 prosentpoeng, sammenlignet med utgangen av 2015. 22,6 pst. av uføretrygdde med 100 pst. uføretrygd hadde inntekt ved siden av ytelsen i 2015.

Mottakere av uføretrygd under 30 år

Ved utgangen av 2016 mottok om lag 14 300 personer under 30 år uføretrygd. Siden 2006 har antall uføretrygdde under 30 år økt med om lag 7 000 personer. Økningen må ses i sammenheng med at mange unge som senere ble innvilget uføretrygd var mottakere av tidsbegrenset uførestønad i perioden 2004–2010. Økningen har vært størst i aldersgruppen 25–29 år, både i antall og pst. Uføre under 30 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe har økt fra om lag 1,1 pst. i 2006 til om lag 1,7 pst. i 2016. Dette er 0,15 prosentpoeng høyere enn på samme tid i 2015.

Yrkesskadetrygd, gammel lovgivning

Yrkesskadetrygden har avtakende betydning, fordi den bare omfatter skader inntruffet før 1971 og meldt før 1. januar 1990. I 2016 var utgiftene 50,9 mill. kroner mot 49,9 mill. kroner i 2015.

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018.

⁶² Uføegrad fastsettes når en person innvilges uføretrygd. Dersom personen har tapt hele inntektsevnen, settes uføegraden til 100 pst. Den fastsatte uføegraden endres ikke selv om uføretrygden reduseres på grunn av inntekt. Utbetalingsgrad er en betegnelse på hvor stor andel av uføretrygden som utbetales. Det vil si at når en uføretrygd har inntekt over inntektsgrensen settes uføetrygden ned.

Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 2 517 mill. kroner under kap. 2655, fordelt med 2 514 mill. kroner på post 70, 2 mill. kroner på post 75 og 1 mill. kroner på post 76.

Post 70 Uføretrygd, overslagsbevilgning

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 2 514 mill. kroner på post 70.

I 2018 er det lagt til grunn gjennomsnittlig antall mottakere av uføretrygd på 326 210 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling per mottaker på 264 630 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 86 330 mill. kroner.

Post 75 Menerstatning ved yrkesskade, overslagsbevilgning

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 2 mill. kroner på post 75.

I 2016 var utgiftene på posten på 75,8 mill. kroner, mens vedtatt budsjett for 2017, etter Revidert nasjonalbudsjett, er på 75 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 83 mill. kroner.

Post 76 Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter til uførepensjon for yrkesskader inntruffet før 1971 og utgiftene for denne posten faller marginalt fra år til år.

Utgiftsanslaget for 2017 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2017 med 1 mill. kroner på post 76.

For 2018 foreslås en bevilgning på 43 mill. kroner.

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.	9 486 577	9 584 140	10 199 930	6,4
	Sum kategori 29.60	9 486 577	9 584 140	10 199 930	6,4

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	9 486 577	9 584 140	10 199 930	6,4
	Sum kategori 29.60	9 486 577	9 584 140	10 199 930	6,4

Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 865 982	1 867 000	1 900 870	
71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 659 776	1 632 000	1 549 375	
72	Stønad til servicehund			5 000	
73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	128 708	133 000	128 000	
74	Tilskudd til biler	724 538	709 500	809 875	
75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 868 571	2 918 700	3 211 180	
76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	239 650	271 200	301 600	
77	Ortopediske hjelpemidler	1 328 876	1 305 000	1 533 025	
78	Høreapparater	622 504	700 000	711 975	
79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	47 972	47 740	49 030	
	Sum kap. 2661	9 486 577	9 584 140	10 199 930	

Hovedtrekk ved regelverket

Kapitlet omfatter grunnstønad, hjelpestønad og hjelpemidler, dvs. stønad til alle typer hjelpemidler for personer med varig nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, arbeidslivet og i tilknytning til utdanning etter reglene i folketrygdloven kapittel 6 og 10.

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom, skade eller lyte har visse ekstrautgifter eller som trenger særskilt tilsyn og pleie.

Grunnstønad gis til bestemte formål, bl.a. til drift av tekniske hjelpemidler, transport og fordyret kosthold ved diett. Den laveste satsen er 8 040 kroner i året per 1. januar 2017 og høyeste sats er 40 152 kroner.

Hjelpestønad kan gis til den som har særskilt behov for tilsyn og pleie på grunn av varig sykdom eller skade. Stønaden gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold. Ordinær hjelpestønad er 14 412 kroner i året per 1. januar 2017. Forhøyet hjelpestønad, som kan tilstås til barn og unge under 18 år med særskilt behov for tilsyn og pleie, er 2, 4 eller 6 ganger ordinær hjelpestønad. Høyeste sats er 86 472 kroner i året per 1. januar 2017.

Gis hjelpestønad til barn, er det vanligvis foreldrene som mottar stønaden som verge for barnet. Hjelpestønad er en skattefri kontant ytelse som kan benyttes til å kjøpe hjelp.

Stortinget vedtar satsene for grunn- og hjelpestønad i eget romertallsvedtak. Forslag til satser for 2018 framgår av budsjettforslaget for 2018.

Folketrygden kompenserer for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for personer som har varig sykdom, skade eller lyte. Det gis stønad til tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for at vedkommende

skal bli i stand til å skaffe seg eller beholde arbeid eller for å bedre funksjonsevnen i dagliglivet. Denne stønaden gis i form av utlån, tilskudd eller lån til bl.a. hjelpemidler, høreapparat og motorkjøretøy eller annet transportmiddel. Det kan også gis stønad til ombygging av maskiner og tilrettelegging av fysisk miljø på arbeidsplassen. Stønaden gis også i form av tjenester som lese- og sekretærhjelp for blinde og svaksynte, tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde.

Rapport

Grunn- og hjelpestønad

Utgifter til grunnstønad i 2016 var 1 866 mill. kroner, mot 1 818 mill. kroner i 2015. Utgifter til hjelpestønad i 2016 var 1 660 mill. kroner, mot 1 648 mill. kroner i 2015.

Utgiftsutvikling for grunn- og hjelpestønad i perioden 2014–2016 (mill. kroner)

	2014	2015	2016
Grunnstønad	1 806	1 818	1 866
Hjelpestønad	1 680	1 648	1 660

Tabellene under viser antall grunn- og hjelpestønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2016. Ved utgangen av 2016 mottok til sammen 118 700 personer grunnstønad og 72 500 personer hjelpestønad. Antall mottakere er litt lavere enn i 2015.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2016.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	118 729	12 597	73 347	32 785
Sats 1	48 058	3 614	26 919	17 525
Sats 2	8 815	774	5 384	2 657
Sats 3	18 962	587	12 039	6 336
Sats 4	39 187	7 349	26 219	5 619
Sats 5	2 525	206	1 828	491
Sats 6	1 182	67	958	157

40 pst. av grunnstønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2016. Ved utgangen av 2016 var i

alt 3 237 nye personer tilkjent grunnstønad, mens 5 044 nye personer var tilkjent hjelpestønad.

Antall hjelpestønadmottakere etter alder og sats per 31. desember 2016.

Alder	I alt	0–17 år	18–66 år	67 år og eldre
Antall i alt	72 535	30 533	26 326	15 676
Sats 0	12 009	-	3 761	8 248
Sats 1	37 858	7 979	22 464	7 415
Sats 2	16 062	15 994	55	13
Sats 3	5 102	5 079	23	-
Sats 4	1 504	1 481	23	-

Ordningen med hjelpestønad til hjelp i huset (sats 0) ble avvirket for nye tilfeller i 1992. Om lag 51 pst. av hjelpestønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2016. Det er i hovedsak barn og ungdom i alderen 0–17 år som mottar hjelpestønad etter sats 2–4.

Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Utgiftene på denne posten var 128,7 mill. kroner i 2016, mot 134,5 mill. kroner i 2015.

Dette er en sammensatt post med flere typer utgifter. Utgifter til tolkehjelp for hørselshemmede i arbeid og i utdanning har hatt en betydelig økning de siste årene, men gikk noe ned i 2015 og

2016. Noe av utgiftene er overført til driftsbudsjettet, og det er ansatt noen flere tolker i Arbeids- og velferdsetaten, som reduserer bruken av frilanstolker noe. Generelt er det økende behov for tolking, bl.a. fordi flere unge hørselshemmede tar høyere utdanning. Det har også vært økt satsing på tolking i arbeidslivet gjennom ordningen med tolk på arbeidsplass, som ble gjort permanent og landsomfattende i 2015.

Antall søknader om tilrettelegging på arbeidsplassen gikk i 2016 ned med 4,5 pst. i forhold til i 2015, mens utgiftene er redusert noe mer. I hovedsak gis stønaden til dette formålet i form av lån og tilskudd.

Utgiftsutvikling for de enkelte stønadene i perioden 2014–2016 (mill. kroner)

	2014	2015	2016
I alt	146,6	134,5	128,7
Lån og tilskudd til tilrettelegging til arbeid	31,5	26,8	21,5
Tolkehjelp døve ¹	93,1	86,9	88,9
Tolkehjelp døvblinde ²	4,6	4,7	4,8
Lese- og sekretærhjelp	17,4	16,1	13,6

^{1, 2} Utgiftene til tolkehjelp i tabellen gjelder kun utgifter til frilanstolker. I tillegg kommer driftsutgifter til fast ansatte tolker under kap. 605, post 01.

Tilskudd til biler

Utgiftene til stønad til bil var 725 mill. kroner i 2016 mot 658 mill. kroner i 2015, som er en økning på 10 pst.

Det kan gis økonomisk tilskudd til ordinære biler (gruppe 1) til arbeid og utdanning, eller rente- og avdragsfrie lån til spesielt tilpassede biler (gruppe 2). Fra 1. januar 2015 er stønad til bil i gruppe 1 begrenset til å gjelde bil til arbeid og utdanning. Utgiftene til dette formålet har derfor

gått sterkt ned. Gjennomsnittlig saksbehandlings-tid har blitt kortere.

For biler i gruppe 2 gikk antall søknader opp med 49 pst. i 2015, noe som først og fremst skyldes at stønaden til bil i gruppe 1 ble innskrenket. Antall innvilgede saker økte likevel bare med 2 pst. Tidsforskyving mellom vedtak og utbetaling gjør at utgiftene økte i 2016.

For å begrense antall urealistiske søknader og for å få raskere saksbehandling prioriterer Arbeids- og velferdsetaten å gi best mulig veiledning og informasjon på nett og via selvbetjeningsløsningen for søknad som ble innført i september 2015.

Utgiftsutvikling på de enkelte stønadene på bilområdet, hele året i perioden 2014–2016 (mill. kroner)

	2014	2015	2016
I alt	743,0	657,9	724,5
Kjøp av bil gruppe 1	119,6	79,5	30,9
Kjøp av bil gruppe 2	331,1	317,0	415,9
Utstyr, ombygging, kjøreopplæring	296,9	265,2	282,7
Innbetaling gjeldsoppgjør, mv.	-3,9	-3,7	-5,0

Innbetalingene ved gjeldsoppgjør er gradvis flyttet over til kap. 5701, post 88.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgiftene på denne posten var 2 869 mill. kroner i 2016. Det er en økning på 5,9 pst. fra 2015, da utgiftene var 2 709 mill. kroner. De største utgiftspostene i 2016 var hjelpemidler til husholdning og bolig (719 mill. kroner), kommunikasjons- og datahjelpemidler (551 mill. kroner) og elektrisk rullestol (495 mill. kroner).

I 2016 var det 138 150 brukere som mottok et eller flere utlån gjennom hjelpemiddelsentralene. Dette er en økning på 2,6 pst. fra 2015. Det var i tillegg om lag 20 190 brukere som fikk service på hjelpemidler, og 18 350 som fikk råd, veiledning mv. Om lag 10 pst. av alle registrerte hjelpemiddelbrukere er barn og unge under 18 år. Andelen i yrkesaktiv alder er om lag 37 pst. Rundt 53 pst. av brukerne er personer over 67 år. Kommunene satser i stor grad på hjemmebasert omsorg i egne boliger framfor institusjoner, noe som bidrar til økt behov for utlån av hjelpemidler.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Utgiftene på denne posten var 239,6 mill. kroner i 2016. Det var en nedgang på 4,1 pst. fra 2015. Det meste av utgiftene er knyttet til tilpasningskurs og annen opplæring, reise og utprøving av ulike hjel-

pemidler, tolkehjelp for døve og døvblinde og førerhunder. De samlede utgiftene relatert til tolkehjelp for døve og døvblinde i arbeid og i dagliglivet ble redusert fra om lag 153 mill. kroner i 2015, til om lag 150 mill. kroner i 2016. Utviklingen må ses i sammenheng med utviklingen i utgifter til fast ansatte tolker under kap. 605, post 01.

Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene til ortopediske hjelpemidler var 1 329 mill. kroner i 2016. Det var en økning på 4,3 pst. fra 2015. De største produktgruppene det ble gitt støtte til i 2016 var ortoser og fotsenger (532 mill. kroner), proteser (354 mill. kroner) og fottøy (356 mill. kroner). Utgiftsveksten henger først og fremst sammen med antall produserte hjelpemidler og økte materialkostnader.

Høreapparater og tinnitusmaskerere

De samlede utgiftene på denne posten var på 622,5 mill. kroner i 2016. Det var en økning på 6,4 pst. fra 2015.

I 2016 ble det kjøpt inn 87 637 høreapparater og 2 488 tinnitusmaskerere gjennom folketrygden, mot 87 435 høreapparater og 2 392 tinnitusmaskerere i 2015.

Utgifter til reparasjoner var på 75 mill. kroner i 2016, som var en økning på 12,9 pst. fra 2015. Tinnitusmaskerere representerte en total kostnad på om lag 6 mill. kroner i 2016.

Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Det ble levert ut hjelpemidler til 50,7 mill. kroner i 2016, og det ble innbetalt egenandel på om lag 2,7 mill. kroner. 1. halvår 2017 var utgiftene til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år 14,6 mill. kroner. Det ble innbetalt egenandel på om lag 1,4 mill. kroner.

Budsjettforslag 2018**Post 70 Grunnstønad, overslagsbevilgning**

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall grunnstønadmottakere på 117 960 i 2017 og 116 550 i 2018. Det foreslås at satsene fra 1. januar 2018 justeres med 1,1 pst., og økes til:

- Sats 1: 8 136 kroner
- Sats 2: 12 420 kroner
- Sats 3: 16 284 kroner
- Sats 4: 23 988 kroner
- Sats 5: 32 508 kroner
- Sats 6: 40 596 kroner

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 900,9 mill. kroner.

Post 71 Hjelpetønad, overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall hjelpestønadmottakere på 71 820 i 2017 og 70 390 i 2018. Hjelpetønad sats 0 er til hjelp i huset og kan gis til den som har særskilt behov for hjelp i huset på grunn av varig sykdom eller skade. De aller fleste mottakerne er kvinner. Hjelpetønad gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold eller privat tjeneste. Ordningen ble opphevet i 1992, se Ot.prp. nr. 5 (1991–1992). Det ble i proposisjonen vist til at kommunal hjemmehjelp nå var vedtatt som en lovfestet hjelpeform i (daværende) lov om sosial omsorg gjennom lov 31. mai 1991 nr. 21. Det kommunale ansvaret for å tilby nødvendige helse- og omsorgstjenester til de som oppholder seg i kommunen, herunder praktisk bistand til hjelp i huset, framgår i dag av lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester.

En overgangsordning løper fortsatt for tilfeller som allerede var innvilget hjelpestønad i 1992. Overgangsordningen ble bl.a. begrunnet med at det ville bli en stor belastning for kommunene å få søknader om hjemmehjelp fra den store gruppen som i 1991 hadde hjelpestønad sats 0. Antall mottakere av denne hjelpestønaden har imidlertid falt kraftig siden 1991. Det foreslås å oppheve sats 0 for mottakere av hjelpestønad. De som i dag bruker stønaden til å dekke privat hjelp i huset vil

kunne søke kommunen om hjelp. For at dagens mottakere skal ha tilstrekkelig tid til å tilpasse seg, foreslås det at satsen oppheves fra 1. juli 2018. Endringen innebærer en reduksjon i bevilgningen under kap. 2661 på 73 mill. kroner i 2018. Helårsvirkningen av tiltaket i 2019 anslås til en innsparing på 140 mill. kroner. Det foreslås at satsene fra 1. januar 2018 justeres med 1,1 pst., og økes til:

- Sats 0: 13 560 kroner
- Sats 1: 14 580 kroner
- Sats 2: 29 160 kroner
- Sats 3: 58 320 kroner
- Sats 4: 87 480 kroner

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 549,4 mill. kroner.

Post 72 Stønad til servicehund

Servicehunder er trent til å bistå med praktiske gjøremål for personer med nedsatt funksjonsevne. Hundene blir spesielt trent til å møte behovene til hver enkelt bruker. Vanlige oppgaver en servicehund kan utføre er å plukke opp og bære ulike gjenstander, hjelpe til med av- og påkledning, åpne/lukke dører og hente gjenstander utenfor brukerens rekkevidde.

Et flertall i arbeids- og sosialkomiteen på Stortinget ba høsten 2008 regjeringen om å igangsette et forsøk i offentlig regi med servicehunder for personer med nedsatt funksjonsevne. Formålet med forsøksprosjektet var å prøve ut om ordningen bidrar til økt selvstendighet for personer med nedsatt funksjonsevne og vurdere nytte og behovet for servicehunder i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Arbeids- og velferdsdirektoratet hadde hovedansvaret for planlegging og gjennomføring av prosjektet. Åtte brukere deltok i prosjektet. Fire servicehunder ble utlevert i november 2013 og fire ble utdelt våren 2014. Det ble bevilget totalt 5 mill. kroner i to omganger til prosjektet.

Regjeringen varslet i Sundvolden-erklæringen en gjennomgang av forsøksordningen med servicehunder med sikte på å gjøre den mer lik ordningen med førerhund for blinde og svaksynte. Prosjektet ble evaluert av Oslo Economics i 2016. Evalueringen konkluderte med at servicehunder ser ut til å være samfunnsøkonomisk lønnsomt under en klar forutsetning om at brukerne av servicehunder får redusert behovet for kommunale tjenester (hjemmesykepleie og brukerstyrt personlig assistanse) med et visst omfang. Brukerne i prosjektet har i gjennomsnitt redusert sitt behov for kommunale tjenester med om lag 2,5 timer per

uke i 2016. En analyse viser at behovet for kommunale tjenester generelt må reduseres med om lag 1-2 timer i uken per bruker i en periode på åtte år for at nytten av servicehund skal utligne kostnadene, som er på om lag 500 000 kroner per hund. Evalueringen viser også til at servicehund ser ut til å ha flere ikke-prissatte effekter, slik som økt livskvalitet og trygghet.

Regjeringen foreslår nå å opprette en permanent rammestyrte ordning for servicehunder i offentlig regi. Departementet har, i samarbeid med Helse- og omsorgsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet vurdert ulike innretninger av ordningen, og foreslår en statlig stønadsordning forvaltet av Arbeids- og velferdsetaten. Ordningen skal bidra til at personer med fysiske funksjonsnedsettelse får servicehund som kan hjelpe til med praktiske gjøremål. Servicehunden skal gjøre brukeren mer selvhjulpent og bidra til å redusere behovet for kommunale pleie- og omsorgstjenester. Mottakeren må være i stand til å ta vare på hunden på en tilfredsstillende måte.

Stønad skal dekke anskaffelse og opptrening av servicehund inkludert samtrening, hjemtrening og ettervern av hunden. Det skal gis grunnstønad til hold av servicehund etter folketrygdloven § 6-3.

Arbeids- og velferdsetaten skal fatte vedtak om tildeling av servicehund og beholder det juridiske eierskapet til hunden. Det skal opprettes et eget servicehundutvalg som skal være et rådgivende organ for etaten og bistå ved tildeling av servicehunder.

Reglene for søknad, tildeling og oppfølging av stønad til servicehund fastsettes nærmere i forskrift.

Regjeringen foreslår at det settes av midler til om lag ti hunder årlig. Dette gir en årlig utgift på 5 mill. kroner. Midlene finansieres gjennom trekk i kommunerammen. I tillegg kommer administrative utgifter på 0,6 mill. kroner under kap. 605, post 01 og utgifter på 0,2 mill. kroner til stønad til hundehold, grunnstønad sats 3 under kap. 2661, post 70.

Ordningen er rammestyrte og trer i kraft 1. januar 2018. Arbeids- og velferdsdirektoratet må, i tråd med anskaffelsesregelverket, fremforhandle rammeavtale om anskaffelse av servicehundene. Dette arbeidet vil starte opp umiddelbart slik at en rammeavtale trolig vil kunne være på plass før sommeren 2018. Dette betyr at søkere tidligst vil kunne få tildelt en hund etter sommeren 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 5 mill. kroner.

Post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

For 2017 er det lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 5 pst. og en prisøkning på 2,3 pst. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 0 pst. og en prisøkning på 2,7 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 128 mill. kroner.

Post 74 Tilskudd til biler

Det er lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 1,9 pst. i 2017. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 3 pst. Tilskuddsrammen for stønad til bil gruppe 1 foreslås prisjustert med 1,1 pst. i 2018. For stønad til bil gruppe 2 er det lagt til grunn en prisøkning på 1,6 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 809,9 mill. kroner.

Post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 1,9 pst. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 3 pst. Det foreslås at tilskuddssatsene under denne posten prisjusteres med 1,1 pst. i 2018. For øvrige stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 1,6 pst. Regjeringen foreslår å innføre rett til taleflythjelpemidler i folketrygden fra 2018. Det har vært gitt stønad til taleflythjelpemidler gjennom en forsøksordning i perioden 2007 til 2015. Forsøket har nå blitt evaluert, og viser gode effekter for en del brukere av hjelpemiddelet. Dette foreslås derfor innført som en permanent ordning. Forslaget innebærer 1,5 mill. kroner i merutgifter under kap. 2661, post 75.

For 2018 foreslås en bevilgning på 3 211,2 mill. kroner.

Post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 12 pst. og en prisøkning på 2,3 pst. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 4 pst. og en prisøkning på 2,7 pst. Regjeringen foreslår å utvide retten til lese- og sekretærhjelp i dagliglivet for blinde og svaksynte fra 2018. Blinde og svaksynte med ingen eller så liten synsevne at vedkommende ikke er i stand å lese og/ eller skrive kan i dag etter folketrygdloven få stønad til lese- og sekretærhjelp i inntil 20 timer i året til gjøremål i dagliglivet. En lese- og sekretærhjelp bistår med å

lese skriftlig materiale som er utilgjengelig, og kan bistå med nødvendig skrivearbeid. Mange har i dag en underdekning av lese- og sekretærhjelp til disse aktivitetene i dagliglivet. Det foreslås derfor å øke maksimumsgrensen for antall timer til lese- og sekretærhjelp i dagliglivet fra 20 til 40 timer, slik at mer av det reelle behovet synshemmede har for lese- og sekretærhjelp blir dekket.

Forslaget innebærer 1,6 mill. kroner i merutgifter under kap. 2661, post 76.

For 2018 foreslås en bevilgning på 301,6 mill. kroner.

Post 77 Ortopediske hjelpemidler

For 2017 er det lagt til grunn volumnedgang på 7 pst. og en prisøkning på 1,9 pst. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. Det foreslås at tilskuddssatsene under denne posten prisjusteres med 1,1 pst. i 2018. For øvrige stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 1,6 pst. Regjeringen foreslår å utvide ordningen med stønad til parykk for personer under 18 år til 30 år fra 2018. Personer med behov for parykk opplever i dag en svært stor utgiftsøkning når de blir 18 år. Det er viktig at unge mennesker i overgangen mellom videregående skole og utdanning/ arbeid får tilstrekkelig stønad til parykk. Utgifter til parykk

kan ofte være høye, og for unge personer er det særlig viktig å ha tilgang på dette når de skal starte med utdanning eller gå inn i arbeidslivet. Forslaget innebærer 6,4 mill. kroner i merutgifter under kap. 2661, post 77.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 533 mill. kroner.

Post 78 Høreapparater

For 2017 er det lagt til grunn en volumvekst på 7 pst. og en prisøkning på 1,9 pst. For 2018 er det lagt til grunn en volumvekst på 6 pst. Det foreslås at maksimal prisgrense for analoge høreapparater uten propp, analoge høreapparater med propp, digitale høreapparater og tinnitusmaskerere prisjusteres med 1,1 pst. i 2018. For øvrige stønader er det lagt til grunn en prisøkning på 1,6 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 712 mill. kroner.

Post 79 Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Posten er rammestyrkt. For 2018 er det lagt til grunn en prisøkning på 2,7 pst.

For 2018 foreslås en bevilgning på 49 mill. kroner.

Programkategori 29.90 Diverse inntekter

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
5701	Diverse inntekter	2 118 446	2 007 940	2 092 127	4,2
	Sum kategori 29.90	2 118 446	2 007 940	2 092 127	4,2

Inntekter under programkategori 29.90 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
50-89	Overføringer fra andre	2 118 446	2 007 940	2 092 127	4,2
	Sum kategori 29.90	2 118 446	2 007 940	2 092 127	4,2

Kap. 5701 Diverse inntekter

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
71	Refusjon ved yrkesskade	938 873	937 440	1 076 827	
73	Refusjon fra bidragspliktige	245 156	250 000	200 000	
80	Renter	2 540	1 700	1 700	
86	Innkreving feilutbetalinger	829 250	718 000	718 000	
87	Diverse inntekter	36 977	35 800	34 600	
88	Hjelpemiddelsentraler m.m.	65 650	65 000	61 000	
	Sum kap. 5701	2 118 446	2 007 940	2 092 127	

Post 71 Refusjon ved yrkesskade

Bakgrunn

En vesentlig del av folketrygdens utgifter ved yrkesskade blir finansiert av arbeidsgivere ved en refusjonsordning knyttet til den obligatoriske yrkesskadeforsikringen etter lov av 16. juni 1989 nr. 65. Ordningen er forankret i forskrift 25. mars

1997 nr. 270, hjemlet i medhold av folketrygdloven § 23-8.

Refusjonsordningen bygger på en forenklet modell, basert på at man medregner kapitaliserte uføreytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke tas med. Den avspeiler forholdet mellom folketrygdens utgifter og erstatningsutbetalingene, men tar ikke sikte på å dekke

de faktiske trygdeutgifter i de enkelte yrkesskade-tilfeller. Refusjonen skjer gjennom en fastsatt pro-sentsats/refusjonssats av de faktiske erstatnings-utbetalinger fra forsikringsgiverne. Refusjonssat-sen har vært fastsatt til 120 pst. av erstatningsut-betalingene siden 1991, da ordningen ble innført. Refusjonssatsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2017. Av praktiske grunner følger oppgjørsåret kalenderåret, men forsikringsselskapene kan først ha oppgjøret fer-dig beregnet og utbetalt 1. mars i det etterføl-gende året. Fra 1. januar, fram til forfall 1. mars, blir selskapene belastet renter i henhold til dags-lånsrenten i Norges Bank.

Nærmere om folketrygdens utgifter og refusjons-inntekter ved yrkesskade

Folketrygdens faktiske utgifter ved yrkesskade er langt større enn beløpet som blir refundert. Dette skyldes at stønadsarter, i hovedsak korttidsytelser som sykepenger og utgifter til helsetjenester, er holdt utenfor refusjonsordningen. Refusjonsordningen omfatter heller ikke enkelte persongrup-per som hører inn under det offentliges ansvar, som for eksempel skoleelever.

I tabellen nedenfor framgår de faktiske refu-sjonsinnbetalinger som folketrygden har fått fra forsikringsselskapene fra og med 2011 og til og med juli 2017 (nominelt og i mill. kroner).

Refusjonsinnbetalinger fra forsikringsselskapene

	2011	2012	2013	2015	2016	2017
Inntekt	932	821	835	904	939	1 021

Departementet vil bemerke at refusjonsordningen bygger på en forenklet modell basert på at man medregner de kapitaliserte uføreytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke medregnes. I budsjettanslaget for 2018 forut-settes det at refusjonssatsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2018

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 076,8 mill. kroner.

Post 73 Refusjon bidragspliktige

Det tas refusjon for utbetalt bidragsforskott (se kap. 2620, post 76) i innbetalt bidrag fra de bidragspliktige for samme periode, inntil tilsva-rende beløp utbetalt som forskott.

I 2016 ble det innbetalt 245,2 mill. kroner fra de bidragspliktige. Dette utgjør nær en tredel av utbetalt forskott på kap. 2620, post 76.

Anslagene som legges til grunn på denne pos-ten, utgjør en andel av det beløp som forventes utbetalt i bidragsforskott i samme periode. Forsla-get om å avvikle laveste forskottssats medfører redusert refusjon fra de bidragspliktige. Utbeta-ling av bidragsforskott til færre personer, medfø-rer en korresponderende reduksjon i refusjonsan-delen. (Se nærmere omtale av forslaget under kap. 2620, post 76.) Det anslås at inntektene i 2018 vil utgjøre om lag 30 pst. av utgiftene på kap. 2620, post 76.

For 2018 foreslås en bevilgning på 200 mill. kroner.

Post 80 Renter

Posten gjelder vesentlig renteinntekter av lån og innskudd for kontorlokaler.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1,7 mill. kroner.

Post 86 Innkreving feilutbetalinger

Posten omfatter inntekter fra tilbakebetaling av for mye utbetalt til stønadsmottaker.

For 2018 foreslås en bevilgning på 718 mill. kroner.

Post 87 Diverse inntekter

Posten består i det vesentlige av følgende inntek-ter:

- Purregebyr
- Rettsgebyr fra skyldner
- Straffgebyr fra a/a register
- Renter og avdrag på attføringslån

Flere av inntektene er knyttet opp mot rettsgeby-ret. I anslaget for 2018 er det innarbeidet en økning i rettsgebyret fra 1. januar 2018 fra 1 049 kroner til 1 131 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 34,6 mill. kroner.

Post 88 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Posten omfatter inntekter fra bl.a. salg av hjelpe-midler og biler.

For 2018 foreslås en bevilgning på 61 mill. kro-ner.

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2541	Dagpenger	15 447 848	16 300 000	13 043 000	-20,0
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.	811 694	975 000	795 000	-18,5
	Sum kategori 33.30	16 259 542	17 275 000	13 838 000	-19,9

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	16 259 542	17 275 000	13 838 000	-19,9
	Sum kategori 33.30	16 259 542	17 275 000	13 838 000	-19,9

Kap. 2541 Dagpenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	15 447 848	16 300 000	13 043 000	
	Sum kap. 2541	15 447 848	16 300 000	13 043 000	

Hovedtrekk ved regelverket

Dagpengeordningens hovedformål er å gi delvis kompensasjon i en begrenset periode for bortfall av arbeidsinntekt ved arbeidsledighet. Dagpengene beregnes på grunnlag av tidligere arbeidsinntekt. Det vil si at det er et betydelig innslag av forsikring innebygget i ordningen. Ordningen er også et viktig fordelingspolitisk virkemiddel, og inngår i det sosiale sikkerhetsnettet. Samtidig er ordningen utformet med sikte på å motivere til aktiv jobbsøking, bl.a. gjennom aktivitetskrav, mobilitetskrav og sanksjoner. Dette gjør dagpen-

geordningen til et viktig arbeidsmarkedspolitisk virkemiddel som skal bidra til økt overgang til arbeid.

Rapport

Utviklingen i antall dagpengemottakere

I gjennomsnitt mottok om lag 75 800 personer dagpenger i 2016, mot om lag 67 100 personer i 2015. I 1. halvår 2017 var det om lag 73 300 dagpengemottakere i gjennomsnitt. Dette er en reduksjon på rundt syv pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

I 2016 var utgiftene til dagpenger på om lag 15 450 mill. kroner. I 1. halvår 2017 summerte utgiftene over dagpengekapittelet seg til om lag 7 850 mill. kroner. Dette er en reduksjon på rundt to pst. sammenlignet med 1. halvår 2016.

Tabellen nedenfor viser omfang og sammensetning av dagpengemottakere for 2015 og 2016, og 1. halvår 2016 og 2017.

Gjennomsnittlig antall dagpengemottakere, 2015–1. halvår 2017

	2015	2016	1. halvår 2016	1. halvår 2017
Helt ledige ikke permitterte	42 275	45 409	46 366	42 533
Helt ledige permitterte	3 071	4 357	5 079	4 054
Delvis ledige ikke permitterte	13 692	14 916	15 521	14 665
Delvis ledige permitterte	1 952	3 330	3 782	3 450
Andre (inkl. tiltaksdeltakere)	6 140	7 744	7 761	8 568
Sum	67 130	75 756	78 508	73 269

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Gjennomsnittlig mottok dagpengemottakere ytelsen i 22 uker i 2016. Dette er en økning på én uke sammenlignet med 2015. Flertallet av dagpengemottakerne er helt ledige arbeidssøkere (inkl. helt permitterte). I 2016 var det gjennomsnittlig om lag 49 750 personer i denne gruppen. I 1. halvår 2017 var det i gjennomsnitt om lag 46 590 helt ledige dagpengemottakere. Dette er en reduksjon på om lag ni pst. fra 1. halvår 2016.

Permitteringer finner først og fremst sted i industrien og i bygg og anlegg. Omfanget av permitteringer varierer mye over konjunktorene og gjennom året. Fra 2015 til 2016 økte antallet permitterte med om lag 53 pst. I 1. halvår 2017 har antallet permitterte gått ned med 15 pst. sammenlignet med 1. halvår 2016, og ble redusert til 7 500 helt og delvis permitterte. Om lag 54 pst. var helt permitterte.

Bruk av sanksjoner for mottakere av dagpenger

Dagpengeordningens krav til mobilitet og disponibilitet skal praktiseres strengt og konsekvent. Sanksjonene mot dem som uten rimelig grunn lar være å ta jobb eller delta i arbeidsmarkedstiltak er et viktig virkemiddel for å sikre aktiv arbeidssøking. Avstengning skjer i form av tidsbegrenset bortfall eller forlenget ventetid for å få dagpenger.

I 2016 ble det fattet om lag 6 600 vedtak om tidsbegrenset bortfall, og om lag 9 300 vedtak om forlenget ventetid for å få dagpenger som følge av selvforkylt ledighet. I 1. halvår 2017 ble det fat-

tet om lag 2 300 vedtak om tidsbegrenset bortfall, og om lag 4 000 vedtak om forlenget ventetid.

Budsjettforslag 2018

Post 70 Dagpenger, overslagsbevilgning

I Revidert nasjonalbudsjett 2017 ble bevilgningen redusert til 14 450 mill. kroner. For 2018 foreslås en bevilgning på 13 043 mill. kroner. Den anslåtte utgiftsreduksjonen fra 2017 til 2018 skyldes bl.a. en mer positiv utvikling på arbeidsmarkedet og færre dagpengemottakere. Reduksjonen må også ses i sammenheng med at Regjeringen foreslår en endring i dagpengeordningens opptjeningsperiode, jf. nærmere omtale nedenfor og under resultatområde 2.

Dagpengeordningens opptjeningsperiode

For å få rett til dagpenger stilles det i dag krav om arbeidsinntekt på minst 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden sist avsluttede kalenderår, eller minst tre ganger grunnbeløpet i folketrygden de tre sist avsluttede kalenderårene. Etter dagens regler defineres arbeidsinntekt som lønnsinntekt, foreldrepenge, svangerskapspenge og svangerskapsrelaterte sykepenge (folketrygdloven § 4-4).

Ved å målrette dagpengeordningen mot de som har nærmere tilknytning til arbeidslivet, vil den enkelte få sterkere incentiver til kontinuerlig arbeidsdeltakelse. Gjennom dette styrkes arbeidslinja.

Fra 1. januar 2018 foreslås adgangen til å legge arbeidsinntekt for de siste tre avsluttede kalenderårene til grunn avviklet. Regjeringen foreslår at bare arbeidsinntekt det sist avsluttede kalenderåret før søknadstidspunktet skal kunne legges til grunn for å få rett til dagpenger.

For å skjerme personer som har hatt lengre fravær fra arbeidslivet som følge av sykdom, foreslås det at arbeidsinntekten som vurderes i forbindelse med minsteinntektskravet utvides til også å omfatte sykepenger, pleiepenger samt opplærings- og omsorgspenger mv.

Perioden som legges til grunn for beregningen av dagpengene, er etter gjeldende regler (folketrygdloven § 4-11) lik opptjeningsperioden for minsteinntektskravet. Opptjeningsperioden for beregningsgrunnlaget foreslås derfor endret slik at det også her bare vil være inntekten det sist avsluttede kalenderåret som kan legges til grunn.

Dette målretter dagpengeordningen mot personer som har en nær tilknytning til arbeidslivet, og som nylig har opplevd et inntektsbortfall.

Stønadmottakere som har hatt en inntekt på minst to ganger grunnbeløpet i folketrygden det sist avsluttede kalenderåret, eller i gjennomsnitt to ganger grunnbeløpet i folketrygden de siste tre avsluttede kalenderårene, får i dag en stønadperiode på 104 uker. Stønadperioden er på 52 uker for de med inntekt under to ganger grunnbeløpet i folketrygden. Som følge av at bare inntekten fra det sist avsluttede kalenderåret foreslås lagt til grunn for minsteinntekten og beregningsgrunnlaget, foreslås det at inntekt på to ganger grunnbeløpet i folketrygden eller mer det sist avsluttede kalenderåret skal gi en dagpengeperiode på 104 uker. Dette sikrer god sammenheng i regelverket.

Generelt er det flere menn enn kvinner som mottar dagpenger. Erfaringstall for 2016 tilsier at flest menn også rammes av regelverksendringen. Imidlertid rammes flere kvinner av endringen enn hva kjønnsfordelingen blant dagpengemottakerne skulle tilsi.

Det er lagt til grunn en reduksjon i dagpengebevilgningen i 2018 på 305 mill. kroner som følge av forslaget om reduksjon i dagpengeordningens opptjeningsperiode. Arbeids- og velferdsdirektoratet har anslått at regelverksendringen vil gi en ytterligere reduksjon på anslagsvis 300 mill. kroner i 2019, og en ytterligere reduksjon på anslagsvis 100 mill. kroner i 2020. Regelverksendringen vil først ha full budsjetteffekt tre år etter iverksettelsen. Det er anslått en samlet effekt av denne endringen på om lag 700 mill. kroner under kap. 2541, post 70 Dagpenger.

Dagpenger ved etablering av egen virksomhet

I dag kan det innvilges dagpenger under etablering av egen virksomhet i inntil tolv måneder, fordelt på en utviklingsperiode på inntil åtte måneder og en oppstartperiode på inntil fire måneder. I forkant må det innhentes en næringsfaglig vurdering av virksomheten, og det må søkes i forkant av hver fase. Det er videre vilkår om at etableringen må gjelde en ny virksomhet, og at den gjelder søkers egen virksomhet. Inndelingen i en utviklings- og en oppstartsfase er lite hensiktsmessig fordi det i praksis ofte vil være en glidende overgang mellom fasene. Det foreslås å oppheve faseinndelingen. Søknad om å beholde dagpenger under nyetablering av næringsvirksomhet kan etter dette innvilges for en periode på inntil tolv måneder. Oppheving av faseinndelingen vil bidra til en mer smidig ordning for brukere og forvaltning, og vil ikke medføre økte utgifter under kap. 2541, post 70 Dagpenger.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 656, 11. mai 2017

«Stortinget ber regjeringa snarast innføre ei overgangsordning for fosterforeldre på trygdeytningar, som sikrar at dei ikkje tapar økonomisk på å vere fosterforeldre. Ordninga skal gjelde fram til eit nytt regelverk for fosterheimar er på plass.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Dokument 8:49 (2016–2017) Representantforslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen og Kirsti Bergstø om å sikre at fosterhjemsgodtgjørelse ikke gir tap av trygdeytelser for fosterforeldre ved sykdom og arbeidsløshet, jf. Innst. 266 S (2016–2017).

Fosterforeldre får utbetalt en godtgjørelse fra kommunen. En del av den samlede godtgjørelsen blir utbetalt som arbeidsgodtgjørelse (pensjonsgivende inntekt), mens en annen del blir utbetalt for å dekke utgifter. I dag fører fosterforeldrenes arbeidsgodtgjørelse til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger.

Regjeringen følger opp anmodningsvedtaket ved å foreslå en overgangsordning for fosterforeldre som mottar dagpenger og arbeidsavklaringspenger, slik at godtgjørelse knyttet til det å være fosterforeldre ikke lenger vil føre til avkortning av dagpenger og arbeidsavklaringspenger. Endringene vil gjelde for alle med virkning fra 1. januar 2018.

Forslaget krever en bevilgningsøkning på anslagsvis 8 mill. kroner under kap. 2541, post 70 Dagpenger i 2018. Det vises også til omtale under kap. 2651, post 70 Arbeidsavklaringspenger.

Se også resultatområde 2, hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet for omtale av anmodningsvedtak om fosterforeldre.

Budsjettforslag

For 2018 foreslås en bevilgning på 13 043 mill. kroner.

Kap. 5705 Refusjon av dagpenger

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	26 964	30 000	23 000
71	Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge	200	200	800
	Sum kap. 5705	27 164	30 200	23 800

Budsjettforslag 2018

Post 70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs

Arbeids- og velferdsetaten kan forskuttere lønns- og garantimidler i form av dagpenger dersom vilkårene for dekning gjennom lønnsgarantiordningen er tilstede. Arbeids- og velferdsetaten fremmer refusjonskrav i konkursboet for utbetalte dagpenger når det blir klart at det vil bli utbetalt lønns- og garantimidler til arbeidstaker.

For 2018 foreslås en bevilgning på 23 mill. kroner.

Post 71 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge

Arbeids- og velferdsetaten kan søke refusjon for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land. Tilsvarende kan andre EØS-land kreve refusjon fra Norge for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i det andre EØS-landet, og har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i Norge. Mellom de nordiske landene er det inngått en avtale om å ikke kreve slik refusjon.

For 2018 foreslås en bevilgning på 0,8 mill. kroner.

Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>	811 694	975 000	795 000
	Sum kap. 2542	811 694	975 000	795 000

Hovedtrekk ved regelverket

Lønnsgarantiordningen skal, på visse vilkår, dekke arbeidstakerens utestående krav på lønn mv. når arbeidsgiver går konkurs, jf. lov av 14.

desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

Ordningen forvaltes av NAV Lønnsgaranti. Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for lønngarantiregelverket. I tillegg til skriftlig søknadsbehandling innebærer også lønnsgaranti-

arbeidet muntlig informasjon og veiledning om garantiordningen til bl.a. arbeidstakere, bobestyrere og tingretter.

Lønnsgarantiordningen omfatter arbeidsforhold der det skal betales arbeidsgiveravgift til folketrygden. Unntatt fra ordningen er selvstendig næringsdrivende, oppdragstakere og arbeidstakere som har hatt en eierandel i virksomheten på minst 20 pst., med mindre vedkommende kan sannsynliggjøre at han/hun ikke har hatt vesentlig innflytelse over driften.

De krav som kan dekkes gjennom lønnsgarantiordningen er lønn og annet arbeidsvederlag for maksimalt seks måneder. Lønnskravet må ikke være forfalt lenger tilbake enn 12 måneder før fristdagen i konkursen. Opptjente feriepenger kan dekkes for samme år som fristdagen og året før. Pensjonsytelser og erstatning for tapt arbeidsvederlag kan dekkes for maksimalt seks måneder. I tillegg kan renter av utestående lønnskrav inntil fristdagen og eventuelle inndrivelseskostnader dekkes.

Den maksimale dekningen er begrenset til et bruttobeløp tilsvarende to ganger folketrygdens

grunnbeløp på fristdagen. I tillegg kan man få dekket rimelige omkostninger i forbindelse med konkursbegjæringen.

Rapport

Antall konkurser på landsbasis og antall foretaks konkurser, antall ansatte, ansiennitet og lønnsnivå i de bedrifter som rammes av konkurs, påvirker utbetalingenes samlede størrelse i lønnsgarantiordningen. Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen er slik konjunkturavhengige. Økonomien i det enkelte år har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innbetaling av dividende. Utover dette vil svingninger i restansesituasjonen i NAV Lønnsgaranti kunne påvirke utgiftene i de enkelte år.

Utbetalingene ett år refererer seg i hovedsak til innkomne saker i utbetalingsåret, samt innkomne saker foregående år. Bobestyrere vil ofte måtte bruke noe tid på å få oversikt over konkursboet. Det vil derfor kunne ta litt tid før kravene sendes inn.

Antall konkurser på landsbasis og antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen

År	2013	2014	2015	2016
Antall konkurser	4 564	4 803	4 462	4 544
Herav antall foretakskonkurser ¹	3 253	3 434	3 328	3 308
Antall nye saker inn til lønnsgarantiordningen	2 124	2 267	2 081	2 126

¹ Med foretakskonkurser menes konkurser i foretak med ansatte arbeidstakere. I tabellmaterialet er det derfor skilt mellom antall konkurser totalt og antall foretakskonkurser, hvor personlige konkurser og enkeltmannsforetak er skilt ut.

Utviklingen i antall konkurser og nye saker inn til lønnsgarantiordningen fra 2013 til 2014 var økende. Antall foretakskonkurser og nye saker har i perioden 2014–2015 blitt redusert med hhv. 3,1 pst. og 8,2 pst. Fra 2015 til 2016 gikk antall foretakskonkurser svakt ned med 0,6 pst. mens antall nye saker økte med 2,2 pst. Per andre kvartal i 2017 følger utviklingen i antall konkurser utviklingen fra 2016, og antall nye saker hittil i år har en nedgang på 5,4 pst. Fra 2013 til 2014 var det en nedgang i antall berørte ansatte på 13,8 pst. Fra 2014 til 2015 var det en økning i antall berørte ansatte på 10,6 pst. Fra 2015 til 2016 var det igjen en svak nedgang på 1,9 pst. Hittil i 2017 har det vært en økning med 25,9 pst. i antall berørte, selv om antall konkurser går ned. Dette må ses i sammenheng med at noen få konkurser berører svært mange ansatte.

Post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter for staten i henhold til lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.

Budsjettforslag 2018

Antall konkurser økte svakt i 2016 i forhold til 2015, og utbetalingene var på om lag samme nivå som i 2015 (0,3 pst. økning). Utviklingen hittil i 2017 for antall konkurser følger utviklingen i 2016, og antall saker går noe ned. Med utsikter til noe bedring av konjunktorene forventes samlet sett en nedgang i utgiftene for ordningen.

For 2018 foreslås en bevilgning på 795 mill. kroner.

Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Dividende	167 875	220 000	200 000
	Sum kap. 5704	167 875	220 000	200 000

Hovedtrekk ved ordningen

Dividende innbetales ved at staten trer inn i arbeidstakernes prioriterte dividendekrav i konkursboet når arbeidstakere får utbetalt lønnsgarantimidler.

Dividenden kan til en viss grad ses i sammenheng med endringene i utbetalingene, samt den generelle økonomiske situasjonen i boene. Innbetalingene relaterer seg til både inneværende og tidligere års utbetalinger. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innkreving av dividende. Dette kan igjen ha sammenheng med sammensetningen av hvilke bransjer/næringer som har økonomiske problemer. En annen påvirkningsfaktor kan være bobestyrers muligheter og ressurser i forbindelse med inndrivning av midler til boet. Det er slik et betydelig etterslep i dividenden i forhold til utbetalingene.

Rapport

I 2013, 2014 og 2015 ble det innbetalt dividende tilsvarende 165 mill. kroner, 193 mill. kroner og 185 mill. kroner. I 2016 var innbetalingene på 168 mill. kroner. Dette var en nedgang på 9,1 pst. i forhold til 2015.

Dekningsgraden ble sterkt redusert fra 2012 til 2013 og var relativt høy i 2014. I 2015 og 2016 har dekningsgraden vært relativt lav, den forventes å øke vesentlig i 2017.

Post 70 Dividende

For 2018 forventes en dekningsgrad på nivå med 2017, og det anslås en dividende på om lag 200 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 200 mill. kroner.

Resultatområde 3 Pensjon

Innledning

Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for folketrygdens pensjoner og for store deler av den øvrige lovgivningen på pensjonsområdet, herunder offentlig tjenstepensjon og privat og offentlig AFP.

Pensjonspolitikken har to hovedmål:

- Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Pensjonsreformen trådte i kraft fra 2011 med bl.a. fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 til 75 år.

Departementet har tre underliggende virksomheter som administrerer pensjonsordninger, Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn.

Arbeids- og velferdsetaten administrerer folketrygdens alderspensjon. Etatens arbeid med pensjoner er i hovedsak omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, sammen med etatens arbeid på de øvrige stønadsområdene. Statens pensjonskasse administrerer tjenstepensjonsordningen for statsansatte og for store deler av undervisnings- og forskningssektoren med flere. Pensjonstrygden for sjømenn yter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år. Ordningen finansieres ved avgifter fra sjømenn og rederier, samt ved tilskudd fra staten.

Etter resultatområdeomtalen følger omtale av relevante budsjettkapitler under programkategoriene 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse, 09.60 Kontantytelser 29.70 Alderdom og 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Mål for pensjonspolitikken

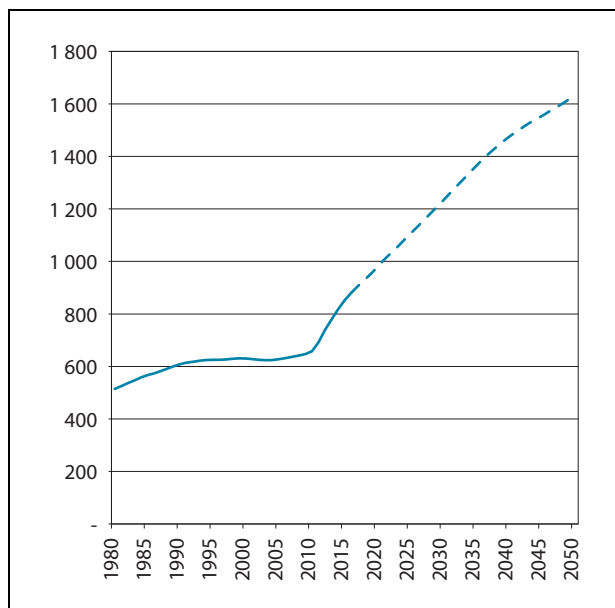
Hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Hovedmål 1 for pensjonspolitikken er å sikre et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem. Pensjonssystemet skal sikre både dagens og kommende generasjoner forutsigbare og gode pensjoner. Pensjonssystemet må derfor gi gode insentiver til arbeid. Samtidig må det være fleksibelt slik at den enkelte kan tilpasse seg sine behov og være mest mulig oversiktlig og forutsigbart. Videre må pensjonssystemet ha en god likestillings- og fordelingsprofil, oppleves som rettferdig av den enkelte og ha god oppslutning i befolkningen.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Levealderen i befolkningen øker stadig. I 1980 var forventet levealder for menn 72 år, og for kvinner 79 år. I 2016 hadde menns og kvinners forventede levealder økt til henholdsvis 81 år og 84 år. Forventet levealder anslås å øke videre til 86 år for menn og 88 år for kvinner i 2050. Som følge av at flere tar høyere utdanning, kommer mange senere ut i yrkeslivet enn tidligere. Antall yrkesaktive per pensjonist har sunket fra nær fire da folketrygden ble etablert i 1967, til 2,4 i 2014, og forventes å reduseres ytterligere til 1,7 i 2050.

Figur 6.3 viser den historiske utviklingen i antall mottakere av alderspensjon i folketrygden i perioden 1980–2016, samt framskrivninger til 2050. Ved utgangen av 2016 var det om lag 894 000 mottakere av alderspensjon i folketrygden. Antallet har økt sterkt i de senere årene, og det forventes en sterk økning også i årene fram mot 2050. Økningen har sammenheng med økende levealder og de store årskullene som ble født etter 2. verdenskrig.

Figur 6.3 Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2016. Framskrivinger 2017–2050

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Den sterke økningen i antallet eldre framover innebærer at finansieringen av pensjonene vil kreve en stadig større andel av landets verdiskaping. En bred politisk enighet om pensjonsreformen, med to forlik i Stortinget 2005 og 2007 og lovvedtak i 2009, var et svar på denne utfordringen. Målet er en rimelig fordeling av byrder og goder mellom generasjonene.

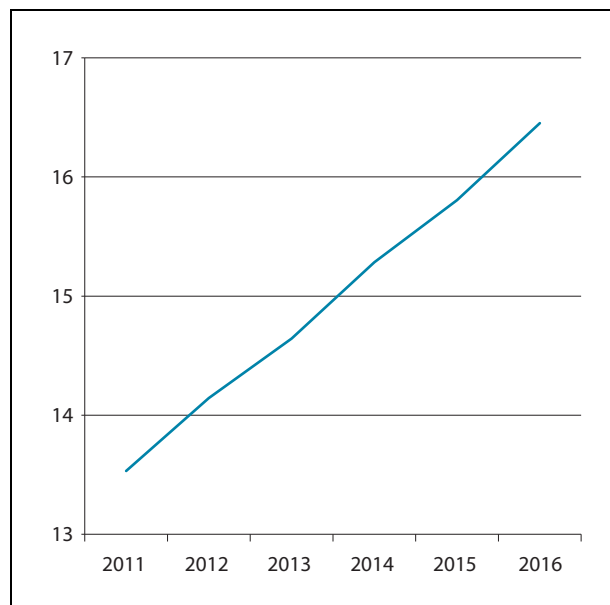
Hovedgrepene i reformen er økt økonomisk bærekraft gjennom innføring av levealdersjustering av pensjonene, som innebærer at man må arbeide noe lenger for å få samme pensjon som andel av inntekten når levealderen i befolkningen øker. Også ny regulering bidrar til økt bærekraft gjennom at pensjoner under utbetaling reguleres noe lavere enn lønnsveksten. Pensjoner under opptjening reguleres fortsatt med lønnsveksten i samfunnet. Reformen bidrar også til økt sysselsetting gjennom sterkere incentiver til arbeid. De viktigste grepene for å styrke incentivene er innføring av fleksibel pensjon, som innebærer at årlig pensjon øker jo senere den tas ut, alleårsopptjening, som betyr at flere år i arbeid gir økt pensjonsopptjening, samt innføringen av levealdersjustering.

Folketrygdens alderspensjon ble lagt om fra 2011. AFP i privat sektor ble fra samme tid lagt om og tilpasset ny folketrygd. Videre er private tjenstepensjoner også lagt om og tilpasset ny folketrygd.

I forbindelse med Stortingets lovvedtak i 2009 ble omleggingen beregnet å redusere utgiftene til alderspensjon fra folketrygden i 2050 med 15 pst. sammenliknet med det gamle systemet. Selv med reformen og selv om mange har valgt å ta ut alderspensjon tidlig er utgiftene til alderspensjon anslått å øke framover, og i Perspektivmeldingen 2017 er utgiftene anslått å øke fra 7,6 pst. av fastlands-BNP i 2017 til 9,4 pst. i 2060. Reformen anslås å bidra til økt sysselsetting gjennom sterkere incentiver til arbeid, noe som vil øke skatteinntektene og finansieringsgrunnlaget for velferdsordningene. På lang sikt er det særlig levealdersjusteringen som bidrar til innsparingene, mens de nye reglene for regulering av pensjoner under utbetaling er viktigst på kort sikt.

Figur 6.4 illustrerer utgifter til alderspensjon som andel av lønssummen i samfunnet. Utviklingen i lønssummen reflekterer utviklingen både i gjennomsnittlig lønn og i sysselsettingen. Utgifter til alderspensjon som andel av lønssummen kan sies å være et uttrykk for hvor stor andel av de yrkesaktives inntekter som går med til å finansiere utgiftene til folketrygdens alderspensjon. Fra 2011 til 2016 har denne andelen økt fra 13,5 pst. til 16,5 pst.

Utviklingen har sammenheng med en sterk vekst i antall mottakere av alderspensjon både som følge av aldringen og at mange har tatt ut alderspensjon mellom 62 og 66 år. I tillegg har lønssummen i samfunnet vist en avtakende vekst i årene 2011–2016.

Figur 6.4 Utgifter til alderspensjon som andel av lønssum. Pst.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Arbeids- og velferdsdirektoratet har anslått virkninger av pensjonsreformen på folketrygdens utgifter til alderspensjon samlet og fordelt på ulike komponenter fram til 2016. I figur 6.5 er de ulike komponentene definert som følger:

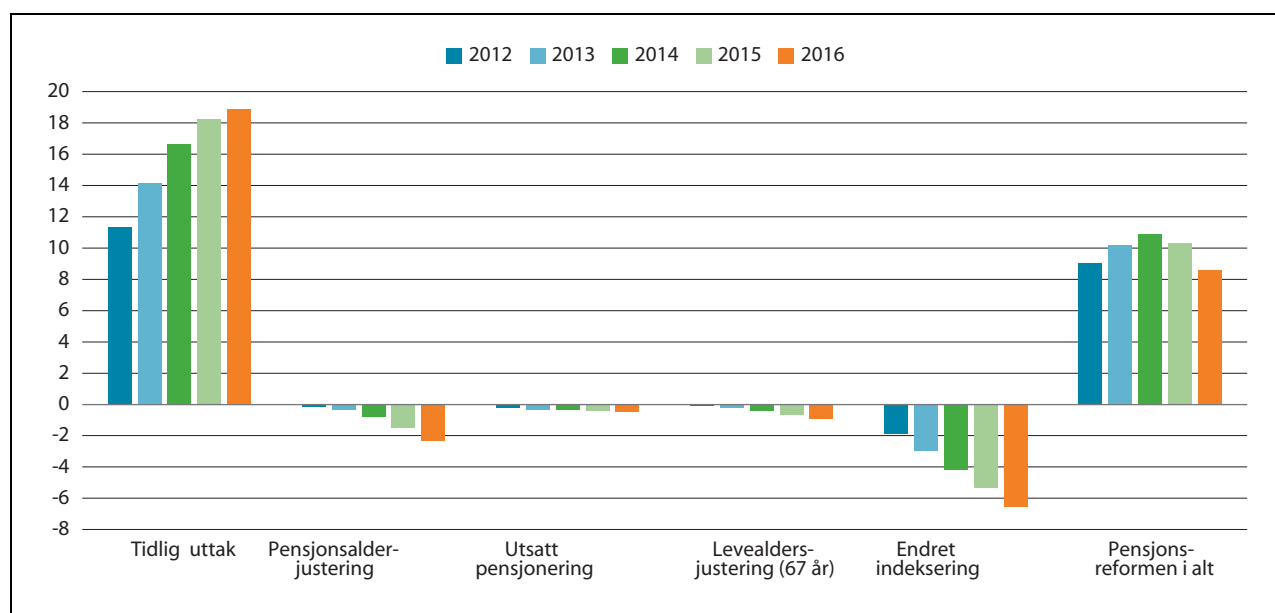
- Fleksibel pensjon er de samlede endringer i utgifter knyttet til at den enkelte selv kan velge når pensjonen skal tas ut mellom 62 og 75 år. I figuren er dette fordelt på tre ulike effekter:
 - Tidlig uttak er samlede utgifter til mottakere av alderspensjon før 67 år. Dette har til nå vært den klart viktigste effekten.
 - Pensjonsaldersjustering er innsparingen knyttet til at personer som har tatt ut pensjon før 67 år får en lavere årlig pensjon enn dersom de hadde tatt ut pensjon fra 67 år.
 - Utsatt pensjonering er innsparing som følger av at enkelte har utsatt uttak til etter 67 år.
- Levealdersjustering er innsparingen for mottakere over 67 år som følge av levealdersjusteringen forutsatt uttak av alderspensjon ved 67 år.
- Endret indeksering er innsparing som følge av at pensjoner under utbetaling reguleres lavere enn lønnsveksten.

Effekten av fleksibel pensjon har til nå blitt klart dominert av at mange har tatt ut pensjon før 67 år. Utgiftene til alderspensjon fra folketrygden på grunn av tidlig uttak av alderspensjon har økt gradvis fra 2011, og utgjorde 19 mrd. kroner i

2016. De nøytrale uttaksreglene som innebærer at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon innebærer over tid at de økte utgiftene i form av tidlig uttak på kort sikt vil motvirkes av reduserte utgifter på lengre sikt. Denne effekten kommer over mange år, slik at de økte utgiftene i form av tidlig uttak fortsatt vil dominere i flere år. Det har foreløpig vært et beskjedent antall personer som har utsatt uttak av pensjon til etter 67 år. De samlede merutgifter knyttet til fleksibel pensjon er 16 mrd. kroner i 2016.

Levealdersjusteringen ved 67 år har foreløpig hatt beskjeden effekt da den bare gjelder nye mottakere av alderspensjon fra 2011, og innsparingen begrenses av at de første årskullene er delvis skjermet for effekten av levealdersjusteringen.

Innsparinger av pensjonsreformen de første årene er særlig knyttet til ny regulering av pensjon under utbetaling som gjelder alle alderspensjonister og isolert sett har bidratt til innsparinger på 6 mrd. kroner i 2016. Samlet har reformen anslagsvis bidratt til å øke utgiftene til alderspensjon i folketrygden med 9 mrd. kroner i 2016. Innsparingselementene i pensjonsreformen får økende betydning over tid, og i 2015 og 2016 er det anslått at veksten i utgiftene til alderspensjon har vært lavere med pensjonsreformen enn den ville vært uten pensjonsreformen. I 2021 er pensjonsutgiftene anslått å bli lavere med pensjonsreformen enn uten.

Figur 6.5 Utgiftsvirkning av pensjonsreformen målt i fast G. Milliarder kroner. G = 91 740 kroner

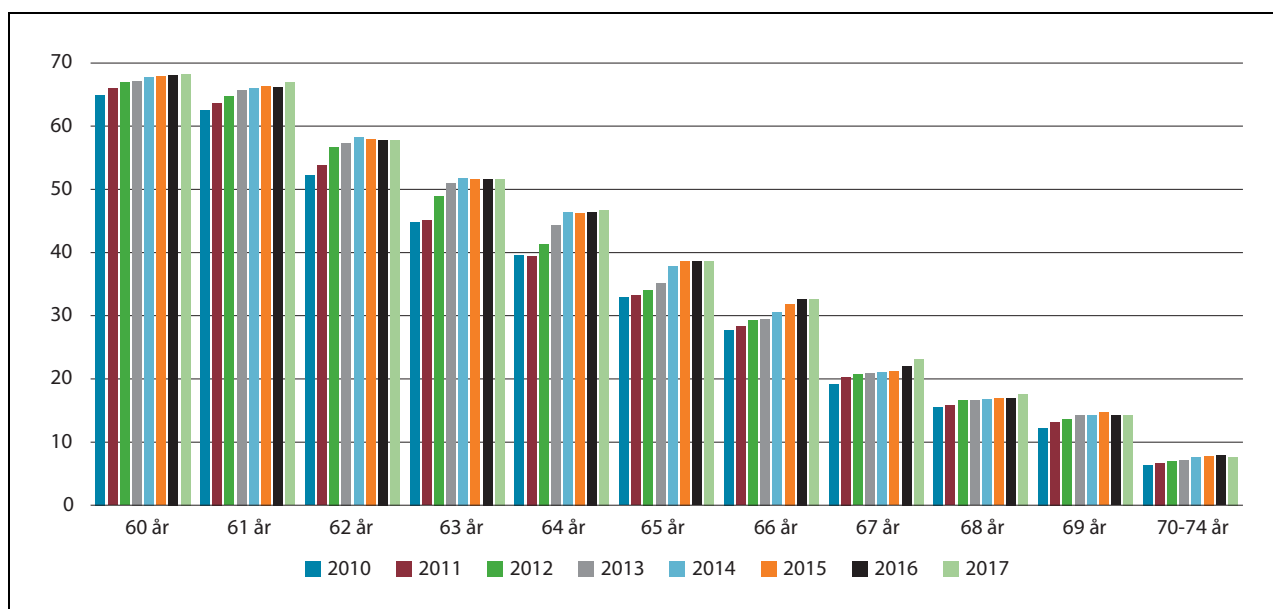
Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Syssetning blant eldre

Ettersom det blir en større andel eldre i befolkningen, blir yrkesaktiviteten blant eldre stadig viktigere i årene som kommer. Et sentralt mål med pensjonsreformen er å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid. Dette sikrer den enkelte gode pensjoner, samtidig som en høy arbeidsstyrke bidrar til økte skatteinntekter og til at våre velferdsordninger kan videreføres og videreutvikles. Gjennom pensjonsreformen gis den enkelte mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år, samt å kombinere arbeid og alderspensjon uten avkorting av pensjonen. Samtidig er regelverket utformet slik at det stimulerer til å stå lenge i arbeid. AFP i privat sektor er lagt om slik at den støtter opp under prinsippene i folketryg-

dens alderspensjon, mens AFP i offentlig sektor foreløpig er beholdt som en tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62–66 år.

Andelen arbeidstakere har økt for alle årskull i alderen 60–74 år fra 2010 til 2017, se figur 6.6. Pensjonsreformen ble innført fra 2011 og veksten i andel arbeidstakere har vært spesielt stor i aldersgruppen 62–66 år. Dette har særlig sammenheng med omleggingen av AFP i privat sektor som sammen med innføringen av fleksibel alderspensjon fra 62 år i betydelig grad har styrket insentivene til å stå i arbeid utover 62 år. Andelen for de som er 67 år eller eldre har også økt. Fra 2016 til 2017 har arbeidstakerprosentene vært relativt stabile, men det har fortsatt vært noe økning i aldersgruppene 67 og 68 år.

Figur 6.6 Arbeidstakere etter alder. Pst. av befolkningen i samme aldersgruppe. Bosatte 60–74 år. 2. kvartal 2010–2017

Kilde: NAVs Aa-register 2010–2014, fra og med 2015 a-ordningen

En stor andel som tar ut alderspensjon før 67 år fortsetter i arbeid. 58 pst. av de som hadde tatt ut alderspensjon mellom 62 og 66 år var registrert i et arbeidsforhold ved utgangen av 2016.

Forventet yrkesaktivitet – IA-avtalens delmål 3

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år måler hvor mange årsverk en 50-åring kan bidra med i arbeidslivet, dersom sysselsettingsmønsteret og dødeligheten holder seg konstant i årene framover. I IA-avtalen for 2010–2013 var et delmål å øke forventet yrkesaktivitet ved 50 år med seks

måneder fra 2009 til 2013. Forventet yrkesaktivitet ved fylte 50 år var 10,9 år i 2009 og økte til 11,3 år i 2013.

I IA-avtalen for 2014–2018 er målet at forventet yrkesaktivitet ved 50 år skal øke med tolv måneder i perioden 2009–2018. Fra 2009 til 2016 har forventet yrkesaktivitet økt med 0,9 årsverk. Det gjenstår 0,1 årsverk fram til 2018 for å nå målet i IA-avtalen, som dermed synes å være innenfor rekkevidde. Forventet yrkesaktivitet ved 50 år var 11,8 år i 2016.

Mange faktorer kan ha bidratt til økt forventet yrkesaktivitet blant eldre. Pensjonsreformen har

hatt en positiv effekt, og i tillegg kan økt yrkesaktivitet blant kvinner, økt utdanningsnivå i befolkningen, et noe bedre arbeidsmarked og bedre helsestilstand og lengre levealder ha bidratt positivt.

Sammensetning av inntekt blant alderspensjonister over 67 år

Pensjonistenes inntekter har økt sterkt i realverdi i perioden 2011–2015, som er det siste året det

foreligger inntektsopplysninger for. For alderspensjonister over 67 år kom 62 pst. av deres samlede inntekter i 2015 fra alderspensjon fra folketrygden, mens tjenestepensjon utgjorde i gjennomsnitt 17 pst. Kvinner har en noe høyere andel av sin samlede inntekt fra folketrygden enn menn.

Sammensetning av gjennomsnittlig inntekt blant alderspensjonister over 67 år. 2011–2015. Samlet inntekt i faste 2015-kroner¹ og andeler i pst. av samlet inntekt.

		2011	2012	2013	2014	2015
I alt	Samlet inntekt ²	320 000	335 000	346 000	356 000	362 000
	Alderspensjon	65	64	63	63	62
	Tjenestepensjon	17	17	17	17	17
	Andre inntekter ³	18	19	20	20	21
Menn	Samlet inntekt ²	396 000	414 000	427 000	439 000	451 000
	Alderspensjon	62	62	61	60	59
	Tjenestepensjon	17	17	16	16	16
	Andre inntekter ³	21	22	23	24	26
Kvinner	Samlet inntekt ²	262 000	274 000	282 000	290 000	291 000
	Alderspensjon	68	67	67	67	67
	Tjenestepensjon	17	18	18	18	18
	Andre inntekter ³	15	15	15	15	15

¹ Beløpene er omregnet til 2015-kroner på grunnlag av konsumprisindeksen.

² Samlet inntekt er summen av yrkesinntekt, kapitalinntekt, skattefrie og skattepliktige overføringer.

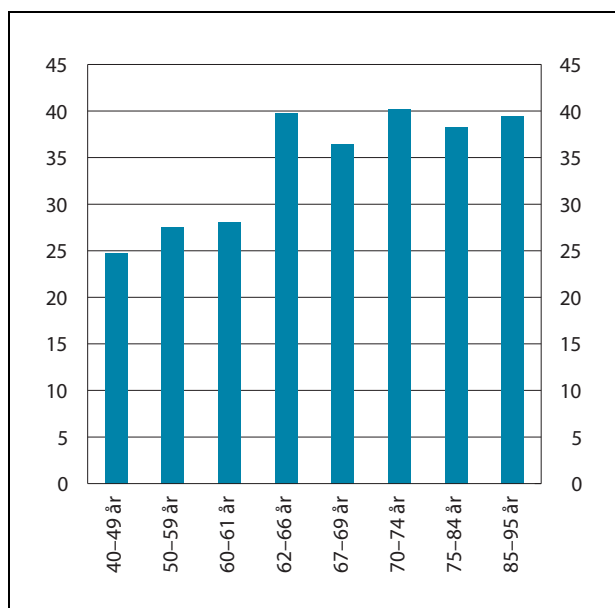
³ Andre inntekter er kapitalinntekt, yrkesinntekt, AFP, supplerende stønad og andre overføringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk.

Tabellen viser at gjennomsnittlig samlet inntekt for alderspensjonister over 67 år har økt med 13 pst. i perioden 2011–2015, målt i faste kroner.

Figur 6.7 viser realveksten i median samlet inntekt etter skatt for ulike aldersgrupper i perio-

den 2005–2015. I denne tiårsperioden har realveksten i medianinntekt etter skatt vært rundt 40 pst. i aldersgruppene over 67 år. Til sammenligning var realveksten 25–28 pst. for aldersgruppene mellom 40 og 62 år.

Figur 6.7 Realvekst i median samlet inntekt etter skatt. Pst. 2005–2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Strategier og tiltak

Det er gjennomført en omfattende reform av pensjonssystemet som trykker framtidens pensjoner og bidrar til å styrke bærekraften i det norske velferdssamfunnet. Reformen stimulerer til høy yrkesdeltakelse og en fleksibel overgang fra arbeid til pensjon, og bidrar over tid til å styrke offentlige finanser. Offentlig sektors inntekter blir høyere og utgiftene til alderspensjon blir på lang sikt lavere enn om reformen ikke hadde blitt gjennomført. Utgiftene til alderspensjon vil likevel fortsette å vokse betydelig i årene framover selv med pensjonsreformen. Regjeringen vil fortsette gjennomføringen av pensjonsreformen i både privat og offentlig sektor.

Folketrygdens alderspensjon er bærebjelken i pensjonssystemet, og de øvrige pensjonsordningene er tilpasset denne. Innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden og levealdersjustering fra 2011 har gjort det nødvendig å justere en rekke tilstøtende ordninger, både i og utenfor folketrygden. Mye av dette arbeidet er gjennomført, men det pågår fortsatt arbeid på ulike områder som omtalt nedenfor.

Nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor

Pensjonsordningene i offentlig sektor er ikke tilpasset endringene i det øvrige pensjonssystemet, noe som bl.a. fører til at ansatte i offentlig sektor

må jobbe lenger enn ansatte i privat sektor for å kompensere for virkningene av levealdersjustering. Det er særlig viktig at yngre arbeidstakere får en større gevinst ved å stå lenger i jobb og ikke straffes økonomisk ved å skifte jobb mellom offentlig og privat sektor.

Regjeringen ønsker å redusere forskjellene mellom pensjonssystemene i privat og offentlig sektor. En ny varig løsning for offentlig tjenstepensjon må være tilpasset pensjonsreformen. Nye pensjonsordninger for offentlig ansatte skal redusere mobilitetshindringene mellom offentlig og privat sektor og stimulere ansatte i offentlig sektor til å arbeide lenger.

Arbeids- og sosialministeren og partene i arbeidslivet ble før sommeren 2015 enige om å starte et arbeid med sikte på finne nye pensjonsløsninger for offentlig ansatte. Departementet sluttførte i desember 2015 en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor, samt overgangsordninger. Regjeringen ønsker å fortsette arbeidet med å legge om pensjonsordningene for offentlig ansatte. Departementet har fortsatt utredningsarbeidet sammen med partene etter at rapporten var sluttført. Det er viktig at også offentlig sektor får en pensjonsordning som premierer det å stå lenger i jobb, som ikke hindrer mobilitet, som er fleksibel og som støtter opp om målsetningene ved pensjonsreformen.

Arbeids- og sosialministeren vil høsten 2017 ta initiativ til en avsluttende prosess med partene i arbeidslivet med mål om å komme fram til enighet om en ny offentlig tjenstepensjon.

Før det er på plass en ny pensjonsordning for offentlig sektor vil bruttoordningen videreføres. For personer som er født fra og med 1954, og som har deler av folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell, er det foreløpig ikke samordningsregler for å beregne fradraget for folketrygd opptjent med ny modell. Departementet sendte i september et utkast til nye samordningsregler på høring.

Arbeids- og sosialministeren har varslet at hun høsten 2017 vil ta initiativ til en avsluttende prosess med mål om å komme fram til enighet med partene om en løsning om offentlig tjenstepensjon. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

Utredning av ytelser til etterlatte

Regjeringen oppnevnte 2. oktober 2015 et offentlig utvalg med oppdrag å utrede etterlatteytelsene i folketrygden. I følge mandatet skulle utvalget vurdere behovet for de enkelte etterlatteytelsene, og komme med tilrådninger om hvilke etterlattey-

telser folketrygden skal ha i framtiden og hvordan ytelsene i så fall skal utformes.

Utvalget leverte sin rapport, NOU 2017:3 Folketrygdens ytelser til etterlatte – forslag til reform, 2. februar 2017.

Forslaget ble sendt på høring med høringsfrist 1. juni 2017, og er til oppfølging i departementet.

Melding om trygdeoppgjøret

Regjeringen legger fram for Stortinget en melding om regulering av pensjoner mv. i 2017 i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S for 2018. Meldingen inneholder en redegjørelse for gjennomføringen og resultatet av trygdeoppgjøret, samt en redegjørelse for pensjonisters inntektsforhold og gjeldende reguleringsregler.

Aldersgrenser i arbeidsmiljøloven

Regjeringen vil legge til rette for at eldre skal stå lenger i arbeid. Et viktig overordnet mål er å skape et arbeidsliv for alle, der seniorer ikke diskrimineres. I 2015 ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven hevet fra 70 til 72 år. Regjeringen mener at det ikke er hensiktsmessig å gå videre med ytterligere heving eller fjerning av aldersgrensen i arbeidsmiljøloven nå, se nærmere omtale under Resultatområde 4, Hovedmål 1.

Utredning av pensjonsordningene for sjømenn og fiskere

Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon og fiskerpensjon som alderspensjon i folketrygden, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011). Endringen skulle bidra til at nødvendige tilpasninger i pensjonsordningen for sjømenn og pensjonsordningen for fiskere var på plass når endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden trådte i kraft fra 1. januar 2011.

Et offentlig utvalg, oppnevnt ved kgl. res. 19. april 2013, har utredet en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utredningen ble sendt på høring 22. januar 2015 med høringsfrist 19. juni 2015. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenstepensjonsordningene i privat sektor. Utredningen er under oppfølging i departementet.

Pensjonstrygden for fiskere finansieres av næringen selv gjennom et utligningssystem, der

utgiftene i et kalenderår i prinsippet skal dekkes av inntekter i det samme året. Finansieringsskildene er medlemspremie og omsetningsavgift på fisk. Medlemspremien økes årlig i takt med økningen i folketrygdens grunnbeløp. Det er bygget opp et likviditetsfond som fungerer som en buffer ved variasjoner i inntektene.

Gjennom flere år har trygdens inntekter vært lavere enn utgiftene, og man har måttet bruke av fondskapitalen i likviditetsfondet for å dekke deler av pensjonsforpliktelsene. Det ble i 2016 overført 62 mill. kroner fra likviditetsfondet, fordelt på avkastning 10 mill. kroner og uttak av fondskapital 52 mill. kroner. Ved utgangen av 2016 var fondskapitalen i overkant av 192 mill. kroner. De siste prognosene for utviklingen i ordningen tilsier at likviditetsfondet vil være oppbrukt i 2020. Ordningen er garantert av staten og staten må derfor dekke underskuddet i ordningen når likviditetsfondet er oppbrukt. Dette vil da måtte fremgå som egen post på statsbudsjettet. Medlemmene er sikret sin opptjente pensjon også etter at likviditetsfondet er oppbrukt.

Arbeids- og sosialdepartementet har varslet at det, i samråd med partene, skal foretas en gjennomgang av pensjonstrygden for fiskere, med sikte på å finne frem til en varig løsning for pensjonstrygden for fiskere tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

Økt minste pensjonsnivå til alderspensjonister

Fra 1. september 2017 er minste pensjonsnivå til enslige alderspensjonister økt med 4 000 kroner. For 2018 anslås helårseffekten å utgjøre i størrelsesorden 238 mill. kroner.

Fra samme tidspunkt er også minste pensjonsnivå til gifte og samboende alderspensjonister økt med 1 000 kroner. For 2018 anslås helårseffekten å utgjøre i størrelsesorden 75 mill. kroner.

Evaluerings av AFP i privat sektor

LO og NHO inngikk i lønnsoppgjøret 2008 avtale om en ny avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor. Avtalen innebar at AFP ble utformet som et nøytralt påslag til alderspensjon fra folketrygden. Ny AFP trådte i kraft parallelt med ny alderspensjon i folketrygden fra 2011. Partene ble den gang enige om at ny AFP i privat sektor skal evalueres senest i 2017.

Evalueringen skal framskaffe kunnskap som grunnlag for tariffpartenes vurdering av om det er behov for å endre ordningen. Evalueringen avgrenses til datainnsamling og utredninger uten at det

legges opp til at partene skal ta stilling til spørsmål knyttet til AFP. Det er opp til tariffpartene å fremme krav om endringer i AFP i tariffoppgjøret i 2018 eller senere. Evalueringen skal baseres på utredninger og bistand bl.a. fra Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Det er etablert en styringsgruppe for evalueringen bestående av LO og NHO og der Arbeids- og sosialdepartementet deltar som observatør. Videre er det etablert en referansegruppe bestående av de andre organisasjonene som er parter i AFP-ordningen i privat sektor.

Resultatene fra evalueringen skal sammenfattes i en rapport innen 15. desember 2017.

Evaluering av pensjonsreformen

Forskningsrådet gjennomfører på initiativ fra Arbeids- og sosialdepartementet en evaluering av virkningene av pensjonsreformen. Evalueringen går over perioden 2011–2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten, skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Ved at evalueringen er organisert under Forskningsrådet, sikres faglig kvalitet og uavhengighet på en god måte. Et viktig formål med evalueringen er en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer. Det er gjennomført fire utlysninger, og totalt ti prosjekter har fått midler.

Sentrale temaer i evalueringen er:

- Pensjonssystemets økonomiske og sosiale bærekraft
- Virkninger av pensjonsreformen på eldres yrkesaktivitet og uttak av pensjon
- Pensjonssystemets fordelings- og likestillingsprofil
- Pensjonssystemets kompleksitet og befolkningens kunnskap om pensjon
- Utviklingen i det samlede pensjonssystemet når det også tas hensyn til bl.a. AFP og tjenstepensjonsordninger
- Gjennomføringen av pensjonsreformen
- Internasjonale erfaringer

Frischsenteret og SSB er blant de institusjonene som har hatt prosjekter. Frischsenteret har evaluert virkninger av den nye fleksible alderspensjonen og omleggingen av AFP i privat sektor. Deres analyser viser at omleggingen i form av bedre insentiver til å stå lenge i arbeid har hatt store positive effekter på arbeidstilbudet til de aktuelle gruppene. Analyser fra SSB bekrefter at pensjonsreformen over tid vil føre til lavere pensjonsutgif-

ter sammenliknet med en videreføring av det gamle systemet som følge av levealdersjusteringen og ny regulering av alderspensjon. Skatteinntektene er anslått å øke som følge av at bedre insentiver til å stå lenge i arbeid fører til en økning i arbeidsstyrken. De offentlige finansene vil dermed utvikle seg langt bedre enn om det gamle pensjonssystemet hadde vært videreført. Samtidig er de omfordelende elementene i den gamle folketrygden i stor grad beholdt.

Hovedmål 2 God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn forvalter bl.a. pensjonsordninger. Etatene skal opprettholde høy kvalitet i tjenesteytingen. Innkomne saker skal behandles effektivt og til rett tid. Vedtak og utbetaling av pensjoner skal være korrekte, og virksomhetene skal gi god service og informasjon til brukerne om pensjon. Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn skal i tillegg opprettholde høy kvalitet på premieinnbetalinger, bl.a. fastsette og innkreve korrekt premie til rett tid.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Arbeids- og velferdsetaten forvalter folketrygdens alderspensjon. Statens pensjonskasse forvalter offentlig tjenstepensjon for bl.a. statsansatte, lærere, universitets- og høyskolesektoren, store deler av forskningssektoren, en del fristilte statlige virksomheter og for enkelte ideelle organisasjoner. Pensjonstrygden for sjømenn forvalter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år.

Etatene samarbeider på pensjonsområdet. Arbeids- og velferdsetaten utbetaler pensjoner for Statens pensjonskasse. For mer informasjon om Arbeids- og velferdsetaten, se resultatområde 2.

Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn oppnådde målene på kvalitet i 2016.

Strategier og tiltak

Brukerne skal ha trygghet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekte, og at pensjonene utbetales til rett tid. Virksomhetene skal benytte effektive løsninger for behandling av pensjonssaker, og skal kommunisere godt med brukerne. Virksomhetene skal legge til rette for at brukerne på en enkel måte kan få tilgang til informasjon om opparbeidelse av rettigheter og beregning av løpende pensjoner.

Virksomhetene skal fortsette arbeidet med å legge til rette for at brukerne kan foreta begrunnede valg av pensjoneringsalternativer, bl.a. ved hjelp av egne pensjonsportaler, selvbetjeningsløsninger og pensjonskalkulatorer.

Høy kompetanse kombinert med IKT-løsninger i Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn er et viktig grunnlag for å sikre god forvaltning av pensjoner. Virksomhetene arbeider kontinuerlig og målrettet med å forbedre sine arbeidsprosesser, rutiner, intern kontroll og kompetanse på pensjonsområdet for å sikre god forvaltning og korrekte vedtak. Det skal være effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Statens pensjonskasse

Det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse som omfatter om lag 1400 medlemsvirksomheter. Gjennomgangen er bl.a. knyttet til medlemsvirksomhetenes betaling av arbeidsgiverandel. Formålet er å gi den enkelte virksomhet et riktigere bilde av ressursbruken og synliggjøre pensjon som et viktig kostnadselement. Slik ansvarliggjøres virksomhetene i større grad for sine pensjonskostnader. Gjennomgangen vil bli sett i sammenheng med arbeidet med ny offentlig tjenstepensjon og vil være et langsiktig arbeid, jf. omtale under hovedmål 1 foran.

I tråd med dette, som et første ledd i arbeidet med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse, er det innført betaling av arbeidsgiverandel (pensjonspremie) for de fleste statlige brutobudsjetterte virksomheter som før 2017 ikke betalte arbeidsgiverandel. Fra og med 2017 betaler disse virksomhetene tolv pst. arbeidsgiverandel, samt to pst. medlemsandel basert på pensjongivende lønnsgrunnlag. De berørte departementer og virksomheter fikk en kompensasjon i bevilgningen for 2017, jf. omtale i Prop. 1 S (2016–2017). Fra og med 2018 innføres premiebetaling også for Stortingets administrasjon med underliggende virksomheter.

Fra og med 2018 innføres også premiebetaling for nye tilfeller av oppsatte pensjoner. Tiltaket gjelder for ikke-statlige medlemsvirksomheter med simulert fondsoppfølging. Disse virksomhetene kan fritt velge en annen pensjonsleverandør enn Statens pensjonskasse.

Det vises til omtale under Hovedmål 1 om nye regler for samordning av offentlig tjenstepensjon med alderspensjon fra folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell. Nye regler for slik samordning vil måtte tre i kraft fra 2021 når årskullet født

i 1954 fyller 67 år. Dette kullet vil da motta offentlig tjenstepensjon samordnet med alderspensjon fra folketrygden delvis beregnet med ny opptjeningsmodell. Departementet har i høst sendt på høring et utkast til nye samordningsregler. Statens pensjonskasse vil i 2018 fortsette arbeidet med å utvikle IKT-løsninger som forberedelse til innføringen av de nye reglene. Basert bl.a. på høringsnotatet skal SPK utarbeide et planleggingsdokument som grunnlag for IKT-utvikling knyttet til nye samordningsregler. Dette planleggingsdokumentet skal fremlegges for kvalitetssikring. I første omgang skal det gjennomgås av Digitaliseringsrådet. Departementet vil på egnet måte orientere Stortinget om status i de videre administrative forberedelser.

Pensjonstrygden for sjømenn

Det pågår et arbeid med en varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen, jf. omtale under strategier og tiltak under hovedmål 1. Dette vil også medføre at arbeidet med å utvikle IKT-løsninger må iverksettes som forberedelse til innføringen av de nye reglene.

Det er Pensjonstrygdens styre som skal forvalte Pensjonstrygdens samlede fond etter regler fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995, godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst. S. nr. 91 (1995–1996).

Fondsforvaltningen må skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte.

Regjeringen har foreslått å avvikle grunnfondet på 186 mill. kroner og overføre midlene til reguleringsfondet. Det vil styrke bufferkapitalen i ordningen og dermed reduseres risikoen for at statsgarantien i ordningen utløses dersom økonomien i ordningen skulle svikte. Tiltaket gir også mulighet for bedre avkastning enn de aktuelle midlene gjør i dag. Saken er på høring.

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter et utligningssystem, dvs. at årets pensjonsutgifter i hovedsak skal dekkes av årets inntekter. Som følge av den vanskelige situasjonen for norsk offshorevirksomhet er det nedgang i antall medlemmer og dermed nedgang i trygden inntekter fra pensjonsavgift som utgjør hoveddelen av trygdens inntekter. Anslagene tilsier at det ikke vil være behov for garantitilskudd fra staten i 2018. Det er stor usikkerhet knyttet til trygdens økonomi, ref. omtale under kap 664 post 70.

Programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
611	Pensjoner av statskassen	18 112	20 200	18 400	-8,9
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	11 154 153	5 558 168	4 740 000	-14,7
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	1 134 000	302 200	26 000	-91,4
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	3 586 340	4 536 000	3 428 000	-24,4
615	Yrkesskadeforsikring	82 706	96 000	85 000	-11,5
616	Gruppelivsforsikring	201 154	194 000	200 000	3,1
2470	Statens pensjonskasse	14 833	30 876	22 538	-27,0
	Sum kategori 09.50	16 191 298	10 737 444	8 519 938	-20,7

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	12 461 748	6 035 432	4 881 197	-19,1
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	42 338	53 012	40 741	-23,1
70-89	Andre overføringer	135 589	149 000	198 000	32,9
90-99	Utlån, statsgjeld m.v.	3 551 623	4 500 000	3 400 000	-24,4
	Sum kategori 09.50	16 191 298	10 737 444	8 519 938	-20,7

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	20 225 521	18 428 000	13 622 000	-26,1
3615	Yrkesskadeforsikring	132 706	130 000	122 000	-6,2
3616	Gruppelivsforsikring	105 910	101 000	118 000	16,8
5470	Statens pensjonskasse	33 070	38 070	25 000	-34,3
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	1 506 455	1 075 000	825 000	-23,3
	Sum kategori 09.50	22 003 662	19 772 070	14 712 000	-25,6

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-29	Salg av varer og tjenester	266 556	259 000	262 000	1,2
30-49	Inntekter i forbindelse med nybygg, anlegg mv.	33 070	38 070	25 000	-34,3
50-89	Overføringer fra andre	1 506 455	1 075 000	825 000	-23,3
90-99	Tilbakebetalinger mv.	20 197 581	18 400 000	13 600 000	-26,1
	Sum kategori 09.50	22 003 662	19 772 070	14 712 000	-25,6

Allmenn omtale

Programkategorien omhandler både ytelsene som Statens pensjonskasse administrerer, og den administrative driften av Statens pensjonskasse som forvaltningsbedrift. Statens pensjonskasse dekker, gjennom premieinnkreving eller bevilgning over statsbudsjettet, de ytelser som etter lov om Statens pensjonskasse eller andre lover og avtaler skal utbetales til medlemmene.

Statens pensjonskasses tilknytningsform til staten som forvaltningsbedrift med nettobudsjettert driftsbudsjett gir driftsmessig større økonomisk fleksibilitet sammenlignet med ordinære forvaltningsorganer. Statens pensjonskasse er like fullt et statlig forvaltningsorgan som er underlagt ordinær etatsstyring og instruksjon fra departementet.

Statens pensjonskasse forvalter Norges største tjenstepensjonsordning. Ytelsene fra Statens pensjonskasse omfatter:

- Alderspensjon
- Uføretrygd
- Enke- og enkemannspensjon
- Barnpensjon

Statens pensjonskasse administrerer også egne pensjonsordninger for bl.a. statsråder, stortingsrepresentanter, apotekvirksomhet, det kunstneriske personale ved Den Norske Opera & Ballett samt følgepersoner i utenriksstjenesten. I tillegg administrerer Statens pensjonskasse:

- Erstatning ved yrkesskade, jf. nærmere omtale under kap. 615.
- Gruppelivsforsikring (erstatning til etterlatte ved medlemmers død), jf. nærmere omtale under kap. 616.

- Enkelte særordninger for forsvarspersonell (kompensasjon for psykisk belastningsskade etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner m.m.).
- Engangserstatningsordning for vernepliktige m.m.
- Tariffbaserte personskadeerstatninger (særaftaler for reiser innenlands og utenlands, stasjonering i utlandet m.m.).
- Pensjoner av statskassen, jf. nærmere omtale under kap. 611.
- Før tidspensjon.
- Avtalefestet pensjon (AFP).
- Boliglån for yrkesaktive medlemmer av Statens pensjonskasse og pensjonister, jf. nærmere omtale under kap. 614.
- Erstatning etter bilansvarsloven for personskade forårsaket av statens biler.
- Vartpenger.

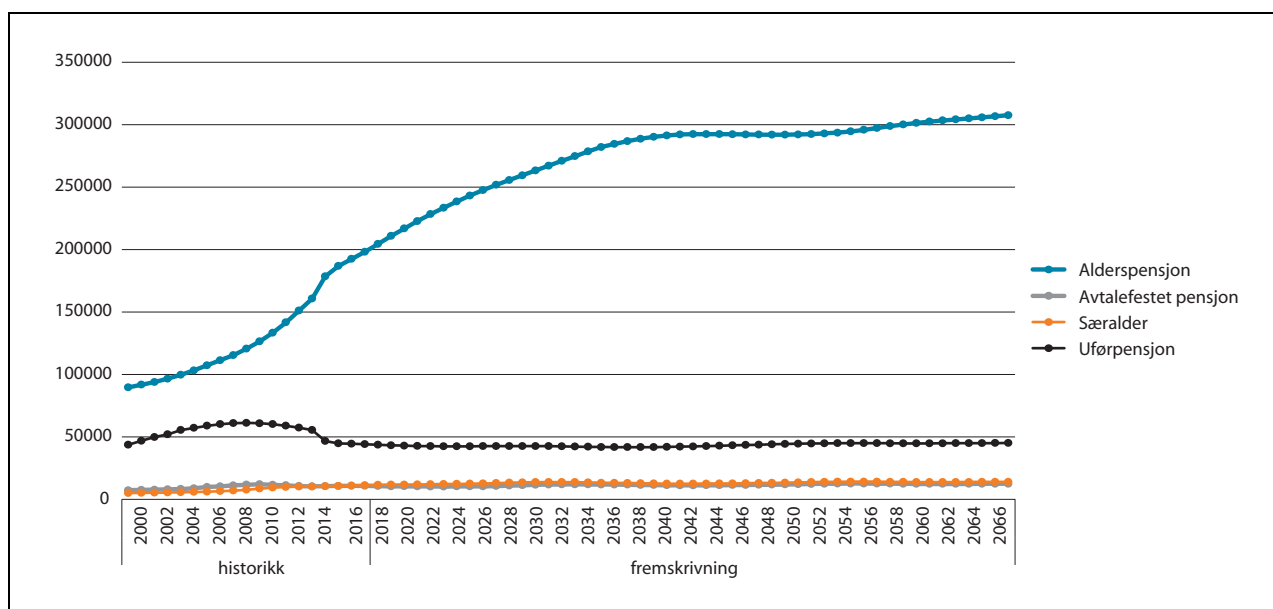
Opptjente pensjonsrettigheter

Verdien av opptjente pensjonsrettigheter ble ved utgangen av 2016 estimert til om lag 502 mrd. kroner (ekskl. apotekvirksomhet), hvorav 377 mrd. kroner er reserver for alderspensjon. Ektefellepensjon utgjør 66 mrd. kroner, uførepensjon 26 mrd. kroner, AFP 32 mrd. kroner og barnepensjon 1 mrd. kroner.

Pensjoner fra Statens pensjonskasse – utviklingstrekk

Som figur 6.8 viser, har antallet pensjonister i Statens pensjonskasse økt kraftig fra år 2000 og fram til i dag. Antall alderspensjonister økte fra om lag 89 000 i 2000 til om lag 187 000 i 2016. Antall særalderspensjonister (pensjonister som går av med særaldersgrense før de fyller 67 år) økte fra 5 100 i 2000 til 10 700 i 2016. Antall AFP-pensjonister økte fra 7 300 i 2000 til om lag 10 800 i 2016. Antall AFP-pensjonister har i 2015 og 2016 økt noe etter en periode med redusert uttak. Antall uførepensjonister økte fra 43 000 i 2000 til 44 800 i 2016. Antall uførepensjonister har imidlertid vist en synkende tendens de senere årene.

I perioden 2017–2035 forventes en fortsatt høy vekst i antall alderspensjonister. Deretter vil veksten flate ut. Dette er basert på en forutsetning om at antall aktive medlemmer er stabilt rundt 300 000 i hele framskrivingsperioden, hvilket har vært situasjonen fra 2000 og fram til i dag. Antall alderspensjonister med særaldersgrense forventes å stabilisere seg på et nivå mellom 12 000 og 13 000. Antall uførepensjonister er i perioden forventet å stabiliseres rundt 42 000–45 000. I framskrivningen er det forutsatt at uttaksgraden (andel som pensjonerer seg i forhold til potensialet) er stabil lik de siste tre år.

Figur 6.8 Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse

Framskrivningen er basert på dagens adferdsmønster og dagens regelverk. Den store økningen av pensjonister fram til 2017 skyldes pri-

mært at det har blitt flere medlemmer som har nådd pensjonsalderen, samt at levetiden har økt for alderspensjonistene. Det er videre en endring

i nivå for antall alderspensjonister og uførepensjonister fra og med 2015. Dette skyldes at knapt 8 000 uførepensjonister mellom 67 og 70 år ved årsskiftet 2014/2015 ble overført til alderspensjon.

Medlemmer

Staten har siden 1917 hatt en lovhjemlet tjenestepensjonsordning for sine embets- og tjenestemenn og for skoleverket. Statens pensjonskasse hadde ved utgangen av 2016 om lag 1 069 000 medlemmer. Av disse er det om lag 275 000 pensjonister, 302 000 yrkesaktive medlemmer og 15 000 som er delvis yrkesaktive i kombinasjon med pensjon. I tillegg har 477 000 medlemmer rett til såkalt oppsatt pensjon. Disse medlemmene har tidligere opparbeidet seg pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse, men er for tiden ikke ansatt i en medlemsvirksomhet.

Statsansatte (ansatte i staten som juridisk enhet) og kommunalt og fylkeskommunalt ansatte lærere har obligatorisk medlemskap i Statens pensjonskasse. De yrkesaktive medlemmene kan deles inn i fire hovedgrupper etter arbeidsgiver:

- Statsforvaltningen (51 pst.).
- Skoleverket i kommunal og fylkeskommunal sektor (34 pst.).
- Selskap og foretak (12 pst.).
- Stiftelser og organisasjoner mv. (3 pst.).

Regelverk

Tjenestepensjonsordningen i staten er en bruttoordning, det vil si at den sikrer et samlet nivå på tjenestepensjonen og folketrygden. Først beregnes brutto tjenestepensjon som ved full opptjeningsstid utgjør 66 pst. av pensjonsgrunnlaget av sluttlønn opp til 12 G før levealdersjustering. Netto tjenestepensjon beregnes ved at det gjøres fradrag for folketrygden etter bestemte samordningsregler. Samordningsreglene er utformet slik at deler av folketrygden ikke kommer til fradrag, slik at samlet pensjon i praksis gjennomgående blir høyere enn bruttogarantien på 66 pst.

I forbindelse med pensjonsreformen ble det gjort enkelte tilpasninger i offentlig tjenestepensjon. AFP-ordningen og bruttoordningen ble videreført med nødvendige tilpasninger til fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som fulgte av Stortingets vedtak fra mai 2005. De viktigste endringene i reglene for offentlig tjenestepensjon som følge av pensjonsreformen er:

- Alle som er født i 1943 eller senere får alderspensjonen levealdersjustert på samme måte som i folketrygden.
- Den enkelte kan kompensere for levealdersjusteringen ved å fortsette i stillingen etter 67 år, fram til bruttopensjonen er like høy som uten levealdersjusteringen.
- Det er gitt en individuell garanti som sikrer årskullene til og med 1958-kullet en samlet pensjon på 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år ved minst 30 års opptjening.
- Alderspensjon under utbetaling reguleres på samme måte som i folketrygden.

Personer som er født i 1954 eller senere, har hele eller deler av sin alderspensjon fra folketrygden beregnet med ny opptjeningsmodell. Det er foreløpig ikke etablert samordningsregler eller regler for levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon for personer som er født i 1954 eller senere. Det er derfor ikke regler for beregning av offentlig tjenestepensjon for disse årskullene. Departementet sendte i september et utkast til nye samordningsregler på høring.

Dagens tjenestepensjon for offentlig ansatte er ikke fullt ut tilpasset levealdersjusteringen og den nye fleksible alderspensjonen i folketrygden. Det er derfor vanskeligere for offentlig ansatte å kompensere for effekten av levealdersjusteringen enn for ansatte i privat sektor. Departementet har siden sommeren 2015 arbeidet sammen med hovedorganisasjonene i arbeidslivet for å utrede en ny ordning for offentlig tjenestepensjon. Arbeids- og sosialministeren vil høsten 2017 ta initiativ til en avsluttende prosess med partene i arbeidslivet med mål om å komme fram til enighet om en ny offentlig tjenestepensjonsordning. Det er viktig å finne pensjonsløsninger for offentlig ansatte som gir insentiver til å stå lenger i jobb, som ikke hindrer mobilitet og som støtter opp under målsettingene ved pensjonsreformen.

Fra og med 2015 ble det innført ny uføretrygd i folketrygden, og skattereglene for uføreytelser ble lagt om. I den forbindelse ble det innført en ny uføreordning i offentlig sektor. Den nye uførepensjonen fra offentlige tjenestepensjonsordninger er en nettoordning der ytelsen beregnes uavhengig av folketrygden. Reglene for avkorting av uførepensjon mot arbeidsinntekt er lagt tett opp til reglene som gjelder for den nye uføretrygden i folketrygden. De som mottok uførepensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger da ny uførepensjon trådte i kraft, har fått beholde den samme uføreytelsen fra tjenestepensjonsordningen, før skatt, som de hadde etter de gamle reglene.

Uførepensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger er fremdeles avhengig av tjenestetid, mens ny uførepensjon fra de private tjenstepensjonsordningene er blitt en ren forsikringsordning der uførepensjonen beregnes uavhengig av tjenestetid. Regelverket i privat sektor åpner likevel for fripoliseopptjening. Det er ikke obligatorisk med uføredekning i de private tjenstepensjonsordningene, og lovbestemmelsene angir de øvre rammene for hva uføredekningen i en skattefavorisert tjenstepensjonsordning kan være.

Selv om bedrifter som tidligere hadde uføredekning etter foretakspensjonsloven senest fra 1. januar 2017 har måtte innrette sin uførepensjonsordning i tråd med den nye uførepensjonsordningen i privat sektor, er det for tidlig å si hvilken utbredelse den nye uførepensjonsordningen vil få, og hvor gunstige ordninger som blir valgt. Det er også for tidlig å si hvor utbredt det vil bli med uførepensjon med fripoliseopptjening i privat sektor. Departementet vil komme tilbake til Stortinget med en vurdering av om uførepensjon i offentlig sektor bør legges om til en ren forsikringsordning når de nye uføreordningene har fått virke over noe tid og det foreligger mer informasjon om tilpassingen til det nye regelverket for uførepensjon i de private tjenstepensjonsordningene.

Oppfølging av anmodningsvedtak 108, punkt 47, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte fremme en sak med vurdering av å oppheve reglene som gjør at man må ha vært medlem av Statens pensjonskasse i tre år for å få rett til pensjon.»

Vedtaket ble truffet ved behandlingen av Meld. St. 1 (2016–2017) Nasjonalbudsjettet 2017, jf. Innst. 2 S (2016–2017).

Regjeringen vil vurdere dette nærmere. Det vil være naturlig å vurdere dette spørsmålet i forbindelse med arbeidet med omlegging av offentlig tjenstepensjon.

Overføringsavtalen

Det er inngått en avtale (Overføringsavtalen) mellom Statens pensjonskasse og andre leverandører av offentlige tjenstepensjonsordninger (kommunale pensjonskasser, livsforsikringsselskap og lovfestede pensjonsordninger). Overføringsavtalen skal sikre at medlemmenes pensjon ikke blir påvirket ved skifte av arbeidsgiver innenfor offentlig sektor.

Statens pensjonskasse er koordinerende organ for Overføringsavtalen, og administrerer bl.a. regelverket for oppgjør mellom pensjonsordningene.

Premiebetaling til Statens pensjonskasse og synliggjøring av statens pensjonskostnader

Fra og med 2017 ble det innført en forenklet modell for betaling av pensjonspremie (lik arbeidsgiverandel på tolv pst. i tillegg til medlemsandelen på to pst.) til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som tidligere ikke betalte slik premie, jf. omtale i Prop. 1 S for 2017. Fra og med 2018 innføres modellen også for Stortingets administrasjon med underliggende virksomheter. Økt premieinntekt til Statens pensjonskasse som følge av dette anslås til om lag 92 mill. kroner og netto tilskudd under kap. 612 reduseres tilsvarende. Samtidig vil arbeidsgiveravgift av pensjonspremie som til nå har vært sentralt beregnet og belastet på kap. 613, reduseres med om lag 13 mill. kroner.

De ulike medlemsvirksomhetene i Statens pensjonskasse følges opp etter ulike prinsipper for premiebetaling, avhengig delvis av tilhørighet til staten og delvis av historiske vedtak. Betalingen av pensjonspremie for yrkesaktive medlemmer i Statens pensjonskasse kan deles inn i følgende fem hovedkategorier:

- Premiefelleskap med gruppebasert oppfølging som hovedprinsipp og uten bruk av forsikringstekniske oppgjør (57 pst.).
- Premiefellesskap for statlige bruttobudsjetterte virksomheter som før 2017 ikke betalte arbeidsgiverandel (31 pst.).
- Virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygning, se nedenfor (11 pst.).
- Bare medlemsandel (0,5 pst.).
- Bare medlemsandel og AFP-ordning (0,5 pst.).

Bakgrunnen for ordningen med virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygging, er ønsket om å kunne få en mest mulig korrekt premieoppfølging av virksomhetene. Oppfølging med bruk av simulert fondsoppbygging innebærer at det beregnes en innskuddssats på samme måte som ved ordinær fondsoppbygging. Innbetalingen av innskuddet går til statskassen, for så å motregnes mot Statens pensjonskasses utgifter⁶³. Disse virk-

⁶³ Avkastingen på fondet er i hovedsak koblet mot statsobligasjoner som kjøpes til markedspris og holdes til forfall.

somhetene betaler en aktuarielt beregnet pensjonspremie og har et årlig forsikringsteknisk oppgjør. Dette sikrer at ordningen er i balanse (over- og underdekning i ordningen tas hensyn til i premien), og at utilsiktet statsstøtte til for eksempel fristilte statlige virksomheter som opererer i et konkurransemarked unngås. En slik målsetting er bl.a. uttrykt i St.meld. nr. 33 (1993–94) *Om medlemskap i Statens pensjonskasse*, jf. Innst. S. nr. 159 (1993–94).

Medlemsvirksomheter med virksomhetsspesifikk premie med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygging betaler reguleringspremie for pensjonister. De betaler også reguleringspremie for oppsatte rettigheter når virksomheten er utmeldt eller lukket i Statens pensjonskasse. Fra og med 1. januar 2018 skal også fristilte statlige virksomheter med medlemskap i Statens pensjonskasse, men som kan velge en annen pensjonsleverandør, betale premie for regulering av nye oppsatte pensjonsrettigheter.

For kundegrupper uten fiktivt fond betales det ikke reguleringspremie for tidligere yrkesaktive

medlemmer (oppsatte og pensjonister). Tidligere yrkesaktive medlemmer utgjør i underkant av 70 pst. av den totale medlemsmassen i Statens pensjonskasse. Årlig regulering av rettighetene til tidligere yrkesaktive medlemmer dekkes gjennom det årlige tilskuddet til Statens pensjonskasse.

Statens pensjonskasse har innført såkalt hendelsesbasert premiemodell for fristilte statlige virksomheter. Denne premiemodellen skal hver termin ta hensyn til de faktiske hendelser i medlemsbestanden, slik at over-/underdekningen løpende tas hensyn til i premien. Dette er en premiemodell som tilsvarende den bransjen for øvrig bruker, og har erstattet den tidligere forenklede premiemodellen. Modellen innføres gradvis. Per 1. januar 2017 hadde 60 medlemsvirksomheter fått innført denne modellen. Fra 2018 vil også grunnskoler og videregående skoler få innført hendelsesbasert premiemodell.

Departementet viser for øvrig til at det pågår et arbeid med å gjennomgå premiesystemet i Statens pensjonskasse, jf. nærmere omtale under resultatområde 3 Pensjon.

Kap. 611 Pensjoner av statskassen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	18 112	20 200	18 400
	Sum kap. 0611	18 112	20 200	18 400

Allmenn omtale

Pensjon av statskassen (billighetspensjon) er en særordning etablert gjennom praksis med hjemmel i Grunnloven § 75 bokstav i. Gjennom ordningen kan Stortinget, ut i fra en rimelighetsvurdering, gi pensjon til personer som ikke har kunnet tjene opp pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse på ordinær måte. De som får pensjon av statskassen i dag er i hovedsak tidligere lokalt tilsatte arbeidstakere ved norske utenriksstasjoner som ikke er omfattet av adekvate lokale trygde- og forsikringsordninger.

Pensjon fra statskassen blir bare gitt unntaksvis, og representerer en viktig sikkerhetsventil som har stor verdi for de få det gjelder. Ordningen blir administrert i samarbeid med Utenriksdepartementet, og pensjonen utbetales gjennom utenriksstjenesten.

Rapport

Arbeids- og sosialdepartementet gir midlertidig tilsagn om pensjoner av statskassen etter søknad. Forslag til vedtak legges frem for Stortinget i en egen årlig proposisjon. Departementet ga tilsagn om 13 nye pensjoner i 2016. Tilsvarende ble det gitt tilsagn om 12 nye pensjoner i 2015.

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 0,4 mill. kroner under kap. 611, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventede utbetalinger til pensjoner av statskassen. Anslaget for 2018 er på 18,4 mill. kroner. Dette er 0,3 mill. kroner høyere enn regnskap 2016, og 1,8 mill.

kroner lavere enn saldert budsjett 2017. Anslaget for 2018 er basert på utbetalt beløp i 2016 og prognose for 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 18,4 mill. kroner.

Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	11 031 457	5 418 168	4 566 000
22	Sluttoppgjør, <i>overslagsbevilgning</i>		6 000	
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	122 696	134 000	174 000
	Sum kap. 0612	11 154 153	5 558 168	4 740 000

Allmenn omtale

De årlige pensjonsutbetalingene blir delvis finansiert av Statens pensjonskasses inntekter på kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse. Den delen av netto pensjonsutgifter som ikke blir finansiert av premieinnbetalinger, dekkes av staten ved årlig tilskudd. Inntektssiden er bl.a. regulert i lov om Statens pensjonskasse § 16, som sier at alle medlemmer skal betale innskudd med to pst. av pensjonsgrunnlaget. I tillegg er nesten alle medlemsvirksomheter pålagt å betale arbeidsgiverandel, jf. lov om Statens pensjonskasse § 18.

Inntektssiden utgjør i første rekke pensjonspremie fra medlemsvirksomhetene. Dette er innskudd for pensjonsrettigheter som skal utbetales langt fram i tid, mens utbetalingene er til dem som tidligere har vært yrkesaktive. Det er derfor ikke noen direkte sammenheng mellom utgiftene og inntektene på kapitlet i det enkelte budsjettår. Arbeidsgiverandelen blir i de fleste tilfeller regnet

ut som en fellessats for grupper av virksomheter (premiebetaling uten bruk av simulert fondsoppbygging og forsikringstekniske oppgjør). En del virksomheter, bl.a. aksjeselskapene, får likevel premien regnet ut individuelt (premiebetaling med bruk av forsikringstekniske oppgjør og simulert fondsoppbygging). Arbeidsgiverandelen varierer derfor fra virksomhet til virksomhet, eller for ulike grupper av virksomheter, avhengig av f.eks. lønnsnivå, aldersfordeling og aldersgrenser. I tillegg inntektsføres refusjon for bl.a. yrkesskadeutbetalinger og refusjoner fra andre pensjonsordninger.

Utgiftssiden utgjør i første rekke utbetalinger til alderspensjon, uførepensjon, enke- og enkemannspensjon, barnepensjon og avtalefestet pensjon (AFP). I tillegg blir det budsjettetert avskrivninger, administrasjonsutgifter og renteutbetalinger. Det blir også budsjettetert utbetalinger til yrkesskade-forsikring før 1. januar 1996 som ikke blir dekket av premieinnbetalinger.

Rapport

Utvikling i antall pensjoner 2015–2016 og anslag for 2017–2018

Pensjonsart	2015	2016	2017	2018
Alderspensjon	180 700	189 400	198 800	208 100
Avtalefestet pensjon	11 600	11 800	11 800	11 900
Særalderspensjoner	9 800	10 100	10 300	10 400
Uførepensjon	46 200	45 100	43 100	41 100
Ektefellepensjon (etterlattepensjon)	48 400	49 000	49 200	49 400
Barnepensjon (etterlattepensjon)	2 200	2 200	2 200	2 100
Alle pensjonsarter	298 900	307 600	315 400	323 000

Netto økning i antallet pensjoner var på 8 700 i 2016, fra 298 900 til 307 600. Det er videre anslått en netto økning på 7 800 i 2017 og ytterligere 7 600 i 2018.

Budsjettforslag 2018

Det foreslås bevilget 4 740 mill. kroner i 2018, fordelt med 4 566 mill. kroner på post 01 og 174 mill. kroner på post 70. Dette er 818 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2017, og 6 414 mill. kroner lavere enn regnskap 2016. Reduksjonen, sammenlignet med 2016, skyldes i hovedsak at det fra og med 2017 ble innført betaling av pensjonspremie til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som tidligere ikke betalte slik premie, jf. omtale i Prop. 1 S for 2017.

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 582 mill. kroner under kap. 612, fordelt med 577 mill. kroner på post 01 og 5 mill. kroner på post 70.

Pensjonsutbetalinger

Utbetalingene for alderspensjoner, uførepensjoner, etterlattepensjoner og vartpenger⁶⁴ er i sum ventet å utgjøre 23 885 mill. kroner i 2018. Dette er en økning på 1 595 mill. kroner sammenlignet

med regnskap 2016, og en økning på 761 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2017. Av denne differansen utgjør anslaget for trygdeoppgjøret i 2018 511 mill. kroner. Videre er det lagt til grunn en netto vekst i antall alderspensjoner, uførepensjoner, etterlattepensjoner med totalt 7 500, fra 303 600 i 2017 til 311 100. Anslagene for de ulike pensjonsartene fremgår av tabellen ovenfor.

Avtalefestet pensjon

Det er budsjettet med en utbetaling på 3 285 mill. kroner til avtalefestede pensjoner i 2018. Dette er en økning på 121 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2016, og en økning på 171 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2017. Effekten av anslaget for trygdeoppgjøret i 2018 utgjør en økning på 71 mill. kroner.

Pensjonspremie

Anslaget for innbetaling av pensjonspremie er 22 589 mill. kroner. Dette er 8 156 mill. kroner høyere enn regnskap 2016 og 1 722 mill. kroner høyere enn i saldert budsjett 2017. Økningen i anslaget sammenlignet med 2016 skyldes i hovedsak at det fra og med 2017 ble innført betaling av pensjonspremie til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som tidligere ikke betalte slik premie, jf. omtale i Prop. 1 S for 2017. Økningen i anslaget sammenlignet med 2017 skyldes bl.a. at premiesatsene for 2018 er økt sammenlignet med 2017 og at det fra og med 2018 blir innført betaling av pensjonspremie til Statens pensjonskasse for Stortingets administrasjon med underliggende virksomheter.

⁶⁴ Vartpengeordningen for medlemmer i Statens pensjonskasse ble startet utfaset 1. mars 2016. Det er etablert en overgangsordning, slik at de som i dag mottar vartpenger ikke blir rammet av endringen.

Inntekter og utgifter til Statens pensjonskasse – postene 01, 22 og 70 (i 1 000 kroner)

	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
Sluttoppgjør	0	6 000	0
Alderspensjoner	13 751 334	14 515 000	15 084 000
Særalder	2 299 121	2 345 000	2 511 000
Uførepensjoner	2 518 061	2 551 000	2 495 000
Etterlattepensjoner	3 721 812	3 713 000	3 795 000
AFP-pensjoner	3 163 850	3 114 000	3 285 000
Yrkesskadeforsikring	3 176	8 000	8 000
Renter pensjonsutbetalinger	4 819	6 000	5 000
Renter refusjonspensjoner	3 254	2 000	2 000
Avskrivninger	45 868	60 000	55 000
Administrasjonsutgifter	534 923	554 000	562 000
Utgifter i alt	26 046 218	26 874 000	27 802 000
Pensjonspremie inkl. AFP	14 432 824	20 866 832	22 589 000
Refusjon yrkesskade	3 240	8 000	8 000
Refusjonspensjoner andre pensjonsordninger	455 987	439 000	463 000
Renteinntekter refusjonspensjoner andre ordninger	14	2 000	2 000
Inntekter i alt	14 892 065	21 315 832	23 062 000
Samlet tilskudd (utgifter-inntekter)	11 154 153	5 558 168	4 740 000

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for tidligere opptjente rettigheter for medlemmer i Statens pensjonskasse.

For 2018 foreslås en bevilgning på 4 566 mill. kroner.

Post 22 Sluttoppgjør, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke sluttoppgjør for virksomheter som melder seg ut av Statens pensjonskasse i 2018. Det er knyttet usikkerhet til hvorvidt virksomheter vil søke om utmelding fra Statens pensjonskasse med mulig virkning i 2018. Det er derfor ikke budsjettert med utbetalinger eller innbetalinger til sluttoppgjør.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Av de yrkesaktive medlemmene i Statens pensjonskasse er de aller fleste ansatte i statsforvaltningen, skoleverket, og i en del fristilte statlige virksomheter. I tillegg har enkelte ideelle og humanitære virksomheter medlemskap i Statens pensjonskasse.

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt til ansatte i ikke-statlige virksomheter som er medlemmer av Statens pensjonskasse. Dette gjelder for eksempel ideelle og humanitære virksomheter.

For 2018 foreslås en bevilgning på 174 mill. kroner.

Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	1 121 000	289 200	4 000
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	13 000	13 000	22 000
	Sum kap. 0613	1 134 000	302 200	26 000

Allmenn omtale

Postene omfatter arbeidsgiveravgift til folketrygden av beregnet arbeidsgiverandel og medlemsandel for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsandel direkte til Statens pensjonskasse. Kapitlet utgjør en teknisk beregning av arbeidsgiveravgiften.

Budsjettforslag 2018**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

Bevilgningen på posten skal dekke beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverdelen av pensjonsinnskuddet for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsandel direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2018 er beregnet til 4 mill. kroner. Dette er 1 117 mill. kroner lavere enn regnskap 2016 og 285,2 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2017.

I saldert budsjett 2017 ble kap. 613 redusert med beregnet arbeidsgiveravgift for virksomheter som ble premiebetalende i 2017. Virksomhetene ble tilsvarende kompensert over sine budsjetter for at de fra og med 2017 skal betale pensjonspremie og arbeidsgiveravgift av dette, jf. nærmere omtale i Prop. 1 S for 2017.

Grunnet ulike forutsetninger bak det opprinnelige anslaget for kap. 613 i 2017 og reduksjonen korresponderende med kompensasjonen til virksomhetene, ble det resterende beløpet i saldert budsjett 2017 for høyt. Bevilgningen for 2017 ble

derfor redusert med 268,2 mill. kroner til 21 mill. kroner slik at posten kun inneholder beregnet arbeidsgiveravgift for de statlige virksomheter som ikke inngår i den forenklete pensjonspremieordningen som ble innført i 2017, jf. Prop. 129 S (2016–2017) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2017.

Reduksjonen i 2018 i forhold til anslaget i revidert nasjonalbudsjett 2017 skyldes i hovedsak at flere statlige virksomheter som tidligere ikke har betalt pensjonspremie skal betale pensjonspremie fra 2018. Disse virksomhetene må nå selv svare arbeidsgiveravgift til folketrygden av arbeidsgiverandelen og medlemsandelen. Dette medfører at den sentralt beregnede bevilgningen på kap. 613 må settes ned.

For 2018 foreslås en bevilgning på 4 mill. kroner.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverandelen av pensjonsinnskuddet for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler slikt innskudd direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2018 er beregnet til 22 mill. kroner, som er en økning på 9 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2016 og en økning på 9 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 22 mill. kroner.

Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	34 824	34 000	26 000
70	Tap/avskrivninger	-107	2 000	2 000
90	Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>	3 551 623	4 500 000	3 400 000
	Sum kap. 0614	3 586 340	4 536 000	3 428 000

Allmenn omtale

I hovedtariffavtalen i staten fremgår det at boliglån kan ytes med inntil 1,7 mill. kroner. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har fastsatt *Instruks for forvaltning av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse*. Det kan gis lån til følgende medlemmer i Statens pensjonskasse:

- Yrkesaktive medlemmer.
- Dersom det foreligger særskilte grunner, kan Statens pensjonskasse også gi lån til barn som grunnet begge foreldrenes død må flytte fra tjenestebolig.
- Pensjonister, med unntak av pensjonister med pensjon basert på oppsatte rettigheter.
- Statsråder og stortingsrepresentanter.

Lån blir innvilget til kjøp av egen bolig, til refinansiering av boliglån eller til å modernisere/pusse opp egen bolig. Lån blir gitt mot sikkerhet innenfor 80 pst. av markedsverdien til boligen. Lån har en maksimal nedbetalingstid på 30 år, der fem år kan være avdragsfrie.

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Normrenten beregnes seks ganger i året og fastsettes på grunnlag av en basisrente. Basisrenten fastsettes av Finanstilsynet med utgangspunkt i uttrekk av priser på boliglån fra Finansportalen. Det vises til nærmere omtale i Prop. 1 S (2015–2016) for Arbeids- og sosialdepartementet.

Det blir ikke tilbudt faste renter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse.

Rapport

Utviklingen i Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

År	Antall			Mill. kroner		
	Nye lån	Lån totalt	Total utlåns- portef. 31.12.	Brutto utlån	Avdrag	Kapitalbehov
2007	6 564	30 206	16 100	6 395	3 395	3 000
2008	7 552	33 442	21 100	8 184	3 134	5 050
2009	9 176	36 776	27 000	10 550	4 650	5 900
2010	9 898	41 172	33 700	12 150	5 450	6 700
2011	12 354	46 766	42 700	16 350	7 350	9 000
2012	17 013	57 343	58 200	23 100	7 600	15 500
2013	26 292	74 878	83 500	36 400	11 000	25 400
2014	19 538	84 483	97 200	27 300	13 600	13 700
2015	5 827	68 900	75 000	7 800	30 000	-22 200
2016	2 755	56 800	58 300	3 500	20 200	-16 700

I 2016 utbetalte Statens pensjonskasse 2 755 lån, som er 53 pst. færre enn i 2015. Den totale utlånsporteføljen ble redusert fra 75 mrd. kroner til 58,3 mrd. kroner, en nedgang på 22 pst. fra 2015.

Budsjettforslag 2018

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten gjelder kostnadene til Statens pensjonskasse for å administrere boliglansordningen. Hoveddelen av disse kostnadene blir dekket av lånekundene gjennom betaling av ulike former for gebyr, jf. gebyrinntekter under kap. 3614, post 01.

For 2018 foreslås en bevilgning på 26 mill. kroner.

Post 70 Tap/avskrivninger

Bevilgningen på posten gjelder forventet tap på utlån i 2018. Tap på hovedstol anslås til 1,5 mill. kroner og opparbeidet rentegjeld 0,5 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2 mill. kroner.

Post 90 Utlån, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventet brutto utlån til boliglån. Brutto innbetalinger bevilges på kap. 3614, post 90, jf. omtale under denne posten.

Anslaget på brutto utbetalinger er på 3 400 mill. kroner i 2018. Dette er 152 mill. kroner lavere enn regnskap 2016, og 1 100 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2017.

Anslaget for 2018 inkluderer utlån til opptjente, men ikke betalte renter per 31. desember 2018, med 44 mill. kroner. Forventet hovedstol per 31. desember 2018 utgjør 36 500 mill. kroner. Utestående lån per 31. desember 2018 er forventet å utgjøre 41 700 lån. Det er lagt til grunn et forventet gjennomsnittlig utbetalt beløp på 1,25 mill. kroner i 2018. Det er lagt til grunn 2 700 utbetalte lån i 2018.

Videre er det i budsjettforslaget for 2018 gjort vurderinger i forhold til historiske erfaringstall når det gjelder antall søknader, utbetalte lån, antall innfridde lån og gjennomsnittlig utbetalt/innfridd beløp per lån. Det er knyttet betydelig usikkerhet til utviklingen i flere av forutsetningene som er lagt til grunn for budsjettforslaget.

For 2018 foreslås en bevilgning på 3 400 mill. kroner.

Kap. 3614 Boliglansordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2016	budsjett 2017	2018
01	Gebyrinntekter, lån	27 940	28 000	22 000
90	Tilbakebetaling av lån	20 197 581	18 400 000	13 600 000
	Sum kap. 3614	20 225 521	18 428 000	13 622 000

Budsjettforslag 2018

Post 01 Gebyrinntekter, lån

Anslaget på posten gjelder innbetaling av gebyrer fra låntagerne i boliglansordningen i Statens pensjonskasse i form av termingebyr, etableringsgebyr, purregebyr og lignende.

For 2018 foreslås en bevilgning på 22 mill. kroner.

Post 90 Tilbakebetaling av lån

Anslaget på posten skal dekke forventet innbetaling av avdrag på og innfrielse av boliglån. I til-

legg skal bevilgningen dekke tilbakeføring av beregnet opptjente, men ikke betalte renteinntekter ved inngangen til året som er ført under kap. 614, post 90 Utlån.

For budsjettåret 2018 er det lagt til grunn innbetalinger på 13 600 mill. kroner. Dette er 4 800 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2017, og 6 598 mill. kroner lavere enn regnskap 2016. Anslaget inkluderer 56 mill. kroner i tilbakeføring av beregnet opptjente renter per 1. januar 2018, og 2 mill. kroner i tilbakeføring av tap/kostnadsbevilgning. Anslaget er basert på en reduksjon i forventet gjennomsnittlig innfridd beløp i forhold til saldert budsjett 2017. Forutsetningen

om 800 innfrielser per måned i hele budsjettperioden innebærer en reduksjon på 200 sammenlignet med saldert budsjett 2017. Som følge av redusert hovedstol er det forventet en reduksjon i årlige

forventede avdrag sammenlignet med saldert budsjett 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 13 600 mill. kroner.

Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
80	Renter	1 506 455	1 075 000	825 000
	Sum kap. 5607	1 506 455	1 075 000	825 000

Allmenn omtale

Kapitlet gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for skattlegging av fordel av rimelige lån i arbeidsforhold.

Budsjettforslag 2018

Post 80 Renter

Anslaget på posten gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf.

kap. 614 og 3614. Anslaget på renteinntekter er på 825 mill. kroner i 2018. Dette er 681,5 mill. kroner lavere enn regnskap 2016, og 250 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2017. Det er i anslaget for 2018 lagt til grunn en reduksjon i utlånsporteføljen, jf. kap. 614 og 3614. Det er videre lagt til grunn en effektiv rente eksklusiv gebyrer på 2,00 pst. i 2018. Anslaget på post 80 inkluderer en reduksjon i beregnede opptjente renter i 2018 med 12 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 825 mill. kroner.

Kap. 615 Yrkesskedeforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	82 706	96 000	85 000
	Sum kap. 0615	82 706	96 000	85 000

Allmenn omtale

Alle som arbeider i tjeneste for arbeidsgiver, er omfattet av lov av 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskedeforsikring. Staten som arbeidsgiver er selvassurandør, men arbeidstakere i staten har de samme rettighetene etter loven som andre arbeidstakere. Arbeidstakere som er omfattet av hovedtariffavtalen i staten, er i tillegg dekket av reglene i avtalen om ytelser ved yrkesskader. Utbetalinger fra disse to regelverkene blir samordnet, slik at arbeidstaker får erstatning etter det regelverket som gir høyest sum. Yrkesskadeordningen omfatter personskader som følge av arbeidsulykker, og syk-

dommer som følge av påvirkning fra skadelige stoffer eller arbeidsprosesser. Erstatning skal ytes uten hensyn til om noen har skyld i skaden. Vilkåret er at skaden skjer i arbeid på arbeidsteden og i arbeidstiden.

Fra 1. januar 1996 er yrkesskedeforsikringen i staten basert på et premiesystem. Dette innebærer at det blir krevd en premie av arbeidsgivere hvert år, som skal dekke kostnadene for de skadene som blir konstatert dette året. Det gjelder også om skaden blir meldt og gjort opp flere år senere. Når Statens pensjonskasse behandler saker der skaden ble konstatert før 1. januar 1996, utbetaler Statens pensjonskasse erstatningen for

deretter å kreve summen refundert fra den aktuelle arbeidsgiveren med tillegg av et administrasjonsgebyr. Skader konstaterte etter 1. januar 1996 blir dekket av innbetalt premie.

Etter lov om yrkesskadeforsikring er staten som selvassurandør ansvarlig for en rekke andre grupper som er definerte som arbeidstakere. Dette er grupper som er sysselsatt av staten, men som likevel faller utenfor tjenestemannsloven og hovedtariffavtalen.

Rapport

I 2016 hadde Statens pensjonskasse 99 utbetalinger i yrkesskadesaker, mot 101 utbetalinger i 2015, 99 utbetalinger i 2014 og 76 utbetalinger i 2013.

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 1 mill. kroner under kap. 615, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder utgifter til yrkesskadeutbetalinger i 2018. Bevilgningen skal også dekke kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere yrkesskadeordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2018 er på totalt 85 mill. kroner. Dette er 2,3 mill. kroner høyere enn regnskap 2016 og 11 mill. kroner lavere enn saldert budsjett for 2017. Forslaget til budsjett for 2018 er basert på faktiske erstatningsutbetalinger de siste årene.

For 2018 foreslås en bevilgning på 85 mill. kroner.

Kap. 3615 Yrkesskadeforsikring

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Premieinntekter	132 706	130 000	122 000
	Sum kap. 3615	132 706	130 000	122 000

Budsjettforslag 2018

Post 01 Premieinntekter

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av yrkesskadeforsikringspremie fra alle arbeidsgivere som er omfattet av ordningen.

Beregnet innbetalt premie er høyere enn forventet utbetalt erstatning i 2018. Dette har sam-

menheng med at det ofte kan ta flere år før skadetidspunktet blir konstatert, og utbetalingene kommer dermed ofte flere år etter at premien er innbetalt.

For 2018 foreslås en bevilgning på 122 mill. kroner.

Kap. 616 Gruppelivsforsikring

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	201 154	194 000	200 000
	Sum kap. 0616	201 154	194 000	200 000

Allmenn omtale

Bevilgningen gjelder § 23 i hovedtariffavtalen i staten.

Rapport

I 2016 ble det utbetalt erstatning til 206 personer med til sammen 201 mill. kroner, mot 222 personer med til sammen 168,5 mill. kroner i 2015.

Budsjettforslag 2018*Regulering av folketrygdens grunnbeløp*

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker

utgiftsanslaget for 2018 med 6 mill. kroner under kap. 616, post 01.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder erstatningsutbetalinger og kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere gruppelivsordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2018 er på 200 mill. kroner. Dette er 1,2 mill. kroner lavere enn regnskap 2016, og 6 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 200 mill. kroner.

Kap. 3616 Gruppelivsforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Premieinntekter	105 910	101 000	118 000
	Sum kap. 3616	105 910	101 000	118 000

Post 01 Premieinntekter

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av gruppelivspremie for de virksomheter som betaler gruppelivspremie direkte til Statens pensjonskasse. Budsjetterte premieinntekter i 2018 er

118 mill. kroner. Dette er 12 mill. kroner høyere enn regnskap 2016 og 17 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 118 mill. kroner.

Kap. 2470 Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
24	Driftsresultat	-27 505	-22 136	-18 203
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	42 338	53 012	40 741
	Sum kap. 2470	14 833	30 876	22 538

Overført fra 2016 til 2017:
Post 45: 9 770 000 kroner

Allmenn omtale

Statens pensjonskasse er en forvaltningsbedrift, jf. § 7 i bevilgningsreglementet. Dette innebærer at Statens pensjonskasses driftsbudsjett er nettobud-

sjettert. Statens pensjonskasse hadde 371 årsverk per 31. desember 2016.

Rapport

I 2016 fulgte Statens pensjonskasse spesielt opp følgende områder:

- Nytt uføreregelverk trådte i kraft fra 2015. Inkludert i det nye uføreregelverket er et lovpålagt årlig etteroppgjør mot pensjonsgivende inntekt angitt i ligningen. Statens pensjonskasse har i 2016 gjennomført det første etteroppgjøret etter nytt regelverk, etter at ligningen for 2015 forelå.
- Forberedende arbeid som følge av at det fra og med 2017 ble innført en forenklet modell for betaling av pensjonspremie til Statens pensjonskasse for de fleste statlige virksomheter som tidligere ikke betalte slik premie.
- Statens pensjonskasse innførte fra 1. januar 2015 en ny bransjeriktig hendelsesbasert premiemodell for et utvalg medlemsvirksomheter. I 2016 har flere medlemsvirksomheter gått over til denne nye premiemodellen.
- Statens pensjonskasse har utredet om det er behov for å skifte ut systemløsningene som

benyttes i beregning og fakturering av premie til medlemsvirksomheter.

- Statens pensjonskasse har videreført arbeidet med digitalisering av skjemaer. Det er i 2016 også tilrettelagt for digital post til medlemmene.
- Statens pensjonskasse har gjennomført forbedringer på spk.no.
- Statens pensjonskasse har lagt vekt på å effektivisere driften bl.a. gjennom kontinuerlig forbedring av de interne arbeids- og leveranseprosessene og investeringer i digitalisering av tjenester som kan gi god kostnads- og nytteeffekt. Administrasjonskostnadene gikk ned i 2016.

Videre ble det lagt ned mye arbeid for å styrke sikkerhet og beredskap i hele organisasjonen. Den årlige risikovurderingen viste at sikkerhetstilstanden er akseptabel og med en positiv utvikling.

Måloppnåelse

Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid, samt fastsette og kreve inn rett premie til rett tid. Tabellen nedenfor viser resultatkravene for 2016 knyttet til disse målene, samt resultatene for 2016:

Mål og resultatkrav 2016	Resultat 2016
<i>Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid</i>	
Av nye og endrede pensjoner skal minst 96 pst. være uten vesentlige feil ved hhv. første gangs utbetaling og endringstidspunktet.	97,6 pst.
Statens pensjonskasse skal sikre at medlemmene får ytelsene til rett tid i tråd med relevant lov- og regelverk.	Ingen brudd på utbetalingsgarantien for alderspensjoner og etterlattepensjoner. To brudd på utbetalingsgarantien for uførepen-sjoner. Dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst.
<i>Statens pensjonskasse skal fastsette og kreve inn rett premie til rett tid</i>	
Premien skal være minst 98 pst. korrekt i henhold til mottatt grunnlag og forutsetninger i premieberegningen. Måles som gjennomsnitt av fastsats og hendelsesbasert premie.	Alle terminer er fakturert uten avvik.

Informasjon og kunnskapsformidling

Statens pensjonskasse skal gi objektiv og korrekt informasjon om pensjon, slik at medlemsvirksomheter og medlemmer kan ta velfunderte valg. Statens pensjonskasse skal ha høy kompetanse på tjenestepensjon og prioritere å gi målrettet informa-

sjon om pensjonsreformer og konsekvensene av de ulike regelendringene. Dette blir spesielt viktig fremover da det er forventet at nye reformer som kommer, vil medføre et økt behov for informasjon til kunder og medlemmer.

Statens pensjonskasse gjennomførte 380 kundemøter og 17 kundeseminarer i 2016. Det ble

gjennomført 274 kurs med 8 350 deltagere. Medlemsvirksomhetens og medlemmers tilfredshet med kurs, møter og seminarer er gjennomgående høy.

Statens pensjonskasse toppet i 2016 omdømmeundersøkelsen som ble gjennomført i regi av TNS Gallup.

Selvbetjening

Statens pensjonskasse har i 2016 fortsatt å utvikle løsninger for å øke selvbetjeningsgraden for medlemmer.

Selvbetjeningsgraden for medlemmer i 2016 var 87,5 pst. Dette er en økning fra tidligere år, og det har også vært en reduksjon i antall manuelle henvendelser til SPKs kundesenter målt mot året før. Dette viser at Statens pensjonskasse har lyktes med å flytte flere av de enkleste henvendelsene til de mer selvbetjente kanalene. Dette er et viktig strategisk grep også fremover, da det brukes lengre tid på å håndtere de tynge henvendelsene som krever manuell behandling.

I tillegg til løsninger rettet mot medlemmer, har også arbeidsgivere fått oppgradert og videreutviklet selvbetjeningskanalene. Statens pensjonskasse publiserer nå samtlige av sine hovedleveranser til virksomhetene gjennom portalen «Min virksomhet», noe som både er mer effektivt og enklere for virksomhetene. Det er planlagt videreutvikling av begge disse portalene i 2017.

Statens pensjonskasses årlige kunde- og medlemsundersøkelse viser at tilfredsheten fremdeles er høy for både kunder og medlemmer. For medlemsvirksomhetene er tilfredsheten gått opp fra 69 pst. i 2015 til 70 pst. i 2016. For medlemmene er tilfredsheten 62 pst., som er på samme nivå som i 2015.

Mål 2018

Arbeids- og sosialdepartementet har fastsatt følgende mål for Statens pensjonskasse for 2018:

- Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal fastsette og kreve inn rett premie til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal sørge for at tjenester og informasjon er tilpasset medlemsvirksomhetenes og medlemmenes behov.
- Statens pensjonskasse skal sørge for effektiv drift.
- Statens pensjonskasse skal sørge for god gjennomføring av reformer.

Den underliggende målstruktur, styringsparametere og resultatkrav fastsettes i styringsdialogen mellom Arbeids- og sosialdepartementet og Statens pensjonskasse i forbindelse med utforming av departementets tildelingsbrev til Statens pensjonskasse.

Budsjettforslag 2018

Post 24 Driftsresultat

(i 1 000 kr)				
Underpost	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
24.1	Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-643 056	-649 569	-664 825
24.2	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	427 315	461 105	484 922
24.3	Avskrivninger	121 049	125 374	135 451
24.4	Renter av statens kapital	4 278	2 884	1 249
24.5	Til investeringsformål	33 070	38 070	25 000
24.6	Til reguleringsfondet	29 839		
	Sum post 24	-27 505	-22 136	-18 203

Det foreslås en bevilgning på -18,2 mill. kroner på post 24 Driftsresultat for 2018. I budsjettforslaget for 2018 er det først beregnet et overskuddskrav⁶⁵ på 6,5 pst. av driftsinntektene på underpost 24.1 Driftsinntekter. Deretter er overskuddskravet fordelt mellom underpost 24.5 Til investeringsformål og post 24 Driftsresultat.

Underpost 24.1 Driftsinntekter, overslags-bevilgning

Inntektene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift er knyttet til betaling for de administrative tjenestene som blir utført for pensjonsordninger og andre produkter i Statens pensjonskasse forsikring. Vel 80 pst. av inntektene kommer fra administrasjon av de ulike pensjonsordningene, der inntekten knyttet til den statlige pensjonsordningen etter lov om Statens pensjonskasse utgjør det aller meste. Inntektsøkningen sammenlignet med saldert budsjett 2017 skyldes økte administrative priser som følge av lønns- og prisvekst. Denne inntektsøkningen oppveies delvis av reduserte priser som følge av at kostnader til betalingsformidling er redusert.

Underpost 24.2 Driftsutgifter, overslags-bevilgning

Lønnskostnader utgjør om lag halvparten av virksomhetens driftskostnader.

De økte driftsutgiftene i 2018 sammenlignet med saldert budsjett 2017, skyldes i hovedsak forventet pris- og lønnsvekst. Videre reduseres driftsutgiftene med 1,3 mill. kroner som følge av gevinster ved overgangen til digital post til innbyggere og næringsliv. Inkludert i driftsutgiftene er også kostnader knyttet til investeringsprosjekter som ikke kan aktiveres.

Underpost 24.3 Avskrivninger

Statens pensjonskasse avskriver aktiverte driftsmidler. Avskrivningene starter året etter at anleggs-

middelet er produksjonssatt. Det blir benyttet lineære avskrivninger der historisk kostpris på aktiverte driftsmidler blir avskrevet over tre til fem år. Investeringene i pensjonssystemet blir avskrevet over ti år. Dette fordi systemet har en forventet lengre levetid enn det som er normalt for andre investeringer.

Underpost 24.4 Renter av statens kapital

I samsvar med reglene for forvaltningsbedrifter, skal det beregnes rente for den kapital som er investert i bedriften. Nedgangen i rentekostnadene skyldes lavere investeringsnivå.

Underpost 24.5 Til investeringsformål

Posten omfatter avsetning til egenfinansierte investeringer, jf. kap. 5470, post 30.

Underpost 24.6 Til reguleringsfondet

Reguleringsfondet skal benyttes til å dekke svingninger i virksomhetens økonomi mellom ulike år og til å dekke uforutsette utgifter i det enkelte budsjettåret. Fondet er en del av egenkapitalen til forvaltningsbedriften. Det legges til grunn at fondet kan benyttes til gjenkjøp av bl.a. systemløsninger. Det fremmes forslag om at det blir gitt anledning til å omdisponere inntil 50 mill. kroner fra reguleringsfondet til investeringsformål, jf. forslag til romertallsfullmakt.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten gjelder investeringer i varige driftsmidler, herunder systemutvikling. I 2018 skal posten bl.a. dekke investeringer knyttet til videreutvikling av fagsystemer for pensjon og premie, administrative forberedelser til innføring av nye samordningsregler, forbedrede kunde- og medlemsbetjeningsløsninger og diverse prosess-effektiviseringstiltak. Bevilgningen er prisjustert fra 2017.

For 2018 foreslås en bevilgning på 40,7 mill. kroner.

⁶⁵ Overskuddet er i denne forbindelse definert som summen av underpostene 24.1 Driftsinntekter, 24.2 Driftsutgifter, 24.3 Avskrivninger, 24.4 Renter av statens kapital.

Balanse Statens pensjonskasse

	kroner	
	Regnskap 2015	Regnskap 2016
Eiendeler		
<i>Anleggsmidler</i>		
Driftsmidler, eiendommer	627 296 273	548 584 874
<i>Sum anleggsmidler</i>	627 296 273	548 584 874
<i>Omløpsmidler</i>		
Varebeholdning, varer i arbeid	0	0
Kortsiktige fordringer	-15 972	0
Kortsiktige plasseringer	0	0
Mellomværende med statskassen	53 474 544	83 709 556
<i>Sum omløpsmidler</i>	53 458 572	83 709 556
Sum eiendeler	680 754 845	632 294 430
Egenkapital og gjeld		
<i>Egenkapital</i>		
Egenkapital uten reguleringsfond	239 599 113	272 669 113
Reguleringsfond	40 898 349	70 737 612
<i>Sum egenkapital</i>	280 497 463	343 406 725
<i>Langsiktig gjeld</i>		
Statens rentebærende kapital	387 697 160	275 915 761
Annen langsiktig gjeld	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	387 697 160	275 915 761
<i>Kortsiktig gjeld</i>		
Kortsiktig gjeld	12 560 223	12 971 944
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>	12 560 223	12 971 944
Sum egenkapital og gjeld	680 754 845	632 294 430

Kap. 5470 Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
30	Avsetning til investeringsformål	33 070	38 070	25 000
	Sum kap. 5470	33 070	38 070	25 000

Post 30 Avsetning til investeringsformål

Bevilgningen på posten skal dekke avsetninger til investeringsformål til inntekt i statsregnskapet, jf. omtale under kap. 2470, underpost 24.5.

For 2018 foreslås en bevilgning på 25 mill. kroner.

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
660	Krigspensjon	340 699	301 000	254 000	-15,6
664	Pensjonstrygden for sjømenn	62 000	83 000	47 000	-43,4
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 639 032	1 930 000	2 200 000	14,0
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	353 797	325 000	330 000	1,5
	Sum kategori 09.60	2 395 528	2 639 000	2 831 000	7,3

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	2 395 528	2 639 000	2 831 000	7,3
	Sum kategori 09.60	2 395 528	2 639 000	2 831 000	7,3

Kategorien omfatter kontantytelser/tilskudd til visse lovregulerte pensjonsordninger utenom folketrygden, som helt eller delvis finansieres av staten. Det gjelder krigspensjon, pensjonstrygden

for sjømenn, avtalefestet pensjon med statstilskudd (AFP), samt supplerende stønad til personer med kort botid i Norge.

Kap. 660 Krigspensjon

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	98 078	86 000	70 000
71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	242 621	215 000	184 000
	Sum kap. 0660	340 699	301 000	254 000

Hovedtrekk ved regelverket

Hovedformålet med krigspensjonen er å gi invalidepensjon til personer som har fått mén eller redusert arbeidsevne som følge av skade eller påkjenninger under krigsdeltakelse, motstandsvirksomhet, politisk fangenskap eller sjøtjeneste under andre verdenskrig.

Krigspensjonen er primært en invalidepensjon, og er hjemlet i fire lover:

- Lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner (militærloven), som omfatter militærpersoner som har fått mén som følge av skade, sykdom eller påkjenninger under tjenestegjøring i andre verdenskrig.
- Lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (sivilloven), som gjelder personer som er påført skade ved krigsulykke i Norge, på norske skip eller i fiendtlig politisk fangenskap.
- Tilleggslov 29. juni 1951 nr. 34, som gjelder sjømenn med en fartstid på minst seks måneder under andre verdenskrig som ikke var utsatt for krigsulykke som angitt i sivilloven, og personell ved det norske feltsykehuset i Korea.
- Lov 22. mars 1968 nr. 2 om tillegg til krigspensjoneringslovene av 1946, som omfatter seks kategorier av krigsdeltakere og politiske fanger som var utsatt for usedvanlig hard påkjenning.

Det gjelder ett felles pensjonsgrunnlag for de såkalte innsats- og overgrepssgruppene, og ett for tilfeldige krigsrammede. For innsats- og overgrepssgruppene og tilfeldige krigsrammede under 67 år utgjør årspensjonen henholdsvis 415 092 kroner og 231 132 kroner. For personer over 67 år utgjør pensjonen for de to gruppene henholdsvis 393 780 kroner og 219 276 kroner per 1. mai 2017.

Hovedprioriteringen framover er fortsatt å sikre de krigsskadde og deres etterlatte rett ytelse til rett tid.

Rapport

Militære

Utgiftene til militære krigspensjonister i 2016 fordelte seg med 18,6 mill. kroner til invalidepensjon, 79,0 mill. kroner til enkepensjon og 0,4 mill. kroner til skadekur. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 17 pst. for invalidepensjonistene og 9 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2015.

Per 31. desember 2016 var det 107 militære invalidepensjonister, og 709 militære enkepensjo-

nister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 16 pst. fra samme periode i 2015, mens antall enkepensjonister gikk ned med 12 pst. I 2016 var avgangen 20 invalidepensjonister og 105 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 5 enkepensjonister (og ingen invalidepensjonister).

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2016 var 93,7 år for invalidepensjonistene og 89,4 år for enkepensjonistene.

Sivile

Utgiftene til sivile krigspensjonister i 2014 fordelte seg med 74,1 mill. kroner til invalidepensjon, 166,8 mill. kroner til enkepensjon og 1,8 mill. kroner til skadekur. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 13 pst. for invalidepensjonistene og 8 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2015.

Per 31. desember 2016 var det 670 sivile invalidepensjonister og 1 613 sivile enkepensjonister. Både antall invalidepensjonister og antall enkepensjonister gikk ned med 12 pst. fra samme periode i 2015. I 2016 var det en avgang på 95 invalidepensjonister og 247 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 27 enkepensjonister (og ingen invalidepensjonister).

Gjennomsnittsalderen per 31. desember 2016 var 86,2 år for invalidepensjonistene og 88,5 år for enkepensjonistene.

Budsjettforslag 2018

De aktuelle pensjonslovene regulerer forhold som ligger mange år tilbake i tid, og utgiftene til krigspensjon går ned for hvert år som følge av at antallet pensjonister synker.

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 6 mill. kroner under kap. 660, fordelt med 2 mill. kroner på post 70 og 4 mill. kroner på post 71.

For 2018 foreslås det bevilget 254 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd, militære, overslagsbevilgning

Det legges til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på om lag 640 pensjonister og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 116 000 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 70 mill. kroner.

Post 71 Tilskudd, sivile, overslagsbevilgning

Det legges til grunn et gjennomsnittlig antall motakere på om lag 1 900 pensjonister og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 102 950 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 184 mill. kroner.

Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Tilskudd	62 000	83 000	47 000
	Sum kap. 0664	62 000	83 000	47 000

Post 70 Tilskudd

Anslag over antall pensjonister og pensjoner for 2018¹

Pensjonsart	Gjennomsnittlig antall	Gjennomsnittlig pensjon per år (kr)	Årlige pensjoner (1 000 kr)
Alderspensjon før 67 år	3 760	227 321	854 727
Alderspensjon etter 67 år	1 277	9 554	12 200
Enkepensjon m.m.	2 430	15 084	36 654
Samlet	7 467	121 010	903 582

¹ Andre pensjonsarter enn alderspensjon før 67 år gis etter overgangsregler

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er å gi arbeidstakere på skip mv. førtids alderspensjon fra fylte 60 til 67 år. Ordningen forvaltes av Pensjonstrygden for sjømenn.

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr. 7. Trygden omfatter som hovedregel norske statsborgere, og personer med fast bopel i Norge som er tilsatt som arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 bruttotonn. I gjennomsnitt var 28 444 yrkesaktive medlemmer omfattet av ordningen i 2016.

Pensjonene

Fullt opptjent alderspensjon fra 1. mai 2017

	Kroner per år
360 farts måneder opptjent som underordnet før 1. mai 1993	219 104
360 farts måneder opptjent som underordnet etter 30. april 1993	256 183
360 farts måneder opptjent som overordnet	306 745

For rett til alderspensjon kreves det 150 pensjongs-givende måneder (12,5 år), og 360 måneder (30 år) for full alderspensjon. Årlig pensjon utgjør 0,91 pst. av G per farts måned for overordnet sjømann, og 0,76 pst. av G for underordnet sjømann (0,65 pst. av G for fartstid før 1. mai 1993). Pensjonen ytes fullt ut ved siden av eventuell alderspensjon fra folketrygden. Alderspensjon under utbetaling

reguleres som alderspensjon fra folketrygden. Det utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) etter nærmere regler for personer som ikke har opptjent nok fartstid til å få pensjon. Det kan ytes et pensjonstillegg til personer som har minst tre års fartstid de siste fem årene før pensjonering.

Alderspensjonen faller bort når pensjonisten har uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden for hel uførhet. Er ytelsen fra folketrygden gradert, faller en tilsvarende del av sjømannspensjonen bort. Tilsvarende gjelder når pensjonisten mottar full eller gradert avtalefestet pensjon i offentlig sektor fram til 65 år.

Finansiering

De årlige utgiftene til pensjoner og administrasjon dekkes løpende etter et utligningsprinsipp. Etter lov om pensjonstrygd for sjømenn § 8 er inntektene avgift på arbeidstakere og rederier, tilskudd fra trygdens fond og lovbestemte tilskudd fra staten. Trygden er garantert av staten. Det betyr at dersom de ordinære finansieringskildene ikke er tilstrekkelig til å dekke pensjonsforpliktelsene, plikter staten å dekke underskuddet.

Etter § 15 skal staten dekke den beregnede del av pensjonsutgiftene som skyldes:

- tillegg for fartstid under andre verdenskrig,
- enkepensjoner etter arbeidstakere som sluttet i pensjonsgivende tjeneste før 1. september 1939, og
- utenlandsk hvalfangst.

Staten skal dessuten gi et årlig tilskudd på 8 mill. kroner fra og med 1983. Videre må staten dekke underskudd i trygden på grunn av sitt garantiansvar. Trygden gikk med underskudd i perioden 1994 til 2014. Statens garantiansvar ble aktivert i 2003 fordi det ikke lenger var tilstrekkelig midler i trygdens reguleringsfond til å dekke årlige underskudd. I perioden 2003–2013 har staten gitt om lag 3,9 mrd. kroner (nominelle kroner) i tilskudd for å dekke de årlige underskuddene. I samme periode har staten gitt om lag 1,5 mrd. kroner (nominelle kroner) i tilskudd etter § 15. Det samlede statstilskuddet for perioden 2003–2013 utgjorde dermed om lag 5,4 mrd. kroner (nominelle kroner).

Trygdens økonomi er svært sensitiv for eventuelle endringer i medlemsmassen. Inntekter fra pensjonsavgiften er direkte avhengig av antall aktive sjømenn som er pliktig omfattet av ordningen til enhver tid, samt hvilket inntektsnivå som gjelder for disse. Disse forhold avhenger dels av den generelle sysselsettingssituasjonen for sjø-

menn og offshorepersonell om bord på norske og utenlandske skip og installasjoner som disponeres av norske rederier. Inntektene avhenger også av i hvilken utstrekning disse rederiene velger å sysselsette ikke-trygdepliktige sjømenn fra utenfor EU/EØS-området. Dette er igjen avhengig av en rekke forhold som bl.a. har sammenheng med rammevilkårene for norsk skipsfart og offshorevirksomhet. Om lag 48 pst. av den aktive medlemsmassen er sysselsatt innenfor offshoresektoren per juni 2017.

Rapport

Per 31. desember 2016 var det i alt 8 311 pensjonister. Dette er en nedgang på 936 i forhold til 31. desember 2015.

Hovedprioriteringer for Pensjonstrygden for sjømenn i 2016 var å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid, samt løpende analyser av trygdens økonomiske situasjon. I 2011 påbegynte etaten et fornyingsprosjekt på IKT-området (PTS 2013), som ble avsluttet våren 2015. De nye systemløsningene har bidratt til modernisering og effektivisering av Pensjonstrygden for sjømenn. De viktigste tiltakene i prosjektet har vært å utvikle internettbaserte selvbetjeningsløsninger for kunder og medlemmer, samt nye støttesystemer for både premie- og pensjonsprosessen. IKT-systemet er også tilrettelagt for et justert pensjonsregelverk i forbindelse med den langsiktige tilpasningen til pensjonsreformen.

Etaten har hatt fokus på en kvalitativ og effektiv administrasjon, brukerservice, samt forenkling og fornyelse. Pensjonstrygden for sjømenn har gjennomført kunde- og medlemsundersøkelser som viser at brukerne er fornøyd med de nye løsningene. Som følge av prosessforbedringene og automatiseringene har etaten redusert bemanningen med 40 pst. (fra 40 til 24 årsverk). Pensjonstrygden for sjømenn vant «Bedre stat-prisen» for 2016.

Videre har Pensjonstrygden for sjømenn videreført utviklingsarbeidet med Arbeids- og velferdsdirektoratet for å finne fram til gode rutiner for utveksling av meldinger. Hovedbildet er at samhandlingen fungerer bra.

For Pensjonstrygden for sjømenn har det i 2016 og 2017 vært stor oppmerksomhet på stabilisering av driften som følge av nye IKT-løsninger og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet og sikkerhet. Videre har PTS foretatt tekniske forbedelser til implementering av nytt regelverk.

Trygden har gått med overskudd i 2014, 2015 og 2016. Overskuddet skal etter loven legges til

trygdens reguleringsfond. Reguleringsfondet var ved utgangen av 2016 på 101 mill. kroner. Pensjonstrygden for sjømenn har fra januar 2015 startet med fondsforvaltning. Det er pensjonstrygdens styre som skal forvalte pensjonstrygdens samlede fond etter regler fastsatt i kongelig resolusjon 3. november 1995, godkjent av Stortinget 12. desember samme år. Departementet viser til komiteens merknad om viktigheten av betryggende forvaltning og forsvarlig internkontroll, jf. Innst. S. nr. 91 (1995–1996). Fondsforvaltningen skal skje innenfor det reglement som er fastsatt og på en god og forsvarlig måte.

Regjeringen har foreslått å avvikle grunnfondet på 186 mill. kroner og overføre midlene til reguleringsfondet. Det vil styrke bufferkapitalen i ordningen og dermed reduseres risikoen for at statsgarantien i ordningen utløses dersom økonomien i ordningen skulle svikte. Tiltaket gir også mulighet for bedre avkastning enn de aktuelle midlene gjør i dag.

Et offentlig utvalg har utredet en fremtidig løsning for pensjonsordningen for sjømenn for å tilpasse pensjonsordningen til pensjonsreformen. Utvalget leverte sin rapport NOU 2014: 17 Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs 17. desember 2014. Utvalget foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn, tilpasset pensjonsreformen og tjenestepensjonsordningene i privat sektor. Dette vil også medføre at arbeidet med å utvikle IKT-løsninger må iverksettes som forberedelse til innføringen av de nye reglene. Utredningen er under oppfølging i departementet.

I forlengelsen av arbeidet med ny pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs, vil departementet

utrede Pensjonstrygden for sjømenns tilknytningsform til staten.

Budsjettforslag 2018

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 1 mill. kroner under kap 664.

Det forventes at trygden vil gå med 34 mill. kroner i underskudd i 2017 og at reguleringsfondet vil utgjøre 66 mill. kroner ved årets utløp. I 2018 forventes det et overskudd på 34 mill. kroner, som vil gi en tilsvarende økning i reguleringsfondet. Det forventes således at det ikke vil være behov for garantitilskudd i 2018, og at statstilskuddet med disse forutsetningene vil bestå av tilskudd etter lovens § 15. Den beregnede del av pensjonsutgiftene etter lovens § 15 forventes å utgjøre 39 mill. kroner i 2018. Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på 2 312 og en gjennomsnittlig ytelse på kr. 16 712. Det faste årlige tilskuddet utgjør 8 mill. kroner.

Det er stor usikkerhet knyttet til anslagene for inntekter fra pensjonsavgift, som utgjør mesteparten av trygdens inntekter. Disse inntektene påvirkes i vesentlig grad av oljepris, samt investeringer og sysselsetting i offshorebransjen. I anslagene er det ikke innarbeidet virkning av Regjeringens forslag om å avvikle grunnfondet på 186 mill. kroner og overføre midlene til reguleringsfondet.

For 2018 foreslås en bevilgning på 47 mill. kroner.

Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	1 639 032	1 930 000	2 200 000
	Sum kap. 0666	1 639 032	1 930 000	2 200 000

Post 70 Tilskudd

Hovedtrekk ved regelverket

Staten gir tilskudd til AFP etter lov 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven). Statens tilskudd utgjør en tredel av

pensjonsutgiftene til AFP-pensjonistene. Staten dekker også fullt ut utgiftene til kompensasjonstillegget som ytes til arbeidstakere født i årene 1944 til 1962. Samlet utgjorde statens andel av AFP-utbetalingene 45 pst. i 2016. De øvrige utgiftene til AFP i privat sektor dekkes av arbeidsgiverne. I tillegg til å dekke en del av pensjonsutgiftene, bidrar

staten indirekte til finansieringen ved at kompensasjonstillegget er skattefritt og at det er skattefrittak for bedriftenes premieinnbetalinger, samt ved å dekke utgiftene ved Arbeids- og velferdsetatens administrasjon.

Ytelsen er utformet som et livsvarig påslag til alderspensjonen fra folketrygden. Pensjonen beregnes på grunnlag av alle år med pensjonsgivende inntekt til og med det året arbeidstakeren fyller 61 år. Årskullene født i 1944–1962 mottar i tillegg et kompensasjonstillegg. AFP beregnes slik at summen av de årlige utbetalingene skal være lik, uavhengig av når pensjonen tas ut, det vil si samme nøytrale løsning som gjelder for alderspensjon fra folketrygden. AFP kan fritt kombineres med arbeidsinntekt. Det er både kollektive og individuelle vilkår som må være oppfylt for at man skal kunne ta ut AFP. AFP kan tas ut fra 62 år.

Arbeids- og sosialdepartementet fører tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor. Formålet med tilsynet er å sikre at administrasjon og finansiering av pensjonsordningen er i samsvar med bestemmelsene i AFP-tilskottsloven og vedtektene.

Departementet fastsatte ny tilsynsforskrift gjeldende fra og med 1. juli 2014. Departementet skal gjennomføre to årlige tilsyn. Sentralt i tilsynene er bl.a. å vurdere premieinngang, kapitalforvaltning og fondsoppbygging. Departementets tilsyn dokumenteres, og oppsummering fra tilsynene sendes Riksrevisjonen. I tråd med forskriften har departementet avholdt to tilsyn i 2016.

I følge AFP-tilskottsloven skal arbeidsgivers premie fastsettes slik at den er tilstrekkelig til å dekke løpende utgifter og gi grunnlag for opplegg

av et pensjonsfond. Pensjonsfondet skal, sammen med arbeidsgivernes erkjente plikt til fortsatt premiebetaling etter avtalenes eventuelle opphør, gi tilstrekkelig sikkerhet for dekning av arbeidsgivernes forventede framtidige forpliktelser. Departementet følger gjennom det etablerte tilsynet bl.a. med på utviklingen i pensjonsfondets dekningsgrad, kapitalforvaltning, samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og andre administrative forhold. Departementet har ikke hatt noen vesentlige merknader til det materialet som er forelagt departementet til tilsynene i 2016. Fellesordningens revisor, KPMG, har ingen merknader til regnskapet for 2016.

Departementet viser også til at partene bak AFP-ordningen i privat sektor har igangsatt en evaluering av ordningen, se omtale under Resultatområde 3, Hovedmål 1.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Det er bare ordningene i privat sektor som får statstilskudd under kap. 666, post 70. I kommunal og statlig sektor dekker arbeidsgiver utgiftene fullt ut.

Utgiftene til AFP under kap. 666 var i 2016 på 1 639 mill. kroner, mot 1 509 mill. kroner i 2015. Målt i løpende priser var dette en økning på 130 mill. kroner, eller 8,6 pst. Økningen skyldes en vekst i antall mottakere.

Ettersom den nye AFP-ordningen i privat sektor fortsatt er under innfasing, må det forventes høy årlig vekst også i årene framover.

Viktige utviklingstrekk for grupper som omfattes av kap. 666, post 70

Antall mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2014–2016

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2014	38 903	29 449	9 454	32,9	31,1	39,0
2015	48 472	36 355	12 117	24,6	23,5	28,2
2016	57 765	42 938	14 827	19,2	18,1	22,4

Veksten i antall mottakere av ny AFP skyldes nå i liten grad økning i tilgangen av nye mottakere, som har ligget på i underkant av 10 000 personer de siste tre årene. Men siden AFP i privat sektor gis som et livsvarig påslag til alderspensjonen, og

det første kullet som hadde mulighet til å ta ut AFP etter ny ordning var født i 1944, er det begrenset med avgang fra ordningen.

Ved utgangen av 2016 mottok 57 765 pensjonister AFP i privat sektor, hvorav 38 949 var under

67 år. I 2016 økte antall mottakere i privat sektor med 9 293. Den årlige økningen i perioden 2011–2015 lå på 9 000–10 000 personer hvert år.

Det har vært en omfattende vekst i antall mottakere av ny AFP i privat sektor. Dette skyldes i hovedsak at AFP nå gis som et livsvarig tillegg til alderspensjonen, og at den nye ordningen som ble

innført i 2011 fortsatt er under innfasing. I tillegg kommer også at en høyere andel av de som har muligheten til det har tatt ut AFP. Antall mottakere av ny AFP som andel av befolkningen i alderen 62–66 år har økt fra 3,3 pst. i 2011 til 13,8 pst. i 2016.

Antall nye mottakere av AFP med statstilskudd under kap. 666, post 70 (ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2014–2016

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2014	9 848	7 152	2 696	2,4	1,7	4,3
2015	9 862	7 144	2 718	0,1	-0,1	0,8
2016	9 639	6 855	2 784	-2,3	-4,0	2,4

Utviklingen i gjennomsnittlig AFP-pensjon

Ved utgangen av 2016 var gjennomsnittlig årlig pensjon 67 405 kroner for mottakere av AFP. Gjennomsnittlig pensjon var høyere for menn enn for kvinner.

Gjennomsnittlig pensjon. Per 31. desember 2012–2016, nominelle beløp

År	Ny AFP		
	Alle	Kvinner	Menn
2012	60 624	53 705	62 507
2013	63 627	56 853	65 677
2014	66 227	59 468	68 396
2015	67 400	60 686	69 638
2016	67 405	60 431	69 813

De fleste som tar ut AFP, starter uttaket ved 62 år. I 2016 gjaldt dette 79 pst. av de nye mottakerne. Andelen som tar ut ved 62 år har variert mellom 55 og 79 pst. siden 2011.

Beregninger viser at 65 pst. av de som arbeidet i AFP-virksomhet i privat sektor tok ut AFP i løpet av året de fylte 62 år. Ved utgangen av 2016 hadde

over 90 pst. av 66-åringene som tilfredsstillte kravene for AFP i privat sektor valgt å ta ut AFP.

Utviklingen i andelen AFP-pensjonister i privat sektor som kombinerer pensjon med arbeid

Blant mottakerne av ny AFP i alderen 62–66 år var det 56 pst. som kombinerte pensjonen med arbeid ved utgangen av 2016. Muligheten til å kombinere arbeid og pensjon uten avkortning har ført til at mange som ellers ikke ville tatt ut pensjon, nå har tatt ut alderspensjon og ny AFP ved siden av arbeid. De i alderen 62–66 år som kombinerte ny AFP med arbeid, hadde en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid på 33 timer per uke, noe som tyder på at de fleste arbeider opp mot heltid.

Budsjettforslag 2018

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 22 mill. kroner under kap. 666.

For 2018 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig statlig bidrag på om lag 30 300 kroner pr. mottaker og gjennomsnittlig antall pensjonister på 72 300 personer

For 2018 foreslås en bevilgning på 2 200 mill. kroner.

Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	353 797	325 000	330 000
	Sum kap. 0667	353 797	325 000	330 000

Post 70 Tilskudd, overslagsbevilgning

Supplerende stønad ble innført fra 2006 og har som formål å garantere en minsteinntekt for eldre personer med kort botid i Norge. Ordningen er ment som en avlastning av kommunenes utgifter til økonomisk stønad til den aktuelle gruppen. Stønadene er behovsprøvd.

Hovedtrekk ved regelverket

Stønadene er regulert i lov 29. april 2005 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg, og er ikke en folketrygdytelse.

Ordningen sikrer personer som har fylt 67 år og som har liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden, en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå, men uten forsørgingstillegg. De eldre får dermed en mer stabil inntekt enn økonomisk stønad (sosialhjelp), som de må søke om fra måned til måned.

Stønadene skal prøves mot alle typer inntekt, både fra Norge og utlandet, hos stønadsmottakeren og eventuell ektefelle/samboer/registrert partner. Dersom det foreligger formue utover det vanlige, kan dette føre til avslag på supplerende stønad. Det er begrensninger på hvor lenge mottakere av stønadene kan oppholde seg i utlandet. Stønadene gis for tolv måneder av gangen. Mottakerne må selv møte opp hos NAV når de skal fremsette søknad om denne stønaden.

Resultatrapport 2016

Ved utgangen av 2006 var det i alt 2 401 mottakere av supplerende stønad. Antallet har økt til 2 737 personer ved utgangen av 2016.

I løpet av 2016, gikk antall mottakere av supplerende stønad ned. Ved utgangen av 2015 var det 3 302 mottakere og ved utgangen av 2016 var det 2 737 mottakere, altså en nedgang på 565 mottakere. Årsaken til dette er bl.a. lovendringen vedrørende familiegjenforening innført fra 1. januar 2016, se omtale nedenfor.

Om lag to tredeler av mottakerne er enslige og om lag to tredeler av mottakerne er kvinner. Ved utgangen av 2016 fikk 86 pst. av mottakerne redusert ytelse, de aller fleste fordi de også mottok alderspensjon fra folketrygden. Andelen menn med redusert ytelse var litt lavere enn for kvinner, henholdsvis 85,6 pst. og 87,0 pst.

Per 31. desember 2016 mottok 7,6 pst. av innvandrere som har fylt 67 år, supplerende stønad, mens det av hele befolkningen i Norge i aldersgruppen 67 år og eldre var 0,4 pst. som mottok supplerende stønad.

Mottakerne er hovedsakelig innvandrere fra land med lite utbygde sikringssystemer i Afrika, Asia og Øst-Europa utenfor EU. Mange har bodd lenge nok i Norge til å ha fått norsk statsborgerskap. Personer født i Norge utgjør bare om lag 120 av mottakerne.

Utgiftene til supplerende stønad var 247 mill. kroner i 2007 (346 mill. kroner i 2016-kroner) og 354 mill. kroner i 2016.

Gjennomsnittlig årlig ytelse var 93 507 kroner i 2007 (130 960 kroner i 2016-kroner) og 125 705 kroner i 2016.

Antall personer med supplerende stønad, andel med redusert ytelse, og gjennomsnittlig ytelse, gjennomsnitt for året

	Gjennomsnittlig antall stønadsmottakere	Andel med redusert ytelse, pst.	Gjennomsnittlig ytelse, nominelle kroner	Gjennomsnittlig ytelse i 2016-kroner
2014	3 215	76	130 033	136 603
2015	3 247	79	129 226	132 457
2016	2 815	83	125 705	125 705

Utgiftsutvikling 2014–2016

År	Mill. kroner i 2016-kroner	Mill. kroner i kroner	Endring i mill. kroner sml. med året før	Endring i pst. sml. med året før	Endring fra året før i mill. kroner	Endring i pst.
2014	439	418	-8	-2	7	2
2015	430	420	-9	-2	2	0
2016	354	354	-76	-18	-66	-16

Familiegjenforening og bofellesskap

Personer som har fylt 67 år, og som er kommet til Norge ved familiegjenforening med barn/slektinger som er bosatte her, har fra 1. januar 2016 ikke lenger rett til supplerende stønad. Antall mottakere ble derfor redusert med 565 personer i 2016 etter hvert som vedtaksperiodene utløp.

Mottakere av supplerende stønad som deler bolig med andre voksne, har for nye vedtak fra 1. januar 2016 ikke rett til stønad med høy sats. Høy sats er forbeholdt de som reelt sett er enslige. Endringen fikk full effekt fra desember 2016, og det var da 782 enslige mottakere som fikk stønad

med ordinær sats og som etter tidligere regler ville fått høy sats.

Budsjettforslag for 2018

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 10 mill. kroner under kap. 667.

Det legges til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på om lag 2 750 og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 119 550 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 330 mill. kroner.

Programkategori 29.70 Alderdom

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2670	Alderdom	201 708 676	214 965 000	223 060 000	3,8
	Sum kategori 29.70	201 708 676	214 965 000	223 060 000	3,8

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	201 708 676	214 965 000	223 060 000	3,8
	Sum kategori 29.70	201 708 676	214 965 000	223 060 000	3,8

Kap. 2670 Alderdom

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	67 021 375	71 690 000	73 430 000	
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	128 790 623	136 720 000	142 030 000	
72	Inntektpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	130 359	615 000	1 520 000	
73	Særtilllegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 766 319	5 940 000	6 080 000	
	Sum kap. 2670	201 708 676	214 965 000	223 060 000	

Allmenn omtale

Formålet med folketrygdens alderspensjon er å sikre inntekt for personer i alderdommen, og å legge til rette for en fleksibel og gradvis overgang fra arbeid til pensjon. Folketrygden gir både en minstesikring for de som har hatt lav arbeidsinntekt, og en standardsikring som er knyttet til tidligere arbeidsinntekt.

Alderspensjonen kan fra 2011 tas ut fleksibelt mellom 62 og 75 år, og årlig pensjonsnivå blir

høyere jo senere en velger å ta ut pensjonen, noe som gir gode insentiver til arbeid. Alderspensjonen levealdersjusteres og den reguleres årlig med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Det er innført nye opptjeningsregler for personer født fra og med 1954 der alle år mellom 13 og 75 år gir pensjonsopptjening. Årskullene 1954–1962 vil få en forholdsmessig andel av sin alderspensjon beregnet etter disse reglene, mens årskull født 1963 og senere omfattes fullt ut av de nye reglene.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter gamle regler

Alderspensjon etter gammel opptjeningsmodell gjelder fullt ut for de som er født i 1953 og tidligere. Alderspensjonister kan fritt kombinere arbeid og pensjon uten inntektsprøving. Pensjonen (basispensjon) divideres med et forholdstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid. Gjennom forholdstallet justeres pensjonen for endringer i levealderen og for uttakstidspunkt. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Uttaksreglene er nøytralt utformet, slik at summen av alderspensjon som den enkelte kan forvente å motta i perioden som pensjonist, vil være uavhengig av uttakstidspunkt.

Alderspensionen består av ulike komponenter.

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av tidligere inntekt. For å få rett til grunnpensjon kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Full grunnpensjon oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Tilleggs pensjonen beregnes på bakgrunn av den pensjongivende inntekten vedkommende har hatt som yrkesaktiv. Opptjeningstiden for full tilleggspensjon er 40 år. Gjenlevende ektefelle er berettiget til det høyeste beløpet av egenopptjent tilleggspensjon og et beløp som tilsvarer 55 pst. av summen av egen og avdødes tilleggspensjon.

Til og med 2010 ble det gitt særtillegg til personer som ikke hadde tilleggspensjon, eller som hadde tilleggspensjon som var mindre enn særtillegget. Formålet med særtillegg var å sikre alle et minste pensjonsnivå, uavhengig av tidligere opptjening. Særtillegget ble erstattet av et pensjonstillegg til nye alderspensjonister fra 1. januar 2011.

Minste pensjonsnivå skal sikre et akseptabelt inntektsnivå for personer uten eller med lav tidligere inntekt. For å få rett til et minste pensjonsnivå, kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Fullt minste pensjonsnivå oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Til alderspensjonist som forsørger ektefelle og/eller barn under 18 år, kan det ytes henholdsvis ektefelle tillegg og barn tillegg. Tilleggene inntektsprøves.

Forsørgingstilleggene er knyttet til minste pensjonsnivå, slik at tilleggene utvikler seg i takt med det generelle minstenivået for alderspensjonister.

Uføre født i 1944–1951 mottar fra 67 år et tillegg i alderspensjonen som gir en delvis skjerming for effekten av levealdersjusteringen.

Hovedtrekk ved regelverket for alderspensjon etter nye regler

Alderspensjon består etter de nye reglene av inntektspensjon beregnet ut fra tidligere inntekt. Til personer som har opparbeidet liten eller ingen rett til inntektspensjon, ytes det en garantipensjon.

I inntektspensjonen medregnes all pensjongivende inntekt fra 13 til 75 år i pensjonsopptjening. For hvert år med pensjonsopptjening akkumuleres en pensjonsbeholdning. Årlig pensjonsopptjening tilsvarer 18,1 pst. av den pensjongivende inntekten. Alle inntekter opp til et nivå tilsvarende 7,1 G medregnes. Inntektspensjonen fastsettes på bakgrunn av pensjonsbeholdningen på uttakstidspunktet. Pensjonsbeholdningen gjøres da om til en årlig pensjon ved at den divideres med vedkommendes delingstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet.

Personer med ingen eller lav opptjening av inntektspensjon har rett til garantipensjon dersom den samlede trygdetiden er minst tre år i tidsrommet fra fylte 16 år til og med 66 år. Garantipensjon gis med to satser avhengig av sivilstand og ektefelles/samboers inntektsforhold. Full garantipensjon ytes til den som har minst 40 års trygdetid. Dersom trygdetiden er kortere, blir garantipensjonen tilsvarende mindre. Garantipensjonen avkortes med 80 pst. av inntektspensjonen, slik at de som har opptjent noe inntektspensjon får utbetalt en samlet pensjon som er høyere enn minste-garantien.

Rapport*Utviklingen i utgifter til alderspensjon*

Fra 1. januar 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fleksibelt mellom 62 og 75 år. Gjennomsnittlig antall mottakere av alderspensjon under 67 år utgjorde om lag 25 000 i 2011. Det har økt hvert år siden, men med avtakende vekst. I 2016 var det i gjennomsnitt 90 000 mottakere av alderspensjon under 67 år. Økningen i antall mottakere av alderspensjon under 67 år har bidratt til en stor økning i folketrygdens utgifter til alderspensjon. De nøytrale uttaksreglene gjør imidlertid at veksten i utgiftene senere blir lavere, og utgiftene på lang sikt er i mindre grad påvirket av hvor mange som tar ut alderspensjon tidlig.

Utviklingen i utgifter til alderspensjon

År	Nominelle kroner (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)	2016 kroner ¹ (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)
2014	179 197	14 594	8,9	188 249	8 916	5,0
2015	190 563	11 367	6,3	195 328	7 079	3,8
2016	201 709	11 145	5,8	201 709	6 380	3,3

¹ Utgifter i 2016-kroner er deflatert med gjennomsnittlig grunnbeløp 2016 = 91 740 kroner.

Fra 2015 til 2016 økte utgiftene til alderspensjon med 5,8 pst. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med 2,5 pst, og regnet i fast grunnbeløp var veksten 3,3 pst. Veksten skyldes hovedsakelig økt antall mottakere av alderspensjon. Av den samlede økningen skyldes 10 pst. mottakere av alderspensjon under 67 år, målt i nominelle kroner.

Utviklingen i antall mottakere av alderspensjon og minstepensjonister

Antall mottakere av alderspensjon har økt de siste årene. Fra 2014 til 2016 var økningen på 57 000,

dvs. 6,8 pst. I 2016 mottok 894 000 personer alderspensjon fra folketrygden. Minstepensjonen kan først tas ut fra 67 år, og ingen av de som mottar alderspensjon før 67 år er derfor minstepensjonister.

Andelen minstepensjonister utgjorde 18 pst. av alle mottakere av alderspensjon i 2016. Det var en nedgang fra 2014 til 2015, men en økning fra 2015 til 2016. Økningen skyldes bl.a. at minstepensjonen for enslige ble økt med 4 000 kroner per år fra 1. september 2016.

Mottakere av alderspensjon og minstepensjonister, og andel minstepensjonister. Per 31. desember.

År	Antall mottakere av alderspensjon i alt	Antall minstepensjonister	Andel minstepensjonister ¹		
			I alt	Menn	Kvinner
2014	837 500	149 900	17,9	4,8	29,9
2015	868 500	143 400	16,5	4,4	27,7
2016	894 200	158 600	17,7	4,8	29,8

¹ Andelen mannlige og kvinnelige minstepensjonister er sett i forhold til henholdsvis antall mannlige og kvinnelige mottakere av alderspensjon.

Det er fortsatt en langt høyere andel kvinner enn menn med minstepensjon. Dette skyldes at kvinnene gjennomgående har hatt en svakere tilknytning til arbeidslivet og lavere inntekt enn menn.

Blant kvinner som nå tar ut alderspensjon er det stadig flere som har vært yrkesaktive. Andelen minstepensjonister blant kvinner forventes derfor å gå ned i årene framover.

Utvikling i gjennomsnittlig alderspensjon og minstepensjon

Utvikling i gjennomsnittlig pensjon og minstepensjon, 2016–kroner¹

År	Alderspensjon			Minstepensjon		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2014	229 700	264 000	198 500	146 100	119 900	149 800
2015	230 500	263 400	200 200	144 900	117 200	148 900
2016	228 100	259 200	199 100	142 800	114 500	147 100

¹ Beløpene er omregnet til 2016–kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

Gjennomsnittlig alderspensjon gikk ned med 0,7 pst. i realverdi fra 2014 til 2016. Det var en nedgang på 1,8 pst. for menn og en økning med 0,3 pst. for kvinner. Gjennomsnittlig minstepensjon har falt 2,2 pst. i realverdi fra 2014 til 2016. Minstepensjonssatsene har økt i realverdi i perioden, men nedgangen skyldes at det har blitt en høyere andel minstepensjonister med redusert trygdetid (under 40 års botid i Norge)

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2016

En kan velge å ta ut full alderspensjon, eller redusert pensjon med henholdsvis 20, 40, 50, 60 og 80

pst. uttaksgrad. Tabellen nedenfor viser at gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2016 var om lag 91 pst., og den var litt høyere blant menn enn blant kvinner. Gjennomsnittlig alderspensjon i aldersgruppen 62–66 år er om lag 194 000 kroner. Om en korregerer for uttaksgrad og beregner gjennomsnittlig alderspensjon gitt at alle hadde tatt ut full alderspensjon, ville denne vært om lag 214 000 kroner. Gjennomsnittlig pensjon er betydelig høyere for menn enn for kvinner som følge av at de har høyere opptjening.

Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2016. Gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig alderspensjon, og gjennomsnittlig alderspensjon korrigert for uttaksgrad. Forutsatt $G = 92\,576$ kroner

	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad	Gjennomsnittlig pensjon	Gjennomsnittlig pensjon korrigert for uttaksgrad
Kvinner	8 662	85,7	168 800	194 100
Menn	17 536	92,1	206 300	223 900
Totalt	26 198	90,0	193 900	214 100

Budsjettforslag 2018

Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 5 032 mill. kroner under kap. 2670, fordelt med 1 643 mill. kroner på post 70, 3 178 mill. kroner på post 71, 34 mill. kroner på post 72 og 177 mill. kroner på post 73.

Det foreslås bevilget 223 060 mill. kroner i 2018.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2018 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med grunnpensjon vil utgjøre 929 355, og at gjennomsnittlig grunnpensjon vil utgjøre 79 013 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 73 430 mill. kroner.

Post 71 Tilleggpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2018 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med tilleggspensjon vil utgjøre 902 465, og at gjennomsnittlig tilleggspensjon vil utgjøre 152 793 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 142 030 mill. kroner.

Post 72 Inntektpensjon overslagsbevilgning

I 2016 kunne det første kullet som har tjent opp pensjon etter nye regler ta ut pensjon som 62-åringer. Utgiftene føres på post 72 sammen med ventetillegg. Ventetillegget utgjør et stadig mindre beløp og er på vei ut, og fra 2016 er inntektpensjon den helt dominerende delen av denne posten.

I budsjettforslaget for 2018 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med inntektpensjon vil utgjøre 42 973 og at gjennomsnittlig inntektpensjon vil utgjøre 35 464 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 520 mill. kroner.

Post 73 Sært tillegg, pensjonstillegg mv., overslagsbevilgning

Posten dekker flere ulike tillegg til alderspensjon: Sært tillegg, pensjonstillegg, minstenivåtillegg, garantipensjon, skjermingstillegg og forsørgingstillegg. Om lag 76 pst. av bevilgningen for 2018 gjelder sært tillegg og pensjonstillegg. Det er lagt til grunn at gjennomsnittlig antall med sært tillegg eller pensjonstillegg vil utgjøre 139 960 i 2018, og at gjennomsnittlig sært tillegg/pensjonstillegg vil utgjøre 32 564 kroner.

Økt minste pensjonsnivå til alderspensjonister – post 73

Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2017 å øke minstepensjonen til enslige alderspensjonister med 4 000 kroner fra 1. september 2017. Helårseffekten i 2018 er anslått til 238 mill. kroner og er innarbeidet i anslagene. Under behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett for 2017 vedtok Stortinget å øke minstepensjonen til gifte og samboende alderspensjonister med 1 000 kroner, med virkning fra samme tidspunkt. Helårseffekten i 2018 er anslått til 75 mill. kroner og er innarbeidet i anslagene.

For 2018 foreslås en bevilgning på 6 080 mill. kroner på post 73.

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
2680	Etterlatte	2 157 253	2 094 230	2 016 200	-3,7
2686	Stønad ved gravferd	178 944	181 400	190 110	4,8
	Sum kategori 29.80	2 336 197	2 275 630	2 206 310	-3,0

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
70-89	Andre overføringer	2 336 197	2 275 630	2 206 310	-3,0
	Sum kategori 29.80	2 336 197	2 275 630	2 206 310	-3,0

Programkategori 29.80 omfatter kapitlene 2680 Etterlatte og 2686 Stønad ved gravferd.

Kap. 2680 Etterlatte omfatter i hovedsak pensjon til gjenlevende ektefeller, tidligere familiepleiere, og barn som har mistet en eller begge forel-

drene. Gjenlevende ektefeller som er uføre er behandlet under kap. 2655 Uførhet, og gjenlevende over 67 år er behandlet under kap. 2670 Alderdom.

Kap. 2680 Etterlatte

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 168 387	1 140 000	1 110 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	894 379	860 000	820 000
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	88 513	88 000	81 000
74	Utdanningsstønad	369	400	300
75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	5 605	5 830	4 900
	Sum kap. 2680	2 157 253	2 094 230	2 016 200

Hovedtrekk ved regelverket

Formålet med ytelser etter denne programkategorien er å sikre inntekt til gjenlevende ektefelle som ikke kan forsørge seg selv, til barn når en av foreldrene eller begge er døde og til enslige familiepleiere som ikke kan forsørge seg selv etter at pleieforholdet er opphørt. I tillegg skal ytelsene bidra til hjelp til selvhjelp.

Et offentlig utvalg som har utredet etterlatteytelsene i folketrygden leverte sin rapport, NOU 2017:3 Folketrygdens ytelser til etterlatte – forslag til reform, 2. februar 2017. Forslaget ble sendt på høring med høringsfrist 1. juni 2017, og er til oppfølging i departementet. Se nærmere omtale under Resultatområde 3 Pensjon, Strategier og tiltak, Utredning av ytelser til etterlatte.

Gjenlevende ektefelle

Ytelser til gjenlevende ektefelle gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 17. Som gjenlevende ektefelle regnes også registrerte partnere og samboere som har vært gift med hverandre eller som har eller har hatt felles barn. På nærmere bestemte vilkår kan ytelse også gis til skilt gjenlevende ektefelle.

Til en gjenlevende ektefelle kan det ytes pensjon, overgangsstønad, stønad til barnetilsyn, tilleggstønader og stønad til skolepenger mv.

Pensjon og overgangsstønad er inntektsprøvd. Retten til ytelser faller bort når vedkommende fyller 67 år. Ytelsene kan ikke kombineres med egen alderspensjon eller uføretrygd, men eventuelle rettigheter etter avdøde kan etter egne regler beregnes inn i alderspensjonen eller uføretrygden. Retten til ytelser faller videre bort dersom den gjenlevende får AFP fra offentlig pensjonsordning.

Fra 1. januar 2016 kan det tas ut alderspensjon som er delvis beregnet etter nye opptjeningsregler. Ny alderspensjon i folketrygden har ikke

regler som tar hensyn til eventuelle rettigheter som gjenlevende ektefelle. Det er derfor innført en egen bestemmelse i folketrygdloven § 20-19 a om at det skal gis et midlertidig gjenlevendetillegg til den delen av alderspensjonen som gis etter nye opptjeningsregler for årskull født i 1954–1957.

Tidligere familiepleiere

En ugift person under 67 år som i minst fem år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan gis pensjon eller overgangsstønad når pleieforholdet er opphørt.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn som har mistet en eller begge foreldre.

Barnepensjon gis som hovedregel til barnet fyller 18 år. Dersom begge foreldrene er døde, og barnet er under utdanning, gis pensjon inntil barnet fyller 20 år. Ved dødsfall som skyldes yrkesskade kan pensjon gis til barnet fyller 21 år.

Rapport**Utgiftsutviklingen**

I nominelle beløp har utgiftene under kap. 2680 hatt en samlet reduksjon på 10 pst. i perioden 2012–2016. I fast grunnbeløp har det vært en nedgang i utgiftene på 21 pst. i løpet av samme periode. Nedgangen skyldes at antall gjenlevende ektefeller med pensjon har gått ned de siste årene. Dødeligheten i aldersgruppene under 67 år er redusert, særlig blant menn, og det har dermed blitt færre gjenlevende ektefeller. Den økende yrkesaktiviteten blant kvinner påvirker også utviklingen i antall gjenlevende ektefeller som får utbetalt ektefellepensjon, da pensjonen avkortes mot inntekt og dermed faller helt bort over visse inntektsnivåer.

Gjenlevende ektefeller med pensjon per 31.12. og endring fra foregående år. 2014–2016

År	Med grunnpensjon		Med sært tillegg		Med tilleggspensjon	
	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før
2014	17 572	-952	4 932	-273	17 207	-920
2015	16 714	-858	4 718	-214	16 363	-844
2016	15 987	-727	4 531	-187	15 664	-699

De aller fleste gjenlevende ektefeller med pensjon er kvinner. I 2016 var andelen kvinner på 90 pst. Rundt 57 pst. av enkene og 19 pst. av enkemennene under 67 år mottok pensjon eller overgangsstønad ved utgangen av 2016.

Andelen gjenlevende ektefeller med fradrag i ytelsen som følge av faktisk eller forventet inntekt har økt de siste årene. I 2016 hadde 84 pst. av alle gjenlevende ektefeller med pensjon/stønad reduksjon i ytelsen som følge av faktisk eller forventet inntekt.

Antall personer med avgang fra gjenlevendepensjon og tilstand etter avgang. 2016

Kjønn	Totalt antall	Alderspensjon	Uføretrygd	AFP	Gift	I arbeid ¹	Død	Annet
Totalt	2 362	1 296	418	125	49	308	30	136
Kvinner	2 060	1 158	369	113	35	248	26	111
Menn	302	138	49	12	14	60	4	25

¹ Registrert som arbeidstaker

55 pst. av gjenlevende ektefeller med avgang fra gjenlevendepensjon har overgang til alderspensjon, mens 18 pst. har blitt uføretrygdede. 5 pst. har gått over til AFP, mens 2 pst. har mistet pensjonen på grunn av ekteskapsinngåelse. I overkant av 1 pst. er døde. Av de gjenværende 19 pst. er de aller fleste i arbeid. Dette er i stor grad per-

soner som også har vært i arbeid samtidig som de har mottatt gjenlevendepensjon, og som nå har fått høyere inntekt slik at hele pensjonen avkortes. De som slutter å motta gjenlevendepensjon har i gjennomsnitt mottatt pensjon i åtte år og sju måneder.

Barnepensjonister per 31. desember. 2014–2016

	2014	2015	2016	Endring 2014–2016 i pst.
Antall i alt	12 740	12 357	12 077	-5,2
Begge foreldre døde	180	163	144	-20,0

Antall barnepensjonister utgjør 1 pst. av alle unge mellom 0 og 20 år. Det er omlag 1,6 barn per bar-

nekull som fortsatt har én forelder i live, og rundt 1,3 barn per barnekull blant foreldreløse.

Budsjettforslag 2018*Regulering av folketrygdens grunnbeløp*

Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med til sammen 58 mill. kroner under kap. 2680.

Det foreslås bevilget 2 011 mill. kroner i 2018.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2018 anslås det et gjennomsnittlig antall mottakere på 26 700, med en gjennomsnittlig ytelse på om lag kr 41 600. Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 32 mill. kroner på post 70.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1 110 mill. kroner.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2018 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere på 14 700, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 56 200. Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget for 2018 med 24 mill. kroner på post 71.

For 2018 foreslås en bevilgning på 820 mill. kroner.

Post 72 Særtilllegg, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2018 anslås det et gjennomsnittlig antall mottakere på 4 300, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 18 900. Utgiftsanslaget for 2018 inkluderer anslått effekt av trygdeoppgjøret i 2018. Som følge av dette øker utgiftsanslaget med 2 mill. kroner på post 72.

For 2018 foreslås en bevilgning på 81 mill. kroner.

Post 74 Utdanningsstønad

Utdanningsstønad gis til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere etter samme bestemmelser som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620. Utgiftene til utdanningsstønad, tilleggssstønader og stønad til skolepenger mv., vil være avhengig av det totale antall gjenlevende, arbeidsmarkedet, det generelle utdanningsnivået, valg av utdannings-type mv. Dette er forhold som til dels er vanskelige å forutsi.

For 2018 foreslås en bevilgning på 0,3 mill. kroner.

Post 75 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Stønad til barnetilsyn gis til gjenlevende ektefeller etter samme bestemmelser som for enslig far eller mor, jf. kap. 2620. Satsen for stønad til barnetilsyn foreslås nominelt videreført i 2018.

For 2018 foreslås en bevilgning på 4,9 mill. kroner.

Kap. 2686 Stønad ved gravferd

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Stønad ved gravferd, <i>overslagsbevilgning</i>	178 944	181 400	190 110
	Sum kap. 2686	178 944	181 400	190 110

Post 70 Stønad ved gravferd, overslagsbevilgning**Hovedtrekk ved regelverket**

Formålet med stønad ved gravferd etter folketrygdloven kapittel 7 er å kompensere for utgifter til gravferd. Når et medlem i folketrygden dør kan det gis gravferdsstønad og stønad til bæretrans-

port. Det ytes også stønad til et medlems ektefelle og barn under 18 år, som ikke selv er medlemmer i folketrygden, dersom disse oppholder seg i Norge og ble forsørget av medlemmet.

Gravferdsstønaden fastsettes av Stortinget og utgjør fra 1. januar 2017 maksimalt 22 723 kroner. Stønaden er, med unntak for barn under 18 år, behovsprøvd. Det kan ytes stønad til dekning av

nødvendige utgifter til transport av bære dersom børen med den avdøde må transporteres lengre enn 20 km. Det gjøres fradrag for en egenandel på 10 pst. av gravferdsstønaden

Nødvendige utgifter til gravlegging av dødfødte barn dekkes med opptil 22 723 kroner.

Ved dødsfall under opphold utenfor landet, kan det i visse tilfeller ytes stønad etter særskilte regler.

Rapport

Utgiftene til stønad ved gravferd i 2016 var på 178,9 mill. kroner. Av dette ble det utbetalt 106,6 mill. kroner til bæretransport, 63,4 mill. kroner til behovsprøvd gravferdsstønad og 8,9 mill. kroner til gravferdsstønad ved dødfødt barn.

Behovsprøvd gravferdsstønad 2014–2016

År	Utgifter, mill. kroner	Antall mottakere	Mottakere i pst. av antall døde	Gjennomsnittlig beløp, kroner	Maksimal sats, kroner
2014	63,6	3 557	8,8	17 871	22 083
2015	65,2	3 665	9,0	17 781	22 723
2016	63,4	3 448	8,5	18 396	22 723

I 2016 mottok 3 448 personer behovsprøvd gravferdsstønad, mot 3 665 i 2015. Andelen dødsfall hvor det ble gitt behovsprøvd gravferdsstønad var 8,5 pst. I tillegg ble det i 2016 utbetalt stønad til bæretransport for 13 727 personer, og gravferdsstønad for 635 dødfødte barn.

Budsjettforslag 2018

Det foreslås at satsen for den behovsprøvde gravferdsstønaden økes fra maksimalt 22 723 kroner til maksimalt 23 337 kroner fra 1. januar 2018.

I anslagene er gjennomsnittlig antall mottakere av gravferdsstønad anslått til 4 083, og gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 17 709 kroner. Dette omfatter også utgifter til gravlegging av dødfødte barn. For stønad til bæretransport anslås det at antall mottakere vil bli 14 276, med et gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 8 080 kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 190,1 mill. kroner.

Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Innledning

Regjeringens mål er et arbeidsliv for alle. En forutsetning for dette er et godt og sikkert arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten arbeidslivskriminalitet.

Resultatområdet arbeidsmiljø og sikkerhet omfatter arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv på land og på norsk kontinental-sokkel.

Ansvarsområdet

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene har ansvaret for forvaltning av arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter, enkeltbestemmelser i petroleumsloven med tilhørende HMS-forskriftsverk og arbeidstvistlovgivningen. Forvaltningsansvaret inkluderer også bl.a. regelverk for medbestemmelse i selskapslovgivningen, ferieloven, lønnsgarantiloven, lov om lønnsnemnd i arbeidstvister, samt allmenngjøringsloven. Departementet har på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet etatsstyringsansvar for Arbeidstilsynet (kap. 640), Petroleums-tilsynet (kap. 642) og Statens arbeidsmiljøinstitutt (kap. 643), administrativt ansvar for Riksmekleren (kap. 648) og Arbeidsretten (kap. 648).

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet omfatter også de deler av programkategori 33.30 Arbeidsliv som omhandler lønnsgaranti. Nærmere bestemt gjelder dette kap. 2542, post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. og kap. 5704, post 70 Dividende.

Hovedmål

Regjeringen jobber for et seriøst arbeidsliv, vel-fungerende trepartssamarbeid, høy produktivitet, høy HMS-standard og trivsel blant arbeidstakerne. Dette vil bidra til et godt og ryddig arbeidsliv for alle og støtte opp under ansvars- og rollefordelingen i norsk arbeidsliv, dette er også viktig for den enkelte arbeidstaker og for høy standard og kvalitet på produksjon av varer og tjenester.

Arbeidsgivere skal sørge for at arbeidsmiljøet, sikkerheten og arbeidsforholdene for øvrig er tilfredsstillende og forsvarlige slik at arbeidstaker-

nes helse og arbeidsevne ivaretas også i et lang-siktig perspektiv. Arbeidstakerne har både rett og plikt til å medvirke til dette. I petroleumsvirksomheten er det i tillegg nødvendig med sterkt fokus på forebygging av storulykker.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er inndelt i følgende hovedmål:

- Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv.
- Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren.
- Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsforhold, arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet.

Hovedstrategi

Myndighetenes hovedstrategi er å støtte opp under arbeidsgiveransvaret og å bidra til at virksomhetene driver et systematisk og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og sørger for lovlige arbeidsforhold. Dette er i samsvar med arbeidsmiljølovens krav om at det er arbeidsgiver selv som skal sørge for et fullt forsvarlig og inkluderende arbeidsmiljø og petroleumslovens krav om forsvarlig virksomhet.

Strategiske virkemidler

Tilsyn, veiledning og informasjon

Myndighetene velger hvilke bransjer og virksomheter innsatsen bør rettes mot, basert på kunnskap om risiko. Valg av virkemidler tar utgangspunkt i forholdene i den aktuelle bransjen og hva som vil bidra til mest effektiv påvirkning. Det er også viktig at myndighetenes fokus og prioritering av tema og arbeidsmiljøutfordringer svarer på bransjenes og de aktuelle virksomheters viktigste utfordringer.

Kunnskapsformidling, veiledning og informasjon er viktige virkemidler i oppfølgingen av virksomheter og bransjer/næringer for å bidra til at virksomhetene har tilstrekkelig kunnskap for å kunne arbeide forebyggende med HMS. I forbindelse med tilsyn i enkeltvirksomheter kan Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet benytte ulike reaksjoner dersom de avdekker brudd på

regelverket. Reaksjonene må stå i forhold til alvorlighetsgrad og vesentlighet.

Regelverksutvikling

Regelverket på arbeidsretts-, arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet skal bidra til en god HMS-tilstand og gode arbeidsforhold i virksomhetene, samtidig som det avspeiler den generelle velferdsutviklingen i samfunnet. Regelverket skal være brukervennlig og tilgjengelig, og det er også en målsetting at det er stabilt og forutsigbart. Samtidig må regelverket håndtere arbeidslivets stadige endringer og utfordringer. I tråd med EØS-avtalen gjennomfører Norge bl.a. EUs minimumsdirektiver om arbeidsrett og arbeidsmiljø. Både rettspraksis og regelverksendringer i EU påvirker behovet for regelverksutvikling på feltet.

Kunnskapsutvikling

Forskning og oppdatert kunnskap samt god og effektiv kunnskapsformidling er helt avgjørende for at arbeidslivet og virksomhetene skal ha et godt grunnlag for å ivareta sitt ansvar for helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassene.

Politikkutvikling og forvaltning av arbeidsrett, arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er også avhengig av godt kunnskapsgrunnlag på en lang rekke tematiske områder. Temaområdene omfatter bl.a. risikobasert myndighetsinnsats, storulykkesrisiko, fysiske, psykiske og organisatoriske risikoforhold, arbeidsrett (kollektiv og individuell), arbeidstid, arbeidsorganisering, medbestemmelse og medvirkning og andre forhold og tiltak som påvirker arbeidsmiljø, helse og sikkerhet.

Samarbeid – partssamarbeid

Den norske arbeidslivsmodellen, med bl.a. et utstrakt partssamarbeid, blir ofte sett på som en av forutsetningene for de gode resultatene som er oppnådd med et velfungerende arbeidsliv, et godt arbeidsmiljø, lav arbeidsledighet og høy yrkesdeltagelse.

Regjeringen vil jobbe for et godt tilrettelagt trepartssamarbeid. Dette er ett av flere virkemidler i arbeidet for et seriøst arbeidsliv uten sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv

Tilstandsvurdering og utfordringer

De aller fleste i Norge arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold og har god helse. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø 2016 viser at 89 pst. av arbeidstakerne er tilfreds med jobben sin. Om lag like mange (85 pst.) svarer at de ofte eller alltid føler seg motivert og engasjert i arbeidet sitt. Men selv om helhetsbildet er bra, står vi overfor viktige utfordringer når det gjelder å bidra til at alle opplever et seriøst, trygt og fleksibelt arbeidsliv:

- Enkelte virksomheter og bransjer preges av useriøsitet og arbeidslivskriminalitet.
- Det er fortsatt HMS-utfordringer, særlig i enkelte næringer og yrker.
- Totalindikatoren for storulykkesrisiko er i 2016 lavere enn i 2015, men likevel høyere enn i 2013 og 2014.
- Deler av arbeidslivet er preget av høyt sykefravær og tidlig avgang.

Useriøsitet og arbeidslivskriminalitet

Useriøsitet er en utfordring i deler av arbeidslivet. På arbeidslivsområdet kan dette bl.a. omfatte brudd på bestemmelser i arbeidsmiljøloven om arbeidskontrakter, arbeidstid, overtid mv. Det gjelder også mangler ved opplæring, sikkerhetstiltak og innkvartering som arbeidsgiver har ansvar for.

Eksempelvis finner Arbeidstilsynet at nesten 40 pst. av arbeidstakerne i bygg og anlegg og renhold ikke har forskriftsmessige HMS-kort. For noen bransjer er det innført allmenngjøring av bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår i tariffavtalene, og ved tilsyn har Arbeidstilsynet også avdekket brudd på disse bestemmelsene. I underkant av 20 pst. av virksomhetene i bygg og anlegg, transport og renhold betalte arbeidsgiver for lite lønn.

Utenlandske arbeidstakere i norsk arbeidsliv er særlig utsatt ved useriøs virksomhet. Risikofylte oppdrag, språkproblemer og mangler ved opplæring og bruk av verneutstyr øker også faren for skader og ulykker. Utfordringene med useriøsitet gjelder imidlertid ikke bare arbeidsinnvandrere. Innen enkelte næringer finner tilsynsmyndighetene mange useriøse virksomheter, dårlige

arbeidsforhold og høy arbeidsmiljøbelastning. Arbeidstilsynet har gjennomført egne tilsynssatser i de mest utsatte næringene bl.a. innen bygg- og anleggsvirksomheter hvor hovedtema har vært sikkerhet og lønns- og arbeidsvilkår. Arbeidstilsynets innsats i næringer som transport og renhold viser bl.a. at mange oppdragsgivere mangler kunnskap om sine forpliktelser til å følge opp lønns- og arbeidsvilkår hos underleverandørene.

Arbeidslivskriminalitet

I tillegg til useriøsitet er det deler av arbeidslivet hvor det forekommer kriminell aktivitet. Den vanligste formen for arbeidslivskriminalitet er svart arbeid/omsetning i sammenheng med brudd på arbeidslivsreguleringen. Tilbakemeldingene fra Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten er at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. De kriminelle aktørene er blitt mer tilpasningsdyktige bl.a. for å redusere oppdagelsesrisikoen og unngå kontroll og sanksjoner. Etatene rapporterer at den kriminelle aktiviteten flyttes dit hvor forholdene ligger til rette for det. Det oppdages stadig oftere at aktørene registrerer og rapporterer deler av virksomheten i offentlige registre, og slik framstår som lovlydige.

Kriminelle aktører og nettverk benytter en rekke ulike metoder i strid med lover og regler for å sikre seg innpass i markedet og økonomisk vinning. Et typisk trekk er at selskaper oppstår og forsvinner i et raskt tempo. Bruk av stråmenn, fiktive roller, profesjonelle medhjelpere og misbruk av offentlige ordninger slik som arbeidsmarkedstiltak og trygdeytelser ser ut til å være utbredt.

Felles innsats fra offentlige kontrollmyndigheter er et hovedgrep i Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Politiet, Skatteetaten, Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten samarbeider om å identifisere kriminelle aktører og nettverk. Etatene kontrollerte om lag 3200 virksomheter og identifiserte om lag 250 kriminelle nettverk i 2016. I 2015/2016 ble det på oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet gjennomført en kartlegging og evaluering av samarbeidet mellom statlige etater i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Rapporten konkluderer med at satsingen på tverretattlig samarbeid mellom statlige aktører i store trekk er lovende, og det er oppnådd viktige resultater i dette arbeidet.

Arbeidsmiljø, helse og sikkerhet

Utviklingen innen arbeidsmiljø og helse er generelt positiv, men det finnes fortsatt utfordringer i enkelte næringer. Gjennom HMS-arbeidet skal virksomhetene selv forebygge at arbeidstakere blir skadet, syke eller utsatt for unødig risiko på arbeidsplassen. Fokus på virksomhetenes systematiske HMS-arbeid er derfor et viktig forebyggende tiltak.

Arbeidsulykker

Alvorlige hendelser med dødsfall eller alvorlige personskader som utfall er ofte relatert til mangelfullt systematisk HMS-arbeid, som organisering og planlegging av arbeidet i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

I 2016 var det ingen dødsulykker i petroleumsnæringen.⁶⁶ I det landbaserte arbeidslivet omkom 25 personer i arbeidsulykker.^{67 68} De fleste dødsulykkene i 2016 skjedde innenfor næringene bygg og anlegg (8), transport og lagring (4), jordbruk, skogbruk og fiske (4). I et langsiktig perspektiv flere tiår tilbake har det vært en klar nedgang i antall dødsulykker, med en utflating siden milleniumskiftet.⁶⁹

Statistisk sentralbyrå (SSB) har overtatt publiseringen av den nasjonale statistikken over arbeidsulykker, og SSB publiserte denne statistikken for andre gang i 2016.⁷⁰ Omfanget av registrerte arbeidsulykker er på om lag samme nivå som året før. For ulykker som ga langvarig sykefravær, rapporterte de næringsgruppene med høyest fravær om 6 arbeidsulykker per 1000 selsatte. For ulykker som gav kortere sykefravær

⁶⁶ <http://www.ptil.no/getfile.php/1343823/PDF/RNNP%202016/Sammendragsrapport.pdf#Kapittel07>

⁶⁷ <http://www.arbeidstilsynet.no/nyhet.html?tid=260187>

⁶⁸ Ny forskning viser at det kan være underrapportering av dødsulykker til Arbeidstilsynet. Særlig vises det til dødsfall i forbindelse med transportulykker, ref: Wergeland E, Gjertsen F, Lund J. 475 Fatal occupational injuries in Norway: surveillance data are biased and underestimated risk. *Injury Prevention* 2016;22:A172-A173.

⁶⁹ Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015, STAMI

⁷⁰ Statistikken baserer seg på dødsulykker innrapportert til tilsynsmyndighetene, samt data fra innrapporterte skjema for arbeidsulykker fra arbeidsgiver til Arbeids- og velferdsetaten. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til dette tallmaterialet bl.a. når det gjelder graden av underrapportering. En må derfor være noe varsom i tolkningen av resultatene. I regi av SSB, Arbeids- og velferdsetaten, Arbeidstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt jobber myndighetene fortsatt aktivt for å forbedre statistikkgrunnlaget.

(tre dager eller mindre), rapporterte den mest utsatte næringsgruppen om 8,6 ulykker per 1000 sysselsatte.⁷¹

Kjemisk helsefare

Den teknologiske utviklingen i industrien har sammen med reguleringer i arbeidslivet redusert kjemiske eksponeringer i de typiske industriyrkene. Kjemisk helsefare er imidlertid fremdeles et problem i norsk arbeidsliv, og eksponeringsrisiko er særlig knyttet til innånding og hudkontakt. Fortsatt er en for liten andel av alle eksisterende kjemikalier risikovurdert på en tilstrekkelig måte, og vi får stadig nye kjemikalier inn i arbeidslivet, bl.a. knyttet til nanoteknologi.

I næringer med velkjent risiko for kjemiske eksponeringer er det en betydelig og økende andel utenlandske arbeidstakere. Flere av disse bransjene har innslag av useriøsitet knyttet til arbeidsmiljøforhold. Unge i arbeidslivet er også en utsatt gruppe fordi disse arbeidstakerne ofte har lite kunnskap om HMS generelt.

Arbeidsrelatert helse – sykefravær

Arbeidsmiljøet for de fleste norske arbeidstakere bidrar til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet. De største helseutfordringene i Norge når det gjelder omfang og kostnader i form av redusert helse, sykefravær og uførhet, er knyttet til muskel- og skjelettplager og psykiske helseplager. I underkant av seks av ti legemeldte sykefraværsdagsverk er relatert til muskel- og skjelettplager og psykiske plager viser tall fra Arbeids- og velferdsstaten (2016). I Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse om arbeidsmiljø i 2016 (LKU 2016) oppga en tredjedel av de som det siste året hadde vært sykmeldt av lege i 14 dager eller mer, at fraværet var forårsaket av helseproblemer som helt eller delvis skyldtes jobb.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) har de siste årene gjennomført flere kunnskapsoppsummeringer og egne beregninger som gir et vitenskapelige fundert grunnlag for å anslå hvor stor del av sykefraværet og de arbeidsrelaterte helseproblemene som potensielt kan forebygges i arbeidsmiljøet. Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA) ved STAMI gir jevnlig et samlet og kvalitetssikret bilde av status og trender på arbeidsmiljøområdet basert på informasjon fra nasjonale undersøkelser og registre. Dette gir en nødvendig oversikt over hvilke faktorer som påvirker arbeids-

miljøstandarden og arbeidshelsen i Norge, slik at myndighetene, partene i arbeidslivet og andre aktører kan iverksette gode forebyggende tiltak på en mest mulig effektiv og treffsikker måte. Dette materialet viser at det foreligger et forbedringspotensial for forebygging av arbeidsrelaterte helseproblemer i norsk arbeidsliv.

Fleksibilitet og trygge rammer i arbeidslivet

De aller fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold. Selv om mange arbeidstakere flytter over til andre næringer og nye virksomheter, har de fleste fortsatt fast ansettelse og jobber til faste tider. Teknologisk og global utvikling har ført til at behovet og muligheten for mer fleksibilitet i arbeidslivet har økt. Ulike typer digitale delingsplattformer har medført nye forretningsmodeller som byr på utfordringer mht. tradisjonelle arbeidsorganiseringer og reguleringer. Arbeidslivet blir mer spesialisert og krever stadig høyere kompetanse. Andelen kvinner som deltar i arbeidslivet nærmer seg halvparten av den totale arbeidsstyrken. Arbeidsinnvandringen har vært høy siden EU-utvidelsen i 2004. Høy yrkesdeltaking og arbeidsinnsats og videre oppgang i arbeidsproduktiviteten er avgjørende for levestandarden i Norge.

Arbeidstid

I Norge er andelen av befolkningen i arbeidsstyrken blant den høyeste i OECD-området. Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for sysselsatte i Norge er lav sammenlignet med de fleste andre land i Europa. Det er flere faktorer som bidrar til dette, bl.a. den høye sysselsettingsandelen, bruk av deltid, sykefravær og godt utbygde permisjonsordninger.

Hovedformålet med arbeidstidsbestemmelsene er at arbeidstakerne har en arbeidstid som ikke påfører dem og deres nærmeste familie unødige helsemessige og sosiale belastninger samtlig som de ivaretar arbeidstakernes individuelle behov og ønsker om fleksibilitet. Arbeidstidsbestemmelsene må vurderes i sammenheng med sentrale politiske mål som høy sysselsettingsgrad og best mulig utnyttelse av samfunnets ressurser og virksomhetenes behov.

Tilknytningsformer i arbeidslivet

Omfanget av midlertidige ansettelser og andre atypiske tilknytningsformer i arbeidslivet er gene-

⁷¹ <https://www.ssb.no/helse/statistikker/arbulykker/aar>

relt mindre i Norge enn gjennomsnittet for OECD- og EU-landene.

Midlertidig ansatte utgjør om lag 8 pst. av alle ansatte (Arbeidskraftundersøkelsen, SSB). Andelen midlertidig ansatte er høyest i offentlig sektor. Om lag 1,5–2 pst. av årsverkene i norsk arbeidsliv utføres av arbeidstakere som leies ut fra bemanningsforetak. Omfanget av utleie av arbeidskraft har vært relativt stabilt de siste fem–seks årene, med en viss vekst det siste året. Innen bygg- og anleggsgnæringen har bruken av innleie fra bemanningsforetak vært økende. Arbeidstakere med bakgrunn fra EU-land i Øst-Europa utgjør en stadig større andel av de sysselsatte innen utleie av arbeidskraft.

I 2015 ble det i arbeidsmiljøloven innført en generell adgang til midlertidig ansettelse i inntil tolv måneder. Det betyr at flere kan få en sjanse til å vise seg fram i jobb og på den måten komme inn i arbeidslivet. I perioden etter lovendringen og fram til utgangen av 2016 økte andelen midlertidig ansatte med om lag 0,5 prosentpoeng sammenlignet med perioden før lovendringen. I første halvår 2017 har det vært en liten nedgang i andelen midlertidig ansatte sammenlignet med året før. Andelen midlertidig ansatte, målt i SSBs Arbeidskraftundersøkelse, har gått opp og ned over tid. Endringene av reglene om midlertidig ansettelse skal evalueres i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Eldre i arbeidslivet

Regjeringen ønsker å legge til rette for at eldre skal stå lenger i arbeidslivet. Dette er viktig for både samfunnet og virksomhetene, og for at flere bidrar til å finansiere felles velferd og framtidige pensjonskostnader. Samtidig er arbeid viktig for den enkelte arbeidstaker.

Å få folk til å stå lenger i arbeid var et viktig mål med pensjonsreformen og er et av tre mål i IA-avtalen. I 2015 ble det også foretatt endringer i arbeidsmiljølovens aldersgrenser. Den generelle 70-årsgrensen for opphør av stillingsvernet er hevet til 72 år, og adgangen til å ha lavere, bedriftsinterne grenser er strammet inn. Mens en del bedrifter tidligere praktiserte bedriftsinterne aldersgrenser på 67 år, kan slike grenser nå som hovedregel ikke settes lavere enn 70 år. De nye aldersgrensene kan gi et viktig signal om at eldre er ønsket i arbeidslivet, og bidra til at flere som ønsker det kan arbeide lenger.

Aktiviteter for å fremme arbeidstakerrettigheter og like konkurransevilkår i en globalisert verden – Den internasjonale arbeidsorganisasjonen

- Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) avholdt i juni 2017 den årlige generalforsamlingen/arbeidskonferansen. Med utgangspunkt i rekommandasjon nr. 71 fra 1944 vedr. betydningen av sysselsetting i overgangen mellom krig og fred ble det vedtatt en ny rekommandasjon nr. 205 (2017) som erstatter den fra 1944. Rekommandasjon nr. 205 er det første internasjonale instrumentet i sitt slag, med særlig vekt på sårbare befolkningsgrupper, trepartssamarbeid og sosial dialog. Rekommandasjonen inkluderer beskyttelse av både flyktninger og migranter som særlig sårbare grupper, og inneholder bestemmelser om adgang til arbeidsmarkedet, klare referanser til ILOs konvensjoner om retten til å organisere seg og føre kollektive forhandlinger samt inkludering av flyktninger og migranter i nasjonale planleggingsstrategier. UN Refugee Agency (UNHCR), som deltok i forhandlingene, hilste anbefalingen velkommen som et praktisk verktøy i UNHCRs arbeid. For nærmere redegjørelse av innholdet i rekommandasjonene vises til Del III bak, hvor den finnes i fulltekst. Videre vedtok konferansen ti anbefalinger om virkemidler for rettferdig arbeidsmigrasjon som ILO skal fremme i samarbeid med medlemsland og andre organisasjoner i utviklingen av den globale overenskomsten om migrasjon («Global Compact for Safe Orderly and Regular Migration») som finner sted i FN høsten 2017. Konferansen diskuterte også hvordan ILO og organisasjonens medlemmer kan fremme grunnleggende arbeidstakerrettigheter, og hvilke tiltak som bør iverksettes for å øke ratifisering og implementering av ILOs åtte kjernekonvensjoner – forbud mot barnarbeid, tvangsarbeid og diskriminering samt rett til å organisere seg og drive kollektive forhandlinger. 24 av de land som ikke etterlever de konvensjoner de har ratifisert ble særlig evaluert med henblikk på hvordan ILO kan bistå.
- Norge sto også for et sidearrangement med tittel: «*Tripartism: Part of the same future*». Arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie, direktør i NHO Svein Oppegaard og LO-leder Hans-Christian Gabrielsen informerte om den norske tradisjonen for sosial dialog og treparts-samarbeid. ILOs generaldirektør Guy Ryder deltok også. Arrangementet trakk et stort og mangfoldig publikum som viste stor interesse

for den norske modellen. Tillit til hverandre og felles innsats for samfunnets beste er nøkkelkarakteristikker ved den norske sosiale dialogen, som ble særlig fremhevet. Til tross for at systemer for sosial dialog ikke er direkte overførbare fra et land til et annet, var det stor enighet om at det norske systemet har mange trekk andre kan lære av.

Nasjonal oppfølging av FNs bærekraftsmål

Det vises til Nasjonalbudsjettet for 2018. Arbeids- og sosialdepartementet har ansvar for koordinering av mål 1 (se resultatområde 2), og er bidragsyter til mål 8: Fremme varig inkludering og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. For delmål 8.6 se resultatområde 2.

Delmål 8.8: Beskytte arbeidstakerrettigheter og fremme et trygt og sikkert arbeidsmiljø for alle arbeidstakere, herunder arbeidsinnvandrere og særlig kvinnelige arbeidsinnvandrere, samt arbeidstakere i vanskelige arbeidsforhold.

Norge har gjennom sin arbeidslivsmodell, med samarbeid mellom arbeidslivets parter og myndighetene, en helhetlig tilnærming hvor beskyttelse av arbeidstakerrettigheter og like konkurransevilkår for bedrifter er viktig. De lover, forskrifter, strategier og handlingsplaner som er utarbeidet og implementert, sikrer den store majoriteten av arbeidstakere i Norge et trygt og sikkert arbeidsmiljø i samsvar med mål 8.8.

For noen deler av norsk arbeidsliv har vi imidlertid utfordringer med useriøsitet og arbeidslivskriminalitet, og dette kan svekke måloppnåelsen. Regjeringen har iverksatt en strategi mot arbeidslivskriminalitet. Hovedmålene i strategien er styrket samarbeid med partene i arbeidslivet, mer koordinert kontroll og oppfølging fra tilsynsmyndighetene, krav til offentlige innkjøp, kunnskap for å fremme seriøsitet, informasjon til utenlandske arbeidstakere og internasjonalt samarbeid mellom tilsynsmyndighetene. Det er etablert syv samlokaliserte tverretatlige sentre mot arbeidslivskriminalitet. Det er videre etablert fem servicesentre for utenlandske arbeidstakere for informasjon, veiledning og mulighet for dialog mellom arbeidsmigranter og norske myndigheter. Det vises for øvrig til omtale under *Useriøsitet og arbeidslivskriminalitet* nedenfor.

Strategier og tiltak

Useriøsitet og arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil legge til rette for et arbeidsliv der arbeidstakere har gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsforhold. Regjeringen vil gjøre det enklere å drive seriøst og vanskeligere å drive useriøs og lovstridig virksomhet. Det er derfor nødvendig med et bredt og vedvarende samarbeid i arbeidslivet for å bekjempe useriøsitet og kriminell aktivitet.

Regjeringen la i 2015 fram en egen strategi mot arbeidslivskriminalitet som ble utarbeidet etter dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet. Hovedmålene i strategien er et styrket samarbeid med partene i arbeidslivet, mer koordinert kontroll og oppfølging fra tilsynsmyndighetene, krav til offentlige innkjøp, kunnskap for å fremme seriøsitet, informasjon til utenlandske arbeidstakere og internasjonalt samarbeid mellom tilsynsmyndighetene. Tiltakene berører flere departementers områder.

Arbeidslivskriminalitet er ifølge kontrollstatens tilbakemeldinger blitt mer omfattende, grovere og mer sammensatt. Samtidig melder etatene om at utfordringene med den type kriminalitet ville vært enda større uten Regjeringens innsats på området. Denne innsatsen er ytterligere forsterket i 2017. Regjeringen har i samarbeid med partene og med hjelp av berørte etater arbeidet fram en revidert og styrket strategi. Den reviderte strategien mot arbeidslivskriminalitet ble lagt fram i februar 2017. Nedenfor beskrives de viktigste tiltakene i strategien samt andre tiltak i kampen mot arbeidslivskriminalitet:

- Videreutvikling av et forpliktende og koordinert samarbeid mellom etatene. Som nevnt over viser evalueringen at satsingen på tverretatlig samarbeid mellom statlige aktører i store trekk er lovende, og det er oppnådd viktige resultater i arbeidet mot arbeidslivskriminalitet. De siste årene er samarbeidet mellom de offentlige tilsyns- og kontrollmyndighetene styrket og gjort mer systematisk. Dette arbeidet er vesentlig for å oppnå størst mulig effekt av etatenes felles innsats og virkemiddelbruk. Det er bl.a. opprettet egne samlokaliserte sentre mot arbeidslivskriminalitet i Bergen, Stavanger, Oslo, Kristiansand og Trondheim, og senest i 2017 ble det opprettet sentre i Bodø og Tønsberg. Det tverretatlige samarbeidet er på et godt spor, og det er oppnådd viktige resultater, bl.a. i avsløringen av ulike kriminelle nettverk. I flertallsmerknad til Prop. 1 S (2016–2017) ba Stortinget regjeringen om å legge fram en plan for hvordan man kan

utbygge ordningen med tverrfaglige enheter mot arbeidslivskriminalitet. Dette vil vurderes konkret i forbindelse med de årlige budsjettbehandlingene.

- Informasjonsdeling er en viktig forutsetning for at etatene kan jobbe mer effektivt. Det er derfor satt i gang et arbeid med å styrke mulighetene for at etatene kan dele taushetsbelagte opplysninger. Videre er målet for etatssamarbeidet å bruke de virkemidlene og sanksjonene som etatene samlet sett disponerer, slik at kriminelle aktører ikke får mulighet til å fortsette sin virksomhet, eller slik at deres kapasitet til å drive kriminell virksomhet blir redusert over tid. Det er derfor igangsatt et arbeid med å se på etatenes sanksjonsmuligheter i sammenheng og sikre at de benyttes på den mest effektive måten. Som et ledd i å styrke innsatsen mot økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet er det også etablert et nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter. Analyse- og etterretningssenteret skal utarbeide nasjonale trussel- og risikovurderinger og samle etterretning som vil gi et grunnlag for etatenes oppfølging. Politiet, Skatteetaten, Tolletaten, Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten deltar i dette arbeidet.
- Det er viktig at utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere kjenner til sine plikter og rettigheter i det norske arbeidslivet. Regjeringen har derfor gått inn for at informasjonstilbudet til denne gruppen blir mer målrettet og styrket. Arbeidstilsynet veileder også utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere gjennom servicesentre for utenlandske arbeidstakere (SUA) og andre arenaer. Det er opprettet fem slike servicesentre i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Kirkenes, hvor etaten samarbeider med Skatteetaten, Politiet og Utlendingsdirektoratet (UDI).
- Regjeringen har også tatt initiativ til et forsterket samarbeid med andre europeiske land. Arbeidstilsynet etablerer nå et operativt tilsynssamarbeid med myndighetene i bl.a. Polen, Litauen og Bulgaria. Det er også planlagt samarbeid med Romania. EU har etablert en europeisk plattform for samarbeid om innsats mot svart og uformelt arbeid, og Arbeidstilsynet følger opp dette arbeidet på vegne av norske myndigheter.
- Det offentlige må gjennom sine anskaffelser gå foran i arbeidet med å fremme et seriøst arbeidsliv. Fra 1. januar 2017 er regelverket for offentlige anskaffelser endret slik at det nå stilles strengere krav til bestillere og leverandø-

rer. Det er innført krav om maksimalt to nivå av underleverandører i bygg- og renholdskontrakter. Det er også innført krav om bruk av lærlinger ved større anskaffelser. Det er utarbeidet veiledere som skal gjøre det lettere å følge opp forskriften om arbeids- og lønnsvilkår i offentlige kontrakter, og Arbeidstilsynet fører tilsyn med at offentlige virksomheter etterlever bestemmelsene i forskriften.

- Det er viktig å gjøre det enklere for brukere og innkjøpere å finne lovlydige leverandører. Det er gjennomført flere tiltak for å styrke innsatsen mot useriøse aktører i byggenæringen. For å styrke kontrollen med bruk av HMS-kort i bygg og anlegg og renhold er det gjennomført en forskriftsendring slik at aktører med ansvar for HMS nå kan kontrollere at kortene er gyldige. Godkjenningsordningen for renholds- virksomheter skal styrkes. Det vil stilles strengere krav til å være en godkjent renholdsbedrift, og for kjøperne vil det bli enklere å få en oversikt over godkjente renholdsvirksomheter. Forslaget har vært på høring, med frist 10. juli 2017, og departementet arbeider med den videre oppfølgingen.
- Allmenngjøring av tariffavtaler er et viktig virkemiddel for å sikre like konkurransevilkår i arbeidet mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet. Det er per 2017 fastsatt allmenngjøringsforskrifter som angir minste lønns- og arbeidsvilkår innenfor åtte næringer⁷². Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet fører tilsyn med etterlevelsen av forskriftene. Etatene har også etablert et samarbeid med politi- og skattemyndighetene om tilsyn med lønns- og arbeidsvilkår for ansatte på landanlegg i petroleumsvirksomheten. Petroleumsstilsynet overvåker utviklingen og vurderer behov for oppfølging mot useriøsitet i petroleumsnæringen, spesielt ved bygge- og anleggsaktivitet eller omfattende bruk av innleid arbeidskraft.
- Bruken av innleie er blitt omfattende i deler av arbeidslivet, særlig innen bygge- og anleggsnæringen. Faste og direkte ansettelser bør og skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Regjeringen har derfor sendt på høring et forslag om endringer i arbeidsmiljøloven for å regulere sentrale forhold knyttet til innleie av arbeidskraft. (Se også *Fleksibilitet og trygge rammer i arbeidslivet* nedenfor).

⁷² Bygg, skips- og verftsindustrien, jordbruk og gartneri, renhold, elektro, fiskeindustri, bedrifter, godstransport på vei og persontransport med turbil.

Den reviderte strategien følger også opp Riksrevisjonens forvaltningsrevisjoner om myndighetenes arbeid mot sosial dumping i offentlige anskaffelser og myndighetenes innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet.

Arbeidslivskriminalitet er et område som er i stadig utvikling. Arbeidstilsynet arbeider derfor kontinuerlig med kunnskaps- og kompetanseutvikling på området, bl.a. ved deltakelse på den tverretatlige opplæringen i bekjempelse av økonomisk kriminalitet.

Samarbeid om innsats mot utsatte bransjer – Treparts bransjeprogram

Treparts bransjeprogram er et viktig virkemiddel for å målrette innsatsen overfor de deler av arbeidslivet hvor utfordringene er størst, og for å mobilisere arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter til i felleskap å dokumentere og ta fatt i felles erkjente utfordringer knyttet til arbeidsforhold og arbeidsmiljø. Treparts bransjesamarbeid er i første rekke et operativt samarbeid om å utvikle nye innfallsvinkler, arbeidsformer og metoder hvor målet er å bidra til bedre resultater enn det myndighetene og partene kan oppnå hver for seg. Arbeidstilsynet tilrettelegger aktiviteten fra myndighetenes side.

Det er etablert treparts bransjeprogram innen renhold, uteliv og for deler av transportnæringen. I renholdsbransjen er det iverksatt flere tiltak for å bidra til bedre arbeidsforhold, bl.a. ved godkjenningsordningen og allmenngjøring av tariffavtalen. Det er gjennomført flere informasjonstiltak overfor nye arbeidstakere innen uteliv, som er en bransje hvor mange unge møter arbeidslivet for første gang. Det er også utarbeidet en veileder for bestillere av transporttjenester. Gjennom samarbeidet i bransjeprogrammene vurderer partene i arbeidslivet og myndighetene igangsatte tiltak og behovet for eventuelle nye tiltak.

Systematisk HMS-arbeid i virksomhetene

Myndighetene vil fortsatt prioritere oppfølgingen av virksomhetenes forebyggende HMS-arbeid. En kritisk faktor er hvorvidt virksomhetene har tilstrekkelig kunnskap om hva som påvirker arbeidsmiljø og arbeidsforhold og hvordan problemer kan forebygges.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) bidrar gjennom sin forskning og sitt samarbeid med tilsynsmyndighetene og partene i arbeidslivet med å utvikle og formidle kunnskap om arbeidsmiljø,

arbeidshelse og sikkerhet. STAMIs forskning gir et sentralt bidrag til kunnskapsgrunnlaget for det forebyggende arbeidet i virksomhetene og hos arbeidslivets parter.

Fra myndighetenes side forventes det at aktørene i petroleumsnæringen, uavhengig av konjunkturer, arbeider aktivt for en kontinuerlig forbedring av HMS-nivået. Et velfungerende trepartssamarbeid og god tilrettelegging for medvirkning på virksomhetsnivå er viktige virkemidler for å møte utviklingen. Petroleumsstilsynet vil følge opp aktørene i næringen gjennom tilsyn og veiledning.

Arbeidstilsynet erfarer at mange virksomheter kan bli bedre på forebyggende arbeidsmiljøarbeid. Flere virksomheter er heller ikke gode nok til å sikre medvirkning i dette arbeidet gjennom bruk av verneombud. Statistikk viser at mange faller utenfor arbeidslivet, enten på grunn av langvarig sykefravær, uføretrygd eller at de av andre grunner ikke kommer inn i arbeidslivet. Kombinasjonen av resultater fra forskning som viser at tilsyn har effekt, og erfaringer fra tilsyn som tilsier at det fortsatt er mange virksomheter som ikke har det mest elementære HMS-arbeidet på plass, viser at det fortsatt er et stort behov for fokus på forebyggende tiltak. Arbeidstilsynet følger opp virksomhetene gjennom tilsyn og veiledning om systematisk HMS-arbeid.

Når risikoforholdene tilsier det, plikter virksomheter å knytte til seg bedriftshelsetjeneste. Arbeids- og sosialdepartementet mener det kan stilles spørsmål ved om bedriftshelsetjenesteordningen i tilstrekkelig grad fungerer som et målrettet og treffsikkert arbeidsmiljøvirkemiddel. Det er derfor satt ned en uavhengig ekspertgruppe som skal gjennomgå og vurdere bedriftshelsetjenesteordningen med sikte på hensiktsmessige endringer og forenklinger. Det legges til grunn at virksomheter fortsatt skal innhente ekstern bistand til arbeidsmiljøarbeidet når risikoforholdene tilsier det.

Oppfølging knyttet til yrkesdykking innaskjærs

Det er høy risiko forbundet med innaskjærs yrkesdykking. Arbeidstilsynet har iverksatt en egen satsing på dette feltet, der formålet er å ansvarliggjøre næringen for å høyne sikkerhetsnivået. Ifølge Arbeidstilsynets handlingsplan skal satsingen strekke seg fram til ut år 2020. Handlingsplanen følger tre hovedspor: tilsyn og informasjon, regelverksutvikling og kunnskapsutvikling.

Oppfølging knyttet til kjemikalieeksponering

Det er arbeidsgiver som etter arbeidsmiljøloven har ansvaret for å verne arbeidstakere mot skadelig eksponering for kjemikalier og for etterlevelse av regelverket. Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet jobber aktivt med å følge opp virksomhetene på dette området gjennom tilsyn og veiledning. Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) bidrar med forskning på feltet.

*Inkluderende arbeidsliv**Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) 2014–2018*

Den overordnede målsettingen i IA-avtalen (2014–2018) er å bedre arbeidsmiljøet, styrke jobbnærværet, forebygge og redusere sykefravær og hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet.

Forebyggende arbeidsmiljøarbeid har fått større vekt enn i tidligere avtaler og er en av hovedsatsingene i gjeldende avtale. Arbeidsmiljøoppfølging er knyttet til hvordan man organiserer, planlegger og gjennomfører arbeidet i en virksomhet, og skal bidra til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet, noe som også gjør at flere kan delta lenger i yrkeslivet. Se også omtale under Resultatområde 2.

*Flexibilitet og trygge rammer i arbeidslivet**Arbeidstidsutvalget*

Regjeringen nedsatte i 2014 et utvalg som skulle vurdere de samlede arbeidstidsreguleringene, i lys av behovet for å mobilisere mer arbeidskraft, herunder å legge til rette for heltid. Utvalget la fram sin innstilling, NOU 2016: 1 *Regulering av arbeidstid – vern og fleksibilitet*, 6. januar 2016.

Innstillingen inneholder en faktabeskrivelse om situasjonen og utviklingstrekk som er viktige for organiseringen av arbeidstiden. Arbeidstidsutvalget har gjennomgått forholdet mellom lov og tariffavtaler, internasjonale forpliktelser og reguleringen av arbeidstid i Sverige og Danmark. Utvalget har også sett nærmere på omfanget av brudd på arbeidstidsbestemmelsene. Utvalget har bl.a. gjennomgått gjeldende arbeidstidsregulering og diskutert ulike utviklingstrekk og det framtidige behovet for arbeidskraft. Utvalget eller flertallet i utvalget har anbefalt at det gjøres enkelte reglendinger, herunder i arbeidsmiljølovens regler om arbeidstid for særlig uavhengig stilling, skift- og turnusordninger, kveldsarbeid og i medleverforskriften. Arbeidstidsutvalgets utredning har vært på alminnelig høring.

Basert på utvalgets anbefalinger og høringsinnspill har Regjeringen foreslått endringer i reglene om kveldsarbeid og i medleverforskriften. Disse ble sendt på høring i november 2016. I lovproposisjon om endringer i arbeidsmiljøloven (varsling og arbeidstid) ble forslaget om adgang til å arbeide mellom klokken 21.00 og 23.00 lagt fram for Stortinget. Den nye bestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 10-11 tredje ledd ble vedtatt av Stortinget 1. juni 2017, og trådte i kraft 1. juli 2017. Departementet har fastsatt endringer i medleverforskriften i tråd med høringsforslaget, herunder en utvidelse av virkeområdet og klargjøring av forskriftsteksten. Endringene i forskriften trådte i kraft fra 1. juli 2017.

Departementet har videre nedsatt to arbeidsgrupper med partene i arbeidslivet som deltakere. Disse skal diskutere forslaget om ledende og særlig uavhengig stilling og skift- og turnusordninger. Arbeidet vil bli sluttført innen utgangen av 2017.

Tilknytningsformer i arbeidslivet

Regjeringen legger til grunn at faste ansettelser skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Samtidig er det viktig at regelverket gir fleksibilitet ved at det gir adgang til alternative tilknytningsformer.

De ulike problemstillingene rundt tilknytningsformer i arbeidslivet bør ses i sammenheng med hverandre og følges opp i dialog med partene i arbeidslivet.

For å få økt kunnskap om omfang og utvikling av ulike tilknytningsformer og effekter av endret regelverk om midlertidig ansettelse har Arbeids- og sosialdepartementet iverksatt et flerårig forskningsprosjekt som omhandler fast ansettelse, midlertidig ansettelse, innleie og oppdrag/entrepriser og samspillet mellom disse. I tillegg er det satt i gang et eget prosjekt for å se nærmere på midlertidige ansettelser og grupper med svakere tilknytning til arbeidslivet, slik som innvandrere, funksjonshemmede og unge med lite utdanning. Prosjektene avsluttes i 2018. Partene i arbeidslivet deltar i referansegrupper i forskningsprosjektene.

Departementet har satt i gang et arbeid med partene knyttet til utfordringer innenfor innleie og bemanningsbransjen. Det er avholdt flere møter, hvor innspill fra partene er lagt fram og diskutert. 29. juni 2017 ble det sendt på høring et forslag om endringer i arbeidsmiljøloven om fast ansettelse og hjemmel for midlertidig ansettelse i bemanningsforetak. I høringsbrevet bes det også om innspill på eventuelle begrensninger på bruk av inn-

leie fra bemanningsforetak. Høringsfristen var 29. september 2017.

Regjeringen oppnevnte i 2016 et utvalg som skulle utrede hvordan delingsøkonomien kan gi mer effektiv ressursbruk. Utvalgets rapport ble lagt fram i februar 2017. Utvalget har bl.a. vurdert konsekvensene av at det kan bli flere selvstendig næringsdrivende, og om det er behov for endringer i reglene for denne gruppen og eventuelt andre med en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. Departementet har også satt i gang et forskningsprosjekt for å få vite mer om aktørene innenfor delingsøkonomien knyttet til formidling av arbeidskraft, som avsluttes mot slutten av 2017. I lys av funnene i denne rapporten vil departementet ta initiativ til å drøfte videre oppfølging av disse problemstillingene på arbeidslivsområdet med partene.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 862, 9. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå og vurdere hvordan Arbeidstilsynet kan ha en mer aktiv tilsynsrolle når det gjelder vilkårene knyttet til innleie av arbeidskraft, herunder likebehandlelingsreglene.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er representantforslag fra stortingsrepresentantene Jonas Gahr Støre, Dag Terje Andersen, Rigmor Aasrud, Lise Christoffersen, Tove-Lise Torve, Martin Henriksen, Odd Omland, Stine Renate Håheim og Kari Henriksen om handlingsplan for et seriøst og organisert arbeidsliv, jf. Dokument 8:111 S (2016–2017) og (Innst. 391 S (2016–2017)).

Regjeringen vil vurdere dette nærmere. Det er naturlig å se på spørsmålet i sammenheng med oppfølgingen av høringsnotatet med forslag om endringer i arbeidsmiljøloven rettet mot bemanningsbransjen, som regjeringen sendte på høring 29. juni 2017. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter at høringen er avsluttet.

Aldersgrenser

I 2015 ble aldersgrensen i arbeidsmiljøloven hevet fra 70 til 72 år. Arbeids- og sosialdepartementet nedsatte i 2015 også et partssammensatt utvalg som skulle vurdere tilpasninger i arbeidslivet med sikte på eventuelt å kunne ytterligere heve eller fjerne aldersgrensen. Utvalget la fram sin rapport

Seniorer og arbeidslivet – aldersgrenser og tilpasninger 1. desember 2016. Utvalget så særlig på rettigheter/plikter mellom partene etter arbeidsrettslig regelverk, bl.a. de særlige rettighetene eldre arbeidstakere har etter arbeidsmiljøloven og ferieloven (ekstraferie, rett til redusert arbeidstid m.m.). Utvalgets rapport har vært på alminnelig høring. Anbefalingen fra flertallet i utvalget samt i høringen er å ikke ytterligere heve eller fjerne aldersgrensen nå. Det vises bl.a. til at man bør avvente kunnskap om virkningene av lovendringene i 2015. På bakgrunn av de tydelige rådene fra flertallet i utvalget, samt innspillene i høringen, mener Regjeringen at det ikke er hensiktsmessig å gå videre med ytterligere heving eller fjerning av aldersgrensen i arbeidsmiljøloven nå.

Tiltak for å styrke varslervernet

I en flertallsmerknad i Innst. 207 L (2014–2015) har Stortinget bedt regjeringen om å utrede visse konkrete tiltak for å styrke varslervernet. Regjeringen fremmet 31. mars 2017 forslag til lovendringer for å bedre varslernes situasjon, jf. Prop. 72 L (2016–2017) *Endringer i arbeidsmiljøloven (varsling og arbeidstid)*. Lovendringene er vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. juli 2017.

Arbeidstilsynet har fått i oppdrag å lede et prosjekt i samarbeid med andre relevante myndigheter og tilsyn for å bedre informasjon og samhandling om varsling. Formålet med prosjektet er å sørge for at varslere som henvender seg til offentlige myndigheter, blir fulgt opp på en god måte. Prosjektet skal resultere i konkrete tiltak for hvordan tilsynsmyndighetene kan bli bedre på samhandling og kunnskapsdeling når det gjelder oppfølging av varslere som henvender seg til dem.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 564 og 565, 5. april 2016

Vedtak nr. 564

«Stortinget ber regjeringen sette ned en bredt sammensatt ekspertgruppe som skal gå igjennom dagens varslingsregler og komme med forslag til hvordan varslervernet kan styrkes.»

Vedtak nr. 565

«Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt vilkårene «forsvarlig varsling» og «kritikkverdige forhold» skaper en for høy terskel for varsling.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtakene, er representantforslag fra stortingsrepresentantene Dag Terje Andersen, Fredric Holen Bjørdal, Hadia Tajik, Lise Christoffersen og Rigmor Aasrud om behovet for et sterkere vern av varslere, jf. Dokument 8:30 S (2015–2016) og Innst. 205 S (2015–2016).

Anmodningsvedtakene er fulgt opp ved at Regjeringen i 2016 oppnevnte et offentlig utvalg som skal foreta en helhetlig gjennomgang av varslingsreglene i arbeidsmiljøloven, og i den sammenheng særlig vurdere om «kritikkverdige forhold» og «forsvarlig fremgangsmåte» i arbeidsmiljøloven § 2-4 er hensiktsmessige begreper og avgrensninger. Varslingsutvalget skal vurdere om det er behov for å foreslå lovendringer og/eller andre tiltak som kan styrke varslervernet i norsk arbeidsliv. Utvalget skal fullføre sitt arbeid innen 1. mars 2018. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter vurdering av utvalgets innstilling.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 737, 1. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa kome tilbake til Stortinget med forslag som sikrar at utsendte arbeidstakarar blir omfatta av varslingsreglane i arbeidsmiljølova.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 72 L (2016–2017) og Innst. 303 L (2016–2017).

Departementet vil igangsette et arbeid for å utrede hvorvidt utsendte arbeidstakere skal omfattes av reglene om varslingsregler. Temaet reiser ulike problemstillinger som må avklares nærmere, særlig knyttet til det EØS-rettslige handlingsrommet og håndheving av varslingsreglene når det gjelder utsendte arbeidstakere. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte etter departementets utredning.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 738, 1. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa vurdere om det bør setjast ei klar grense for kor lenge eit arbeidsforhold skal kunne vare før utsendte arbeidstakarar vert omfatta av alle reglar i arbeidsmiljølova, og kome tilbake til Stortinget med eventuelle forslag til lovendringar.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 72 L (2016–2017) og Innst. 303 L (2016–2017).

Regjeringen viser til at gjeldende EØS-rett ikke åpner for å sette en klar grense for hvor lenge et arbeidsforhold skal kunne vare før utsendte arbeidstakere blir omfattet av alle norske arbeidsrettslige regler.

Utsendte arbeidstakere er arbeidstakere som har ansettelsesforholdet sitt hos en virksomhet i ett land, og som i et begrenset tidsrom arbeider i et annet land i forbindelse med en tjenesteytelse.

Hvorvidt norske arbeidsrettslige regler gjelder for utsendte arbeidstakere på oppdrag i Norge, blir regulert av Europaparlaments- og rådsdirektiv 96/71/EF av 16. desember 1996 om utsending av arbeidstakere i forbindelse med tjenesteyting (utsendingsdirektivet). Utsendingsdirektivet er innlemmet i EØS-avtalen og bindende for Norge. Direktivet er gjennomført i norsk rett ved arbeidsmiljøloven § 1-7 og forskrift om utsendte arbeidstakere.

Det følger av utsendingsdirektivet at ved utsending av arbeidstakere skal visse regler om lønns- og arbeidsvilkår i *det landet hvor arbeidet utføres* (vertslandet) gjelde uansett hvilket lands rett som for øvrig regulerer arbeidsforholdet. Hvilke typer regler dette er, er uttømmende regulert i direktivets artikkel 3.

Det er en forutsetning at arbeidstakeren arbeider i vertslandet i et begrenset tidsrom. Hva som menes med *begrenset tidsrom* er ikke nærmere definert i direktivet. Det må forstås slik at det kan variere, og at det ikke gjelder noen øvre grense. Det er ikke holdepunkter, verken i direktivet eller i praksis, for å innfortolke en adgang for medlemsstatene til å sette en absolutt grense for hvor lenge arbeidet kan vare før alle regler i vertslandet kommer til anvendelse.

Det legges altså til grunn at utsendingsdirektivet er til hinder for å fastsette en slik grense, og Regjeringen vil derfor ikke fremme lovforslag om dette nå. Det vises imidlertid til at EU-kommisjonen har foreslått en endring i utsendingsdirektivet knyttet til denne problemstillingen. Forslaget går i korthet ut på at dersom varigheten av arbeidet i vertsstaten overstiger 24 måneder, skal alle vertslandets regler gjelde for utsendte arbeidstakere. Forslaget er nå under forhandling i EUs organer. Dersom forslaget til endringer blir vedtatt, vil Regjeringen komme tilbake til saken i forbindelse med gjennomføringen av de nye reglene i norsk rett.

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker i petroleumssektoren**Tilstandsvurdering og utfordringer**

Petroleumsvirksomhet er en kompleks og høyteknologisk virksomhet i kontinuerlig endring. I 2016 har det vært omfattende omstillinger og nedbemanninger med formål å redusere kostnadsnivået og øke lønnsomheten. Omstillingsprosessene og oppfølging av disse har hatt stor oppmerksomhet både i næringen selv, blant arbeidstakerne og hos myndighetene. Det er viktig at omstillingene gjennomføres på en måte som ivaretar sikkerheten også etter at omstillingene er gjennomført.

De senere år har også vært preget av at flere små aktører har kommet inn som operatører på norsk sokkel og at mange utbygginger skjer på havbunnen hvor avanserte flerbruksfartøy benyttes til installasjon og vedlikehold. Det er viktig å følge opp hvordan slike endringer kan påvirke risikonivået i næringen på kort og lang sikt. Det var i 2016 flere alvorlige hendelser og tilfeller til hendelser som under endrede omstendigheter kunne utviklet seg til en storulykke.

Det er et høyt sikkerhetsnivå i norsk petroleumsvirksomhet og det har over flere år vært en gjennomgående forbedring i sikkerhetsnivået, men de senere årene kan det synes som den positive utviklingen har stoppet opp på noen områder. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP)* 2016 viser nå bl.a. at totalindikatoren⁷³ for storulykke er på et høyere nivå i 2016 og 2015, sammenlignet med de to forutgående år. Det er særlig brønnskrollhendelser og hydrokarbonutslipp som bidrar til den negative trenden. På andre områder som barrierestyring, skip på kollisjonskurs og personskader viser tall fra RNNP for 2016 en positiv utvikling.

Petroleumstilsynet har i 2016 observert at det har vært utfordringer i partssamarbeidet på den enkelte arbeidsplass, samtidig som antall bekymringsmeldinger har økt.

Den alvorlige helikopterulykken ved Turøy, hvor 13 mennesker mistet livet, fant også sted i 2016. Selv om denne hendelsen er nært knyttet til petroleumsvirksomheten, er dette en luftfartshendelse som faller utenfor Petroleumstilsynets ansvarsområde.

Hovedfokus fremover er å gjenskape en positiv utvikling i sikkerhetsnivået.

Boks 6.1 Storulykke – definisjon:

Med storulykke menes en akutt hendelse som f.eks. et større utslipp, brann eller en eksplosjon som umiddelbart eller senere medfører flere alvorlige personskader og/eller tap av menneskeliv, alvorlig skade på miljøet og/eller tap av større økonomiske verdier.

Strategier og tiltak

Aktørene i petroleumsnæringen har sluttet opp om Regjeringens ambisjon om at norsk petroleumsvirksomhet skal være verdensledende på HMS. En overordnet strategi for å nå dette målet er å ansvarliggjøre aktørene slik at disse til enhver tid opptre forsvarlig og i samsvar med regelverket.

Næringen har vært gjennom, og er fremdeles inne i store omstillinger. Det er viktig at næringen i forbindelse med omstillingene også arbeider målrettet for å innfri regelverkets krav om en stadig forbedring av sikkerhetsnivået. Forsvarlig gjennomføring og oppfølging av omstillingsprosessene vil kreve stor oppmerksomhet fra næringen selv og vil også være en prioritert oppgave for tilsynsmyndighetene. Det er viktig å ha oppmerksomhet både mot de kortsiktige og langsiktige konsekvensene omstillingene kan ha for sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet.

Samtidig er det viktig at myndighetene innretter sin oppfølging slik at den på en effektiv måte bidrar til at virksomhetene jobber forebyggende og målrettet med sikkerhet, helse og arbeidsmiljø. Det er også viktig at myndighetenes oppfølging ligger i forkant av utviklingen i næringen og innrettes basert på de aktuelle risikoforhold.

På bakgrunn av utviklingen i næringen har Arbeids- og sosialdepartementet satt HMS i petroleumsvirksomheten særlig på dagsorden, med sikte på en ny stortingsmelding om saken vinteren 2018. Som et viktig grunnlag for dette arbeidet har departementet nedsatt en arbeidsgruppe bestående av berørte parter og myndigheter til en felles vurdering og drøfting av HMS-tilstanden og utviklingen i norsk petroleumsvirksomhet.

Stortinget har i flertallsmerknad ved behandling av Dokument 8:61 (2016–2017) vist til at flertallet er fornøyd med at Arbeids- og sosialdepartementet har invitert til et partssammensatt arbeid om flerbruksfartøy på norsk sokkel, og ber om en tilbakemelding når resultat av arbeidet foreligger.

⁷³ Totalindikatoren i RNNP som reflekterer potensial for tap av liv dersom registrerte tilfells hendelser utvikler seg til reelle hendelser, er et produkt av antall hendelser og potensiell konsekvens.

Etter at arbeidet er avsluttet gis en tilbakemelding til Stortinget på egnet måte.

Velfungerende medvirkningsarenaer er en bærebjelke i et godt arbeidsliv, og dette blir særlig viktig i krevende omstillingsperioder. Petroleums-tilsynet vil i tilsyn vektlegge at medvirkningsordningene benyttes aktivt for å sikre en god arbeidstakerinvolvering i omstillingsprosessene på den enkelte arbeidsplass.

Prioriterte tiltaksområder for Petroleumstilsynet vil også være risiko- og barrierestyring, anlegg i senfase og utfordringer knyttet til virksomhet i nordområdene. På bakgrunn av RNNP tallene for 2016 er det behov for en målrettet innsats for å redusere risikoen for brønnkontrollhendelser og hydrokarbonlekkasjer.

En annen sentral oppgave for Petroleumstilsynet er å formidle oppdatert kunnskap og erfaringer til næringen. Dette styrker virksomhetenes risikoforståelse, og derigjennom både motivasjon og forutsetninger for å operere forsvarlig og i tråd regelverket. Tilsynsvirksomheten er risikobasert og bygger bl.a. på kunnskap fra RNNP, nasjonale og internasjonale granskninger, forskning og myndighetens tilsynserfaringer.

IKT er en viktig strategisk sikkerhetsutfordring i petroleumssektoren. Med bakgrunn i bl.a. Lysne-utvalgets rapport og den økte satsingen på digitalisering i petroleumsnæringen er det behov for å styrke IKT-sikkerheten i sektoren. Viktigheiten av proaktiv innsats er vesentlig for å forebygge hendelser også innen IKT. Det foreslås derfor å styrke Petroleumstilsynet både gjennom økt satsing på kunnskap og kompetanse og økt oppfølging av virksomhetens arbeid med IKT-sikkerhet.

For å sikre at HMS-reguleringen baserer seg på gode samfunnsøkonomiske analyser har Arbeids- og sosialdepartementet deltatt i et fellesprosjekt med å utvikle en sektorveileder for samfunnsøkonomiske analyser. Arbeidet ble ledet av Olje- og energidepartementet.

Arbeids- og sosialdepartementet har også igangsatt et prosjekt for å se på muligheten for enklere å kunne flytte rigger mellom norsk og britisk sokkel, uten at dette skal gå på bekostning av helse, miljø og sikkerhet.

Hovedmål 3: Utvikling og formidling av ny kunnskap om arbeidsforhold, arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

Tilstandsvurdering og utfordringer

Det er store og sammensatte kunnskapsbehov knyttet til områdene arbeidsrett, arbeidsmiljø,

arbeidshelse og sikkerhet. Oppdatert kunnskap om risikoforhold og årsakssammenhenger mellom arbeid og helse er avgjørende både for at virksomhetene og partene i arbeidslivet skal kunne følge opp sitt ansvar for å forebygge helseskader og ivareta arbeidstakerne, og for at myndighetene skal kunne følge opp sitt ansvar og sine oppgaver.

De senere årene har arbeidsmiljømyndighetene fått ny og bedre kunnskap om en rekke sammenhenger om påvirkninger i arbeidsmiljøet og helseutfall, samtidig som arbeidslivet og arbeidsplassene også er i stadig endring. Dette gjør at kunnskap om hvordan arbeidsplassen kan være arena for god helse, trivsel og inkludering, redusert sykefravær og frafall fra arbeidslivet og forlenget yrkeskarriere, fremdeles er viktig. Det er også behov for videre kunnskapsutvikling knyttet til useriøse arbeidsforhold og arbeidslivskriminalitet, samt utvikling og endringer i tilknytningsformer og nye former for organisering i arbeidslivet, i partsrelasjonene og samarbeids- og medvirkningsformene i arbeidslivet. Det er behov for fortsatt kunnskapsutvikling og forskning om risikoforhold knyttet til arbeidsmiljø, sikkerhet og storulykker i petroleumsnæringen og virksomhet i nordområdene.

Strategier og tiltak

Arbeids- og sosialdepartementet ivaretar sitt overordnede sektoransvar for forskning på området arbeidsvilkår, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet gjennom tre sentrale strategiske virkemidler: Statens arbeidsmiljøinstitutt, relevante forskningsprogrammer i Norges forskningsråd, samt gjennom målrettede FoU-oppdrag knyttet til departementets forskningsbehov i forbindelse med politikkutforming og forvaltning.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) og tilsynsetatenes bidrag til kunnskapsutvikling

STAMI vil i tråd med ny strategi fra 2016 særlig fordele forskningsinnsatsen mellom tre hovedområder. Disse områdene gjenspeiler utfordringer knyttet til arbeidsrelatert sykdom i norsk arbeidsliv:

- psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø, herunder frafall, inkluderende arbeidsliv og nye organisasjonsformer,
- mekaniske arbeidseksponeringer,
- kjemisk, fysisk og biologisk arbeidsmiljø, herunder effekter av nanoteknologi og andre nye teknologier.

Et av STAMIs sentrale innsatsområder er Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA). NOAs målsetting er å utvikle et felles kunnskapsgrunnlag om status og utviklingen på arbeidsmiljøområdet for aktørene i arbeidslivet. NOAs viktigste oppgaver er å samle, analysere og formidle informasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader i Norge, samt tilrettelegge dette materialet for kunnskapsbaserte risikovurderinger og prioriteringer hos tilsynsetatene. NOA gjør data og informasjon tilgjengelig for alle aktørene på arbeidsmiljøfeltet, dvs. myndighetene, arbeidslivets parter, FoU-miljøer og allmennheten for øvrig.

STAMI videreutvikler kontinuerlig kanalene for kunnskapsutvikling og -formidling for å styrke tilbudet til alle målgrupper og dermed legge til rette for forskningsbasert forebyggende virksomhet.

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet bidrar med veiledning og kunnskapsformidling, både som del av tilsyn og som egen aktivitet, for å oppnå best mulig effekt i det forebyggende arbei-

det. Dette for å gi virksomhetene bedre forståelse av hva som gir et helsefremmende arbeidsliv og for regelverket, slik at de aktuelle virksomhetene selv kan iverksette nødvendige tiltak.

Arbeidstilsynet bidrar også, særlig i samarbeid med NOA, til at det foreligger et omforent og helhetlig bilde av arbeidsmiljøtilstanden og risikoforholdene som grunnlag for oppfølging og iverksettelse av forebyggende tiltak i det landbaserte arbeidslivet.

Petroleumstilsynet videreutvikler RNNP-arbeidet i samarbeid med NOA og i dialog med partene i petroleumsnæringen, slik at det til enhver tid gir et best mulig grunnlag for å identifisere forbedringstiltak i næringen.

Sentrale forskningsprogram

Se omtalen av Program for Sykefravær, arbeid og helse, PETROMAKS2 – storulykker og arbeidsmiljø og Program for velferd, aldring og migrasjon (VAM) under kap. 601, post 50.

Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
640	Arbeidstilsynet	591 007	631 379	637 440	1,0
642	Petroleumstilsynet	252 252	290 176	297 550	2,5
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	117 090	119 449	122 060	2,2
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	3 667	3 450	3 540	2,6
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	25 093	24 435	22 918	-6,2
649	Treparts bransjeprogrammer	2 275	2 792	2 853	2,2
Sum kategori 09.40		991 384	1 071 681	1 086 361	1,4

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
01-24	Statens egne driftsutgifter	865 957	938 432	952 321	1,5
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	670	6 350	6 440	1,4
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	117 090	119 449	122 060	2,2
70-89	Andre overføringer	7 667	7 450	5 540	-25,6
Sum kategori 09.40		991 384	1 071 681	1 086 361	1,4

Etater på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet

I tillegg til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt er følgende etater/nemnder administrativt tilknyttet arbeidsmiljø- og

sikkerhetsområdet: Riksmekleren, Arbeidsretten, Rikslønnsnemnda, Tariffnemnda, jf. omtale under kap. 648, samt Bedriftsdemokratinemnda og Tvisteløsningsnemnda.

Kap. 640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	580 044	615 260	621 000
21	Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	10 963	11 369	11 600
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		4 750	4 840
	Sum kap. 0640	591 007	631 379	637 440

Overført fra 2016 til 2017:

Post 01: 17 937 000 kroner

Post 45: 9 120 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidstilsynet har tilsynsmyndighet overfor mer enn 250 000 virksomheter i det landbaserte arbeidslivet. Dette er virksomheter med svært ulike arbeidsmiljøutfordringer, ressurser, vilje og evne til å håndtere utfordringene.

Bemanningen i Arbeidstilsynet utgjorde om lag 566 årsverk ved inngangen av 2017, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Arbeidstilsynet legger premisser for, og følger opp, at virksomhetene ivaretar sitt arbeidsgiveransvar og arbeider systematisk for å sørge for forsvarlige arbeidsmiljøforhold. Arbeidstilsynets oppfølging skal være kunnskaps- og risikobasert, og tilsynet samarbeider med andre myndigheter og arbeidslivets parter for å bidra til et seriøst og trygt arbeidsmiljø.

Etatens utadrettede aktivitet er kunnskaps- og risikobasert. Dette innebærer at Arbeidstilsynets innsats rettes mot utsatte næringer, yrker og virksomheter og de områder der det er størst risiko for arbeidsrelaterte helseskader, useriøsitet og alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven.

Arbeidstilsynet har ulike virkemidler til rådighet i sitt utadrettede arbeid: tilsyn, kunnskapsformidling, veiledning, premissgiving og samarbeid.

Arbeidstilsynet fungerer også som sekretariat for Rikslønnsnemnda, Tariffnemnda og Tvisteløsningsnemnda, som er egne forvaltningsorgan.

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Rapport

I 2016 gjennomførte Arbeidstilsynet mer enn 15 000 tilsyn og mer enn 700 selvstendige veiledninger.

Arbeidstilsynet har styrket innsatsen mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet de siste årene, og etaten er de senere årene blitt styrket både ressursmessig og gjennom innføring av flere virkemidler. I 2016 har Arbeidstilsynets innsats mot useriøsitet i arbeidslivet, herunder sikre at arbeidstakere har lovlige lønns- og arbeidsvilkår, utgjort en betydelig del av tilsynene i bygg og anlegg, transport, landbruk og renhold. Den raske utviklingen på arbeidslivsfeltet har videre gjort at Arbeidstilsynet kontinuerlig har arbeidet med kunnskaps- og kompetanseutvikling på området.

Arbeidstilsynets samarbeid med politiet, Skatteetaten og Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. i de samlokaliserte sentrene mot arbeidslivskriminalitet, har vært viktig for å finne kriminelle aktører, gjennomføre kontroller og aksjoner, men også for å følge opp med et bredt sett av virkemidler og sanksjoner. Videre er metodikken noe endret fra tidligere år gjennom at etatene i større grad jobber mer mot kriminelle nettverk og aktører fremfor enkeltvirksomheter, og jobber langsiktig mot disse. Etatene rapporterer at det etatene har oppnådd i fellesskap ikke ville ha vært oppnådd dersom de hadde arbeidet hver for seg. For mer informasjon om Arbeidstilsynets bidrag til myndighetenes oppfølging av Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet vises det også til omtalen under resultatområde 4, hovedmål 1.

Det forebyggende arbeidsmiljøarbeidet rettet mot tradisjonelle utfordringer i arbeidslivet har vært og er en sentral del av Arbeidstilsynets innsats. Etatens samlede erfaringer fra 2016 viser at det fortsatt er mange virksomheter som ikke har det mest grunnleggende helse-, miljø- og sikker-

hetsarbeidet på plass. Derfor har tilsynet prioritert veiledning og tilsyn rettet mot næringer med særlig stor opphopning av enkelte arbeidsmiljøproblemer, herunder forebygging av sykdom, skader, ulykker, vold og trusler. Arbeidstilsynet fortsetter også samarbeidet om å gjøre byggeplassen til et sikkert arbeidssted gjennom HMS-charteret for en skadefri bygge- og anleggsnæring.

I treparts bransjeprogrammer rettet mot de særlig utsatte bransjene transport, renhold og uteliv, har Arbeidstilsynet sammen med partene i arbeidslivet gjennomført flere veilednings- og informasjonstiltak. Måltrettet samarbeid har gjort det mulig å bidra til økt kunnskap om arbeidsmiljøutfordringer i disse bransjene.

Budsjettforslag 2018

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til direktoratet, sju regionskontorer og Svartjenesten. Dette skal finansiere tilsyn, informasjon, behandling av søknader, dispensasjoner, regelverksarbeid og internasjonalt arbeid.

For 2018 foreslås det en bevilgning på 621 mill. kroner, som samlet sett innebærer en endring på 5,7 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2017, inkludert lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

Bevilgningen foreslås økt med 1 mill. kroner knyttet til utgifter i forbindelse med økt saksmengde for Tvisteløsningsnemnda, mot en tilsvarende reduksjon av kap. 648, post 70.

Det foreslås at post 01 reduseres med 0,4 mill. kroner som følge av gevinster ved overgang til digital post til innbyggere og næringsliv, jf. omtale i del I.

Det foreslås at bevilgningen på kap. 640, post 01 kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3640, postene 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud

Bevilgningen skal dekke kostnader som Arbeidstilsynet har ved å administrere ordningen med regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Utgiftene vil bli refundert fra Stiftelsen for regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3640, post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2018 foreslås en bevilgning på 11,6 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke vedlikehold av bygninger samt større utstyrsanskaffelser.

For 2018 foreslås en bevilgning på 4,8 mill. kroner.

Kap. 3640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Diverse inntekter	11		
04	Kjemikaliekontroll, gebyrer	4 562	6 630	6 809
05	Tvangsmulkt	6 018	2 400	2 465
06	Refusjoner	4 772		
07	Byggesaksbehandling, gebyrer	18 443	21 500	22 085
08	Refusjon utgifter regionale verneombud	10 863	12 385	12 720
09	Overstredelsesgebyr	2 593		
	Sum kap. 3640	47 262	42 915	44 079

Post 01 Diverse inntekter

Posten omfatter diverse inntekter, herunder abonnements- og annonseinntekter knyttet til tidsskriftet Arbeidervern. Tidsskriftet er avviklet og det foreslås ingen bevilgning på posten.

Post 04 Kjemikaliekontroll, gebyrer

Posten omfatter inntekter fra gebyrer i forbindelse med kjemikaliekontroll.

For 2018 foreslås en bevilgning på 6,8 mill. kroner.

Post 05 Tvangsmulkt

Inntektene under posten omfatter innkrevd tvangsmulkt som virksomheter er blitt ilagt pga. manglende oppfølging av pålegg fra Arbeidstilsynet.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2,5 mill. kroner.

Post 06 Refusjoner

Posten omfatter bl.a. refusjoner for midlertidige utlegg, og innbetaling av kursavgift der Arbeidstilsynet tar deltakeravgift.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Byggesaksbehandling, gebyrer

De tjenester Arbeidstilsynet utfører for virksomhetene ved byggesaksbehandling etter arbeidsmiljølovens § 18–9, gebyrfinansieres og inntektene føres på denne posten.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2018 foreslås en bevilgning på 22,1 mill. kroner.

Post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud

Inntektene under posten er refusjon for utgifter til drift av regionale verneombud som administreres av Arbeidstilsynet. Utgiftene føres på kap. 640, post 21.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2018 foreslås en bevilgning på 12,7 mill. kroner.

Post 09 Overtredelsesgebyr

Posten omfatter inntekter fra overtredelsesgebyrer ilagt virksomheter for brudd på arbeidsmiljøregelverket. Gebyrordningen trådte i kraft 1. januar 2014.

Kap. 642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>	227 337	260 369	267 150
21	Spesielle driftsutgifter	24 245	28 207	28 800
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	670	1 600	1 600
	Sum kap. 0642	252 252	290 176	297 550

Overført fra 2016 til 2017:

Post 01: 10 944 000 kroner

Post 21: 1 322 000 kroner

Post 45: 1 969 000 kroner

Allmenn omtale

Petroleumstilsynet har tilsyns- og regelverksansvar for arbeidsmiljø, sikkerhet og beredskap i petroleumsvirksomheten og er koordinerende myndighet for øvrige HMS-myndigheter innenfor

dette ansvarsområdet. Myndighetsansvaret omfatter petroleumsvirksomheten på den norske kontinentalsokkelen, i tillegg til enkelte nærmere angitte petroleumsanlegg på land. Innenfor sitt myndighetsområde har Petroleumstilsynet også ansvar for å følge opp aktørenes sikringstiltak og beredskap mot bevisste anslag.

Petroleumstilsynet hadde ved inngangen av 2017 en bemanning tilsvarende 166 årsverk, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Petroleumstilsynet legger premisser for, og følger opp, at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet. Oppfølgingen skal være systemorientert og risikobasert og kommer i tillegg til den oppfølging av egen virksomhet som gjennomføres av næringen selv.

Forebygging av storulykkes- og arbeidsmiljørisiko er virksomhetens ansvar. Petroleumstilsynet bidrar til å påvirke at næringen selv iverksetter nødvendige forebyggende og risikoreducerende tiltak. Petroleumstilsynet benytter resultatene fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP), gjennomførte granskninger og annen tilsynsaktivitet samt relevant forskning for å prioritere tilsyn og bruk av virkemidler.

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Rapport

De siste ti årene har tre mennesker mistet livet innenfor Petroleumstilsynets ansvarsområde. I april 2016 omkom 13 personer i en storulykke da et helikopter havarerte ved Turøy på vei fra Oseberg B til Flesland. Helikoptertransport er nært knyttet til petroleumsvirksomheten og påvirker i betydelig grad de ansattes opplevelse av risiko, men er utenfor Petroleumstilsynets myndighetsområde.

Det er et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet i norsk petroleumsvirksomhet. Fra 2000 til 2014 har det i hovedtrekk vært en stabil og positiv utvikling for de fleste indikatorene for storulykke og arbeidsmiljø. I 2015 viste RNNP-tallene imidlertid en svak negativ utvikling på flere områder.

Tall fra RNNP 2016 viser at den negative utviklingen som ble registrert i 2015 også gjør seg gjeldende i 2016. Totalindikatoren for storulykker viser et høyere nivå i 2015 og 2016 sett i forhold til nivået i 2013 og 2014. Det er særlige brønnskntrollhendelser og hydrokarbonlekkasjer som bidrar til denne utviklingen. Petroleumstilsynet valgt å granske 8 hendelser i 2016.

Det er imidlertid også områder hvor vi kan registrere en positiv utvikling. Bl.a. er frekvensen av personskader lavere i 2016 enn de 10 foregående årene, særlig for flyttbare innretninger har det vært en positiv utvikling i 2016. Også barriereindikatorene i RNNP viser en positiv utvikling. Dette tyder på at næringens innsats innenfor barrierestyring og utvikling av robuste sikkerhetsbarrierer har gitt resultater.

Generelt har 2016 vært preget av at bransjen forsøker å tilpasse seg en ny markedssituasjon. Petroleumstilsynet har rettet oppmerksomheten mot at omstillinger og nedbemanninger ikke skal føre til negative HMS-konsekvenser. Det har blitt lagt vekt på at selskapene, gjennom ledelse og styring av aktiviteter i en krevende situasjon, samtidig sikrer at et høyt HMS-nivå opprettholdes og videreutvikles.

Det er indikasjoner på at partssamarbeidet i petroleumsvirksomheten kan være satt under press den siste tiden. Spesielt gjelder dette topartssamarbeidet i virksomhetene. Det registreres bl.a. et økende antall bekymringsmeldinger fra ansatte i sektoren, bl.a. om høye jobbkrav og liten påvirkning på egen jobbsituasjon. Petroleumstilsynet har hatt fokus på at medvirkningsordningen må benyttes aktivt i omstillingsarbeidet. Vedlikehold og videreutvikling av etablerte trepartsarenaer og oppfølging av partssamarbeidet i næringen har vært et prioritert område i 2015 og 2016, og vil fortsatt være det sett i lys av den betydelige omstillingen som skjer i petroleumsvirksomheten.

Petroleumstilsynet har fortsatt å prioritere tilsyn med aktørenes eget arbeid for å forebygge arbeidsrelatert sykdom. Kjemikalier, støy og ergonomi er sentrale områder som har blitt fulgt opp, særlig innenfor risikoutsatte grupper i entreprenørbedrifter. I takt med at virksomheten flytter seg nordover er det også lagt vekt på håndtering av risiko og arbeidsmiljø i kaldt klima.

Næringen benytter spesialiserte IKT-systemer til automatisering og sikkerhetsfunksjoner. Systemene kan ha mange av de samme sårbarhetene som IKT-systemer for behandling av informasjon. IKT-hendelser i automatiseringssystemene kan påvirke leveransen av olje og gass eller føre til at sikkerhetsfunksjoner forstyrres. Det har i 2016 vært enkelthendelser som viser betydningen av at næringens IKT-systemer er robuste. Petroleumstilsynet følger opp aktørene gjennom tilsyn og kunnskapsutvikling.

Budsjettforslag 2018**Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 21**

Bevilgningen under posten dekker lønns- og driftsutgifter for etaten og skal finansiere tilsyn, regelverksarbeid, informasjon, internasjonalt arbeid mv.

For 2018 foreslås det en bevilgning på 267,2 mill. kroner, som samlet sett innebærer en endring på 6,8 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2017, inkludert lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

Bevilgningen foreslås økt med 5 mill. kroner til styrket IKT-sikkerhet i petroleumsvirksomheten, mot en parallelljustering av kap. 5571, post 70 på 5,9 mill. kroner. Merverdiavgift beregnet til 0,9 mill. kroner regnskapsføres på kap. 1633, post 01.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten omfatter særlige utgifter til tilsyn med petroleumsaktiviteter som Petroleumstilsynet vil

utføre på egen hånd, eller ved hjelp av bistand. Posten omfatter også bistandsetaters refunderbare kontrollutgifter. Utgiftene refunderes i sin helhet av gebyrer og sektoravgift til operatørselskapene/kontraktørene som inntektsføres under kap. 3642, post 03 Gebyr tilsyn og kap. 5571, post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift. Videre dekker bevilgningen reisekostnader etc. som Petroleumstilsynet har i forbindelse med NORADs virksomhet. Utgiftene refunderes i sin helhet under kap. 3642, post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet.

For 2018 foreslås en bevilgning på 28,8 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, herunder utgifter knyttet til IKT-relatert utstyr.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1,6 mill. kroner.

Kap. 3642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
02	Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	6 378	7 130	7 315
03	Gebyr tilsyn	58 975	80 980	69 165
06	Andre innbetalinger	838		
07	Leieinntekter bedriftshytte	37		
	Sum kap. 3642	66 228	88 110	76 480

Post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet

Bevilgningen skal dekke refunderbare timer som Petroleumstilsynets ansatte utfører og reisekostnader mv. knyttet til NORADs virksomhet.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

For 2018 foreslås en bevilgning på 7,3 mill. kroner.

Post 03 Gebyr tilsyn

Posten omfatter gebyrer for Petroleumstilsynets tilsyn med helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren.

Petroleumstilsynet ble i 2016 styrket med 7 mill. kroner knyttet til oppfølging av sikkerhetssystemer i petroleumssektoren, herunder evakueringsmidler, og styrkingen fikk i 2017 helårseffekt på 14 mill. kroner. Da den planlagte aktiviteten knyttet til oppfølging av sikkerhetssystemer i petroleumsvirksomheten vil være rettet mot grupper i petroleumsnæringen, og derfor vil være sek-

torfinansierte aktiviteter, foreslås en omdisponering til kap 5571, post 70 på 14 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 69,2 mill. kroner.

Post 06 Andre innbetalinger

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Post 07 Leieinntekter bedriftshytte

Posten omfatter inntekter for fremleie av bedriftshytte blant ansatte i Petroleumstilsynet, samt inntekter i forbindelse med konferanser og seminarer rettet mot petroleumsnæringen.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak.

Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Petroleumstilsynet – sektoravgift	84 474	85 040	106 640
	Sum kap. 5571	84 474	85 040	106 640

Post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift

Posten skal dekke Petroleumstilsynets faktiske kostnader for oppfølging av næringen i tillegg til tilsynsgebyrer over post 03.

Bevilgningen foreslås økt med 5,9 mill. kroner til styrket IKT-sikkerhet i petroleumsvirksomheten, mot en tilsvarende økning under kap. 642, post 01 på 5 mill. kroner samt regnskapsført 0,9 mill. kroner i mva på kap 1633, post 01.

Petroleumstilsynet ble i 2016 styrket med 7 mill. kroner knyttet til oppfølging av sikkerhets-

systemer i petroleumssektoren, herunder evakueringsmidler, og styrkingen fikk i 2017 helårseffekt på 14 mill. kroner. Da den planlagte aktiviteten knyttet til oppfølging av sikkerhetssystemer i petroleumsvirksomheten vil være rettet mot grupper i petroleumsnæringen, og derfor vil være sektorfinansierte aktiviteter, foreslås en omdisponering fra kap 3642, post 03 på 14 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 106,6 mill. kroner.

Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
50	Statstilskudd	117 090	119 449	122 060
	Sum kap. 0643	117 090	119 449	122 060

Allmenn omtale

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet og kunnskapsorganet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Instituttet skaper kunnskap om sammenhenger mellom

arbeid, sykdom og helse ved å avdekke risiko og utrede årsaksforhold angående arbeid og helse. Instituttet fordeler ressursinnsatsen mellom forskning, arbeidsmiljøovervåking, undervisning, kunnskapsformidling og andre forvaltnings- og arbeidslivsstøttende funksjoner.

Bemanningen for STAMI utgjorde 113 årsverk ved inngangen av 2017, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

STAMI bygger sin virksomhet på flerfaglig integrering av vitenskapsbasert kunnskap om arbeidsliv og helse. STAMIs forskning og formidling vil bidra til at norsk arbeidsliv kan forebygge sykdom og fremme god helse. Forskningen søkes i størst mulig grad kvalitetssikret og publisert i internasjonale tidsskrifter med fagfellebedømming. STAMI bistår med kvalitetssikret fagkunnskap til bl.a. Arbeids- og sosialdepartementet, Arbeidstilsynet, Petroleumsstilsynet, bedriftshelsetjenesten, partene i arbeidslivet mv.

STAMI har et fagråd med representasjon fra arbeidslivets parter, arbeidsmiljømyndighetene, samt andre brukergrupper og samarbeidspartnere.

For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 4.

Rapport

STAMI har bidratt til kvalitetssikret kunnskap om årsakssammenhenger mellom arbeid og helse og arbeidsevne. Sikker kunnskap er viktig for å drive god forebygging og forbedring, særlig i en tid preget av høy endrings- og omstillingstakt. På arbeidsmiljøområdet er det spesielt viktig med en partsnøytral premissleverandør av kunnskap med høy vitenskapelig standard og tillit.

STAMI har i 2016 hatt 50 løpende forskningsprosjekter, som spenner fra relativt kortvarige

prosjekter til lengre prospektive studier som er designet for å kunne løpe i mange år. STAMI har i 2016 publisert 70 vitenskapelige artikler i anerkjente fagfellebedømte tidsskrifter og forskningen holder høyt internasjonalt nivå. STAMI har i 2016 hatt særlig fokus på å formidle kunnskap om at arbeidsmiljøforhold er tett knyttet opp til arbeidet som utføres. Nyere studier viser at virksomheter som lykkes med å indentifisere forbedringspotensial og implementere behovsprøvde og kunnskapsbaserte forebyggende tiltak, også øker mulighetene til å oppnå økt konkurransekraft gjennom forbedringsarbeid i arbeidsmiljø og arbeidsprosesser.

Budsjettforslag 2018

Post 50 Statstilskudd

Statens arbeidsmiljøinstitutt ble omdannet til forvaltningsorgan med særskilte fullmakter fra 1. januar 2005. Bevilgningen er netto tilskudd til drift av instituttet. Instituttets inntekter fra bidragsforskningen utgjør om lag 12 pst. av instituttets totale budsjett. Inntektskildene er i all hovedsak offentlige midler fra andre finansieringskilder, hovedsakelig Norges forskningsråd og andre forskningsfond.

Bevilgningen er endret som følge av lønns- og prisjusteringer og justeringer som følge av ABE-reformen.

For 2018 foreslås en bevilgning på 122 mill. kroner.

Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
71	Oppreisning, <i>kan overføres</i>	607		
72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	3 060	3 450	3 540
	Sum kap. 0646	3 667	3 450	3 540

Overført fra 2016 til 2017:

Post 72: 483 000 kroner

Allmenn omtale

Stortinget ba i 2004 Regjeringen etablere en kompensasjonsordning med maksimal utbetaling til den enkelte dykker på 40 ganger grunnbeløpet i folketrygden, jf. St. Meld. nr. 47 (2002–2003), Innst. S. nr. 137 og 138 (2003–2004). Kompensa-

sjon skulle også gis til etterlatte under nærmere bestemte vilkår. Kongen i statsråd oppnevnte i 2004 en nemnd som har behandlet søknader om kompensasjon. Et samlet Storting sluttet seg i juni 2014 til en verdig politisk avslutning i nordsjødykkersaken, som innebar at dykkere og etterlatte som oppfylte kriteriene til kompensasjonsordningen fra 2004, skulle tilbys nye 25 G mot at de ikke gikk videre med saken. Barn av avdøde dykkere skulle i tillegg omfattes av denne ordningen, selv

om de ikke oppfylte kriteriet fra 2004 om krav på barnepensjon, jf. Prop. 88 S (2013–2014) og Innst. 273 S (2013–2014). Det ble samtidig lagt til grunn at pionerdykkernemnda ble lagt ned i forbindelse med avslutningen av dykkersaken.

I tillegg ble i 2003 stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkerkontakten) opprettet, med bl.a. en døgnåpen telefontjeneste for oppfølging av tidligere nordsjødykkere.

Rapport

Alle søknader fra dykkere og etterlatte er behandlet, og pionerdykkernemnda ble lagt ned i januar 2015. Utbetaling til dykkere etter ordningene fra 2004 og 2014 er gjennomført, og saken anses som endelig avsluttet. Samlede utbetalinger under ordningene utgjorde per 31. mai 2016 om lag 1 216,3 mill. kroner.

Dykkerkontakten har i 2016 hatt daglig leder i 20 pst. stilling samt 2 stillinger som henholdsvis

kontaktsykepleier og sosionom. Svartelefontjenesten har også i 2016 vært døgnåpent bemannet, men hovedtyngden av henvendelsene har kommet på dagtid. Dykkerkontakten har også holdt et seminar og flere samtalegrupper og kurs. Dykkerkontakten har i tillegg egen nettside for informasjon.

Budsjettforslag 2018

Post 72 Tilskudd, kan overføres

Posten dekker tilskudd til Stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkerkontakten). Stiftelsen er knyttet til Sjømannskirken og drifter bl.a. en kontakttelefon for tidligere nordsjødykkere. Stiftelsen har videre knyttet til seg relevant kompetanse på gjeldsrådgivning og annen rådgivning for å kunne hjelpe nordsjødykkere som er i en vanskelig situasjon.

For 2018 foreslås en bevilgning på 3,5 mill. kroner.

Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	19 555	18 939	19 388
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	1 538	1 496	1 530
70	Tilskudd til faglig utvikling	4 000	4 000	2 000
	Sum kap. 0648	25 093	24 435	22 918

Overført fra 2016 til 2017:
Post 21: 2 880 000 kroner

Allmenn omtale

Bemanningen for Arbeidsretten og Riksmekleren utgjorde henholdsvis 4 og 2 ansatte ved inngangen av 2017, jf. også likestillingsomtalen i Del III bak.

Arbeidsretten er en spesialdomstol som behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistslovens og tjenestetvistlovens regler, saker om brudd på fredsplikten og saker om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.

Riksmekleren skal mekle i interestetvister mellom partene i arbeidslivet, det vil si i tvister om

opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene til å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.

Rikslønnsnemnda står i utgangspunktet til disposisjon for parter som ønsker hjelp til å løse en interestetvist, men behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til nemnda når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd.

Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og norske arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtalen som sådan (allmenngjøring av tariffavtale).

Rapport

Arbeidsretten fikk i 2016 inn 33 nye saker, mot 34 i 2015. Det ble avsagt 21 dommer i 2016, mot 15 i 2015, og antall dager med hovedforhandlinger var 46 i 2016 mot 32 i 2015. Etter målrettet arbeid med saksavvikling gjennom flere år ble saksbehandlingstiden ytterligere redusert i 2016, fra 5 ½ måned i 2015 til 4 måneder og 20 dager i 2016.

Riksmeklerens saksmengde kan variere sterkt fra år med hovedoppgjør og år med mellomoppgjør. I hovedoppgjørsåret 2016 var det mekling i 114 rikssaker, mot 95 i hovedoppgjøret 2014. I mellomoppgjøret 2015 var det mekling i 23 rikssaker mot 17 i mellomoppgjøret 2015. I 2016 endte 13 riksmeklinger i konflikt. Videre ble 32 kretssaker ferdigbehandlet. I 2016 endte to kretsmeklinger i konflikt.

Rikslønnsnemnda hadde to saker til behandling i 2016.

Etter lønnsoppgjøret i 2016 mottok Tariffnemnda begjæringer om videreføring av alle gjeldende allmenngjøringsforskrifter. Dette gjaldt forskrifter om allmenngjøring av tariffavtalene for byggebransjen, skips- og verftsindustrien, elektrofagene, fiskeindustrien, landbruket, renholdsbedrifter, godstransport på vei og persontransport med turbil.

Budsjettforslag 2018**Post 01 Driftsutgifter**

Posten omfatter driftsutgiftene til Arbeidsretten, Riksmekleren, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda.

For 2018 foreslås en bevilgning på 19,4 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 01

Saksmengden og utgiftene til institusjonene på kapitlet varierer, særlig i forhold til hvordan lønnsoppgjørene forløper, om det er hoved- eller mellomoppgjør og om oppgjørene er samordnet eller forbundsvise. Posten skal dekke økte utgifter ved institusjonene på kapitlet, samt kompetanseoppbygging og utredninger innen feltet kollektiv arbeidsrett.

For 2018 foreslås en bevilgning på 1,5 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til faglig utvikling

I 2008 ble det etablert et tiårig faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å ivareta den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. Prosjektet videreføres i perioden 2018–2027, ved en viderebygging og videreutvikling av resultatene så langt. Det er foreslått en 50-50 fordeling av kostnadene fremover slik at myndighetene dekker 2 mill. kroner årlig og fakultetet dekker 2 mill. kroner årlig. Posten foreslås ut fra dette redusert med 2 mill. kroner.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2 mill. kroner.

Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
21	Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer	2 275	2 792	2 853
	Sum kap. 0649	2 275	2 792	2 853

Overført fra 2016 til 2017:

Post 21: 138 000 kroner

Allmenn omtale

Myndighetene og partene i arbeidslivet samarbeider om Treparts bransjeprogrammer, som er langsiktige satsinger for å fremme mer seriøsitet og bedre arbeidsforhold i utsatte bransjer.

Det er startet Treparts bransjeprogrammer innen renholdsbransjen, i utelivsbransjen og transportbransjen.

Arbeidstilsynet organiserer det løpende arbeidet med Treparts bransjeprogrammer, som følges opp gjennom treparts bransjeprogramgrupper med deltakelse fra partene i arbeidslivet og myndighetene. Gruppene følger utviklingen i bransjene, drøfter behovet for tiltak og iverksetter

egne tiltak og initiativer, basert på tilgjengelig kunnskap om de aktuelle bransjene.

Rapport, strategier og tiltak er beskrevet foran under resultatområde 4.

kunnskapsinnhenting bl.a. knyttet til behov for nye bransjeprogrammer og endringer i og gjennomføring av allerede eksisterende programmer.

For 2018 foreslås en bevilgning på 2,9 mill. kroner.

Budsjettforslag 2018**Post 21 Spesielle driftsutgifter – Treparts
bransjeprogrammer**

Midler på posten vil bli benyttet til ivaretagelse av koordineringsbehov, informasjon, veiledning og

Del III
Omtale av særlige tema

7 Forny, forenkle og forbedre

IKT-moderniseringa i Arbeids- og velferdsetaten

Program for IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten vart starta i 2012. Eit hovudmål for programmet er å sikre betre tenester for brukarane og auke effektiviteten i saksbehandlinga.

Saksbehandlingsløysingane for økonomiske ytingar skal endrast slik at brukar har tilgang til døgnopne sjølvbetjeningsløysingar som skal ivareta den dialogen mellom forvaltning og brukar som ikkje krev fysisk oppmøte. Brukar skal finne all nødvendig informasjon om Arbeids- og velferdsetaten sine tenester og eigne saker hos etaten på internett.

Kommunikasjonen mellom Arbeids- og velferdsetaten og arbeidsgivarar skal så langt som mogleg støttast av elektroniske dialogløysingar og automatisert datautveksling.

For Arbeids- og velferdsetaten vil nye saksbehandlingsløysingar legge til rette for ein betydeleg auke i saker som kan behandlast automatisk. Dette vil gi raskare saksbehandling, auka likebehandling og betre kvalitet. Effektivisering av saksbehandlinga vil gjere det mogleg å frigjere årsverk i Arbeids- og velferdsetaten som kan omdisponerast til oppfølgingsarbeid for å få fleire i arbeid.

Prosjekt 1 i IKT-moderniseringa vart avslutta våren 2015.

Prosjektet leverte systemstøtte, inkludert ei sjølvbetjeningsløysing for ny uføretrygd frå 1. januar 2015. I tillegg vart det utvikla sjølvbetjeningsløysingar for innsyn i eige sak og dagpengar. Stortinget ga sitt samtykke, jf. Prop. 67 S (2015–2016) og Innst. 291 S (2015–2017), til at Prosjekt 2 kunne starta opp. Rapportering frå Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at Prosjekt 2 er i rute. Siste leveransar for spesialisering av forvaltninga av ytingar vart avslutta i juni 2017. Første leveranse i foreldrepengeprojektet, endringssøknad på nett, blei satt i produksjon i mars 2017. I samsvar med milepælar og leveranseplanar er prosjektet godt i gang med etablering av teknisk plattform for den nye vedtaksløysinga som nå er under utvikling og konstruksjon.

Prosjekt 2 skal etablere fleksible IKT-løysingar som skal gi høg grad av automatisering og god

kvalitet i saksbehandling av foreldrepengar og eingongsstønad. Regjeringa har i samsvar med premissane i Prop. 67 S (2015–2016) vedtatt at Arbeids- og sosialdepartementet kan starte planlegginga av eit Prosjekt 3. Hovedinnretninga for eit Prosjekt 3 vil vera å realisera moderne digitale systemløysingar på sjukepengeområdet. Forutan sjukepengar omfattar det pleiepengar, omsorgspengar, opplæringspengar og svangerskapspengar.

Planlegginga av Prosjekt 3 vil skje i to fasar, først ei konseptvurdering med etterfølgande ekstern kvalitetssikring (KSP-2), deretter detaljplanlegging av tilrådd konsept med etterfølgande ekstern kvalitetssikring KS2. På basis av tilrådingane frå KS2-rapporten vil Stortinget bli invitert til å vedta oppstart av og kostnadsrammer for Prosjekt 3, truleg sommar/haust 2018.

Velferdsordningane

Regjeringa har i Meld. St. 33 (2015–2016) *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet* presentert korleis den vil utvikle arbeids- og velferdsforvaltninga vidare. Regjeringa ønsker å legge til rette for å auke handlingsrommet i NAV-kontora, mellom anna ved å endre praktiseringa av den statlege arbeids- og velferdspolitikken noko. Regjeringa foreslår at Arbeids- og velferdsetaten skal få auka moglegheit til å utføre oppfølgingstenester i eigen regi. Regjeringa vil i styringa av arbeidsmarknadstiltaka i større grad legge vekt på kvaliteten på tiltaksplassane og resultatane for brukarane. Det vil gi NAV-kontora betre moglegheiter til å tilby arbeidsmarknadstiltak for å møte problem som følge av arbeidsløyse, enten i særskilte bransjar og regionar eller meir generelt.

Regjeringa la i Prop. 74 L (2016–2017) fram ei rekke forslag om endringar i ordninga med arbeidsavklaringspengar. Regjeringa sitt forslag om endringar er vedtatt av Stortinget og vil tre i kraft 1. januar 2018, jf. Innst. 390 L (2016–2017). Endringane inneber mellom anna ei avgrensing av målgruppa, innstramming i fråsegnene om varigheit, tettare oppfølging og auka bruk av gradering. I tillegg skal det innførast ein mild og rask

reaksjon ved mindre brot på aktivitetsplikta. Desse endringane vil i sum styrke arbeidsinsentiva og gi ei raskare avklaring av stønadmottakane si arbeidsevne. Endringane er venta å redusere talet på mottakarar av arbeidsavklaringspengar, noko som inneber at Arbeids- og velferdsetaten kan gi ei tettare oppfølging til dei som er i ordninga.

Arbeidstidsordningar mv.

Arbeidslivet er meir samansett enn før, og ulike arbeidstakarar har ulike behov. Regjeringa sitt forslag til endringar i arbeidsmiljølova er vedtatt av Stortinget og tredde i kraft 1. juli 2017, jf. Prop. 72 L (2016–2017) og Innst. 303 L (2016–2017). Desse endringane opnar mellom anna opp for at dersom både arbeidsgivar og arbeidstakar ynsker det, kan delar av arbeidet leggst til tidsrommet mellom klokka 21.00 og 23.00 utan at dette skal reknast som nattarbeid. Det er vidare gjort endringar i medlevarforskrifta og forskrift om arbeidstid for avlastarar. Medlevarforskrifta vil nå i tillegg til å gjelde for institusjonar for personar med rus- og atferdsproblem og omfatte einslege mindreårige asylsøkarar (i kraft frå april 2016) og institusjonar for personar med utviklingshemming, einslege mindreårige flyktningar som er busette i kommunane og barn plasserte i barnevernsinstitusjonar (i kraft frå 1. juli 2017). Når det gjeld avlastarar skal desse normalt reknast som arbeidstakarar, og dette har ført til usikkerheit om ordningane i kommunane. Endringane i forskrift for avlastarar (i kraft 1. juli 2017) gjer ved unntak frå arbeidstidsreglane det mogleg å vidareføre tilbodet om avlasting til dei aller fleste brukarane. Desse endringane gjev ei forbetring og forenkling av regelverket og er forventta å kunne bidra til ein meir effektiv bruk av arbeidskrafta.

Statens pensjonskasse

I tillegg til dagleg drift og kontinuerleg arbeid med å forbetre tenestene, har Statens pensjonskasse fortsett arbeidet med å førebu innføring av nytt pensjonsregelverk (samordning av offentleg tenestepensjon med alderspensjon frå folketrygda) for årskulla fødd i 1954 og seinare. Det blir blant anna vurdert korleis informasjonsbehovet til medlemene kan løysast på ein best mogleg måte.

Statens pensjonskasse har det siste året digitalisert fleire skjema som blir brukte i dialogen med kundar og samarbeidspartnarar. Det blir og arbeidd med å betre den digitale kommunikasjonen med kundane gjennom innføring av ein ny kundeportal.

I 2016 vart det første etteroppgjeret for uførepensjonar gjennomført med ei ny, eigenutvikla, heilautomatisk systemløysing. Statens pensjonskasse har kartlagt korleis ei framtidig premiesystemløysing bør vere, for å sikre rett premie til rett tid også i framtida.

Pensjonstrygda for sjømenn

Pensjonstrygda for sjømenn har gjennomført eit fornyingsprosjekt på IKT-området. Dei nye systema medfører ei betydeleg modernisering og effektivisering av etaten. PTS fekk i 2016 «Bedre stat»-prisen for fornying og modernisering av verksemda.

IKT-systemet er også tilrettelagd slik at det kan vidareutviklast for eit justert pensjonsregelverk i samband med den langsiktige tilpassinga til pensjonsreforma.

8 Likestilling og mangfold

Oversiktstabellar over tilsette og gjennomsnittleg lønn etter kjønn

Nedanfor blir det gitt ei oversikt over status for arbeidet med likestilling og mangfold for Arbeids- og sosialdepartementet og for departementet sine underliggande verksemder. Likestillingslova § 23, diskrimineringslova om etnisitet § 20 og diskriminerings- og tilgjengelegheitslova § 24 pålegg offentlege arbeidsgivarar, både som offentlig myndigheit og som arbeidsgivar, å arbeide aktivt, målretta og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering på alle områda i samfunnet.

I tillegg til aktivitetsplikta, følger det av likestillingslova § 24 at offentlege verksemder skal greie ut om den faktiske tilstanden når det gjeld likestilling mellom kjønna. Statlege verksemder som ikkje er pålagde å utarbeide årsmelding, skal gi utgreiinga i årsbudsjettet.

Tabellen under gir ei oversikt over prosentdelen kvinner i Arbeids- og sosialdepartementet og i underliggande verksemder per 1. oktober 2016, totalt for verksemdene og i ulike stillingskategoriar.

Tilsette etter kjønn i Arbeids- og sosialdepartementet og underliggende verksemdar¹

		ASD	AV- etaten	TR	PTS	SPK	Atil	Ptil
Totalt i verksemda ²								
	2016	203	14 314	68	24	397	663	170
	2015	199	14 471	70	24	403	639	173
Andel kvinner i pst:								
I verksemdene	2016	61,1	70,1	56,0	58,0	56,0	60,0	46,0
	2015	62,6	70,3	56,0	71,0	56,3	60,0	47,0
Toppleiarar	2016	37,5	47,6	100,0	50,0	37,5	47,0	43,0
	2015	37,5	42,5	0,0	83,0	37,5	50,0	57,0
Mellomleiarar	2016	57,7	61,9	20,0	-	61,0	53,0	21,0
	2015	53,6	61,2	40,0	-	60,0	47,0	23,0
Alternativ karriereveg	2016	16,7	-	41,0	-	50,0	45,0	-
	2015	22,2	-	27,0		50,0	39,0	-
Saksbehandlarar	2016	66,2	70,9	64,0	56,0	57,0	61,0	43,0
	2015	66,4	71,1	64,0	57,0	56,0	62,0	43,0
Konsulentar/ kontorstillingar	2016	83,3	79,4	85,0	100,0	-	87,0	89,0
	2015	81,3	81,0	82,0	100,0	-	87,0	95,0
Slutta	2016	66,7	69,8	80,0	100,0	56,0	50,0	86,0
	2015	70,0	69,0	43,0	100,0	61,0	46,0	0,0
Nytilsette	2016	44,4	65,3	50,0	50,0	53,0	50,0	75,0
	2015	64,2	68,6	57,0	30,0	59,0	59,0	67,0
Deltidstilsette	2016	90,0	81,2	88,0	100,0	85,0	67,0	60,0
	2015	82,4	81,6	27,0	100,0	71,0	66,0	67,0
Midlertidig tilsette	2016	54,5	70,5	53,0	-	67,0	59,0	75,0
	2015	66,7	71,0	75,0	-	92,0	63,0	100,0
Foreldrepermisjon	2016	100,0	92,7	100,0	67,0	55,0	88,0	80,0
	2015	83,3	93,2	100,0	100,0	89,0	63,0	60,0

¹ Tabellen er utarbeidd av Arbeids- og sosialdepartementet på bakgrunn av tal frå eige lønns- og personalsystem og tal frå dei underliggende verksemdene. Forkortingar: Arbeids- og sosialdepartementet (ASD), Arbeids- og velferdsetaten (AV-etaten), Trygderetten (TR), Pensjonstrygda for sjømenn (PTS), Statens pensjonskasse (SPK), Arbeidstilsynet (Atil), Petroleumstilsynet (Ptil). I kategorien alternativ karriereveg ligg fagdirektørar, spesialrådgivarar, faste dommarar, overlegar og overingeniørar, sjefingeniørar og senioringeniørar. I kategorien saksbehandlarar ligg rådgivarar og seniorrådgivarar. I kategorien konsulentar ligg førstekonsulentar og senior-konsulentar. I ASD består toppleiinga av ekspedisjonssjefane, departementsråd og direktør. I Trygderetten er det berre ein toppleiar, og denne er ei kvinne. I PTS er det berre eitt leiarnivå, og alle leiarane er plassert i kategorien toppleiarar.

² Verksemdene nyttar ulikt talgrunnlag for «totalt i verksemda» i denne rapporteringa. I TR utgjer totalt i verksemda dei tilsette i aktiv teneste. I SPK, AV-etaten og ASD utgjer totalt i verksemda tilsette i aktiv teneste og dei tilsette som er i lønna permisjon. I PTS, Atil og Ptil utgjer totalt i verksemda tilsette i aktiv teneste, og tilsette i både lønna og ulønna permisjon.

Tala i tabellen under viser at kvinner i gjennomsnitt jamt over har lågare lønn enn sine mannlege

kollegaer. Biletet er meir nyansert når ein ser på dei enkelte stillingskategoriane i verksemdene.

Kvinner sin del av lønna til menn etter stillingskategori¹

		ASD	AV- etaten	TR	PTS	SPK	Atil	Ptil
I pst.								
Gjennomsnitt for heile verksemda	2016	87,1	92,4	81,1	91,5	89,1	94,6	80,0
	2015	83,7	92,7	90,5	100,2	89,1	93,8	81,0
Toppleiarar	2016	104,5	94,4	100,0	87,5	89,7	107,5	103,5
	2015	105,9	94,5	0,0	96,6	89,9	104,8	102,9
Mellomleiarar	2016	95,8	95,1	109,3	-	98,2	101,2	98,3
	2015	96,5	95,3	111,6	-	103,4	95,2	97,9
Alternativ karriereveg	2016	110,0	-	100,0	-	111,3	100,9	-
	2015	99,9	-	100,0	-	111,4	100,4	-
Saksbehandlarar	2016	95,7	95,9	86,9	104,5	84,0	99,5	86,3
	2015	92,4	96,3	95,9	102,4	88,0	100,0	86,2
Konsulentar/ kontorstillingar	2016	98,6	101,6	101,6	100,0	-	87,2	110,7
	2015	84,7	101,4	100,9	100,0	-	92,8	99,4

¹ Tabellen er utarbeidd av Arbeids- og sosialdepartementet på bakgrunn av tal frå eige lønns- og personalsystem og tal frå dei underliggande verksemdene.

Legemeldt sjukefråvær i Arbeids- og sosialdepartementet og underliggande verksemdar

Tabellane under viser tal for legemeldt sjukefråvær for departementet og underliggande verksemdar, totalt og fordelt på kjønn.

Legemeldt sjukefråvær totalt per 31. desember 2016.

	ASD	AV- etaten	TR	PTS	SPK	Atil	Ptil
2016	1,7	5,7	5,8	2,5	4,2	3,9	2,8
2015	2,0	5,8	4,3	6,5	4,1	3,4	2,6

Sjukefråværet i det statlege tariffområdet var totalt 4,1 pst. i 4. kvartal 2016. Det er ein nedgang samanlikna med 4. kvartal 2015, da var sjukefråværet 5,3 pst. I arbeidslivet sett under eitt er det legemeldte sjukefråværet 6,4 pst. i 4. kvartal 2016.

Det er relativt stor skilnad i nivået på sjukefråværet mellom verksemdene. Tala i tabellen over gir ein indikasjon på at det legemeldte sjukefråværet i 2016 ligg under nivået for det statlege tariffområdet for Arbeids- og sosialdepartementet, Pensjonstrygda for sjømenn, Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet.

Det har i 2016 vore ein nedgang i sjukefråværet i Arbeids- og sosialdepartementet og i Pensjonstrygda for sjømenn. I Arbeids- og velferdsetaten har det vore ein marginal nedgang i sjukefråværet frå 5,8 pst. i 2015 til 5,7 pst. i 2016.

I Trygderetten, Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet har det vore ein auke i sjukefråværet frå 2015 til 2016.

Samanlikna med arbeidslivet sett under eitt, er sjukefråværet i Arbeids- og sosialdepartementet og dei underliggende verksemdene langt lågare enn gjennomsnittet for alle næringar sett under eitt.

Legemeldt sjukefråværr menn og kvinner per 31. desember 2016.

	ASD		AV-etaten		TR		PTS		SPK		Atil		Ptil	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
2016	0,8	2,3	3,8	6,5	1,8	6,3	3,1	2,0	2,4	5,6	3,1	4,5	0,5	2,3
2015	0,3	3,0	4,0	6,5	1,5	3,9	1,4	8,9	2,8	5,2	2,9	3,7	0,7	1,9

Tala viser at det framleis er stor skilnad mellom menn og kvinner i det legemeldte sjukefråværet i heile sektoren, bortsett frå i Pensjonstrygda for sjømenn der det har vore ein stor nedgang i det legemeldte sjukefråværet blant kvinner.

Petroleumstilsynet, Pensjonstrygda for sjømenn og Arbeids- og sosialdepartementet skil seg ut med eit lågt sjukefråværr blant både menn og kvinner, men det er framleis stor skilnad i sjukefråværet mellom menn og kvinner i Petroleumstilsynet og Arbeids- og sosialdepartementet. Sjukefråværet for menn i statleg sektor var 2,7 pst. i 4. kvartal i 2015 og i 2016. Blant menn ligg sjukefråværet i Arbeids- og velferdsetaten, Pensjonstrygda for sjømenn og Arbeidstilsynet over det gjennomsnittlege nivået for sjukefråværet i det statlege tariffområdet. Det har og vore ein auke i sjukefråværet blant menn i alle verksemdene bortsett frå i Arbeids- og velferdsetaten, Petroleumstilsynet og Statens pensjonskasse.

Sjukefråværet for kvinner i statleg sektor var 6 pst. i 4. kvartal i 2015 og 5,6 pst. i 4. kvartal i 2016. Tala over gir ein indikasjon på at sjukefråværet blant kvinner i Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten er høgare enn gjennomsnittet i det statlege tariffområdet. Frå 2015 til 2016 har det vore ein auke i sjukefråværet blant kvinner i Trygderetten, Statens pensjonskasse, Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet. Samtidig har det vore ein nedgang i sjukefråværet blant kvinner i Arbeids- og sosialdepartementet og Pensjonstrygda for sjømenn.

Det gjennomsnittlege sjukefråværet i departementa var 1,8 pst. blant menn og 3,7 pst. blant kvinner i 2016. Sjukefråværet i Arbeids- og sosialdepartementet ligg godt under dette nivået, og var 0,8 pst. blant menn og 2,3 pst. blant kvinner i 2016.

Nærare om arbeidet med likestilling i verksemdene
Arbeids- og sosialdepartementet

Kvinnedelen i departementet har vore stabil dei seinare åra, og 61 pst. av dei tilsette er kvinner. Tendensen har vore den same for dei nyrekruterte og for dei som sluttar dei siste åra, men ikkje i 2016. Av dei nyrekruterte var delen kvinner 44,4 pst., mens delen kvinner som slutta var 66,7 pst.

Kjønnsperspektivet er ein del av departementet sin lokale personalpolitikk. Departementet har særleg fokus på at kvinner og menn får like moglegheiter for fagleg utvikling, forfremming, alternative karriereveggar og karriereutvikling til høgare stillingar, men det er framleis slik at balansen mellom kjønna i dei ulike stillingskategoriane varierer. Blant toppleiarane er delen kvinner 37,5 pst. Blant mellomleiarane har det vore ein liten auke i delen kvinner frå 53,6 pst. i 2015 til 57,7 pst. 2016. Det er ei overvekt av kvinner i dei lågare stillingskategoriane, og blant saksbehandlarar er kvinnedelen 66,2 pst. og i stillingsgruppa konsulentar utgjer kvinner 83,3 pst. I stillingskategorien alternativ karriereveg var 16,7 pst. kvinner, ein liten nedgang frå 2015. Departementet vil vere merksame på utviklinga her.

Prinsippet om likelønn skal takast vare på gjennom den lokale lønnspolitikken. Lønnsutviklinga i samanliknbare grupper skal vere uavhengig av etnisk bakgrunn, funksjonsevne, kjønn og alder. Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i departementet lågare enn for menn, og utgjer 87,3 pst. av menn si lønn, ein auke frå 83,7 pst. i 2015. Som tala i tabellen over syner, er biletet meir nyansert når lønna til kvinner og menn blir samanlikna innanfor kvar stillingskategori. Kvin-

ner tener i snitt meir enn menn i stillingskategori-ane toppleiarar og alternativ karriereveg. Blant mellomleiarane tener kvinner i snitt 95,8 pst. av menn si lønn, og i stillingskategorien saksbehandlarar tener kvinner 95,7 pst. av menn si lønn, ein auke frå 92,4 pst. i 2015. Det er fleire kvinner enn menn i dei lågare stillingskategori-ane, og det kan forklare noko av årsaka til skilnaden i gjennomsnittleg lønn for kvinner og menn.

Departementet deltek i staten sitt trainee-program for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne, og har til kvar tid ein trainee tilsett. I 2016 var delen søkarar som oppgav å ha nedsett funksjonsevne vel éin pst. Ingen av desse fylte vilkåra for stillingane dei søkte på. Å nå dei kvalifiserte søkarane med nedsett funksjonsevne er ei utfordring. Departementet nyttar jobbportalen «Jobbforalle» for å nå målgruppa betre, og søkarar med nedsett funksjonsevne blir innkalla til intervju, dersom dei er kvalifiserte. Departementet har i eigen IA-plan sett mål for rekruttering frå målgruppa (delmål 2), og har som mål å ta imot IA-kandidatar. Det blir gjort i samarbeid med NAV Arbeidslivssenter.

Tilsette med innvandrarbakgrunn utgjorde 5,8 pst. av dei tilsette i departementet ved utgangen av 2016, og av desse var 2,9 pst. frå landgruppe 2 (Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utanfor EU). Av 354 søkarar til ulike stillingar i Arbeids- og sosialdepartementet i 2016, opplyste 8,2 pst. av søkarane at dei har innvandrarbakgrunn frå landgruppe 2. Av dei som vart innkalla til intervju hadde 17,3 pst. innvandrarbakgrunn frå landgruppe 2, til samanlikning var delen 11,8 pst. i 2015. Det blir jobba kontinuerleg med å auke rekrutteringskompetansen i departementet gjennom ulike interne tiltak.

Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsetaten er ein kvinne-dominert arbeidsplass der kvinne-delen har vore stabil på om lag 70 pst. dei seks siste åra. I perioden frå 2010 til 2015 var det ein forsiktig auke frå 69,5 pst. til 70,3 pst. kvinner. Frå 2015 til 2016 har det vore ein marginal nedgang til 70,1 pst. kvinner. Forde-linga mellom kjønna er tilnærma lik for dei nyre-kruttede som for dei som sluttar i etaten. Delen kvinner er noko ulik mellom dei ulike einingane, og er høgast i NAV -kontora med over 75 pst. i nokre fylke og minst i Arbeids- og velferdsdirekto-ratet, der kvinne-delen er rett under 50 pst. Dette heng saman med at kvinne-delen er høgast i dei lågaste stillingskategori-ane, og fell med aukande

stillingsnivå. Kvinne-delen blant toppleiarane var 47,6 pst. i 2016, og i stillingskategorien mellomleiar- ar er kvinne-delen framleis aukande og var 61,9 pst. i 2016.

Det har ikkje blitt prioritert å gjere særskilde grep frå sentralt hald for å få fleire menn til å søke stillingar i etaten. Det har likevel vore ein svak auke i delen menn blant dei tilsette frå 28,9 pst. i 2010 til 34,7 pst. i 2016.

Prinsippet om likelønn i Arbeids- og velferdse-taten skal takast vare på gjennom den lokale lønn-spolitikken. Lønnsutviklinga i samanliknbare grupper skal vere uavhengig av etnisk bakgrunn, funksjonsevne, kjønn og alder. Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Arbeids- og vel-ferdsetaten noko lågare enn for menn, og utgjør 92,4 pst. av menn si lønn. I kategori-ane toppleiarar og mellomleiarar er den gjennomsnittlege skilna-den i lønn mellom kvinner og menn på same nivå som den har vore dei tre siste åra. Kvinnelege toppleiarar tener i snitt 94,4 pst. av menn si lønn, og kvinnelege mellomleiarar tener i snitt 95,2 pst. av menn si lønn. Det er kun i stillingskategori-ane saksbehandlarar/konsulentar og kontorstillingar kvinner i snitt tener noko meir enn menn. Blant rådgivarane er det stor skilnad i gjennomsnittleg lønn for kvinner og menn. I 2016 tente kvinnelege rådgivarar 70,9 pst. av menn si lønn. I det lokale lønnsoppgjeret i 2016 var ei av føringane at ein skulle sjå spesielt på forskjellane i lønn mellom kvinnelege og mannlege seniorrådgivarar, og gjera utjamnande grep om forskjellane ikkje kunne forklarast med anna enn kjønn. Tala på etatsnivå viser ingen slik utjamning om vi ser på alle i denne koden, men om vi ser spesifikt på dei kvinnene som var omfatta av lønnsoppgjeret i 2016, kan vi sjå at det har vore ein reduksjon i skilnaden i lønn mellom kjønna. Etaten vil også i årets lønnsoppgjer ha særleg fokus på utviklinga i lønn i lys av dette.

I alle kunngjeringane i etaten blir det oppmoda om å søke på stillingane utan omsyn til alder, kjønn, funksjonsevne eller etnisk bakgrunn. Det er eit krav at minimum éin søkar frå kvar av dei underrepresenterte gruppene (definert som inn-vandrarbakgrunn eller med redusert funksjons-evne) blir kalla inn til intervju dersom det finst kvalifiserte søkarar. Dette er det opplyst om i det elektroniske rekrutteringsverktøyet til etaten, og søkarar blir oppmoda om å opplyse om dei har innvandrarbakgrunn eller redusert funksjons-evne.

Arbeids- og velferdsetaten er fast medlem i det statlege mangfaldsnettverket. Nettverket har hatt likestilt rekruttering som tema i 2016.

I 2016 var 4 pst. av dei tilsette i Arbeids- og velferdsetaten personar med nedsett funksjonsevne, ein oppgang frå 2015 da delen var 3 pst. Det er ei større utfordring å få rekruttert personar med redusert funksjonsevne enn med innvandrarbakgrunn. Fleire driftseiningar rapporterer at dei ikkje har mottatt søknadar frå denne gruppa, og at det er ei utfordring å tiltrekke seg søkarar. I 2016 var det berre 0,9 pst. av alle søkarane som har oppgitt at dei har nedsett funksjonsevne. NAV deltek i Statens traineeprogram for personar med nedsett funksjonsevne og høgare utdanning med tre stillingar i ulike einingar i perioden 2017–2018.

Arbeids- og velferdsetaten har hatt ein jamn auke i talet på tilsette med innvandrarbakgrunn frå 2011 til 2016. Etaten har gått frå å ha 7,4 pst. tilsette med innvandrarbakgrunn i 2011 til 10,4 pst. i 2016. Det er fleire tilsette med bakgrunn frå landgruppe 2 enn frå landgruppe 1. Tilsette med bakgrunn frå landgruppe 2 utgjorde 6,5 pst. i 2016. Auken har vore størst i andel tilsette med bakgrunn frå landgruppe 2.

I Arbeids- og velferdsdirektoratet hadde 13,9 pst. av dei tilsette innvandrarbakgrunn i 2016. Dette er ein større del av dei tilsette enn om ein ser på tala for heile etaten samla, og om vi ser på dei ulike linjene. I direktoratet har det vore meir enn ei dobling i delen tilsette med innvandrarbakgrunn frå 2011 til 2016, i følge tala frå SSB.

Lokalisering i Oslo gjer det enklare å rekruttere kvalifiserte personar med innvandrarbakgrunn. I Arbeids- og tenestelinja er det stor variasjon mellom fylka, noko som speglar storleiken på innvandrarbefolkninga i fylket. I Oslo utgjer personar med innvandrarbakgrunn 30 pst. av dei tilsette, og i Akershus rundt 15 pst. I Oslo har 23 pst. av desse bakgrunn frå landgruppe 2, og i Akershus har 10 pst. av desse bakgrunn frå landgruppe 2.

IA-plassar er i ulik grad tatt i bruk i etaten, sjølv om dei fleste driftseiningane stiller plassar til disposisjon. For 2016 har det vore registrert 227 IA-plassar, mot 258 plassar i 2015, altså ein liten nedgang. IA-plassar har medverka til at fleire har fått faste og midlertidige stillingar, både i NAV og hos andre arbeidsgivarar.

Trygderetten

Trygderetten er ei forholdsvis lita verksemd med 68 tilsette, og av desse er 53 pst. kvinner. Toppelar er ei kvinne, og blant mellomleiarane er kvinne delen 20 pst.

Kvinne delen blant rettsmedlemmane er 41 pst. Blant rettsfullmektigane er tendensen motsett,

her er delen kvinner 58 pst. I lågare stillingskategoriar som økonomi, personal, arkiv, IT, kontortenerer med vidare, er kvinne delen 76 pst. Delen tilsette på deltid består i hovudsak av kvinner.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Trygderetten lågare enn for menn, og utgjer 81 pst. av lønna til menn. Trygderetten skil seg frå dei fleste statlege verksemdene ved at dei to største stillingsgruppene, dommarane og rettsfullmektigane, har lik lønn. Rettsfullmektigane har ein lønnsstige med ansiennitet som kriterium for lønns plassering. For dei andre stillingsgruppene er det ikkje avdekka store lønsmessige forskjellar innanfor ulike stillingsgrupper basert på kjønn. Blant Trygderetten sine saksbehandlarar og kontortilsette er det ein stor kvinne del, og desse stillingsgruppene har hatt ei jamn lønnsutvikling dei seinare åra. Blant mellomleiarane tener kvinnene noko meir enn sine mannlege kollegaer.

Trygderetten arbeider aktivt for at kvinner og menn i organisasjonen skal bli behandla likt, uavhengig av kjønn. I stillingsutlysingar blir det understreka at arbeidsstaben skal spegle samansetninga i befolkninga både når det gjeld kjønn og kulturelt mangfald.

Trygderetten er ei IA-verksemd. Avtalen med NAV Arbeidslivsenter Oslo om inkluderande arbeidsliv er for perioden 2014–2018. Eitt mål er at sjukefråværet i Trygderetten ikkje skal vere høgare enn 5 pst. i perioden. Sjukefråværet var på 5,8 pst. i 2016. Det er 1,5 pst. høgare enn i 2015, men på gjennomsnittet med dei fem føregåande åra.

Trygderetten har sett som delmål at verksemda skal behalde medarbeidarar med redusert funksjonsevne, heilt eller delvis, fram til ordinær pensjonsalder, ved mellom anna å tilby tilrettelegging av det fysiske arbeidsmiljøet. Trygderetten har som mål å ha ein høg gjennomsnittleg pensjoneringsalder.

Trygderetten har ikkje sett konkrete mål for rekruttering av personar med innvandrarbakgrunn. Dersom det er kvalifiserte søkarar med innvandrarbakgrunn på ledige stillingar, kallast alltid minst éin inn til intervju. Embetet som rettsmedlem (dommarar) og stillinga som rettsfullmektigar må vere besett av personar med norsk statsborgarskap.

Pensjonstrygda for sjømenn

Pensjonstrygda for sjømenn er ei lita verksemd med 24 tilsette. I 2016 utgjorde kvinne delen 58 pst. av dei tilsette mot 71 pst. på same tid i 2015 og 83 pst. i 2014. Kvinne delen auka mykje i nokon år,

og det har vore eit ønske om å oppnå ei betre likevekt mellom kjønna. Kvinner er fortsatt i fleirtal i verksemda, men det er nå betre balanse mellom kjønna. I leiinga er halvparten kvinner når øvste leiar medreknas. Blant saksbehandlarane, som er den største gruppa med tilsette, er kvinndelen 56 pst. mot 73 pst. i 2014.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner og menn i Pensjonstrygda for sjømenn tilnærma lik, og gjennomsnittleg lønn for kvinner utgjorde 100,5 pst. av menn si lønn utan medrekna øvste leiar. Jamlege analysar av forholda i verksemda viser at det er små forskjellar mellom kvinner og menn si lønn, så vel i leiinga som blant saksbehandlarar.

Statens pensjonskasse

Statens pensjonskasse har eit balansert samansett personale med 56 pst. kvinner. I toppleiinga er kvinndelen 37,5 pst., medan kvinndelen blant mellomleiarane er 61 pst. I stillingsgruppa saksbehandlarar er kvinndelen 57 pst. og i gruppa alternativ karriereveg er kvinndelen 50 pst.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Statens pensjonskasse lågare enn for menn, og utgjorde 89,1 pst. av menn si lønn. Innanfor kvar stillingskode tener menn jamt over noko meir enn kvinner, bortsett frå i alternativ karrierevegstillingar. Blant mellomleiarane er lønna tilnærma lik mellom kjønna.

Statens pensjonskasse har vore ei IA-verksemd sidan 2002. Verksemda har satt aktivitetsmål når det gjeld personar med nedsett funksjonsevne, og skal halde fram med eksisterande praksis for tilrettelegging av arbeidsplassar og tilby minst 11 praksisplassar/tiltaksplassar for personar som har behov for arbeidstrening. I 2016 hadde verksemda fire personar inne på praksisplass, mot ni personar i 2015. I 2016 hadde verksemda 63 tilsette med innvandrarbakgrunn, noko som utgjør 16 pst. av dei tilsette. Tilsette med innvandrarbakgrunn utgjorde 13 pst. av dei tilsette i 2015.

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet har 663 tilsette, og kvinndelen er 60 pst. Arbeidstilsynet er opptatt av å ha ei mest mogleg lik kjønnsbalanse i verksemda. Blant toppleiarane er kvinndelen 47 pst. og blant mellomleiarane er kvinndelen 53 pst. I Arbeidstilsynet er det og overlegar og ingeniørar, og kvinner utgjør 45 pst. av dei tilsette i desse gruppene. I perioden rekrutterte verksemda 56 nye medarbeidarar, og

av dei nyrekrutterte var 50 pst. kvinner. Av dei deltidstilsette er 67 pst. kvinner.

Arbeidstilsynet har ein god lønnsbalanse mellom kvinner og menn i dei fleste samanliknbare stillingar. Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Arbeidstilsynet noko lågare enn for menn, og utgjør 95 pst. av menn si lønn. Blant toppleiarane er gjennomsnittleg lønn for kvinner 109 pst. av menn si lønn, blant mellomleiarane er gjennomsnittleg lønn for kvinner 101 pst. av menn si lønn, og blant saksbehandlarane og alternative karrierestillingar er gjennomsnittleg lønn tilnærma lik mellom kjønna. Det er kun i stillingskategorien konsulentar kvinner si lønn er markant lågare enn menn si lønn, og den utgjør 87 pst. I dei lokale lønnsforhandlingane har likelønn mellom kjønna høg prioritet.

Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og sjukefråværet blir følgt tett opp. Verksemda sitt arbeidsmiljøutval (AMU) har også i 2016 hatt eit særskilt fokus på tema som omhandlar uheldig belastning, vald og truslar frå eksterne. Etaten sin innsats med tilsyn innan sosial dumping har ført til eit auka fokus på førebyggjande tiltak og aktivitetar når det gjeld sikkerheita for inspektørane på tilsyn.

Arbeidstilsynet har lagt til rette for og sett i gang særlege tiltak for at arbeidsstyrken skal spegla mangfaldet i befolkninga når det gjeld kjønn, alder, funksjonsevne og etnisk bakgrunn. Verksemda har mellom anna utarbeidd ei intern skildring av arbeidsprosessar som også tydeleggjer mangfaldsperspektivet knytt til rekruttering. I rekrutteringssystemet kan søkarar synleggjere at dei har nedsett funksjonsevne eller innvandrarbakgrunn. Ei erfaring verksemda har gjort, er at det ikkje er mange som gir til kjenne at dei har ei funksjonsnedsetting.

Når det gjeld personar med innvandrarbakgrunn har Arbeidstilsynet fleire tilsette som kjem frå ulike kulturar. Arbeidstakarar som kan fleire språk og har god kunnskap om ulike kulturar, er positivt for arbeidsgivar.

Sidan 2008 har Direktoratet for Arbeidstilsynet deltatt i staten sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne. Arbeidstilsynet har positiv erfaring med traineeprogrammet, og skal vere med i eit nytt program som startar opp hausten 2017. Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og i avtaleperioden 2014–2018 skal alle einingar i Arbeidstilsynet opprette minst ein IA-arbeidsplass per år i form av plassar til opplæring og arbeidstrening. Verksemda har opparbeidd god kompetanse på dette området, og har god dialog og eit godt samarbeid med NAV

Arbeidslivssenter. Verksemda opplever at dei har lukkast godt med å inkludere og følge opp denne målgruppa. Etaten hadde totalt ni personar med nedsett funksjonsevne i arbeidspraksis i 2016.

Petroleumstilsynet

Det er god balanse mellom kjønna i Petroleumstilsynet med 54 pst. menn og 46 pst. kvinner. Blant toppleiarane er kvinnedelen 43 pst. medan kvindelen blant mellomleiarane er 21 pst. Arbeidet med å fremme likestilling mellom kjønna er forankra i Petroleumstilsynet sin personalpolitikk, og er ein integrert del av verksemda. I vurderinga av behov for nye medarbeidarar inngår ei analyse av samansettinga av kjønn og alder. Ei intern undersøking om arbeidsforholda og arbeidsmiljøet i etaten som blei gjennomført i mars 2015, viser at kjønn har lite å seie for opplevinga av arbeidsforholda og arbeidsmiljøet i verksemda.

Sett under eitt er gjennomsnittleg lønn for kvinner i Petroleumstilsynet lågare enn for menn, og utgjorde 80 pst. av menn si lønn. Når det gjeld skilnadene i lønn for kvinner og menn med omsyn til «totalt i verksemda» og «saksbehandlarar» i tabellen, så gjer verksemda merksam på at Petroleumstilsynet er delt inn i ei fagavdeling med fleire fagområde og ei administrativ avdeling, der fleirtalet av dei tilsette er kvinner. Skilnadene i lønn mellom dei to grupperingane kjem av at kompetansekrava og etterspurnaden etter nye medarbeidarar i snitt er vesentleg høgare når det gjeld medarbeidarar i fagavdelinga enn i administrativ samanheng. Skilnadene i lønn mellom kvinner og

menn med omsyn til toppleiarar og mellomleiarar er ellers relativt liten, og gjennomsnittleg lønn for kvinner er 103 pst. av menn si lønn for toppleiarar og 98 pst. for mellomleiarar. I snitt er mannlege medarbeidarar i verksemda eldre og har lengre erfaring frå arbeidslivet. Petroleumstilsynet rekrutterer i stor grad ingeniørar, og det har vore stor konkurranse om denne type arbeidskraft i petroleumsnæringa. Det er i stor grad etterspurnaden etter kompetanse og kapasitet som styrer lønnsnivået i petroleumsnæringa. Seinare i lønnsutviklinga bidreg sentrale og lokale føringar for dei lokale forhandlingane til å betre den kvinnelege lønnsprofilen samanlikna med den mannlege. Før dei lokale forhandlingane om lønn, ber verksemda leiarar og organisasjonene vurdere om nokon av skilnadene i lønn mellom kvinner og menn kan skuldast kjønn.

Verksemda si målsetting er å ivareta og legge til rette for medarbeidarar med særlege behov og nedsett funksjonsevne på ein god måte. Det var ingen søkarar med nedsett funksjonsevne til dei utlyste stillingane i 2016. I administrative stillingar kan verksemda legge til rette for søkarar med nedsett funksjonsevne. For medarbeidarar som skal arbeide på innretningar offshore og på petroleumsanlegg på land, er det krav om helseattest og kurs i sikkerheit.

Alle kvalifiserte søkarar med innvandrarbakgrunn blir kalla inn til intervju. Det er ei målsetting å tilby minst éin praksisplass per år. Denne praksisplassen ønsker verksemda primært å tilby personar med annan etnisk bakgrunn enn norsk. I 2016 hadde verksemda ein praksisplasskandidat.

9 Omtale av klima- og miljørelevante saker

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet – miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Regjeringa sin klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorar har eit sjølvstendig ansvar for å legge miljøomsyn til grunn for aktivitetane sine og for å medverke til at dei nasjonale klima- og miljøpolitiske måla kan bli nådd. For omtale av Regjeringa sine samla klima- og miljørelevante saker, sjå Klima- og miljødepartementet sin fagproposisjon.

Å sikre eit trygt arbeidsmiljø er ei overordna målsetting i norsk arbeidsliv. Kunnskap knytt til arbeidsmiljø- og helse, som mellom anna Statens arbeidsmiljøinstitutt bidreg til, vil truleg kunne overførast til ytre miljø, til dømes når det gjeld kjemiske og biologiske eksponeringar, mekanismar og helseeffektar. I tillegg til dette utgjer førebygging av forureining frå petroleumsverksemda eit viktig bidrag frå Arbeids- og sosialdepartementet til Regjeringa sitt heilskaplege arbeid med klima og miljø. Hovudtyngda av Arbeids- og sosialdepartementet sin klima- og miljøinnsats ligg på resultatområdet for *forureining*.

Arbeidsmiljø- og sikkerheitsstyresmaktene sitt tilsyn med petroleumsverksemda på norsk kontinentalsokkel og på enkelte landanlegg blir utført av Petroleumstilsynet. Petroleumsverksemda er strengt regulert når det gjeld helse, miljø og sikkerheit. I regelverket er det stilt krav til robust utforming av utstyr og anlegg, som mellom anna inneber krav til barrierar mot ulykker og uønskte hendingar som kan føre til akutt forureining. Petroleumstilsynet si oppfølging av at petroleumsverksemdene følger krava i regelverket, medverkar til eit høgt nivå på sikkerheit og arbeidsmiljø i petroleumsindustrien. Dette bidreg til å førebygge akutt forureining til sjø og til luft og samtidig bygge opp om dei nasjonale målsettingane i klima- og miljøpolitikken.

Rapport 2016

Gjennom arbeidet med *Risikonivå i norsk petroleumsverksemd* (RNNP) overvakar Petroleumstilsynet trendar for uønskte hendingar og ulykker i petroleumsverksemda. Dette arbeidet gir viktig informasjon for betre effekt av sikkerheitsarbeid og redusert risiko for akutt forureining. Arbeidet med rapport for 2016 vil vera klart omlag oktober 2017, men foreløpige vurderingar tyder ikkje på at det er nokon endringar i forhold til hovudkonklusjonane i forrige rapport. Talet på akutte råoljeutslipp viser ein nedadgåande trend, men det er ingen endring i utviklinga for større hendingar eller årleg mengde akutte råoljeutslipp. Talet på hendingar som kunne ha gitt akutte råoljeutslipp har også gått ned, men det er ingen endring i utviklinga for potensialet til desse hendingane. Talet på akutte kjemikaliumutslipp har variert rundt eit høgt nivå sidan dette rapporteringsarbeidet starta i 2009. Det er ingen positiv trend når det gjeld årleg utsleppsmengde. Kjemikaliumsutløp er talmessig den klart mest dominerande utsleppstypen på norsk sokkel, og utgjer ca. 80 pst. av alle akutte utslepp med utsleppsmengde over ein kubikkmeter. Det er framleis behov for merksemd på førebygging av akutt forureining i arbeidet med sikkerheit i norsk petroleumsverksemd.

Vidare arbeid

Petroleumstilsynet vil arbeide vidare med å utvikle og forvalte sikkerhetsregelverket slik at krav til teknologi, operasjonar og styring av verksemdene i petroleumssektoren underbygger nasjonale og regionale miljømål og klimapolitikken. Førebygging av akutt forureining er slik eit positivt miljøbidrag, som blir følgd opp i tilsyn, i trepartsfora og i samarbeid med andre myndigheter. Petroleumstilsynet vil og føre vidare eit aktivt samarbeid med andre etatar i samband med utvikling og oppfølging av heilskaplege forvaltningsplanar for dei norske havområda.

10 Samfunnssikkerheit og beredskap

Arbeids- og sosialdepartementet har eit todelte ansvar for samfunnssikkerheit og beredskap. Det gjeld arbeids- og velferdsområdet og arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet, under dette petroleumsverksemda. Myndigheitsansvaret omfattar:

- Folketrygda sine pensjonar og ytingar, offentleg tenestepensjon o.a., også ved kriser eller katastrofar i fredstid og i krig.
- Å medverke til å dekke samfunnet sitt behov for arbeidskraft ved kriser i fredstid og i krig.
- Førebygging og beredskap i petroleumsverksemda – både offshore og på nærare gitte landanlegg med tilknytt rørleidningssystem. Ansvarer omfatter både helse, miljø og sikkerheit inkludert storulykkerisiko, samt sikkerheitstiltak og beredskap mot medvetne handlingar.
- Arbeidsmiljø- og sikkerheit i arbeidsliv på land, – men her er ansvaret for storulykker plassert hos Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).

Arbeids- og sosialdepartementet har to overordna mål for arbeidet med samfunnssikkerheit og beredskap:

- Å førebygge uønskte krisehendingar i eigen sektor.
- På ein god måte vere i stand til å handsame og minske følgene dersom dei like fullt skulle oppstå.

Departementet nyttar ei rekke verkemiddel i arbeidet med desse måla, som risiko- og sårbarheitsanalyser, regelverksutvikling, krise- og beredskapsplanar, øvingar, evalueringar m.m. Krava, oppgavene og prioriteringane i «*Instruks for departementas arbeid med samfunnssikkerheit (Samfunnssikkerheitsinstruksen)*» av 1. september 2017 ligg til grunn for bruken av verkemiddel. Instruksen følger av fullmakt i kongeleg resolusjon av 10. mars 2017 «*Ansvarer for samfunnssikkerheit i sivil sektor på nasjonalt nivå...*».

Mål 1: Førebygge uønskte krisehendingar i eigen sektor

I 2015 gjennomførte både Nasjonalt tryggingsorgan og Direktoratet for samfunnssikkerheit og beredskap tilsyn med sikkerheits- og samfunnssikkerheitsarbeidet i Arbeids- og sosialdepartementet. Departementet har i 2016 og 2017 følgt opp funn frå desse tilsyna. Fokus har vore på våre funksjonar og oppgaver i eit krisehandsamingsperspektiv, kva for ansvarsgrensar vi har til andre sektorar, samt risiko og sårbarheiter innan samfunnssikkerheitsarbeidet.

Departementet nyttar risikoarbeidet i sektoren som eit grunnlag for departementet si overordna styring. Arbeidet med systematisk risikotenking er godt utvikla på petroleumsområdet. Styresmaktene gir saman med partane i næringa ut eit årleg trendmålingsverktøy (Risikonivå Norsk Petroleumsverksemd) for risikoutviklinga. Petroleumstilsynet nyttar dette som eit grunnlag for å prioritere eiga oppfølging av aktørane og næringa generelt. Arbeids- og velferdsdirektoratet har i 2016 utarbeidd ei risiko- og sårbarheitsanalyse knytt til etaten sine kritiske samfunnsfunksjonar.

IKT er ei viktig strategisk utfordring som følge av ei auka satsing på digitalisering. *Meld. St. 38 (2016–2017) IKT-sikkerhet et felles ansvar* viser til at informasjons- og IKT-sikkerheit er blant dei mest relevante truslane for samfunnet. Departementet arbeider fast med eige IKT-sikkerheit. Dette er òg tema i styringa av underliggende verksemdar og etatane har ansvaret for IKT-sikkerheit i eigen sektor. Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygda for sjømenn administrerer arbeidsmarknadstiltak, ytingar, pensjonar og forsikringar. Det er etablert ulike reserveløysingar for å adressere og redusere risikoen for IKT-svikt knytt til desse tenestene. Arbeids- og velferdsetaten styrer arbeidet med informasjonssikkerheit i tråd med anbefalingar i internasjonale standardar. Det er òg foreslått å styrke Petroleumstilsynet gjennom auka satsing på kunnskap og kompetanse, og auka oppfølging av verksemda sitt arbeid med IKT-sikkerheit.

Det er ein ambisjon at norsk petroleumsverksemd skal vere leiande på helse, miljø og sikkerheit. Petroleumslova pålegg operatørane (oljeselskapa) eit sjølvstendig ansvar for beredskap mot fare- og ulykkesituasjonar, samt å sjå til at underentreprenørar m.v. møter krava til beredskaps- og sikkerheitstiltak. Selskapa skal òg ha etablert eit system for eigenkontroll. Gjennom lovgjeving og tilsyn kan styresmaktene kontrollere at næringa tek hand om oppgava på forsvarleg vis. Det er utvikla eit regelverk som stiller strenge krav til dei enkelte selskapa sin innsats, og Petroleumstilsynet fører tilsyn med næringa. I samband med dette har Arbeids- og sosialdepartement tatt del i arbeidet med *Prop. 153 L (2016–2017) ny Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven)*.

Sjå resultatområde 4 Arbeidsmiljø- og sikkerheit, samt programkategori 09.40 Arbeidsmiljø- og sikkerheit, kap. 640 Arbeidstilsynet og kap. 642 Petroleumstilsynet, for nærare omtale av meir konkrete mål/satsingar for arbeidsmiljø og sikkerheit innan petroleumsverksemda.

Mål 2: Vere i stand til å handsame og minske følgene av ei krisehending i sektoren.

Arbeids- og sosialdepartementet har utvikla eit planverk for krisehandsaming som dekkjer dei ulike typene kriser som departementet kan bli involvert i. Planverket blir revidert jamleg og det skal gjennomførast ei ny revisjon hausten 2017. I same periode vil departementet òg oppdatere planane for krisehandsaming ved tryggingsspolitiske kriser og krig (knytt til Sivilt beredskapssystem, SBS). Dette blir gjort i samarbeid med underliggande etatar.

Erfaringane frå øvingar og reelle hendingar blir lagt til grunn for forbedringar i planverket. Det siste året har departementet utvikla krav til korleis planlegging, gjennomfør og evaluering skal gjerast. Vi har deltatt i ulike øvingar for å øve både departementets krisehandsaming og kontakten med andre departement, underliggande etatar og regjeringas krisestøtteining. Den største av desse var cyberøvinga IKT16 som involverte ei rekke verksemdar på ulike nivå. Frå vår sektor deltok Arbeids- og sosialdepartementet, Petroleumstilsynet og Statens Pensjonskasse. Alle deltakarane arbeider nå med å følge opp dei læringspunktane som blei avdekkja. Hausten 2017 er departementet i gang med å planlegge ei øving saman med Arbeids- og velferdsdirektoratet. Departementet vil halde fram med å vidareutvikle det gode samarbeidet med både underliggande etatar og andre verksemdar om øving og opplæring i krisehandsaming. Underliggande etatar har i tillegg eit sjølvstendig ansvar for at dei gjennomfører krisehandsamingsøvingar.

Ved ei hending innan petroleumsverksemda er det operatør som er ansvarleg for å sette i verk nødvendige tiltak og rapportere til Petroleumstilsynet, samt andre etatar det angår. Det operative ansvaret for å førebygge og handsame uønskte hendingar er lagt til næringa, og styring av storulykkesisiko skal vere ein integrert del av selskapa sin aktivitet. Petroleumstilsynet har ei beredskapsvaktordning som varslar vidare til andre involverte styresmakter og sikrar effektiv oppfølging av eige ansvarsområde ved krisesituasjonar. Dette omfattar formidling av informasjon til Arbeids- og sosialdepartementet.

11 Grunnbeløp, særtillegg og stønader

Grunnbeløpet er ein faktor som blir nytta til å fastsetje og berekne retten til og storleiken på mange ytingar etter folketrygdlova. Grunnbeløpet blir mellom anna nytta til å fastsette opptening av alderspensjon, til opptening og berekning av pensjonsyttingane frå folketrygda, til fastsetting av inntektsgrenser for inntektsprøvde ytingar og til fastsetting av det maksimale sjukepengegrunnlaget ein kan nytte ved berekning av sjukepengar. Grunnbeløpet blir regulert kvart år frå 1. mai. Frå 1. mai 2017 auka grunnbeløpet frå 92 576 kroner til 93 634 kroner. Dette er ein auke på 1,14 pst. Det gjennomsnittlege grunnbeløpet auka med 1,68 pst. frå 2016 til 2017, frå 91 740 kroner til 93 281 kroner.

Grunnbeløpet blir fastsett på grunnlag av venta lønnsauke i inneverande år, justert for eventuelle avvik mellom venta og faktisk lønnsauke dei siste to åra. I Revidert nasjonalbudsjett 2017 vart det lagt til grunn ein forventa lønnsauke i 2017 på 2,4 pst. I rapporten frå Det tekniske berekningsutvalet for inntektsoppgjera vart faktisk lønnsauke for 2016 førebels anslått til 1,7 pst., medan anslaget i Revidert nasjonalbudsjett 2016 var på 2,4 pst. Det er eit negativt avvik på 0,7 prosentpoeng eit år tilbake i tid, som det skal korrigjerast for ved årets regulering. Faktisk lønnsauke for 2015 på 2,8 pst. er ikkje endra, og det ligg ikkje føre avvik to år tilbake i tid.

Frå 1. januar 2011 blei det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon, og reglane for korleis minsteytinga

i alderspensjonen frå folketrygda blir målt ut vart endra. Særtillegget vart avløyst av eit pensjonstillegg, og minste pensjonsnivå for personar med låg eller ingen tilleggspensjon blir fastsett som eit kronebeløp. Er satsen høgare enn den grunn- og tilleggspensjonen pensjonisten har rett til, blir differansen betalt ut som eit pensjonstillegg.

Personar fødte til og med 1942 er ikkje omfatta av reglane om fleksibelt uttak og levealdersjustering. Dei aller fleste har tatt ut alderspensjon før 2011. Dersom dei likevel tar ut alderspensjonen etter 2010, skal dei framleis få særtillegg om tilleggspensjonen er låg. Personar fødte i 1943 som tok ut alderspensjon med særtillegg i 2010, vil få omgjort særtillegget til pensjonstillegg dersom dei reduserer pensjonsgraden eller får ny opptening mv. Den ordinære satsen for særtillegget er 100 pst. av grunnbeløpet.

Satsane for minste pensjonsnivå i folketrygdlova § 19-8 utgjer pr. 1. mai 2017 148 225 kroner for låg sats, 171 711 kroner for ordinær sats, 180 744 kroner for høg sats, 184 766 kroner for særskild sats i sjetle ledd bokstav a og 281 891 kroner for særskild sats i sjetle ledd bokstav b. Satsane er knytt opp til sivilstatus og storleiken på ektemakens inntekt og pensjon. Frå 1. september 2017 vart særskild sats bokstav a auka med 4 000 kroner til 188 766 kroner. Frå same tidspunkt vart også minste pensjonsnivå med låg, ordinær, og høg sats, samt særskild sats bokstav b, auka med 1 000 kroner til respektive 149 225 kroner, 172 711 kroner, 181 744 kroner og 282 891 kroner.

a. Grunnbeløpet

Følgjande pensjonsytningar blir fastsette i høve til grunnbeløpet:

Stønadsform	Utgjer i pst. av grunnbeløpet
1. Full grunnpensjon til einsleg pensjonist, og til pensjonist med ektemake som ikkje har rett til pensjon	100
2. Full grunnpensjon til pensjonist med ektemake/sambuar som og har rett til pensjon, eller som forsørgjer seg sjølv ¹	90
4. Barnetillegg for kvart barn før inntektsprøving (gjeld uføretrygd)	40
5. Barnepensjon	
a) for 1. barn når ein av foreldra er død	40
b) for kvart av dei andre barna når ein av foreldra er død	25
c) for 1. barn når begge foreldra er døde: Same beløp som pensjon til etterlatne til den av foreldra som ville ha fått størst slik pensjon	
d) for 2. barn når begge foreldra er døde	40
e) for kvart av dei andre barna når begge foreldra er døde	25
6. Full overgangsstønad til etterlaten, ugift, skilt eller separert forsørgjar	225
7. Sært tillegg til ytingar i folketrygda	
a) for einsleg pensjonist, pensjonist som forsørgjer ektemake under 60 år (ordinær sats)	100
b) for ektepar der begge har minstepensjon (100 pst. for kvar), og for pensjonist som forsørgjer ektemake over 60 år	200
c) for pensjonist som har ektemake med tilleggspensjon som er høgare enn særtillegget etter ordinær sats	74

¹ Ektefelle/sambuar som har årleg inntekt større enn to gonger grunnbeløpet blir rekna som sjølvforsørgjande.

For alderspensjonistar svarar fullt tillegg for ektemake til 25 pst. av minste pensjonsnivå med høg sats, medan barnetillegg svarar til 20 pst.

b. Sært tillegg

Sært tillegg blir gitt til personar som får:

- alderspensjon og er fødd i 1942 eller tidlegare og enkelte alderspensjonistar som er fødd i 1943
- overgangsstønad og pensjon til gjenlevande ektefelle etter kapittel 17
- overgangsstønad eller pensjon til tidlegare familiepleiar etter kapittel 16 og
- pensjon til foreldrelost barn etter kapittel 18

Sært tillegg blir fastsett i pst. av grunnbeløpet. Sært tillegg er først og fremst meint for dei som ikkje har tent opp tilleggspensjon. Sært tillegg blir redusert eller fell bort i den utstrekning det blir gitt tilleggspensjon.

c. Pensjonstillegget

Pensjonstillegget blir gitt til personar som får alderspensjon etter kapittel 19.

- Pensjonstillegget blir fastsett med eit kronebeløp og blir utbetalt dersom summen av grunnpensjonen og tilleggspensjonen er lågare enn minste pensjonsnivå etter § 19-8.

Andre stønader som Stortinget fastset¹:

Type stønad	2017	2018
1a. Grunnstønad for ekstraavgifter ved uførheit etter folketrygdlova § 6-3 (lågaste sats)	8 040	8 136
1b. Ved ekstraavgifter utover lågaste sats, kan grunnstønad bli auka til	12 276	12 420
1c. eller til	16 104	16 284
1d. eller til	23 724	23 988
1e. eller til	32 148	32 508
1f. eller til	40 152	40 596
2a-1. Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 404	13 560
2a-2. Hjelpestønad etter folketrygdlova § 6-4 til uføre som må ha særskilt tilsyn og pleie ³	14 412	14 580
2b. Høgare hjelpestønad etter folketrygdlova § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 824	29 160
2c. eller til	57 648	58 320
2d. eller til	86 472	87 480
3. Behovsprøvd gravferdsstønad opptil	22 723	23 337
4. Stønad til barnetilsyn etter lovens §§15-11 og 17-9 ⁵		
for første barn	46 656	46 656
for to barn	60 888	60 888
for tre og fleire barn	68 988	68 988

¹ Satsane under punkt 1, 2 og 4 er årlege beløp for ytingane.

² Stønad til hjelp i huset gjeld tilfelle før 1. januar 1992. Det foreslås å oppheve ordninga frå 1. juli 2018.

³ Frå 1. januar 1997 er det skild mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjeld også uførheit på grunn av yrkesskade, jf. folketrygdlova § 12-18.

⁵ Stønad til barnetilsyn etter folketrygdlova §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) gjeld frå 1.1.2016 stønad til barnetilsyn for einslege forsørgarar og etterlatne som er i arbeid. Stønaden dekkjer 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpa i tabellen er maksimale refusjonssatsar. Stønaden er inntektsprøvd.

12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI

Finansdepartementet har i samråd med aktuelle departement etablert nye prosedyrar for rapportering av nettobudsjetterte verksemder sine kon-
tantbehaldningar per 31. desember med verknad

frå statsrekneskapen for 2010. Det blei i samband med budsjettproposisjonen for 2011 utarbeidd tre standardtabellar med nøkkeltal:

Utgifter og inntekter etter art: Formålet med tabellen er å vise verksemda sine brutto utgifter og inntekter ut frå kontantprinsippet og med inndeling etter art ut frå dei same prinsippa som gjeld for dei bruttobudsjetterte verksemdene (i heile kroner)

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Rekneskap 2016	Budsjett 2017
1. Utgifter				
Driftsutgifter:				
Utgifter til løn	82 264 016	85 850 963	79 084 377	88 103 2144
Varer og tenester	37 110 612	42 494 431	46 866 550	44 884 565
Sum driftsutgifter	119 374 628	128 345 394	125 950 927	132 987 779
 Investeringsutgifter:				
Investeringar, større anskaffingar og vedlikehald	7 739 025	9 740 131	11 525 840	8 211 852
Sum investeringsutgifter	7 739 025	9 740 131	11 525 840	8 211 852
Sum utgifter	127 113 654	138 085 525	137 476 767	141 199 631
 2. Inntekter				
Driftsinntekter:				
Inntekter frå sal av varer og tenester	3 754 903	4 370 266	2 580 378	4 389 800
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	143	0	0	0
Refusjonar ¹	1 269 820	1 774 984	0	0
Andre driftsinntekter	381 011	80 557	67 678	0
Sum driftsinntekter	5 405 877	6 225 808	2 648 056	4 389 800

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Rekneskap 2016	Budsjett 2017
Overføringer til verksemda:				
Inntekter frå statlege løyvingar	111 600 000	114 588 000	117 090 000	119 449 000
Andre innbetalingar	16 497 560	17 304 943	16 870 379	17 360 831
Sum overføringsinntekter	128 097 560	131 892 943	133 960 379	136 809 831
Sum inntekter	133 503 437	138 118 751	136 608 435	141 199 631

3. Nettoendring i kontantbeholdninga (2–1)

6 389 783	33 226	-868 331	0
-----------	--------	----------	---

¹ Frå 2015 blir refusjonar knytte til foreldrepenget og sjukepenget m.m. rekneskapsførte som reduksjon i utgifter til lønn. I tabellen overfor er refusjonar presenterte i utgift til lønn brutto som inntekt.

Inntekter etter inntektskjelde: Dei fleste nettobudsjetterte verksemdene har fleire inntektskilder, og formålet med tabell 2 er å gi ei oversikt over dei ulike inntektskjeldene (i heile kroner)

Inntektskjelde	Rekneskap 2014	Rekneskap 2015	Rekneskap 2016	Budsjett 2017
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget				
Løyvingar frå fagdepartementet	111 600 000	114 588 000	117 090 000	119 449 000
Løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Løyvingar frå andre statlege forvaltingsorgan	0	962 286	3 243 177	0
Tildeling frå Noregs forskingsråd	9 548 551	11 383 223	6 575 778	10 416 499
Sum løyvingar	121 148 551	126 933 509	126 908 955	129 865 499
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	0	17 500	0	0
Bidrag frå private	6 949 009	4 650 273	7 051 424	6 944 332
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	0	291 661	0	0
Sum bidrag	6 949 009	4 959 434	7 051 424	6 944 332
Oppdragsinntekter				
Oppdrag frå statlege verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå private	0	0	0	0
Andre inntekter (kursinntekter, laboratorieinntekter)	5 405 877	6 225 808	2 648 056,00	4 389 800
Sum oppdragsinntekter	5 405 877	6 225 808	2 648 056	4 389 800
Sum inntekter	133 503 437	138 118 751	136 608 435	141 199 631

Andre inntekter enn basisløyvinga er i hovudsak forskingsbidrag. Instituttet sine inntekter frå bidragsforskinga (frå Noregs forskingsråd og andre bidrag) utgjorde i 2016 om lag 12 pst. av

instituttet sine totale inntekter. Inntektskjeldene er i all hovudsak offentlege midlar frå andre finansieringskjelder, hovudsakleg Noregs forskingsråd og andre forskingsfond.

Verksemnda si kontantbeholdning per 31. desember i perioden 2013–2015 med spesifikasjon av formålet kontantbeholdninga skal nyttast til (i heile kroner)

Balanse 31. desember	2014	2015	2016	Endring 2015–2016
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	63 089 638	63 122 834	62 254 503	-868 331
Behaldning på andre bankkonti, andre kontantbeholdningar og kontantekvivalentar	0	0	0	0
Andre kontantbeholdningar	-30	0	0	0
Sum kontantbeholdning	63 089 608	63 122 834	62 254 503	-868 331
Avsetningar til dekking av kostnader med forfall i neste budsjettår:				
Feriepengar mv.	6 892 279	7 237 053	7 283 490	46 437
Skattetrekk og offentlege avgifter	5 919 471	5 775 985	6 697 209	921 224
Gjeld til leverandørar	-16 922	1 252 133	4 735 950	3 483 817
Gjeld til oppdragsgivarar	0	0	0	0
Annan gjeld med forfall i neste budsjettår	-693 631	-1 321 186	-2 551 648	-1 230 462
Sum til dekking av kostnader med forfall i neste budsjettår	12 101 197	12 943 985	16 165 002	3 221 017
Avsetningar til dekking av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt finansiert av Noregs forskingsråd	15 195 740	14 724 570	13 169 454	-1 555 116
Større oppstarta, fleirårige investeringsprosjekt finansiert av grunnløyvinga frå fagdepartement	3 880 751	4 896 523	4 896 523	0
Konkrete oppstarta, ikkje fullførte prosjekt finansiert av løyvingar frå fagdepartement	0	20 557 756	18 023 524	-2 534 232
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette formål	21 911 919	0	0	0
Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår	40 988 411	40 178 848	36 089 501	-4 089 348

Balanse 31. desember	2014	2015	2016	Endring 2015–2016
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre formål/ikkje spesifiserte formål	10 000 000	10 000 000	10 000 000	0
Fri verksemdskapital	0	0	0	0
Sum andre avsetningar	10 000 000	10 000 000	10 000 000	0
Langsiktige forpliktingar (netto)				
Langsiktige forpliktingar knytte til anleggsmiddel	0	0	0	0
Anna langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum langsiktig gjeld	0	0	0	0
Sum netto gjeld og forpliktingar	63 089 608	63 122 834	62 254 503	-868 331

Utanom avsetningar til arbeidsgivaravgift, feriepengar og arbeidsgivar sine pensjonsinnskot, inneheld kontantbehaldninga konkrete utgiftsforpliktingar i form av forskotsinnbetalte forskingsbidrag i dei enkelte prosjekta, og del av tidlegare års

løyving som i framtidige år vil gå med til å anskaffe vitskapeleg utstyr i tillegg til dekking av periodevise høgare kostnader, mellom anna for NOA og den arbeidsmedisinske satsinga.

13 Rekommandasjon – Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)

A. Rekommandasjon om sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet (resiliens)

Den internasjonale arbeidsorganisasjons generalkonferanse,

som er innkalt av styret i Det internasjonale arbeidsbyrå og har trådt sammen til sin 106. sesjon i Genève den 5. juni 2017, og

som bekrefter prinsippet nedfelt i Den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) konstitusjon, om at universell og varig fred kun kan oppnås dersom den er tuftet på sosial rettferdighet, og

som minner om Philadelphia-erklæringen (1944), Den universelle menneskerettighetserklæringen (1948), ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgeren til denne (1998) og ILOs Erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering (2008), og

som tar hensyn til behovet for å revidere Rekommandasjonen om sysselsetting (overgang fra krig til fred), (1944) nr. 71, med henblikk på å utvide dens virkeområde og gi oppdatert veiledning om den rollen sysselsetting og anstendig arbeid spiller for forebygging, ny vekst, fred og gjenoppbygging når det gjelder krisesituasjoner som oppstår som følge av konflikter og katastrofer, og

som tar i betraktning de virkningene og følgene konflikter og katastrofer har for fattigdom og utvikling, menneskerettigheter og verdighet, anstendig arbeid og bærekraftige foretak, og

som erkjenner den betydningen sysselsetting og anstendig arbeid har for å fremme fred, forebygge krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer, tilrettelegge for ny vekst og utvikle motstandsdyktighet, og

som erkjenner at de landene som mottar flyktninger, ikke alltid er rammet av konflikter og katastrofer, og

som vektlegger behovet for å sikre respekt for alle menneskerettigheter og rettsikkerhet, herunder respekt for grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og for internasjonale

arbeidslivsstandarter, spesielt de rettighetene og prinsippene som gjelder sysselsetting og anstendig arbeid, og

som tar i betraktning behovet for å erkjenne at kriser påvirker menn og kvinner ulikt, og den kritiske betydningen av likestilling og myndiggjøring for kvinner og jenter i arbeid for fred, forebygging av kriser, tilrettelegging for gjenoppbygging og utvikling av motstandsdyktighet, og

som erkjenner viktigheten av gjennom sosial dialog å utvikle tiltak for håndtering av krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, og der det er hensiktsmessig også med organisasjoner i det sivile samfunnet, og

som merker seg viktigheten av å skape eller gjenopprette et miljø som tilrettelegger for bærekraftige foretak, samtidig som det tas hensyn til beslutningen og konklusjonene for å fremme bærekraftige foretak, vedtatt av Den internasjonale arbeidskonferansen på dens 96. sesjon (2007), og særlig for små og mellomstore bedrifter stimulere til etablering av arbeidsplasser, økonomisk gjenoppbygging og utvikling, og

som bekrefter behovet for å utvikle og styrke tiltak for sosial beskyttelse som et middel til å forebygge kriser, tilrettelegge for gjenoppbygging og utvikle motstandsdyktighet, og

som erkjenner den rollen tilgjengelige og gode offentlige tjenester spiller for økonomisk gjenoppbygging, utvikling, gjenreising, forebygging og motstandsdyktighet, og

som fremhever behovet for internasjonalt samarbeid og partnerskap blant regionale og internasjonale organisasjoner for å sikre felles og samordnet innsats, og

som har besluttet å vedta en del forslag med hensyn til sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet, som er punkt 5 på sesjonens dagsorden, og

som har bestemt at disse forslagene skal ta form av en rekommandasjon,

har i dag, 16. juni 2017, vedtatt følgende rekommandasjon, som kan kalles Rekommanda-

sjonen om sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet, 2017:

flyktningerett og internasjonal menneskerettslovgivning.

I. FORMÅL OG OMFANG

1. Denne rekommandasjonen gir medlemmene veiledning om tiltak som skal treffes for å oppnå sysselsetting og anstendig arbeid med sikte på forebygging, gjenoppbygging, fred og motstandsdyktighet i krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer.
2. For denne rekommandasjonens formål og på grunnlag av internasjonalt avtalt terminologi:
 - a. menes med «katastrofe» en alvorlig forstyrrelse i virkemåten til et fellesskap eller samfunn av enhver størrelse som følge av farlige hendelser som i samspill med eksponering, sårbarhet og kapasitet, fører til en eller flere av de følgende: menneskelige, materielle, økonomiske og miljømessige tap og konsekvenser, og
 - b. menes med «motstandsdyktighet» (resiliens) den evnen et system, fellesskap eller samfunn har til å motstå, innarbeide, tilpasse seg til, transformere og overvinne virkninger av en faresituasjon på en betimelig og effektiv måte, inkludert gjennom bevaring og gjenoppretting av sine viktigste grunnstrukturer og funksjoner gjennom risikostyring.
3. For denne rekommandasjonens formål viser betegnelsen «krisehåndtering» til alle tiltak for sysselsetting og anstendig arbeid som treffes som svar på krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer.
4. Denne rekommandasjonen gjelder alle arbeidstakere og arbeidssøkere, og alle arbeidsgivere i alle økonomiske sektorer som er rammet av krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer.
5. Henvisninger i denne rekommandasjonen til grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, til sikkerhet og helse og til arbeidsforhold, gjelder også de arbeidstakerne som er engasjert i krisehåndtering, herunder umiddelbar innsats. Henvisninger i denne rekommandasjonen til menneskerettigheter og sikkerhet og helse gjelder i samme grad for personer som deltar i frivillig arbeid ved krisehåndtering.
6. Bestemmelsene i denne rekommandasjonen berører ikke medlemmenes rettigheter og forpliktelser i henhold til internasjonal lov, særlig internasjonal humanitær rett, internasjonal

II. VEILEDENDE PRINSIPPER

7. I sine tiltak for sysselsetting og anstendig arbeid i håndteringen av krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer, og med henblikk på forebygging, bør medlemmene ta hensyn til følgende:
 - a. fremme av full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid som er avgjørende for å fremme fred, forebygge kriser, tilrettelegge for gjenoppbygging og utvikle motstandsdyktighet;
 - b. behovet for å respektere, fremme og virkeliggjøre de grunnleggende prinsippene og rettighetene i arbeidslivet, andre menneskerettigheter og andre relevante internasjonale arbeidslivsstandards, og ta hensyn til andre internasjonale instrumenter og dokumenter der disse er hensiktsmessige og kommer til anvendelse;
 - c. viktigheten av godt styresett og kampen mot korrupsjon og klientelisme;
 - d. behovet for å overholde nasjonale lover og retningslinjer og benytte lokal kunnskap, kapasitet og ressurser;
 - e. krisens art og omfanget av dens påvirkning på den evnen myndighetene, inkludert regionale og lokale myndigheter, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre nasjonale og relevante institusjoner, har til å reagere effektivt, med nødvendig internasjonalt samarbeid og bistand, som påkrevd;
 - f. behovet for å bekjempe diskriminering, fordommer og hat på bakgrunn av rase, hudfarge, kjønn, religion, politisk oppfatning, nasjonal herkomst, sosial opprinnelse, funksjonshemming, alder, seksuell orientering eller andre grunner;
 - g. behovet for å respektere, fremme og virkeliggjøre like muligheter og likebehandling av kvinner og menn uten diskriminering av noen type;
 - h. behovet for å vie spesiell oppmerksomhet til befolkningsgrupper og enkeltpersoner som krisen har gjort spesielt sårbare, inkludert, men ikke begrenset til barn, unge, personer som tilhører minoritetsgrupper, urbefolkninger og stammefolk, personer med funksjonshemminger, internt fordrevne, migranter, flyktninger og andre

som har blitt fordrevet med makt over grenser;

- i. viktigheten av å kartlegge og overvåke eventuelle negative og utilsiktede konsekvenser og unngå skadelige ringvirkninger for enkeltpersoner, samfunn, miljøet og økonomien;
- j. behovet for en rettferdig overgang til en miljømessig bærekraftig økonomi som et middel for bærekraftig økonomisk vekst og sosial utvikling;
- k. viktigheten av sosial dialog;
- l. viktigheten av nasjonal forsoning der dette er nødvendig;
- m. behovet for internasjonal solidaritet, deling av byrder og ansvar og samarbeid i samsvar med internasjonal rett, og
- n. behovet for tett samordning og synergier mellom humanitær bistand og utviklingshjelp, inkludert for å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid og inntektsmuligheter, slik at dobbeltarbeid og dobbeltoppgaver unngås.

III. STRATEGISKE TILNÆRMINGER

8. Medlemmene bør benytte en trinnvis tilnærming med flere spor som gjennomfører sammenhengende og omfattende strategier for å fremme fred, forebygge kriser, tilrettelegge for gjenoppbygging og utvikling av motstandsdyktighet, og som omfatter:

- a. stabilisering av livsopphold og inntekter gjennom umiddelbar sosial beskyttelse og sysselsettingstiltak;
- b. fremme av lokal økonomisk gjenoppbygging for å gi muligheter for sysselsetting og anstendig arbeid og sosioøkonomisk reintegrering;
- c. fremme av bærekraftig sysselsetting og anstendig arbeid, sosial beskyttelse og sosial inkludering, bærekraftig utvikling, etablering av bærekraftige foretak, særlig små og mellomstore bedrifter, overgang fra den uformelle til den formelle økonomien, en rettferdig overgang til en miljømessig bærekraftig økonomi og tilgang til offentlige tjenester;
- d. gjennomføring av samråd med og oppfordring til aktiv deltakelse fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner i planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak for gjenoppbygging og motstandsdyktighet, idet det ut fra hva som er hensiktsmessig tas hensyn til synspunktene til

relevante organisasjoner i det sivile samfunnet;

- e. gjennomføring av konsekvensutredninger av sysselsetting i nasjonale gjenoppbyggingsprogrammer gjennom offentlige og private investeringer for å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid for alle kvinner og menn, særlig for ungdommer og personer med funksjonshemminger;
 - f. gi veiledning og støtte til arbeidsgivere for å sette dem i stand til å treffe effektive tiltak for å kartlegge, forebygge, begrense og redegjøre for hvordan de håndterer risikoen for negative virkninger på menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter i deres aktiviteter, eller i produkter, tjenester eller aktiviteter som de kan være direkte knyttet til;
 - g. anvendelse av et kjønnsperspektiv i alle aktiviteter knyttet til utforming, gjennomføring, oppfølging og evaluering av kriseforebygging og -håndtering;
 - h. etablering av økonomiske, sosiale og juridiske rammer på nasjonalt nivå for å fremme varig og bærekraftig fred og utvikling, med respekt for rettigheter i arbeidslivet;
 - i. fremme av sosial dialog og kollektive lønnsforhandlinger;
 - j. oppbygging eller gjenoppretting av arbeidsmarkedsinstitusjoner, herunder arbeidsformidling, for stabilisering og gjenoppbygging;
 - k. utvikling av kapasitet hos myndigheter, herunder regionale og lokale myndigheter, og hos arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner; og
 - l. tiltak, der det er nødvendig, for sosioøkonomisk reintegrering av personer som er blitt rammet av en krise, særlig de som tidligere har vært knyttet til væpnede styrker og grupper, inkludert ved hjelp av opplæringsprogrammer som tar sikte på å bedre deres jobbmuligheter.
9. Krisehåndtering i fasen umiddelbart etter en konflikt eller katastrofe bør når det er hensiktsmessig omfatte:
- a. en samordnet og inkluderende behovsvurdering med et klart kjønnsperspektiv;
 - b. en rask respons for å tilfredsstille grunnleggende behov og yte tjenester, inkludert sosial beskyttelse, støtte til livsopphold, umiddelbare sysselsettingstiltak og inntektsmuligheter for befolkningsgrupper og

enkelpersoner som krisen har gjort spesielt sårbare;

- c. bistand gitt i den utstrekning det er mulig av offentlige myndigheter med støtte fra det internasjonale samfunn, med medvirkning fra partene i arbeidslivet og, der det er formålstjenlig, også relevante organisasjoner i det sivile samfunnet og felle-skapsbaserte organisasjoner;
- d. trygge og anstendige arbeidsforhold, inkludert utdeling av personlig verneutstyr og medisinsk hjelp til alle arbeidstakere, inkludert de som er engasjert i rednings- og gjenoppbyggingsaktiviteter; og
- e. gjenetablering, overalt hvor dette er nødvendig, av statsinstitusjoner og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, og også relevante organisasjoner i det sivile samfunnet.

IV. SYSSELSETTINGS- OG INNTEKTSMULIGHETER

- 10. For å tilrettelegge for gjenoppbygging og utvikle motstandsdyktighet bør medlemmene vedta og gjennomføre en omfattende og bærekraftig sysselsettingsstrategi for å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid for kvinner og menn, idet det tas hensyn til Konvensjon nr. 122 om sysselsettingspolitikk (1964) og veiledning gitt i relevante resolusjoner på Den internasjonale arbeidskonferansen.
- 11. Medlemmene bør, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, vedta inkluderende tiltak for å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid og inntektsmuligheter gjennom, etter hva som er hensiktsmessig:
 - a. sysselsettingsintensive investeringsstrategier og -programmer, herunder offentlige sysselsettingsprogrammer;
 - b. initiativer for lokal økonomisk gjenoppbygging og utvikling, med særlig fokus på livsopphold i både landdistrikter og byområder;
 - c. etablering eller gjenoppretting av et miljø som tilrettelegger for bærekraftige foretak, inkludert støtte til små og mellomstore bedrifter, samt kooperativer og andre samfunnsøkonomiske initiativer, med særlig vekt på initiativer for å gi tilgang til finansiering;
 - d. støtte bærekraftige foretak for å sikre kontinuitet i driften, slik at de kan opprettholde og utvide sysselsettingsnivået og legge til

rette for etablering av nye jobber og inntektsmuligheter;

- e. legge til rette for en rettferdig overgang til en miljømessig bærekraftig økonomi som et middel for bærekraftig økonomisk vekst og sosial utvikling, og for å skape nye jobber og inntektsmuligheter;
- f. støtte sosial beskyttelse og sysselsetting, og respektere, fremme og gjennomføre grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet for alle i den uformelle økonomien, og oppfordre til overgang av arbeidstakere og økonomiske enheter i den uformelle økonomien til den formelle økonomien, samtidig som det tas hensyn til Rekommandasjon nr. 204 om overgang fra den uformelle til den formelle økonomien, (2015);
- g. støtte den offentlige sektoren og fremme sosialt, økonomisk og miljømessig ansvarlig offentlig-privat samarbeid og andre ordninger for utvikling av kompetanse og kapasitet, samt etablering av arbeidsplasser;
- h. etablering av insentiver for samarbeid mellom multinasjonale selskaper og nasjonale foretak for å skape produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid, og for å gjennomføre due diligence-gjennomgang av menneskerettighetene for å sikre respekten for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter, samtidig som det tas hensyn til Trepartserklæringen om prinsipper for multinasjonale selskaper og sosiale hensyn; og
- i. tilrettelegging for sysselsetting av personer som tidligere har vært knyttet til væpnede styrker og grupper, der dette er hensiktsmessig.
- 12. Medlemmene bør utvikle og anvende en aktiv arbeidsmarkedspolitikk og -programmer med særlig fokus på vanskeligstilte og marginaliserte grupper og befolkningsgrupper og enkeltpersoner som krisen har gjort spesielt sårbare, inkludert, men ikke begrenset til personer med funksjonshemninger, internt fordrevne, migranter og flyktninger, etter hva som er hensiktsmessig og i overensstemmelse med nasjonale lover og forskrifter.
- 13. Ved håndtering av krisesituasjoner bør medlemmene søke å gi inntektsmuligheter, stabil sysselsetting og anstendig arbeid til unge kvinner og menn, inkludert ved hjelp av:
 - a. integrerte opplærings-, sysselsettings- og arbeidsmarkedsprogrammer som er rettet

- mot den særlige situasjonen til unge mennesker som er på vei inn i arbeidslivet; og
- b. særlige komponenter for sysselsetting av ungdom i avværings-, demobiliserings- og gjenintegreringsprogrammer som også omfatter psykososial rådgivning og andre intervensjoner rettet mot antisosial atferd og vold, med sikte på tilbakeføring til det sivile liv.
14. I tilfelle av en krise som fører til et stort antall internt fordrevne, bør medlemmene:
- a. gi støtte til livsopphold, opplæring og sysselsetting av internt fordrevne, med sikte på å fremme deres integrering i samfunnet og arbeidsmarkedet;
 - b. utvikle motstandsdyktighet og styrke vertssamfunnenes kapasitet til å fremme anstendige sysselsettingsmuligheter for alle, med sikte på å sikre at livsgrunnlaget til og sysselsettingen for den lokale befolkningen blir opprettholdt, og at deres evne til å være vertskap for internt fordrevne blir styrket; og
 - c. legge til rette for at internt fordrevne frivillig kan vende tilbake til sine opprinnelige hjemsteder og tilbakeføres til arbeidsmarkedet når situasjonen tillater det.

V. RETTIGHETER, LIKHET OG LIKEBEHANDLING

15. For å håndtere diskriminering som oppstår ut fra eller forverres av konflikter eller katastrofer, og når det treffes tiltak for å fremme fred, forebygge kriser, tilrettelegge for ny vekst og utvikle motstandsdyktighet, bør medlemmene:
- a. respektere, fremme og gjennomføre like muligheter og likebehandling av kvinner og menn uten diskriminering av noen type, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 100 og Rekommandasjon nr. 90 om like lønn, (1951), og Konvensjon nr. 111 og Rekommandasjon nr. 111 om diskriminering i arbeid og yrke, (1958);
 - b. gi særlig oppmerksomhet til énforsørgerhushold, særlig når de enslige forsørgerne er barn, kvinner, personer med funksjonshemninger eller eldre;
 - c. treffe tiltak for å sikre at kvinner som blir sysselsatt under en krise og har tatt på seg utvidet ansvar, ikke blir erstattet mot sin vilje når den mannlige arbeidsstyrken vender tilbake;
 - d. treffe tiltak for å sikre at kvinner blir myndiggjort til å delta på en effektiv og meningsfull måte i beslutningsprosesser i sammenheng med ny vekst og utvikling av motstandsdyktighet, og at deres behov og interesser prioriteres i strategier og tiltak, og at kvinners og jenters menneskerettigheter fremmes og beskyttes;
 - e. forebygge og straffe alle former for kjønnsbasert vold, inkludert voldtekt, seksuell utnyttning og overgrep, og gi beskyttelse og støtte til ofre;
 - f. gi særlig oppmerksomhet til etablering eller gjenopprettelse av betingelser for stabilitet og sosioøkonomisk utvikling for befolkningsgrupper som er spesielt berørt av krisen, inkludert, men ikke begrenset til personer som tilhører minoriteter, urbefolkninger og stammefolk, internt fordrevne, personer med funksjonshemninger, migranter og flyktninger, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 111 og Rekommandasjon nr. 111 om diskriminering i arbeid og yrke, i tillegg til andre relevante internasjonale arbeidslivsstandarter og andre internasjonale instrumenter og dokumenter der disse får anvendelse;
 - g. sikre at personer som tilhører berørte minoriteter og urbefolkninger og stammefolk blir rådspurt, særlig gjennom deres representative institusjoner dersom slike finnes, og at de deltar direkte i beslutningsprosessen, særlig dersom de territoriene og miljøene som er bebodd eller benyttet av urbefolkninger og stammefolk, er berørt av krisen og tilhørende tiltak for ny vekst og stabilitet;
 - h. sikre, i samråd med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, at personer med funksjonshemninger, inkludert de som har fått en funksjonshemming som følge av konflikt eller katastrofe, får muligheter for rehabilitering, utdanning, spesialisert yrkesveiledning, opplæring og oppretning, og arbeid, samtidig som det tas hensyn til relevante internasjonale arbeidslivsstandarter og andre internasjonale instrumenter og dokumenter; og
 - i. sikre at menneskerettighetene til alle migranter og deres familiemedlemmer som oppholder seg i et land som er berørt av en krise, blir respektert på grunnlag av likeverd med de nasjonale befolkningene, samtidig som det tas hensyn til relevante nasjonale bestemmelser så vel som relevante internasjonale arbeidslivsstandarter og andre internasjonale instrumenter og dokumenter der disse får anvendelse.

16. I sin kamp mot barnarbeid som oppstår som følge av, eller forverres av, konflikter og katastrofer, bør medlemmene:

- a. treffe alle nødvendige tiltak for å forebygge, kartlegge og avskaffe barnarbeid i krisehåndtering, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 138 og Rekommandasjon nr. 146 om minstealder, (1973);
- b. treffe hastetiltak for å forebygge, kartlegge og avskaffe de verste formene av barnarbeid, herunder menneskehandel med barn og rekruttering av barn for bruk i væpnet konflikt, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 182 og Rekommandasjon nr. 190 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid, (1999);
- c. sørge for rehabilitering, sosial integrering og opplæringsprogrammer for barn og unge som tidligere har vært knyttet til væpnede styrker og grupper, og hjelpe dem å tilpasse seg til det sivile liv; og
- d. sørge for at det finnes sosialomsorgstjenester som kan beskytte barn, for eksempel gjennom overføringer av penger eller naturalier.

17. I sin kamp mot tvangsarbeid eller obligatorisk arbeid som oppstår som følge av, eller som forverres av konflikter og katastrofer, bør medlemmene treffe hastetiltak for å forebygge, kartlegge og avskaffe alle former for tvangsarbeid eller obligatorisk arbeid, herunder menneskehandel med personer for formål knyttet til tvangsarbeid eller obligatorisk arbeid, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 29 om tvangsarbeid, (1930) og dens Protokoll fra 2014, Konvensjon nr. 105 om avskaffelse av tvangsarbeid, (1957), og Rekommandasjon nr. 203 om utfyllende tiltak mot tvangsarbeid.

VI. UTDANNING, YRKESRETTET OPPLÆRING OG VEILEDNING

18. For å forebygge og håndtere krisesituasjoner, og på grunnlag av prinsippene for like muligheter og likebehandling av kvinner og menn, jenter og gutter, bør medlemmene sikre at:

- a. utdanningstilbud ikke avbrytes, eller blir gjenopprettet så snart som mulig, og at barn, herunder de som er internt fordrevne, migranter eller flyktninger, har tilgang til gratis, offentlig utdanning av høy kvalitet, inkludert med støtte fra internasjonal bistand, i samsvar med relevant internasjonal rett og uten diskriminering av noe

slag på noe stadium av krisen eller gjenoppbyggingen; og

- b. ny sjanse-programmer for barn og unge er tilgjengelige og retter seg mot viktige behov som har oppstått som følge av en eventuell avbrytelse i deres utdanning og opplæring.
19. For å forebygge og håndtere krisesituasjoner bør medlemmene, der dette er hensiktsmessig:
- a. utforme og vedta et nasjonalt program for utdanning, opplæring, omskolering og yrkesveiledning som vurderer og håndterer kompetansebehov for gjenoppbygging og gjenreising i samråd med utdannings- og opplæringsinstitusjoner og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, med full deltakelse fra alle relevante offentlige og private interessenter;
 - b. vedta læreplaner og utdanne lærere og instruktører for å fremme:
 - i. fredelig sameksistens og forsoning for fredsbygging og motstandsdyktighet; og
 - ii. opplæring i katastroferisiko, katastrofereduksjon, -bevissthet og -håndtering, med sikte på ny vekst, gjenoppbygging og motstandsdyktighet;
 - c. koordinere utdannings-, opplærings- og omskoleringstjenester på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, herunder høyere utdanning, lærlingeordninger, yrkesutdanning og opplæring i entreprenørskap, og gjøre kvinner og menn som har fått sin utdanning eller opplæring forhindret eller avbrutt, i stand til å gå inn i eller gjenoppta og fullføre sin utdanning eller opplæring;
 - d. utvide og tilpasse opplærings- og omskoleringsprogrammer slik at de oppfyller behovene til alle personer som har fått sin yrkesaktivitet avbrutt; og
 - e. gi særlig oppmerksomhet til opplæring av og økonomisk myndiggjøring av berørte befolkningsgrupper, inkludert i landdistrikter og i den uformelle økonomien.
20. Medlemmene bør sikre at kvinner og jenter på grunnlag av like muligheter og likebehandling har tilgang til alle utdannings- og opplæringsprogrammer utviklet for gjenoppbygging og motstandsdyktighet.

VII. SOSIAL BESKYTTELSE

21. Ved håndtering av krisesituasjoner bør medlemmene så raskt som mulig:

- a. søke å sikre grunnleggende inntektssikkerhet, særlig for personer som har fått sine jobber eller sitt livsgrunnlag ødelagt av krisen;
 - b. utvikle, gjenopprette eller forbedre omfattende sosiale sikkerhetsordninger og andre sosiale beskyttelsesmekanismer, samtidig som det tas hensyn til nasjonal lovgivning og internasjonale avtaler; og
 - c. søke å sikre effektiv tilgang til grunnleggende helsetjenester og andre grunnleggende sosialtjenester, særlig for befolkningsgrupper og enkeltpersoner som krisen har gjort spesielt sårbare.
22. For å forebygge kriser, legge til rette for gjenoppbygging og utvikle motstandsdyktighet bør medlemmene etablere, gjenetablere eller opprettholde minstenivåer for sosial beskyttelse i tillegg til å søke og sørge for at alle er dekket av dem, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 102 om minstestandard for sosial sikkerhet, (1952), Rekommandasjon nr. 202 om minstestandard for sosial sikkerhet, (2012), og andre relevante internasjonale arbeidslivsstandarder.

VIII. ARBEIDSRETT, ARBEIDSLIVSFORVALTNING OG ARBEIDSMARKEDSINFORMASJON

23. Ved gjenoppbygging etter krisesituasjoner bør medlemmene, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene:
- a. gjennomgå, etablere, gjenetablere eller forsterke arbeidsretten, herunder bestemmelser om beskyttelse av arbeidstakere og helse og sikkerhet på arbeidsplassen, i samsvar med ILO-erklæringen om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgingen av denne (1998) og internasjonale arbeidslivsstandarder som får anvendelse;
 - b. sikre at arbeidsretten støtter etablering av produktiv, fritt valgt sysselsetting og muligheter for anstendig arbeid;
 - c. etablere, gjenetablere eller forsterke, alt etter hva som er nødvendig, systemet for arbeidslivsforvaltning, herunder arbeidstilsyn og andre vedkommende institusjoner, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 81 om arbeidstilsyn i industri og handel, (1947), i tillegg til systemet for kollektive lønnsforhandlinger og kollektivavtaler, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 98 om retten til å organisere seg til å føre kollektive forhandlinger, (1949);

- d. etablere, gjenetablere eller forbedre, etter behov, systemer for innsamling og analyse av arbeidsmarkedsinformasjon, med særlig fokus på de befolkningsgruppene som er mest berørt av krisen;
- e. etablere eller gjenopprette og styrke offentlige arbeidsformidlingstjenester, herunder formidling av nødsarbeid;
- f. sikre regulering av private arbeidsformidlinger, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 181 om privat arbeidsformidling; og
- g. fremme synergieffekter blant alle aktører på arbeidsmarkedet for å sette lokale befolkningsgrupper i stand til å oppnå størst mulig fordel av sysselsettingsmuligheter skapt av investeringer knyttet til fremme av fred og gjenoppbygging.

IX. SOSIAL DIALOG OG ARBEIDSGIVER- OG ARBEIDSTAKERORGANISASJONENES ROLLE

24. Ved håndtering av krisesituasjoner bør medlemmene, i samråd med de mest representative arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene:
- a. sikre at alle tiltak som denne rekommandasjonen gir rom for, blir utviklet og fremmet gjennom sosial dialog som inkluderer begge kjønn, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 144 om trepartsrådslagning med sikte på fremme gjennomføring av internasjonale standarder i arbeidslivet, (1976);
 - b. skape et miljø som tilrettelegger for etablering, gjenetablering eller styrking av arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner; og
 - c. oppfordre til nært samarbeid med organisasjoner i det sivile samfunnet, der dette er hensiktsmessig.
25. Medlemmene bør erkjenne arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonenes avgjørende rolle i krisehåndtering, samtidig som det tas hensyn til Konvensjon nr. 87 om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten, (1948), og Konvensjon nr. 98 om retten til å organisere seg til å føre kollektive forhandlinger, (1949), og i særdeleshet:
- a. bistå bærekraftige foretak, særlig små og mellomstore bedrifter, med å gjennomføre kontinuitetsplanlegging for å overvinne krisen ved hjelp av opplæring, rådgivning og materiell støtte, og tilrettelegge for tilgang til finansiering;

- b. bistå arbeidstakere, særlig de som krisen har gjort spesielt sårbare, til å overvinne krisen gjennom opplæring, rådgivning og materiell støtte; og
- c. treffe tiltak for disse formålene både gjennom den kollektive forhandlingsprosessen og andre metoder for sosial dialog.

X. MIGRANTER BERØRT AV KRISESITUASJONER

26. Ettersom det bør gis særlig oppmerksomhet til migranter, spesielt arbeidsmigranter som krisen har gjort spesielt sårbare, bør medlemmene treffe tiltak i samsvar med nasjonal lovgivning og den internasjonale lovgivning som får anvendelse for å:

- a. eliminere tvangsarbeid og pliktarbeid, herunder menneskehandel;
- b. fremme, alt etter hva som er hensiktsmessig, inkludering av migranter i vertslandene, gjennom tilgang til arbeidsmarkeder, herunder entreprenørskap og inntektsmuligheter og gjennom anstendig arbeid;
- c. beskytte og søke å sikre arbeidstakerrettigheter og et trygt miljø for arbeidsmigranter, inkludert de som er i usikre arbeidsforhold, kvinnelige arbeidsmigranter, unge arbeidsmigranter og arbeidsmigranter med funksjonshemninger, innenfor alle sektorer;
- d. ta tilbørlig hensyn til arbeidsmigranter og deres familier i utformingen av arbeidsmarkedspolitikk og -programmer som omhandler håndtering av konflikter og katastrofer, alt etter hva som er hensiktsmessig; og
- e. tilrettelegge for frivillig retur av migranter og deres familier under trygge og verdige forhold.

27. I samsvar med veiledning gitt i del V, VIII og IX, bør medlemmene fremme like muligheter for og likebehandling av alle arbeidsmigranter med henblikk på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, samt beskyttelse i henhold til relevant nasjonal arbeidsrett, og i særdeleshet:

- a. opplyse migranter om deres rettigheter og vern som arbeidstakere, inkludert ved å gi informasjon om arbeidstakers rettigheter og plikter og muligheten for skadebot etter regelbrudd, på et språk de forstår;
- b. legge til rette for migranternes deltakelse i representative organisasjoner av arbeidsgivere og arbeidstakere;
- c. vedta tiltak og legge til rette for kampanjer for bekjempelse av diskriminering og fremmedfrykt og fremheve migranternes positive

bidrag, med aktiv deltakelse fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og det sivile samfunn; og

- d. rådspørre og involvere arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, og der det er hensiktsmessig andre organisasjoner i det sivile samfunnet, med henblikk på sysselsetting av migranter.

XI. FLYKTNINGER OG TILBAKEVENDTE

Flyktningers adgang til arbeidsmarkedet

28. Alle tiltak som treffes i henhold til denne delen, i tilfelle av en tilstrømming av flyktninger, er betinget av:

- a. nasjonale og regionale omstendigheter, samtidig som det tas hensyn til gjeldende internasjonal rett, grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og nasjonal rett; og
- b. medlemmenes utfordringer og begrensninger når det gjelder ressurser og kapasitet til å reagere effektivt, samtidig som det tas hensyn til behov og prioriteringer framlagt av de mest representative organisasjonene av arbeidsgivere og arbeidstakere.

29. Medlemmene bør anerkjenne den avgjørende betydningen av rettferdig deling av byrder og ansvar. De bør styrke internasjonalt samarbeid og solidaritet, for dermed å gi forutsigbar, bærekraftig og tilstrekkelig humanitær bistand til støtte for de minst utviklede landene og utviklingslandene som er vertsland for et stort antall flyktninger, inkludert når det gjelder håndtering av implikasjonene for deres arbeidsmarkeder og for å sikre deres fortsatte utvikling.

30. Medlemmene bør treffe tiltak, der dette er hensiktsmessig, for å:

- a. bygge opp evnen til selvhjelp ved å utvide flyktningenes muligheter for livsopphold og få tilgang til arbeidsmarkeder, uten diskriminering blant flyktingene og på en måte som også understøtter vertssamfunnene; og
- b. utforme en nasjonal politikk og nasjonale handlingsplaner med involvering av vedkommende myndigheter med ansvar for sysselsetting og arbeidsliv og i samråd med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene for å sikre vern av flyktninger i arbeidsmarkedet, inkludert med henblikk på tilgang til anstendig arbeid og muligheter for livsopphold.

31. Medlemmene bør samle inn pålitelig informasjon for å vurdere flyktningenes innvirkning på arbeidsmarkedet og den eksisterende arbeidsstyrkens og arbeidsgivernes behov, for slik å optimalisere bruken av den kompetansen og de menneskelige ressursene som flyktningene besitter.
32. Medlemmene bør bygge opp vertssamfunnernes motstandsdyktighet og styrke deres kapasitet ved å investere i lokale økonomier og fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid, samt kompetanseutvikling i den lokale befolkningen.
33. I samsvar med veiledning gitt i del IV, VI og VII bør medlemmene inkludere flyktninger i tiltak som er truffet med henblikk på sysselsetting, opplæring og tilgang til arbeidsmarkedet, ut fra hva som er hensiktsmessig, og i særdeleshet:
- a. fremme deres tilgang til teknisk og yrkesrettet opplæring, særlig gjennom programmer fra ILO og andre relevante interessenter, for dermed å øke deres kompetanse og sette dem i stand til å gjennomgå videre omskolering, samtidig som det tas hensyn til mulig frivillig repatriering;
 - b. fremme deres tilgang til formelle jobbmuligheter, inntektsskapende ordninger og entreprenørskap, ved å gi yrkesrettet opplæring og veiledning, hjelp til praksisplaser og tilgang til arbeidstillatelser alt etter hva som er hensiktsmessig, for derved å hindre utvikling av uformell økonomi i vertssamfunnene;
 - c. tilrettelegge for anerkjennelse, sertifisering, akkreditering og bruk av flyktningers kompetanse og kvalifikasjoner gjennom hensiktsmessige ordninger, og gi tilgang til tilpassede opplærings- og omskoleringsmuligheter, herunder intensiv språkopplæring;
 - d. øke de offentlige arbeidsmarkedstjenestenes kapasitet og forbedre samarbeidet med andre tjenesteytere, herunder private arbeidsformidlinger, for å støtte flyktningers tilgang til arbeidsmarkedet;
 - e. gjøre en særlig innsats for å støtte inkludering på arbeidsmarkedet av kvinnelige flyktninger, unge og andre som er i en sårbar situasjon; og
 - f. tilrettelegge, ut fra hva som er hensiktsmessig, for å kunne overføre rettigheter til arbeidsrelaterte ytelser og trygdeytelser, herunder pensjoner, i samsvar med vertslandets nasjonale bestemmelser.
34. I overensstemmelse med veiledning gitt i del V, VIII og IX bør medlemmene fremme like muligheter og likebehandling for flyktninger med henblikk på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og dekning i henhold til relevant arbeidsrett, og i særdeleshet:
- a. opplyse flyktninger om deres rettigheter og vern som arbeidstakere, inkludert ved å gi informasjon om arbeidstakeres rettigheter og plikter og mulighetene for skadebot for overtredelser, på et språk de forstår;
 - b. legge til rette for flyktningers deltakelse i representative organisasjoner av arbeidsgivere og arbeidstakere; og
 - c. vedta hensiktsmessige tiltak, herunder lovgivningsmessige tiltak og kampanjer, som bekjemper diskriminering og fremmedfrykt på arbeidsplassen og fremhever flyktningers positive bidrag, med aktiv deltakelse fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og det sivile samfunnet.
35. Medlemmene bør rådspørre og involvere arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre relevante interessenter med henblikk på flyktningers tilgang til arbeidsmarkedet.
36. Medlemmene bør gi støtte til vertsland for å styrke deres kapasitet og utvikle motstandsdyktighet, inkludert gjennom utviklingshjelp, ved å investere i lokalsamfunn.
- Frivillig repatriering og gjenintegrering av tilbakevendte*
37. Når sikkerhetssituasjonen i flyktningers opprinnelsesland har forbedret seg i tilstrekkelig grad, bør medlemmene samarbeide for å tilrettelegge for frivillig repatriering av flyktninger under trygge og verdige forhold, og for å støtte deres gjenintegrering i arbeidsmarkedet, inkludert med bistand fra internasjonale organisasjoner.
38. Medlemmene bør samarbeide med ILO og andre relevante interessenter i utviklingen av spesifikke programmer for tilbakevendte, for å tilrettelegge for deres yrkesopplæring og gjenintegrering i arbeidsmarkedet.
39. Medlemmene bør samarbeide, inkludert med bistand fra relevante internasjonale organisasjoner, for å støtte den sosioøkonomiske integreringen av tilbakevendte i deres opprinnelsesland gjennom tiltak fastsatt i del IV-IX, alt etter hva som er hensiktsmessig, på en måte som understøtter den økonomiske og sosiale utviklingen av lokale befolkninger.

40. I lys av prinsippet om deling av byrder og ansvar bør medlemmene støtte opprinnelsesland for å styrke deres kapasitet og utvikle motstandsdyktighet, inkludert gjennom utviklingshjelp, ved å investere i lokalsamfunn der tilbakevendte blir gjenintegrert og ved å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid.

XII. FOREBYGGING, BEGRENSNING OG BEREDSKAP

41. Medlemmene bør treffe tiltak, særlig i land der det finnes en mulig risiko for konflikt eller katastrofe, for å utvikle motstandsdyktighet i samråd med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre interessenter for dermed å forebygge, begrense og forberede for kriser på en måte som støtter økonomisk og sosial utvikling og anstendig arbeid, gjennom slike handlinger som:

- a. kartlegging av risiko og vurdering av trusler mot og sårbarheter for menneskelig, fysisk, økonomisk, miljømessig, institusjonell og sosial kapital på lokalt, nasjonalt og regionalt plan;
- b. risikostyring, herunder beredskapsplanlegging, tidlig varsling, risikoreduksjon og beredskap for krisehåndtering; og
- c. forebygging og begrensning av negative konsekvenser, inkludert gjennom opprettholdelse av kontinuitet i både offentlig og privat sektor, samtidig som det tas hensyn til Trepartserklæringen om prinsipper for multinasjonale selskaper og ILO-erklæringen om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet og oppfølgingen av denne (1998).

XIII. INTERNASJONALT SAMARBEID

42. I sine forberedelser for og håndtering av kisesituasjoner bør medlemmene styrke samarbeidet og ta hensiktsmessige skritt gjennom bilaterale eller multilaterale ordninger, inkludert gjennom FN-systemet, internasjonale finansinstitusjoner og andre regionale eller internasjonale ordninger for samordnet innsats. Medlemmene bør gjøre full bruk av eksisterende ordninger og etablerte institusjoner og mekanismer og styrke disse, etter hva som er hensiktsmessig.

43. Krisehåndtering, inkludert støtte fra regionale og internasjonale organisasjoner, bør gi rom for et sentralt fokus på sysselsetting, anstendig arbeid og bærekraftige foretak, og

bør være i samsvar med gjeldende internasjonale arbeidslivsstandarder.

44. Medlemmene bør samarbeide for å fremme utviklingshjelp og offentlige og private investeringer i krisehåndtering for å etablere anstendige og produktive jobber, næringsutvikling og selvsysselsetting.

45. Internasjonale organisasjoner bør styrke sitt samarbeid og sammenhengen i sin krisehåndtering innenfor sine respektive mandater, og utnytte relevante internasjonale politiske rammebetingelser og ordninger fullt ut.

46. ILO bør spille en ledende rolle ved å bistå medlemmene med å treffe krisehåndterings tiltak basert på sysselsetting og anstendig arbeid, og ved å fokusere på å fremme sysselsetting, integrering i eller tilgang til arbeidsmarkedet, alt etter hva som er hensiktsmessig, samt kapasitetsutvikling og institusjonsbygging, i nært samarbeid med regionale og internasjonale institusjoner.

47. Medlemmene bør styrke internasjonalt samarbeid, inkludert gjennom frivillig og systematisk utveksling av informasjon, kunnskap, god praksis og teknologi for å fremme fred, forebygge og begrense kriser, legge til rette for gjenoppbygging og utvikle motstandsdyktighet.

48. Det bør være tett samarbeid og komplementaritet mellom krisehåndterings tiltakene, etter hva som er hensiktsmessig, særlig mellom humanitær bistand og utviklingshjelp, for å fremme full, produktiv, fritt valgt sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet.

XIV. SLUTTBESTEMMELSE

49. Denne Rekommandasjonen erstatter rekommandasjon nr. 71 om sysselsetting i overgangen mellom krig og fred, (1944).

B. Resolusjon om sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet (resiliens)

Den internasjonale arbeidsorganisasjonens generalkonferanse, som har trådt sammen til sin 106. sesjon i 2017,

som har vedtatt Rekommandasjonen om sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet, (2017), som erstatter Rekommandasjon nr. 71 om sysselsetting i overgangen fra krig til fred, (1944),

som minner om prinsippet i Den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) Konstitusjon

om at universell og varig fred bare kan bli etablert dersom den er basert på sosial rettferdighet,

som erkjenner viktigheten av sysselsetting og anstendig arbeid for fremme av fred, forebygging av krisesituasjoner som oppstår ut fra konflikter og katastrofer og for tilrettelegging av gjenoppbygging og utvikling av motstandsdyktighet,

som fremhever behovet for internasjonalt samarbeid og partnerskap for samordnet innsats i håndtering av kriser som oppstår ut fra konflikter og katastrofer,

som er oppmerksom på at denne rekommandasjonen er avhengig av effektiv promotering og implementering for å lykkes;

1. Oppfordrer myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere til å iverksette fullt ut Rekommandasjonen om sysselsetting og anstendig arbeid for fred og motstandsdyktighet, (2017).
2. Oppfordrer styret i Det internasjonale arbeidsbyrå til å henstille til generaldirektøren om å utvikle en strategi og en handlingsplan for å fremme og støtte implementeringen av rekommandasjonen, inkludert gjennom:

- a. bevilgning av ressurser innenfor eksisterende og planlagte programmer og budsjetter og mobilisering av tilleggsmidler til å utføre arbeidet med partene i trepartssamarbeidet for å iverksette Rekommandasjonen; og
 - b. holdningsskapende tiltak, informasjonsmateriale og hensiktsmessig teknisk bistand til partene for å iverksette Rekommandasjonens retningslinjer og tiltak.
3. Henstille til generaldirektøren om å gjøre denne Rekommandasjonen kjent for relevante internasjonale og regionale organisasjoner, og å fremme samarbeid og partnerskap med disse organisasjonene til støtte for samordnede retningslinjer og initiativer for å fremme sysselsetting og anstendig arbeid for forebygging og håndtering av kriser som oppstår som følge av konflikter og katastrofer.

Arbeids- og sosialdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2017–2018) om statsbudsjettet for år 2018 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et framlagt forslag.

Forslag

Under Arbeids- og sosialdepartementet føres det i Prop. 1 S (2017–2018) statsbudsjettet for budsjettåret 2018 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686, 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Administrasjon				
600	Arbeids- og sosialdepartementet			
	01 Driftsutgifter		220 020 000	220 020 000
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.			
	21 Spesielle driftsutgifter		53 150 000	
	50 Norges forskningsråd		163 160 000	
	70 Tilskudd		34 530 000	
	72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.		16 280 000	267 120 000
	Sum Administrasjon			487 140 000
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken				
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen			
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		70 515 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		561 102 000	631 617 000
605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Driftsutgifter	11 510 515 000		
	21 Spesielle driftsutgifter	32 610 000		
	22 Forsknings- og utredningsaktiviteter	53 020 000		
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	273 135 000	11 869 280 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
606	Trygderetten			
	01 Driftsutgifter		71 910 000	71 910 000
	Sum Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken			12 572 807 000
	Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse			
611	Pensjoner av statskassen			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		18 400 000	18 400 000
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		4 566 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		174 000 000	4 740 000 000
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		4 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		22 000 000	26 000 000
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter		26 000 000	
	70 Tap/avskrivninger		2 000 000	
	90 Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>		3 400 000 000	3 428 000 000
615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		85 000 000	85 000 000
616	Gruppelivsforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		200 000 000	200 000 000
	Sum Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse			8 497 400 000
	Tiltak for bedrede levekår mv.			
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering			
	21 Spesielle driftsutgifter		79 245 000	
	63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>		141 410 000	
	70 Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>		95 700 000	
	74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.		13 350 000	329 705 000
	Sum Tiltak for bedrede levekår mv.			329 705 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeidsmarked				
634	Arbeidsmarkedstiltak			
	76 Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	7 568 135 000		
	77 Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>	1 370 460 000		
	78 Tilskudd til arbeids- og utdannings- reiser	66 200 000		
	79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet	60 175 000	9 064 970 000	
635	Ventelønn			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	19 000 000	19 000 000	
	Sum Arbeidsmarked		9 083 970 000	
Arbeidsmiljø og sikkerhet				
640	Arbeidstilsynet			
	01 Driftsutgifter	621 000 000		
	21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	11 600 000		
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	4 840 000	637 440 000	
642	Petroleumstilsynet			
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 21</i>	267 150 000		
	21 Spesielle driftsutgifter	28 800 000		
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	1 600 000	297 550 000	
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt			
	50 Statstilskudd	122 060 000	122 060 000	
646	Pionerdykkere i Nordsjøen			
	72 Tilskudd, <i>kan overføres</i>	3 540 000	3 540 000	
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.			
	01 Driftsutgifter	19 388 000		
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	1 530 000		
	70 Tilskudd til faglig utvikling	2 000 000	22 918 000	
649	Treparts bransjeprogrammer			
	21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer	2 853 000	2 853 000	
	Sum Arbeidsmiljø og sikkerhet		1 086 361 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Kontantytelser				
660	Krigspensjon			
	70 Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>		70 000 000	
	71 Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>		184 000 000	254 000 000
664	Pensjonstrygden for sjømenn			
	70 Tilskudd		47 000 000	47 000 000
666	Avtalefestet pensjon (AFP)			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		2 200 000 000	2 200 000 000
667	Supplerende stønad til personer over 67 år			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		330 000 000	330 000 000
	Sum Kontantytelser			2 831 000 000
Statens forretningsdrift				
2470	Statens pensjonskasse			
	24 Driftsresultat			
	1 Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-664 825 000		
	2 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	484 922 000		
	3 Avskrivninger	135 451 000		
	4 Renter av statens kapital	1 249 000		
	5 Til investeringsformål	25 000 000	-18 203 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		40 741 000	22 538 000
	Sum Statens forretningsdrift			22 538 000
Arbeidsliv				
2541	Dagpenger			
	70 Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>		13 043 000 000	13 043 000 000
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv.			
	70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., <i>overslagsbevilgning</i>		795 000 000	795 000 000
	Sum Arbeidsliv			13 838 000 000
Sosiale formål				
2620	Stønad til enslig mor eller far			
	70 Overgangsstonad, <i>overslagsbevilgning</i>		2 170 000 000	
	72 Stønad til barnetilsyn til enslig mor eller far i arbeid, <i>overslagsbevilgning</i>		169 000 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	73	Tilleggsstønader og stønad til skolepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	91 275 000	
	76	Bidragforskott	670 000 000	3 100 275 000
2650		Sykepenger		
	70	Sykepenger for arbeidstakere mv., <i>overslagsbevilgning</i>	37 490 000 000	
	71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 490 000 000	
	72	Pleie-, opplærings- og omsorgspenger mv., <i>overslagsbevilgning</i>	1 210 000 000	
	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	330 400 000	
	75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	2 070 000 000	42 590 400 000
2651		Arbeidsavklaringspenger		
	70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	34 812 000 000	
	71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	267 260 000	
	72	Legeerklæringer	415 000 000	35 494 260 000
2655		Uførhet		
	70	Uføretrygd, <i>overslagsbevilgning</i>	86 330 000 000	
	75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	83 000 000	
	76	Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	43 000 000	86 456 000 000
2661		Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv.		
	70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 900 870 000	
	71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 549 375 000	
	72	Stønad til servicehund	5 000 000	
	73	Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	128 000 000	
	74	Tilskudd til biler	809 875 000	
	75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	3 211 180 000	
	76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	301 600 000	
	77	Ortopediske hjelpemidler	1 533 025 000	
	78	Høreapparater	711 975 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	49 030 000	10 199 930 000
2670		Alderdom		
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	73 430 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	142 030 000 000	
	72	Inntektspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 520 000 000	
	73	Særtilllegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	6 080 000 000	223 060 000 000
2680		Etterlatte		
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 110 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	820 000 000	
	72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	81 000 000	
	74	Utdanningsstønad	300 000	
	75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	4 900 000	2 016 200 000
2686		Stønad ved gravferd		
	70	Stønad ved gravferd, <i>overslagsbevilgning</i>	190 110 000	190 110 000
		Sum Sosiale formål		403 107 175 000
		Sum departementets utgifter		451 856 096 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeids- og sosialdepartementet				
3605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Administrasjonsvederlag	14 830 000		
	04 Tolketjenester	2 580 000		
	05 Oppdragsinntekter mv.	26 390 000		
	06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	27 720 000		71 520 000
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Gebyrinntekter, lån	22 000 000		
	90 Tilbakebetaling av lån	13 600 000 000		13 622 000 000
3615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Premieinntekter	122 000 000		122 000 000
3616	Gruppelivsforsikring			
	01 Premieinntekter	118 000 000		118 000 000
3634	Arbeidsmarkedstiltak			
	85 Innfordring av feilutbetalinger, arbeidsmarkedstiltak	200 000		200 000
3635	Ventelønn mv.			
	01 Refusjon statlig virksomhet mv.	13 000 000		
	85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	400 000		13 400 000
3640	Arbeidstilsynet			
	04 Kjemikaliekontroll, gebyrer	6 809 000		
	05 Tvangsmulkt	2 465 000		
	07 Byggesaksbehandling, gebyrer	22 085 000		
	08 Refusjon utgifter regionale verneombud	12 720 000		44 079 000
3642	Petroleumstilsynet			
	02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	7 315 000		
	03 Gebyr tilsyn	69 165 000		76 480 000
	Sum Arbeids- og sosialdepartementet			14 067 679 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.				
5470	Statens pensjonskasse			
	30 Avsetning til investeringsformål		25 000 000	25 000 000
	Sum Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			25 000 000
Skatter og avgifter				
5571	Sektoravgifter under Arbeids- og sosialdepartementet			
	70 Petroleumstilsynet – sektoravgift		106 640 000	106 640 000
	Sum Skatter og avgifter			106 640 000
Renter og utbytte mv.				
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	80 Renter		825 000 000	825 000 000
	Sum Renter og utbytte mv.			825 000 000
Folketrygden				
5701	Diverse inntekter			
	71 Refusjon ved yrkesskade		1 076 827 000	
	73 Refusjon fra bidragspliktige		200 000 000	
	80 Renter		1 700 000	
	86 Innkreving feilutbetalinger		718 000 000	
	87 Diverse inntekter		34 600 000	
	88 Hjelpemiddelsentraler m.m.		61 000 000	2 092 127 000
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs			
	70 Dividende		200 000 000	200 000 000
5705	Refusjon av dagpenger			
	70 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs		23 000 000	
	71 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge		800 000	23 800 000
	Sum Folketrygden			2 315 927 000
Sum departementets inntekter				17 340 246 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 600 post 01	kap. 3600 post 02
kap. 601 post 21	kap. 3601 post 02
kap. 605 post 01	kap. 3605 postene 01, 04, 05
kap. 605 post 21	kap. 3605 post 02
kap. 621 post 21	kap. 3621 post 02
kap. 640 post 01	kap. 3640 post 06 og 07
kap. 640 post 21	kap. 3640 post 08
kap. 642 post 01	kap. 3642 postene 06 og 07
kap. 642 post 21	kap. 3642 post 02

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste budsjettår.

III

Omdisponeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan:

1. omdisponere inntil 200 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
2. omdisponere inntil 11 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid i forbindelse med forsoekt med VTA i kommunal regi.
3. omdisponere inntil 10 prosent av bevilgningen under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

4. omdisponere fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 634, post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet inntil 10 pst. av bevilgningen under kap. 634, post 79.
5. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
6. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan overskride bevilgningen under kap. 2470 Statens pensjonskasse, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, med inntil 50 mill. kroner mot dekning i reguleringsfondet.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

V

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for

nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
634		Arbeidsmarkedstiltak	
	76	Tiltak for arbeidssøkere	2 966,7 mill. kroner
	77	Varig tilrettelagt arbeid	793,4 mill. kroner

VI

Fullmakt til å pådra staten forpliktelser utover budsjettåret for gjennomføring
av forsøk med velferdsobligasjoner

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan gi tilsagn som pådrar staten forpliktelser utover budsjettåret for å gjennomføre forsøk med velferdsobligasjoner innenfor en

ramme på inntil 10 mill. kroner på kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte.

Andre fullmakter

VII

Fullmakt til å ettergi rente- og avdragsfrie lån

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan ettergi rente- og avdragsfrie lån til arbeidsmarkedstiltak for personer med ned-

satt arbeidsevne der dette blir vurdert som nødvendig for å sikre den videre driften.

VIII

Fullmakt til nettobudsjettering

Stortinget samtykker i at Arbeids- og sosialdepartementet i 2018 kan nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten,

postene 01, 21 og 45, refusjoner av kommunenes andel av utgifter til opprettelse og drift av NAV-kontorer.

IX

Folketrygdens avkortingsregler ved sluttvederlag

Stortinget samtykker i at det ikke gjøres endringer i folketrygdens avkortingsregler knyttet til mottatt sluttvederlag.

Folketrygden

Andre fullmakter

II

Stortinget samtykker i at med virkning fra 1. januar 2018 skal følgende ytelser i folketrygden gis etter disse satsene¹:

	kroner
1a. Grunnstønad for ekstraavgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	8 136
1b. Ved ekstraavgifter utover laveste sats, kan grunnstønaden forhøyes til	12 420
1c. eller til	16 284
1d. eller til	23 988
1e. eller til	32 508
1f. eller til	40 596
2a-1. Hjelpstønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 560
2a-2. Hjelpstønad etter lovens § 6-4 til uføre som må ha tilsyn og pleie ⁴	14 580
2b. Forhøyet hjelpstønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	29 160
2c. eller til	58 320
2d. eller til	87 480
3. Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	23 337
4. Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) ⁵	
for første barn	46 656
for to barn	60 888
for tre og flere barn	68 988

¹ Satsene under 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992. Ordningen foreslås avviklet fra 1. juli 2018.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-10 og 17-9 første ledd bokstav a) gjelder fra 1.1.2016 stønad til barnetilsyn for enslige forsørgere og etterlatte som er i arbeid. Stønaden dekker 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 10/2017

